

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Ústav pro českou literaturu

Vědecký redaktor

univ. prof. dr. Josef Hrabák

Recenzovali

univ. prof. dr. Vladimír Šmilauer a doc. dr. Antonín Škarka

Alexandreida

K VYDÁNÍ PŘIPRAVIL VÁCLAV VÁŽNÝ

ÚVODNÍ STUDII NAPSAL

FRANTIŠEK SVEJKOVSKÝ

PRAHA 1963

NAKLADATELSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

EMS A 33

Ed. 3 - 2682

Ve chvíli, kdy se uzavírá příprava nového vydání staročeské Alexandreidy, rozšířeného o nově nalezené verše, nelze nezpomenout na práci univ. prof. dr. Alberta Pražáka, který se podílel na přípravě předcházejícího vydání a který se ve své rozsáhlé vědecké činnosti zvláště pozorně zastavil právě u této staročeské básně v knize Staročeská báseň o Alexandru Velikém (Praha 1945). Mnoho z jeho nadšení při práci nad touto památkou a nad jejím vydáním prožíval s ním jako jeho přítel dnešní vydavatel Alexandreidy; mnoho radosti z vykonané práce poznal jako Pražákův žák i autor úvodních slov k novému vydání. Připisují proto společně tuto knihu jeho památce.

STAROČESKÝ RYTÍŘSKÝ EPOS O ALEXANDRU VELIKÉM

Do pokladnice světové literatury vložil dlouholetý vývoj mnoho postav, které se vracely v literárním díle znovu a znovu, neboť se staly typem, v němž lidé různých dob nacházeli ztělesněny vlastností nebo problémy mluvící k současnosti a vynucující si proto opětovná zamyšlení a hodnocení. Ovšem ne všichni hrdinové, vznešení či prostí, vládcové či ponížení, snílkové, despotové, věční tuláci nebo vychytralí sluhové, měli stejný osud. Někteří — jako např. César, Antigona, Don Juan nebo Faust — představují typy dodnes živé, jiní však ztraceli po čase někdejší svůj význam a literární ohlas: přestávali být postavami blízkými novým generacím, neboť už nevyjadřovali to, čím nová doba žila a nad čím se zamýšlela. Umělci se k nim vracívali pak jen ojediněle, aby s nich setřeli prach zapomnění a znovu zkusili, kolik síly a účinnosti v nich zůstalo, ale nedovedli jim už vdechnout skutečný život. — Mezi těmi dnes zapomenutými postavami octl se už dávno také Alexander Veliký.

Staročeská Alexandreida nás však vrací ještě do doby, kdy makedonský král Alexander oslňoval jako ideál bojovníka a vládce, jako ztělesnitel svrchované lidské síly a vůle směřující k metám člověku téměř nedostupným.

Starověk přinesl první prozaické a veršované plody v řecké literatuře už za života Alexandrova a brzy po jeho smrti. Tehdy psali o Alexandrovi autoři, kteří přímo prožívali zachycované události, ba někdy byli dokonce účastníky Alexandrových výprav. Osobnost Alexandrova často oslavovali, ale stávalo se také, že obdiv vystřídala kritika jeho názorů nebo činů a vyústila dokonce v některých případech až v projevy odsudků (zvláště u filosofů).¹ Další

¹ Přehled této i další světové literatury, která je připomínána, podal Albert Pražák v knize *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*, Praha 1945, 2. kapitola; další doplňky jsou v bibliografii *Dějiny české literatury I*, Praha 1959, str. 113. Rozsáhlou soubornou práci věnovanou postavě Alexandrově v literatuře chystá pro brzké vydání Friedrich Pfister pod titulem *Alexander der Grosse in der Weltliteratur*.

vlna zájmu se zvedla kolem počátku křesťanského letopočtu. Vyvolal ji vedle řeckého prostředí zvláště ohlas v okruhu latinské kultury. K řeckým spisům přibyla i díla psaná latinsky, jejichž prostřednictvím se dostával ohlas Alexandrových příběhů do nových kulturních a společenských souvislostí především jižní a západní Evropy. Ani tehdy kritičnost z postoje k Alexandrovi nevymizela docela. Byli autoři, kteří v něm viděli tyрана, neboť jeho jednání se přičilo některým demokratickým tendencím (např. Lukián, Seneka ml.), přece však nad takovým pojetím převážila idealizace makedonského vládce v typ dokonalého hrdiny, s jakým se setkáváme v řeckém dobrodružném románě z prvních století našeho věku. V koncepci alexandrovského vyprávění se nejednou odrazila dobově příznačná záliba autorů i čtenářů v poutavosti a zábavnosti, jež ovládala tvorbu období helénské. Zasáhla často i historické vyprávění. Takovýto přístup k látce pak nejednou způsoboval, že historické jádro se s odstupem doby oprádkalo stále více smyšlenkami. Alexandrové příběhy dováděly čtenáře nejednou za hranice skutečnosti, a tak se tento hrdina měnil až v poloboha; dokonce byl někdy vydáván za syna egyptského boha Ammóna. K tomu všemu stačí jako jediný doklad uvést zvláště rozšířený řecký román o Alexandru Velikém z 2. století n. l., připisovaný — nikoli ovšem právem — Alexandrovi současníkovi Kallisthenovi Olympskému. Rychle se rozšířil do různých zemí a byl zpracován jednak latinsky Juliem Valeriem (v polovině 4. století), jednak v jiných jazycích. V oblasti vlivů řecké kultury, na jejímž rozšíření měl podíl i Alexander svými výboji, vznikala totiž další zpracování, zvláště v zemích asijských, v Persii, Arábii aj.; objevilo se i zpracování egyptské.

V okruhu vlivů kultury latinské, s níž těsně souvisí i vznik staročeské Alexandreidy, nadešla doba největšího rozkvětu alexandrovské tematiky ve středověku, zhruba od osmého století. Hlavními zdroji jejího rozšíření bylo mezi staršími pracemi rozsáhlé prozaické dílo Curtia Rufa (z 1. století n. l.), které stojí celkovým pojetím na rozhraní mezi historickým a románovým zpracováním, dále pak zmíněné už prozaické vzdělání řeckého románu Pseudokallisthenova od Julia Valeria. Z pozdějších děl sehrály zvláště velkou úlohu

nová latinská verze Pseudokallisthena, připínající se těsně k řecké předloze; bylo to dílo Leona z 10. století. Z dalších byla proslulá báseň Gualtera Castellionského, vzniklá v letech 1178—1182; její ohlas se šířil nejen pro vysokou uměleckou hodnotu, nýbrž i proto, že se stala významným textem užívaným jako vzor literární práce a předmět školských rozborů. Sám Gualter v úvodu označil své dílo za první epos o Alexandrovi Velikém, neboť k takovému způsobu zpracování látky se zatím neodhodlal nikdo z básníků středověku ani starověku.

Z těchto hlavních pramenů čerpali své poznatky o Alexandrovi středověcí vzdělanci. Složitost osobnosti Alexandrové, která vyvstala v zrcadle historických i románových zpracování, živila bohatě další literární tradici, umožňovala zamýšlet se z mnoha stran nad proslulým hrdinou starověku a rozšiřovat tak společenský dosah této látky. Tak našly Alexandrové osudy ohlas např. v dílech mravokárců, kazatelů a vychovatelů. Jindy se dokonce stal Alexander záštitou politických záměrů, jak ukazuje pozoruhodné latinsky složené literární falzum středověku *Zápis Alexandra Velikého Slovanům*, vzniklé v českém ovzduší doby husitské.² K oblíbené látce se obraceli i světští autoři, kteří obohacovali rodící se literaturu v domácích jazycích jednotlivých zemí. Alexander byl též vyhledáván dvorskými básníky jako typ šlechtice-hrdiny spřízněný s postavami dvorských románů. S ním ožíval v evropských literaturách svět Orientu, který měl pro Evropana v dobách křížových výprav zvláštní přitažlivost. Avšak pod vlivem nového společenského a dobového začlenění stal se Alexander středověkým člověkem v názorech, způsobech života i jednání, změnil se ve feudála a bojovníka, jaký se objevoval ve středověké společnosti. Svědčí o tom počínaje 12. stoletím díla francouzská, německá a vedle nich zpracování španělské, anglické, norské — i české, které se k nim brzy přidružuje.

² O díle pojednal František M. Bartoš ve studii *Zápis Alexandra Velikého Slovanům a jeho původce*, ČCM 115, 1946, 45n. Bez znalosti Bartošovy práce a materiálu z českých knihoven obíral se památkou nedávno Friedrich Pfister, *Das Privilegium Slavicum Alexanders des Grossen*, Zeitschrift f. Slavistik 6, 1961, 323n.; pro uvedené nedostatky jsou v práci některé omyly.

Abychom mohli sledovat, jak vznikly ony hodnoty, které zařadily *českou Alexandreidu* na významné místo v evropských literaturách, je třeba proniknout přímo k tvůrčím záměrům autora a k jejich realizaci, tj. zamyslet se nad způsoby, jimiž zpracovával látku tolik vyhledávanou středověkými posluchači a básníky. Dochované zlomky, které obsahují asi třetinu celého díla,³ dovolují nám zabývat se sice jen částí textu, ale částí natolik rozsáhlou, že umožňuje zobecňovat jednotlivá pozorování v celkovou charakteristiku básně.

Úvahy nad *Alexandreidou* přivádějí nás k samým počátkům naší literatury psané českým jazykem. Souvislou a stále bohatší řadu památek můžeme sledovat od konce druhé poloviny 13. století. Tehdy již měl vedle lidových zpěváků a vypravěčů, kteří představovali tradici domácí ústní slovesnosti, významné místo také básník a přednášče, jehož projevy vyrůstaly svými ideovými i uměleckými hodnotami z evropské vzdělanosti a z evropského umění. Původně se dosah evropských vlivů omezoval jen na okruh vzdělanců z řad duchovních a příslušníků kláštera, ale rozvoj feudalismu přinášel další změny v kulturním dění. Umělecké zájmy sílily i u jiných složek tehdejší společnosti a zároveň s tím počal narůstat ve světských kruzích zájem o literaturu. To vyvolávalo vznik jiných druhů slovesné tvorby a otvíralo širokou cestu pro uplatnění češtiny jako jazyka literárního. Při těsných vztazích k různým společenským složkám začala se česky psaná tvorba svými ideovými i uměleckými prvky diferencovat bohatěji než literatura latinská, která byla ve svém dosahu daleko více omezena. Přitom se stala zcela zákonitě prvním vyhraněným okruhem světské tvorby poezie rytířská, dvorská, neboť privilegované postavení feudálů v hospodářském i společenském životě vyvolávalo snahu vyhranit osobitou kulturu, v níž by se odrážely jejich zájmy a názory a která by provázela jejich vzestup i zápas o moc. Proto se slovesné tvorbě brzy dostalo v tomto ovzduší významného uplatnění i podpory, takže se jevila v počátcích české literatury jako výrazná oblast. Toto její postavení se měnilo až tehdy, když se počaly uplatňovat v kultur-

³ Přehled a popis zlomků viz dále na str. 207—210.

ním životě jiné společenské vrstvy, především vzdělanci spjatí s prostředím městským.

Souvislosti s evropskými vlivy se neprojevíly přirozeně jen v obsahu literatury, nýbrž zasáhly také způsoby literárního zpracování. Do dílen staročeských básníků vnikaly zvyklosti a normy, které se ustálily v evropské tvorbě pro převahu — a po určitou dobu dokonce pro výlučné postavení — latinské literární tradice. Znalost latinské tvorby i působení teoretických názorů šířila tehdy především škola, a proto byl jejich vliv tak velký, že nezůstal bez ohlasu ani v literaturách, které se již počínaly rozvíjet v domácím jazyce.⁴

Závaznost norem stejně jako stálé návraty k některým oblíbeným námětům a látkám vytvářely zvláštní, od dnešního literárního života velmi odlišné podmínky pro práci středověkých autorů; jejich tvořivost tím však nebyla zcela spoutána, takže se nejednou setkáváme s pracemi, v nichž se dobrali osobitého přístupu k tradiční látce i svérázného využití výrazových prostředků. V takových případech působí stará díla ještě dnes, přes vzdálenost věků, přes historickou omezenost dosahu některých idejí a přes proměnlivost literárního vkusu. Stále v nich pulzuje tvořivá síla vlastní opravdovému umění všech staletí — ono hledání uměleckého tvaru, v němž by došly specifického výrazu životní hodnoty jedince i společnosti. K takovým odkazům naší literární minulosti patří i *staročeská Alexandreida*.

Alexander Veliký ztělesňoval ve středověku často ideál všestranně schopného i statečného válečníka a mocného vládce. Autoři jej znovu a znovu vyhledávali, aby mohli rozvinout oslavu ideálních vlastností vojevůdce a panovníka v pestrých obrazech u dvora, ve vojenských leženích, v bitvách nebo na troskách měst a aby oslavovali moudrost, statečnost i jiné vlastnosti dokonalého rytíře. Ve sledu Alexandrových příběhů od let trpké poroby jeho země až k době úspěchů a slávy, které z mladého krále učinily světovládce, bylo s dostatek příležitosti ukázat všechny tyto stránky. Ale příběh také varoval, vybízel náhlým zvratem událostí k úvaze o nebezpečí, které vzešlo z porušených zásad morálky nebo oněch

⁴ Srov. František Svejkovský, *Základní problémy středověké poetiky a jejich odraz ve slovanských literaturách*, Česká literatura 6, 1958, 269n.

vlastností a názorů, jež byly zdrojem Alexandrových úspěchů i jeho mravní a mocenské síly. Když byly otrženy, když vítězila nenasytná touha po dalších vítězstvích a kořisti, provázená pýchou a rozkoší, přišel úpadek, s ním pak zrada a hrdinova smrt.

Staročeský básník dovedl v době kolem rozhraní 13. a 14. století bohatě vytěžit z těchto možností, neboť se nedal svázat jen silou literární tradice. Nalezl si osobitý vztah k látce. Cíl jeho tvorby nebyl určován jen ohledem na dobový vkus vládnoucí v dvorské poezii, nýbrž i závažným hodnocením společenského dosahu básně v myšlení a v životě doby. Nespokojoval se pouhou zábavností dvorské poezie a jejími oslavnými tendencemi u ideálních rytířských typů, které vzdalovaly tuto tvorbu od skutečnosti. Chtěl právě naopak jejími prostředky skutečnost připomínat i ve chvílích zábavy a vzrušení nad dobrodružstvím hrdinů. Proto měřil a hodnotil běh vyprávěných událostí životními zkušenostmi a názory své doby, hledal v nich stránky, které mohly poučit a nabádavě promlouvat přímo k šlechtickým kruhům, jimž dílo určoval. Položil tedy důraz na vztah mezi vyprávěným dějem a skutečností, kterou pro něj ovšem nebyl svět tehdejších hrdinů rytířské poezie a příběhů zbavených vztahů k realitě, nýbrž aktuální dění doby, v níž skladba vznikala. Tak našel staročeský básník svou koncepci Alexandreidy a s ní i vlastní cestu k jejímu zpracování.

Jeho hlas zazníval do poměrů vytvořených událostmi kritického období za posledních Přemyslovců. Vláda Přemysla Otakara II. a jeho porážka i smrt poznamenaná zradou českých šlechticů, léta panství Braniborů i nových nadějí kladených ve vládu Václava II. a snad i ještě několik dalších roků po jeho smrti — to je atmosféra, v níž náš básník prožívá osudy své země a klade si otázku jejich dalšího vývoje. Tehdy se rozhoduje vyzdvihnout právě ideál panovníka a šlechtice jako ztělesnitele a ochránce společenského řádu i politického zájmu země, neboť v jejich rukou hledá řešení naléhavých problémů tehdejší situace. Jeho názorový svět je ovládnut ideologií šlechty, hlásí se v něm všechno vyhraněné sebevědomí této třídy i důraz na její vládu nad celou tehdejší společností.

Proto náš básník neoživoval v Alexandrovi Velikém rytíře blíz-

kého Tristanu, Tandariášovi a jiným neskutečným hrdinům románů známých tehdy hlavně z látkových okruhů románských nebo germánských. Hleděl, aby z Alexandra vytvořil šlechtice a vládce ztělesňujícího ideál své doby. Tomu pak dává měřit síly s nepřáteli, prožívat radost z válečných úspěchů a nabyté moci, ale také uvědomit si osudovost vlastních slabostí i krutost zrady a smrti. Kolem něho vytvářel prostředí, které neslo stopy přímých zážitků, jak napovídají např. scény z vojenských ležení nebo bitev, které nejsou jen oslavou hrdinství, nýbrž ukazují také druhou tvář — strádání, zoufalství, smrt. A zastavíme-li se nad úvahami, které provázejí děj, poznáváme, jak mnohostranně proniká skutečnost do tohoto díla, jak řídí autorův pohled i vztah k vyprávěnému ději.

Na posluchače nebo čtenáře staročeské básně nepůsobily pouze líčené události, ale i podání prohloubené úvahami a citovým prožitkem. Jen takový vztah k obsahu díla mohl vyvolat působivost lyrických míst, v nichž se hlásí osobní zkušenost. I když některé z motivů (např. v líčení zpusťového venkova, uváděném dále) mají bohatou tradici ve středověké literatuře, způsob jejich uplatnění i zpracování v českém díle napovídá zřetelně, že jde o hluboký zážitek umocňující někdy třeba i ony tradiční motivy a obrazy. Zastavme se např. u vzpomínky válečníka na domov při odjezdu do boje:

A když pojídu korábi,
nejeden svú mysl oslabi,
jenž pro kořist rád jel z domu;
by bylo lze opět tomu
doma býti u svých dietek,
přijal by to za sen svietek.
A třeba jim bieše toho,
že kakž jich bě velmi mnoho,
ze sta jeden se nevrátil,
a to každý život ztratil (AlxV 534—543);

nebo u apoteózy dob míru:

Mezi tiem jakžto juž oživ
Darius, svú moc přemnoživ,
bieše všě země opustil,
že nikomu neotpustil,

by nešal na vojnu strastnú,
 všem svým chvíli na nešťastnú.
 Kmet, jenž oral po všě léta
 i jenž robil, ploty pleta,
 v ony u pokojné časy,
 nemohl užiti nekrazy,
 musil jíti, nesa kopie,
 jenž lépe věděl o snopě,
 i ten, jenž věděl o cepu
 nebo kdy čas vzieti řěpu.
 Prázden cep každý ležieše,
 kto by mlátil, nikte nebieše;
 ležiechu prázdny motyky
 a vzdycháše vól všeliký,
 ande nenie kto jím ořě;
 nebieše kto hromad bořě
 ani křovie kto kopajě;
 opadly běchu všě stájě,
 nebieše živ kto jich pleta:
 přišla běchu smutná léta!
 Lidí mieše ovšem mnoho,
 ale co bylo do toho? (*AlxV* 2235—2260)

Teprve po stu letech dostane se těmto veršům u nás latinského básnického protějšku v skladbě Vavřince z Březové o bitvě u Domažlic, kdy opět válečné útrapy země za doby husitské vyvolávají výkřik odporu proti krutostem války.

Tak v Alexandrových osudech i v situaci kolem něho ožil staro-českému básníku nejeden soudobý problém nebo jev z českých poměrů, nad jejichž vážností se on i jeho současníci zastavovali. Přitom však aktuální stránku nevysunoval nápadně do popředí; právě naopak. Jako by chtěl přímo nutit čtenáře k hlubšímu zamyšlení, připomene sice místy přímo, jaká životní zkušenost a moudrost se tají v líčeném příběhu a promlouvá k současnosti, ale jen výjimečně se dotkne výslovně českých poměrů. A přihlídneme-li blíže, čeho se přímé narážky týkají, zdá se, že vybral problémy, které se jemu jevily jako nejzávažnější: Volá po silném českém králi. Je zneklidňován střetáním zájmů domácí šlechty s vlivem cizinců v různých oblastech tehdejšího života, v hospodářství stejně jako v politice a kultuře, v prostředí světském i du-

chovním, na dvoře panovníkově i ve městech; pak vyslovuje svůj odpor v ostrých odsudcích Němců, snažících se ovládnout české království. Útočí na „chlapy“, jak označuje po tradičním způsobu souhrnně měšťany i prostý lid; především rostoucí vliv měšťanstva počínala v té době šlechta pociťovat s nelibostí natolik, že to u ní vyvolávalo důrazné projevy odporu, takže i autor Alexandreidy pokládal za zvlášť potřebné toho vzpomenout.

Ale vedle těchto konkrétních dobových narážek ožívalo asi ve středověkých Čechách — a hlavně v době, pro kterou byla báseň napsána — nejedno další místo básně při setkání s dojmy a zkušenostmi tehdejších posluchačů. Už zmíněné autorovy reakce na místech týkajících se válečných poměrů a bitev jsou toho dokladem. Lze v nich hledat ohlas zážitků z poměrů za posledních Přemyslovců. A nejinak vnímali tehdejší lidé vyprávění o výpravách do východních zemí, o bojích proti pohanům, neboť žili v době vzrušované ještě zprávami o křížových výpravách a o zkušenostech z jiných vojenských tažení do cizích zemí. Toto přibližování k současnosti posiluje autor i dalšími detaily. Např. když oživí dějiště několika postavami s českými jmény (*Radvan, Mladota, Jan, Radota* — *AlxV* 1390n.) nebo když jindy popisuje podle zvyklostí své země korunovaci v Korintu (*AlxV* 322n.), správu města Babylonu a holdovací slavnosti u příležitosti Alexandrova vítězství (*AlxB* 182n.). Při takovýchto aktualizacích nepociťovali středověký autor ani jeho publikum žádný rozpor, ať šlo o celkové přesazování starověkých dějů do křesťanského středověku nebo o ty jednotlivosti, nad kterými se právě zastavujeme. Vsunul proto bez obtíží do textu i výslovné narážky na vztahy Čechů a Němců (zvlášť výrazná je formulace v *AlxB* 237n.) nebo zmínku o výpravě do Litvy a Prus, které živě připomínaly tehdejším posluchačům něco z domácích událostí. Vztahy k soudobým dějům se mohly projevit i jinde, ovšem dnešku zůstávají vzdáleny a do určité míry ztajeny. Lze vyslovovat spíše dohady. Tak např. zvlášť jsou hodné pozornosti shody mezi tragickými událostmi v rodině krále Filipa, otce Alexandrova, s osudy Přemysla Otakara II., jeho manželky Kunhuty a syna Václava. Motiv zrady krále Filipa a vztah jeho manželky Olimpiady ke zrádci Pausaniovovi má svou obdobu v historických

událostech českých po smrti Přemysla Otakara II., kdy se jeho manželka sblíží s královým odpůrcem Závišem z Falkenštejna a osiřelý Václav zůstává opuštěn.⁵

Interpretace některých míst básně ve vztahu ke konkrétním událostem je jednou z cest pro přesnější určení doby vzniku. Ale ve výkladech badatelů vznikají rozdíly (např. v dataci výpravy do Litvy nebo při pokusech osvětlit konkrétně příčiny odporu k „chlápům“), takže závěry nejsou zcela jednotné a doba vzniku se klade buď do posledních desetiletí 13. století (tak soudil v poslední době A. Pražák ve své knize o staročeské Alexandreidě a podával zároveň přehled starších názorů na dataci),⁶ nebo na konec prvního desetiletí 14. století (tento názor převládá zvláště po podrobných uvažích Šustových).⁷ Jiným východiskem při řešení datace stalo se srovnání s dalším dochovaným epickým celkem — se staročeskými veršovanými legendami, které jsou dobou vzniku Alexandreidě blízké a které lze časově přesněji zařadit pro narážku na domácí události z roku 1306. Především zřetel k způsobu práce autorů obou děl vedl některé badatele k hodnocení Alexandreidy jako díla umělecky a básnickou technikou překonávajícího veršované legendy, a tedy i mladšího, zatímco v postupech autora legend byl spatřován doklad staršího hledání zkušeností i prostředků počínající české epiky; k tomuto názoru se přiklání i dnešní vydavatel staročeské Alexandreidy V. Vážný (srov. jeho výklad na str. 211). Naproti tomu nedávný objev nových zlomků legend, tzv. *zlomků Klementinských*, oživil zároveň s jejich rozboru i otázku datování Alexandreidy

⁵ V poslední době se pokusil Ladislav Cejp pozoruhodnými, ale mnohdy příliš uměle vyvozovanými závěry uvést doklady dalších souvislostí s českou historickou situací. Opřel se přitom o znalosti dobové praxe středověkých básníků a o některé teoretické názory, v nichž je možno nalézt doklady různých ustálených postupů pro zahalování narážek na konkrétní osoby a události. Srov. L. Cejp, *Na okraj staročeské básně o Alexandru Velikém*, Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci 1956—1958, B. Spol. vědy, str. 237n., a *Čtyři rysy básně Alexander Boemicalis*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Jazyk a literatura 6, 1959, 55n.

⁶ Alb. Pražák, *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*, Praha 1945, str. 229n.

⁷ Josef Šusta, *Dvě knihy českých dějin*, Praha 1917 a 1919. — V nedávné době se pokusil Jaroslav Závada v rukopisné práci, zajímavé některými detailními pozorováními, hledat ve staročeské básni ohlas poměrů z počátku druhé poloviny 13. století; srov. rozmnožený rukopis *Staročeská Alexandreida a Slovo o pluku Igorově*, bez data, str. 90n.

á vyvolal opačné názory. V textech obou památek je totiž místo týkající se přistání vojsk u asijských břehů, které ukazuje řadu shod a vede k závěrům, že autor legend se opřel o text Alexandreidy. Podle těchto srovnání by tedy byla Alexandreida starší než legendy.⁸ — Přihlédneme-li ke všem těmto faktům, ukazuje se, že řešení vztahu a pořadí vzniku obou významných památek, na nichž je budován obraz počátků staročeské veršované epiky, vyžádá si ještě dalšího zkoumání. Ani závěry vyplývající z rozdílných způsobů zpracování nestačí zcela vyvrátit opačné názory o větším stáří Alexandreidy. Rozdílnost nemusí mít kořeny pouze v dovednosti tvůrců nebo v rostoucím vlivu básnické tradice, nýbrž může být vysvětlena i schopností, nebo ještě spíše záměrem autorovým vybrat vhodné výrazové prostředky (právě stylu jako závažné stránce práce literáta věnovala tehdejší básnická teorie velkou pozornost). V tom tedy mohla mít základ jednoduchost syžetu i kompozice, určitá oproštěnost výrazových prostředků, které jsou uváděny jako příznačné pro staročeské legendy ve srovnání s Alexandreidou.⁹ Již sama funkce legendy k tomu vede. Legenda má v tehdejší životě široké společenské určení; musí být proto srozumitelná příslušníkům různých společenských tříd. Naproti tomu Alexandreida má své místo ve vyhraněném společenském prostředí a má odpovídat určitým ustáleným uměleckým zvyklostem a normám, které ovládají dvorskou poezii. — I když bude tedy datování Alexandreidy — jak vyplývá z dnešního stavu poznatků — nadále předmětem odborných úvah, ukazuje se, že hranice jejího vzniku se už asi neposune z mezí dvou tří desetiletí kolem rozhraní 13. a 14. století.

Závažným činitelem v práci středověkých autorů byl vztah

⁸ Srov. úvodní studii Emmy Urbánkové v knize *Klementinské zlomky nejstarších českých legend*, Praha 1959, str. 14n., a též článek Františka Šimka *Zbásnil náš nejstarší cyklus legend a Alexandreidu jeden básník?* ČČM 125, 1956, 68n. — Podrobně se otázkou zabýval také akad. František Ryšánek ve staročeském semináři Ústavu pro jazyk český ČSAV a srovnáním obou textů došel k závěrům o větším stáří Alexandreidy.

⁹ Jako jiný příklad funkčního stylistického odlišení je možno uvést o něco mladší Dalimilovu kroniku (z doby kolem poloviny druhého desetiletí 14. století), která bývá po této stránce rovněž srovnávána s Alexandreidou (srov. *Dějiny české literatury I*, Praha 1959, str. 114n.).

k ustálené látkové tradici, z níž obvykle čerpali, a také k různým jejím zpracováním ovlivňujícím další díla. Tehdejší zvyklosti dovoľovaly zacházet s prameny zcela volně. Spisovatelé je mohli obměňovat, mohli z nich i přejímat, aniž takový postup jakkoli snižoval v očích tehdejších čtenářů a posluchačů hodnotu jejich práce. Těžiště autorova projevu nelze proto hledat v původnosti fabule, ani nelze očekávat, že bude předlohy převádět s věrností překladu. Hlavní výsledky jeho tvůrčího úsilí jsou uloženy ve způsobu, jak přistupoval k svým pramenům nebo předlohám z hlediska společenských úkolů svého díla a jak dovedl své záměry realizovat v duchu dobové normativní poetiky. — Také staročeský básník našel svou předlohu, a to v latinském veršovaném eposu *Gualtera Castellionského*, který sehrál závažnou úlohu při vzniku jeho díla. Byl mu oporou svým materiálem a rovněž podnětem při zpracování nebo při volbě výrazových prostředků. Ale pro českého autora bylo navíc závažné to, že v Gualterovi našel rovněž dílo s dějem nepřetíženým fantastikou a bez hromadění dobrodružných příhod, které byly právě tolik oblíbeny mezi jinými zpracovateli této látky i jejich publikem a pro které se právě dostávalo tak hojných ohlasů latinské prózy *Historia Alexandri Magni regis Macedoniae de proeliis*. V latinské veršované *Alexandreidě* našel rovněž úvahy nebo sentence, v nichž Gualter události hodnotil. Měl tedy staročeský básník sdostatek důvodů, aby přilnul ke Gualterovi, přesto ovšem volil po nejedné stránce samostatný postup a od předlohy se odchýlil. Zvláště rozhodující byl přitom zřetel ke srozumitelnosti a k aktualnosti, neboť psal pro kruhy, u nichž bylo nutno vycházet z jiných předpokladů, než jaké měl Gualter. Ten psal pro čtenáře vzdělané, znalé nejen latiny, ale prostřednictvím četby i starověkých poměrů, historie, náboženství a literatury. Takovéto publikum však tehdy český básník neměl ani mezi šlechtickými posluchači. Tam, kde se Gualter mohl spokojit s narážkou na postavy a události známé ze starověké nebo ze středověké mytologie, musil český básník osvětlovat a rozvádět. Tak rozváděl narážky z předlohy, bylo-li to vhodné z hlediska věcného nebo pro zvýšení účinnosti skladby (srov. např. vyprávění o Alexandrových rodičích, o Paridovi, o událostech trojských, o libyjské poušti, o Babylónu). Nejednou ovšem

taková místa vypouštěl, nepokládal-li je za závažná, neboť Gualter užíval narážek nebo zmínek ze starověké literatury a mytologie mnohdy jen proto, aby zvýšil účinnost své skladby a dodával jí učeného lesku v duchu požadavků dobové poetiky.¹⁰

Vedle Gualterovy *Alexandreidy* nabízely se při volbě pramenů staročeskému básníku i jiné ve středověku oblíbené práce, z nichž zvláště *Historia Alexandri Magni regis Macedoniae de proeliis* patřila k neznámějším. Dále tu byla *Alexandreida* německá, kterou krátce před naším autorem zbásnil na české půdě a pro českého krále i šlechtu Ulrich z Etzenbachu. I když znal náš autor tato díla, rozcházel se s nimi v závažných otázkách celkové koncepce. Nemohla mu vyhovět *Historia de proeliis*, jejíž těžiště bylo v rozvíjení pestrých dobrodružství v duchu tradic starého řeckého románu. Rovněž v pojetí látky a jejího zpracování rozešel se s dílem Ulrichovým, ačkoli německý autor vyšel ze stejné latinské předlohy a tvořil rovněž pro šlechtické prostředí v našich zemích, neboť v něm tehdy byla německá poezie ve veliké oblibě. V protikladu k staročeskému básníku Ulrich přizpůsoboval svou báseň tradičnímu vkusu a pojetí dvorské epiky; položil daleko větší důraz na zábavnost a na vynášení obecných dvorských ideálů rytíře. V tomto duchu přepracovával svou předlohu a rozšiřoval děj o další dobrodružné příběhy, aby touto cestou vystupňoval účinnost dějové složky po vzoru dobových rytířských románů. Je charakteristické, že mu za pramen těchto fantastických doplňků posloužila právě *Historia de proeliis*. Jiné výrazné rozdíly mezi Ulrichem a českým básníkem jsou v aktualizaci. Ulrich ji chápal vedle obecné idealizace šlechtice především jako obvyklé oslavné přirovnávání hrdinů básně k některé ze žijících osob, v prvé řadě k svým příznivcům; taková aktualizace se ovšem neodrazila hlouběji v pojetí postav a děje. V Ulrichově básni se objeví ještě další konvenční prvky, jako dedikace, zmínky o štedrosti dokonalého šlechtice k básníkům — a za tím vším vystupuje i osobní zájem autora, který očekává přízeň a odměnu. Proto nezapomene připomenout něco ze svých osudů

¹⁰ Vztahy českého básníka ke Gualterově *Alexandreidě* byly v poslední době předmětem studií Václava Janoucha, Alberta Pražáka, Miloslava Švába; jejich výčet je uveden dále v bibliografii na str. 216—219.

a přitom vyzdvihnout také svou učenost a své umění. Tyto prvky jsou staročeské Alexandreidě zcela cizí: Osoba jejího tvůrce ustupuje před závažností celkové tendence díla. Není tu touhy vyniknout, upozornit na sebe; staročeský básník nepatří k těm, kteří touto cestou žádají o podporu.

Přesto ovšem nelze jinak přehlédnout vztah českého básníka k Ulrichovi a po něm k některým jiným pramenům, neboť ani pro něj nebyl Gualter zdrojem jediným. Dosavadní bádání shromáždilo řadu pozorování, aby bylo ukázáno, že po způsobu středověkých básníků český skladatel těžil i z jiných podnětů, a to především po stránce věcné. Tak už blízká doba vzniku skladeb i vztah k českému ovzduší sblížovaly českého i německého básníka. Oba upravovali Gualterovo dílo, zasazené do ovzduší starověku, přenášeli je do středověku a hledali výrazové prostředky, které by byly blízké a srozumitelné okruhu jejich posluchačů, lišícímu se od publika latinského zpracování Gualterova. Proto se nejednou při práci setkávali na cestě za stejnými cíli; nepřekvapí, že se staročeský básník někde opřel o starší práci Ulrichovu, např. při zpracovávání nebo osvětlování některých míst předlohy, v některých odbočkách, popř. při volbě způsobu vyjádření.¹¹

Vedle toho se uvažuje ještě o dalších pramenech staročeského díla, např. o práci Quidona z *Columny Historia destructionis Troiae* a o *glosách*, poznámkách, které osvětlovaly některá místa v básni Gualterově a tradovaly se v opisech zároveň s textem této latinské Alexandreidy. Ale vzhledem k způsobům středověké práce s prameny je mnohdy těžké určit, jde-li o přímou závislost na některém z děl nebo o ohlas nepřímý, přejatý prostřednictvím jiné skladby, jak bývalo tehdy obvyklé, aniž to znamenalo znehodnocování práce autorovy. Jen k jednomu textu je ještě možno obrátit pozornost pro jeho tehdejší význam v literární tvorbě — k *bibli*. Ale právě její ohlasy jsou v díle řídké, ani v úvahových částech básně nenalezly většího uplatnění. Pouze v některých

¹¹ Největší pozornost vztahu staročeské Alexandreidy k Ulrichovi věnovali v současné době Hans Holm Bielfeldt a Leopold Zatočil. Jejich práce uvádí bibliografie na str. 216 a 219; srov. k tomu i článek Josefa Hrabáka a nejnovější příspěvek Horsta Preisse, uváděné tamtéž.

narážkách na osoby, děje nebo místa a hlavně v gnómách je možno hledat souvislost s biblickými texty, ovšem tady je autor většinou přejal už hotové z literární tradice.¹²

Přes všechnu závislost na evropské literární produkci a přes těsný vztah k latinské předloze projevil staročeský básník sdostatek originality. Platí to nejen pro ideovou složku díla, kterou jsme zatím sledovali, nýbrž i pro její básnickou konkretizaci. Aby dosáhl vysokých hodnot díla, nestačily mu ovšem podněty tehdejší poetiky, které ukazovaly k způsobům, jimiž lze tradiční látku obměňovat a upravovat.¹³ Jejich dosah by nebyl tak veliký, kdyby nebyly předpoklady v autorově tvůrčí síle a vyhraněné koncepci, jejímž cílem bylo udržovat vyprávění v neustálém styku s životní skutečností. Takoveto pojetí kladlo zvláštní nároky na způsob zpracování, hlavně když autor v souhlase se svým uměleckým záměrem nechtěl aktuální význam zdůrazňovat přímo a užil některých forem náznaku, které měli sami posluchači dotvářet podle svých zkušeností. Jeho snaha vytvořit v básni dvě významové roviny stala se rozhodujícím činitelem při práci na díle. Nesoustředila se pouze na některé složky (např. na charakteristiku postav) nebo na některé místo v básni (třeba do zvláštních úvah), nýbrž zasáhla celou její strukturu. Je východiskem kompozičního postupu, který vysunuje na závažné místo vedle epických prvků také úvahy a komentáře, řídí vztah k předloze a zároveň s tím i výběr jednotlivých složek rozsáhlého syžetu, odráží se v pojetí postav i prostředí a neméně zasahuje do volby výrazových prostředků, které básník nevybírá jen s jednostranným ohledem na umělecké požadavky své doby, ale zároveň i se zřetelem k závažnosti společenské funkce díla.

Epický tok je v české Alexandreidě velmi spádný. Vývoj líčených událostí je na mnohých místech zestručněn až do zkratkovitosti. Větší šíře nabývá hlavně na závažných místech děje a dále tam, kde se tehdy zájem autora i jeho publika rád zastavoval — u líčení

¹² Nad touto otázkou se podrobněji zamýšlel V. Janouch v článku *Příspěvky k poznání Alexandreidy staročeské*, část 3, ČMF 29, 1946, 185n.

¹³ Vlivy teoretických názorů na některé stránky práce staročeského básníka hledali L. Cejp ve studiích citovaných výše v poznámce č. 5 a M. Šváb v článku *Některé vztahy naší Alexandreidy k soudobé latinské vzdělanosti v Čechách*, Sborník Vyšší školy pedagogické v Plzni, Jazyk a literatura 2, 1959, 71n.

bítev, života ve vojenských táborech, výprav a při popisech cizích míst. Pozoruhodné je, že také vloženým příběhům o Paridovi a trojské válce věnoval autor dosti místa.

Ještě v jednom případě se rychlý vývoj událostí zastavoval. To autor přecházel od vyprávění k úvahám, ke komentářům a naučným vložkám. Tyto složky jsou závažnou součástí staročeské památky. Tvoří její podstatnou součást, neboť prohlubují a opětovně připomínají sepětí příběhu s životem doby autorovy. Protože chtěl z příběhů své básně učinit zrcadlo současnosti, protože ve své básni viděl závažný hlas určený těm, kdo měli podle jeho názorů utvářet vývoj situace v zemi, nespokojil se někde jen s náznakem, nýbrž usiloval o zdůraznění toho, co líčené události napovídaly. Využil tu několika výrazných postupů, kterými začleňoval tyto prvky do rámce své básně. Především velká úloha připadla jemu jako *vypravěči*, který často vystupuje během událostí nebo v jejich závěru do popředí, aby zaujímal stanovisko a formuloval svou životní filosofii. Činí to v úvaze odlišující se od strohé, sdělné styly epických částí básně důrazem na bohatší stylistické odstínění a často i výrazným citovým zabarvením. Jiným básnickým prostředkem pro zdůraznění stěžejní myšlenky jsou zkratkovité *gnómy*, průpovědky. Při jejich uplatnění se nikterak nevázal ani místem, ani obsahem na Gualtera, u něhož tento způsob také našel; přitom Gualterovi šlo — až na několik ojedinelých dobových narážek — především o výraz morálních zásad platných obecně, bez přímého určení některé aktuální situace. Staročeský básník vyšel z tradice přísloví a při jejich úpravě se opíral o znalosti ústní slovesnosti nebo ještě častěji o latinská přísloví rozšířená v literatuře.¹⁴ Pro své gnómy volil zvláštní formu trojverší (spjatého po případě ještě s dalším dvojverším), aby i takto odlišil a zdůraznil závažná místa v textu své básně. Vedle toho zvolil staročeský básník ještě jeden způsob oblíbený ve středověku, jak uvádět do skladby úvahy a morality: vkládal je do úst jednajících postav. *Přímé řeči* bylo jím z velké části využito právě jen v této funkci. Nejtypičtější jsou v dochovaných částech básně rady Aristotelovy (*AlxV* 196n.),

¹⁴ Srov. V. Janouch, *K pramenům a stylu Alexandreidy staročeské*, Věstník Královské české společnosti nauk 1943, č. 3, část čtvrtá.

promluvy Alexandra a Daria před vojskem (*AlxV* 1484n., *B* 313n., *M* 1n.; *AlxV* 129on., *BM* 123n.) a také Dariova řeč před smrtí (*AlxBM* 291n.). Tedy i Alexandrův nepřítel Darius v některých situacích dostal za úkol vyzdvihnout stěžejní myšlenky básně o životě a povinnostech šlechtice, takže jeho promluva má dokonce některé styčné body s řečí Alexandrovou. V těchto chvílích v něm básník rovněž viděl především šlechtice a bojovníka.

Základní koncepce básně řídí i pojetí a charakteristiku postav. Také ty mají své místo nejen v plánu dějovém, nýbrž proměňují se v nositele především takových vlastností, které chce autor zdůraznit ve vztahu k situaci své doby a země. Tyto vlastnosti se vyhrocují v kontrasty při jednání jednotlivých osob, objevují se i v odhalování kolísavosti některých charakterů. Vyplývají tedy především z jednání postav, ale někdy jsou formulovány i v naučných úvahách. Stojí jistě za povšimnutí, že autor klade největší důraz na schopnosti vojenské, na osobní statečnost, válečné umění, na předpoklady vládce, politika a soudce. Naproti tomu vnější formy života šlechtice, které měly jistě ohlas i v českých poměrech a tvořily závažnou součást dobového ideálu pravého rytíře, básník přehlídí nebo alespoň nijak zvlášť nezdůrazňuje v ideovém plánu básně. Vzpomeňme např. na motivy dvorské zábavy, rytířské kultury, osobitého kultu ženy spojeného s projevy dvornosti; v posledním případě naopak uvažuje reálně o manželství nebo bez konvenčních příkras líčí Alexandrův postoj k zajatým ženám. Jistě nikoli bez osobních podnětů užije několikrát příležitosti, aby si mohl postěžovat na chudobu některých šlechticů (*AlxV* 332n.). Takovéto záměrné autorovo soustředění na určité stránky patrně nejlépe osvětluje, proč postavy staročeské Alexandreidy zůstávají charakterizovány jen zčásti, a to i tenkrát, kdy např. v předloze našel autor alespoň částečně prohloubený popis postavy nebo náznak jejich duševních stavů.

Vyrovnat se úspěšně s úkolem básníka znamená ve středověku, jak víme, vyhovět i některým požadavkům týkajícím se volby výrazových prostředků. Staročeský autor si byl vědom, že ho látka a oslavný ráz skladby váží k uplatnění vzletného stylu, který tehdy teoretikové nazývali stylus grandus nebo grandiloquus. Už ve své

předloze měl vzor takového zpracování. Ovšem všechny tyto podněty bylo třeba vyrovnat s určením díla. Protože práce staročeského básníka byla skutečně tvůrčí, našel i tady vhodný způsob, jak těžit v rodící se staročeské epice ze středověké literární tradice pro své úkoly. Neustoupil vysokým požadavkům dobové poetiky, a přece se jimi nedal plně spoutat. Tvořil, hledal, neboť měl před sebou posluchače, ke kterým bylo třeba promlouvat jinak než ke znalcům latinské literatury s vypěstovaným smyslem pro literární umělecké hodnoty. Dovedl přitom výrazně uplatnit různé prostředky, aby ještě podtrhl smysl celé básně. Rétorickými prvky odstínil od vyprávěcího stylu promluvy a také listy (*AlxV* 965n.), z nichž v textu cituje, opřel se přitom o tradici řečnických projevů a o ustálené formule v úpravě dopisů. Záměrně volil přímé řeči, jak jsme viděli už výše, aby v nich vyjádřil závažné myšlenky. Se stejným cílem užívá i rytmické stránky, když gnómičké verše odlišuje od ostatního textu zvláštní formou trojveršovou. Nejedno místo, kde více nebo méně výrazně vystupuje do popředí sám autor, aby vyjádřil vztah k ději nebo k problému, je dokladem, jak dovedl básník záměrně těžit k zvýšení účinku i ze zvláštních prostředků lexika využitím slov emocionálně zabarvených. Pro některé postupy vyššího stylu neměli ovšem jeho posluchači dosud dostatečně vypěstovaný smysl. Proto raději volil přímé pojmenování, proto užíval spíše názorného přirovnání nežli metafory, daleko obtížnější pro srozumitelnost. Pouze na místech, která mají zvláštní význam v textu, převážně v gnómičkých vložkách, využíval soustavněji i metafory. Svými obrazy se pohybuje v okruzích blízkých posluchačům. Přirovnání čerpá převážně z přírody nebo ze života. Hrdina je přirovnáván ke *lvu*, rytíři v boji jsou líčeni jako *zuruví vlci mezi ovce* nebo jako *divocí vepři*, velké vojsko hemžící se kolem hradeb jako *mravenci*, bojovníci se ženou na smrt jako *ptáci na lep*, zrádci jsou jako *draví ptáci* hledající mrtvolu, zvuk zbraní je přirovnáván k *hromu*, jazyk proradníků k *meči*, smrt válečníka mu připomíná *pád klády*, klesající velbloud *pád javoru* atd.; ve snaze po účinném a plastickém výrazu hledá i v přirovnáních další a další možnosti, zvláště pro výjevy z vojenského života. Někdy se přirovnání rozrostlo dokonce v bajku (*AlxV* 219n.).

Básník dovedl využít i jiných stylistických postupů zvyšujících poetičnost jeho projevu. Vybavme si např., jak místo pouhého časového určení rozvíjí líčení jarního úsvitu:

Již by čas protivu zoří,
když bývá křik ptačí zboří,
kdažto se noc se dnem dělí,
a když slunce na svět spělí... (*AlxV* 673—676);

nebo noci:

Noc jest děju všemu máte,
jakžto zisku tako ztráté;
noc jest zlému čas útratný,
v němž udaten jest nůdatný;
noc jest, v němž se zlý nestydí,
pobdě, ž' jeho dobrý nevidí... (*AlxBM* 189—194).

Takovéto způsoby označovala tehdejší poetika jako rozšiřování (amplificatio) a hodnotila je jako jeden z prostředků „ozdobného stylu“. Jen sporadicky použije autor i jiných prvků, např. „etymologizování“, na němž si středověcí spisovatelé velmi zakládali (srov. *Dobře sloveš svět, že jsi světél*, *AlxV* 1949), neboť asi nepředpokládal, že by všemi prostředky toho druhu dosáhl u svých posluchačů žádoucího účinku. Pozoruhodné je i využití symboliky ve scénách výměny darů mezi Dariem a Alexandrem (*AlxV* 963n.); i to byl působivý prostředek při poetizaci tehdejší tvorby.

Tak plnily některé tradiční prostředky v rukách staročeského básníka požadavky dobové poetiky. Ale autor jimi svou skladbu nikdy nepřetěžoval, nestavěl je do popředí tak, aby strhávaly celou pozornost posluchačovu nebo aby oslabovaly srozumitelnost výkladu.

Jen ještě na jednom příkladu si ověříme souvislost našeho básníka se středověkou literární tradicí. Sledujeme-li zpracování úvodu (v. 1—68), pozorujeme, že jeho osnova vychází z ustálených zvyklostí. Autor předesílá vlastní básni výklad, ve kterém hovoří ke čtenáři. Výklad ještě rozděluje na dva celky: v prvním (v. 1—24) uvádí jakousi obecnou moudrost, vlastně obrazné vyjádření myšlenky o těžkosti sledovat vývoj mladého člověka, kterou pak

dále přímo rozvádí. I to je častý postup v začátcích skladeb, kdy obvykle citát z bible nebo nějaké sentence uváděly další text (setkáme se s tím stejně v tehdejší literatuře jako např. v listech a řečnických projevech). V druhé části (v. 25—68) objeví se rovněž časté úvahy básníka o vlastních schopnostech pro literární práci, které jsou běžné v úvodech k středověkým dílům. —

Skladba byla určena (jako většina tehdejší tvorby) k přednesu. To ovšem také ovlivnilo celkové její zpracování. Básník volil osmislabičný verš, který tehdy a pak téměř po celé 14. století převážoval jako typická forma mluvního projevu, především v epické poezii. Jen zřídka se setkáváme s odchylkami od pravidelného počtu slabik, pak bývá ve verši obvykle o jednu slabiku více nebo méně. Tuto malou odchylku patrně tehdejší praxe běžně přejímala, ovšem nelze vyloučit — stejně jako u jiných případů odchylek v rytmické osnově skladby, že jde někdy o změny vzniklé až při dalším opisování a tradování básně. Staročeský autor se snažil udržet přesně rytmickou osnovu ve shodě s členěním myšlenkovým. A tu mu tvoří obvykle základní významovou jednotku dvojverší spojené sdruženým rýmem; přitom i každý verš bývá zároveň celkem syntaktickým. Rytmickou pravidelnost zvyšovalo ještě vnitřní členění verše na dva celky pauzou uprostřed po čtvrté slabice.¹⁵

Dochované opisy staročeské Alexandreidy ukazují, že dílo bylo živé ještě na počátku 15. století.¹⁶ Jistě během této doby procházel vztah publika k němu změnami, které přinášel jak vývoj literárního vkusu, tak i proměna společenského dosahu básně. S odstupem od doby vzniku ztrácel se především její těsný vztah ke konkrétním historickým událostem, na něž autor reagoval. Účinnost si podržovaly životní moudrosti a úvahy, jejichž platnost neustávala, i když se situace změnila. A neméně účinný zůstával také poutavý příběh alexandrovský, k němuž zatím v české literatuře přibyla hlavně v druhé polovině 14. století další rytířská epika, vzniklá převodem

¹⁵ K popisu rytmické stránky básně srov. dále ve výkladech Václava Vážného na str. 211.

¹⁶ O stavu dochování skladby viz na str. 207—210.

čízích látek, původem románských nebo germánských, do češtiny. Tento živý ohlas staročeské básně, trvající vlastně déle než celé jedno století, osvětlí nám rovněž určité proměny textu, které se objeví při srovnávání jednotlivých znění v různých zápisech. Nejde tu vždycky jen o nepatrné rozdíly, např. stylistické, nýbrž někdy o větší odchylky zasahující už přímo věcnou stránku díla (např. vypouštění nebo přidávání některých částí; spolu s tím se objeví i volnější vztah k předloze). Poznání těchto změn přivádělo některé starší badatele k závěrům dnes už zamítnutým, že snad vzniklo několikeré zbásnění Alexandreidy. Ale není třeba jít tak daleko, neboť tyto rozdíly jsou mizivé proti četným shodám ukazujícím k jednotnému základu. Patří ovšem k osudům oblíbených děl středověku, hlavně těch, která se šířila především přednesem, že byla během dlouhé doby obměňována. Zřetel k publiku i různá míra tvořivého podílu přednášeče dávaly vznik verzím, které se někdy více, jindy méně odkláněly od výchozího textu. Na základě závěrů o dochovaných zněních Alexandreidy došlo bádání dnes k rozlišení dvou hlavních úprav, recenzí, které jsou reprezentovány především zlomkem Svatovítským a Jindřichohradeckým.¹⁷

Ale přišla doba, kdy ideály oslavované v básni pozbývaly svou platnost. Šlechtic a panovník, jakého viděl básník Alexandreidy, ztrácel s historickým vývojem na životnosti. Není náhoda, že těsně před dobou výrazných změn v životě českých zemí, jaké přineslo husitsví, zaznívala tato oslavná báseň — jak ukazují nalezené zlomky — naposled. Pak už ovládly literaturu nové úkoly — a s nimi nová tematika.

S odstupem staletí je možno uvědomit si nejen omezenost historické platnosti této básně na určitou dobu, nýbrž také její trvalé místo v naší literatuře. Vždyť dobou vzniku stojí v počátcích česky psané tvorby a patří mezi první skladby s tematikou světskou. Podílí se tedy na ustalování této linie literatury vedle dosud převa-

¹⁷ K tomu V. Janouch, *O poměru Jindřichohradeckého zlomku staročeské Alexandreidy k zlomku Svatovítskému a k skladbě původní*, ČMF 27, 1940, 404n.; přehledný výklad o starších názorech je v citované knize Alb. Pražáka na str. 222n.

žujícího písemnictví latinského. Přitom je velkým činem básnickým, jehož význam spočívá v tom, jak dovedl český básník oživit tradiční látku a učinit z jejího zpracování osobitý typ naší rytířské epiky.

František Svejkský

ALEXANDREIDA

ZLOMEK SVATOVÍTSKÝ

(1—2460)

Kniha první

HIC INCIPITUR ALEXANDER BOEMICALIS

ZAČÍNÁ SE ČESKÁ BÁSEŇ O ALEXANDROVI

- 157^{bβ} Jenž ze jmene byl věhlasný,
jehož rozum byl tak jasný,
že jmu bylo všecko známo
v zemi, v moři, v hvězdách tamo,
5 ten však čtveru věc vyčítá,
jež před jeho smyslem skryta:
„Kak mám,“ pravě, „sirdce radné,
však mám tři věci nesnadné
a pak ovšem čtvrté věci
10 smyslem nemohu dosieci:
kdež se člun u vodách plazi
a kdež had po skalách lazi,
kdež orel vstúpi v oblaky.
Kto má tako světlá zraky,
15 by mohl ty cesty poznati,
ande se každá potratí?
Jakž ta trojě věc pomine,
tako i jich sled pohyne.
Ty tři cesty znáti pilno,
20 ale že ovšem úsilno
cestu člově' a mladého
znáti v rozkoši chovalého,
v toho mysli veždy blúzi,
ni jie kdy cele posúzi.“
25 A když ten v něčem blúdi,
jenž smyslem vzšel na všě lidi,

158^{ax} ač se kde v mých sloviech pôtgnu,
snad mne proň v tom nic nedotknú;
neb sem před ním tako malý
30 jakž přede lvem zvěř ustalý
a před sluncem voščená sviečka,
neb před mořem mělká říečka.
Však sem to z mladosti slýchal,
jehož sem se vždy ustýchal:
35 tu mysl mají mnozí lidé,
že tak brzo zle posúdie

— — — — —
V tom riedko vynde z příslovie:
jedni proto nepochválé,
že majúc smysla u mále,
40 nerozumějíc skládanie,
cuzie slova brzo vzhanie;
druzí také, jež nepřějí,
ti se snad světle nevsmějí,
vóbec mých slov snad pochválé,
45 a jakž otstúpie dále,
což najhoršieho vědie,
o mých sloviech propovědie;
ti přézen mají na vezření,
a srdce vždy zloby miení;
50 obličej mají pokojný,
a myslce vždy žádá vojny.
To se vše bez diva děje:
ktož kak umie, ten tak pėje.
Krt v dobrých lukách rád ryje,
55 vlk na ovce rád vždy vyje,
též závistivý z zloby tyje.
Avšak, ač v čem moje slova
zblúdie, přiezen jest vždy hotova,
což by sprostného viděla,
60 by to svým pláštém zastrěla.

Proto, ktož chce, ten pochválí,
nepřítel — ten se oddáli!
Jáz na ty jistě nechci dbáti,
chci zěvně věděti dáti
65 těm všem, kteříž po čsti stojie,
a nečstných se nič nebojě,
o králi, čsti seho světa,
ježto v ty časy osvěta.

O RODIČÍCH ALEXANDROVÝCH

Král Filip byl v zemi řecký
70 muž slovutný ve čsti svěcký;
po svém právu míše ženu,
v zboží, ve čsti porozenú;
Olympias — tak slovieše —
ovšem divné krásy bieše.
75 Daru má ot Boha mnoho,
když čstnú ženú daří koho;
158^{ab} kteráž z založení kázní,
těj netřeba časté bázní.
Ustalý rád pitie sáhá,
80 zeschlým lúkám časna vláha,
čstná žena muži přědráha.
Po vše časy toho krále,
jež pokojní lidé chválé,
řečská země v míře stáše,
85 nepřátel se nic nebáše.
Tehdy přijide čstná hodina,
králová porodi syna,
Alexander vzděchu jemu.

By syn vhod králevi čstnému;
90 nebo by juž na téj době,
jakož mu třeba po sobě
bieše ostaviti hlavu

svěj dědině na opravu.
Tehdy i po malém časě
95 králi zlá příhoda sta se,
pro niž upade v osidlo.
Posla ženu v jiné bydlo,
a ten, jenž ji provodieše,
Pauzoniáš — tak slovieše —
100 vzem sobě protivnú radu,
zavřě se s ní na svém hradu.
Kto se může toho stříeci,
komuž porúčě své věci?
Neniet nic tak protivného,
105 jakž nepříezen člověka svého;
neb má o to potaz snadný,
ktož jest v kterém domu vнадný,
ten móž, když chce, býti zrádný.
By král v smutce i v žalosti,
110 pyče poručené čstnosti,
až se své rady doloži,
před tiem se hradem položi.
Krátký čas toho vynide,
až král Filip s světa snide:
115 zradú to nepřietel doby,
s málem lidí krále pobi.
Ach, člověče, kak si křivý,
kak jsi svéj hospodě lstivý!
Jehož ti čest vzdána všaká,
120 jenž ot tebe viery čeká,
toho hlavy tvój meč láká!

Kněz Alexander v tu dobu
spade v velikú sirobu.
Otčika juž nejmějěše,
125 matky také nevidieše;
jedno mieše mistra svého
158^{bα} najvěčého světa seho,

jemuž jej byl král poručil,
by jej čsti, múdrosti učil.
130 Mějěše v sobě smysl mladý,
neumě sobě dáti rady.
Nepřietelé všidy vstachu,
svoji o něm nepodbachu.
Tak se země zhubi všěcka,
135 jež prvé bieše plnečka.
Neby dosti ot bližných hořě,
až i s oné strany mořě
král Darius lidi vysla,
jiže tu zemi bez čísla
140 zbavichu každého dobra.
Ktož co može, ten to pobra
koňmi, skotem, zbožím, rúchem,
jehož kto neslýchal sluchem,
jakž, což cizí nepojechu,
145 to vše po nich svoji vzěchu.
Kdažto bude v zlém poběda,
nenie kto co pověda,
jedno každý: „Hoře, běda!“

HIC SOLUEBATUR TRIBUTUM CESARI

JAK SE PLATILA DAŇ CÍSAŘI

Již země v porobě stáše
150 a za moře dan dáváše;
neb ten bieše ještě dietě,
v jehož jie státi osvětě,
nevěda, co zdieti sobě
v téj strasti, v téj porobě.
155 Tak vždy bývá v takú dobu:
když hlava vstóně mdlobú,
údi sotně vládnú sobú.
Těch let země velmi zhynu,
až kniežecie mladost minu

160 a smysla více přistúpi.
Kdaž z dětiných let vystúpi,
urozomě dobře tomu,
ž' zlo v porobě býti komu.
Snad možěše tak již jmieti
165 druhé léto po deséti;
uzřě, že země porobena,
všeho dobrého zbavena,
póče k sobě sám mluvití,
řka: „Ach, kda jest tomu býti,
170 jakž bych já svůj kóň okročil,
svého vraha krvi utočil
silnú ranú mého meče —
tepruv byl bych tu bez péče —
toho, jenž mi otce pobil
i jenž mú zemi porobil.
175 i jenž mú zemi porobil.
158^{bβ} „Jsi Neptalabovo plémě!“
mniece viec tak, nezvolé mě
králem pro takú nezrodu.
Bóh mi nedaj tu nehodu
180 déle o sobě slyšěti,
radějí bych chtěl umřieti!“

To mluvieše, hrozně lkaje,
na svú žalost spomínaje,
jakžto lvový štěnc právě,
185 jenž ještě nenie na stavě
a jenž ještě netvrd v nohy,
ni mu došel zúbek mnohý,
uzře někde stádo volóv,
však pochce k nim s hory dolóv;
190 nemoha té moci jmieti,
stana i počne tam chtieti;
což neskoná, na něž miení,
však to pokáže v svém chtění.

Tehdy mistr, slyšav řeč takú,
195 vida v něm moc nejednakú:
„Vizi,“ vece, „mój kněžiče,
že již dosti znáš čsti líce;
dobrého jsi založenie,
nic ti tak silného nenie,
200 by toho nemohl dosieci,
ač budeš mé rady stříeci.

HIC DOCET MAGISTER ALEXANDRUM
ARISTOTELES DÁVÁ RADY ALEXANDROVI

Poslúchaj mne tuto sada,
toť jest moje prvnie rada:

Jměj dvór svóý po kněský vnaďě,
205 své šlechtice jměj v svéj radě;
chovaj se obojetníkóv,
hospodnie čsti proradníkóv!
Ti toho jsú obyčeje:
oko se jich veždy směje,
210 jazyk jmají vniž meč v sobě,
jenž seče straně na obě.

Z chlapieho řáda nikoli
i jednoho v čest nevoli;
nebo chlap, když jest povýšen,
215 nesnadně bude utišen:
zlé kolo najviece skřípá,
malý had najviece sípá
a chlápě najviece chlípá.
Aspis slove hádek jeden,
220 ten jest tak velmi nezbeden,
jakž nedbá i jedněch kúzel,
hlavu stáhne jako uzal;

159^{aa} když kto kúzly kce jej jieti,
nemóže ničse prospěti;
225 jedno ucho k zemi stulí
a druhé chvostem zatulí.
A takéž chlap, když bude vyší,
dobře slyšě, však neslyší.
Kteříž potok voden bude,
230 ten se vždy více zabude
než která hluboká řeka,
ježto široce vytieká.
Takéž chlap, když obohatie,
když sedí, daní neplatě,
235 dobře znav, však nepozná tě.
Avšak ktož jmá dobré nrawy,
ktoliž jest své viery pravý,
nebo ač i pokolenie
některý zbožného nenie,
240 však jsú dostojni čstnosti,
když dbajú o múdrosti:
neb najvěčšie šlechta tu je,
kdež smysl nrawy okrašlije.
Šlechetný šcep bývá z pláni,
245 když se starý peň oplaní:
tak z chuzších bývají páni.
Když zbožie neb smysla nenie,
v šlechtě bude porušenie.

A pakli se kdy to udá
250 vztazovati tobě súda,
pro dar nepřevracuj práva,
jakž juž pohřiechu se stává.
Kterúž stranu peniez súdí,
druhá se na prázdno trudí,
255 nejeden se tiem oblúdí.
Buď lehek proti chudému,
protiven buď protivnému:

nenieť nikde tako tuhý,
chceš-li, budeš jemu druhý.

260 Před zástupem první bývaj,
svých se lidí nepokrývaj;
a když tě tu uzrie tvoji,
tu rád každý tobě sstojí.
Když pastýř před vlkem srší,
265 toho se stádo rozprší,
ten jest nehoden své vrší.

Potom, můj kněziče, věz to:
ač kde dobudeš město,
dobytek, poklad vybera,
270 všechny svoje lidi sbera,
otplacijž každému míle
podlé skutkóv, úsilé.
Juž v službě nynie otplátka,
že hospodnie milost vrátka,
275 zle se brž než dobře zračí;
jak se z mračna nebe zmračí,
tak se hospoda rozpácí.
Snad jsi chud, že nejmáš dáti?
Uč se v tom rady chovati:
280 když dobudeš, tehdy dávaj,
a když nejmáš, oběcévaj.
Lékař vždy jmá čáku k seči,
pták rád slyší, kdežto skřěčí,
sluha věří slibný řeči.

159^{ab}
285 To ti naposled povědě,
jenž k tvěj čsti nejlepší vědě:
v rozkoši se neobložij,
u panosti neumnožij;
ač se v tom dvěm neostřežeš,
290 sám se tiem najviac sviežeš.

Plodu nedá moklé pole,
a čest i v rozkoši vôle
nesedí na jednom stole.

Jiuz ti všicku radu kráci,
295 v jedno slovo se navráci:
milosrden buď k nevinnému,
nejvíce k člověku svému.
Chovajž tvrdě moje slova,
budeť služba vždy hotova
300 a ve cti vždy obnova.“

HIC CONSENTIT MAGISTRO ALEXANDER

ALEXANDER RÁD SOUHLASÍ S RADAMI SVÉHO UČITELE

On tu radu přijme míle,
vstúpi srdce ke vši síle;
neb jakož tu s mistrem stáše,
tako se mu jistě zdáše,
305 že nenie v světě jedna strana,
by mu nebyla poddána;
nebo obrové srdce jmějěše,
kakž koli dětátko bieše.
Trn se z mladu ostrě pučí,
310 sám se vnaďi štěncem rúci,
šlechta se vždy ke cti lučí.

HIC REX ALEXANDER CORONATUR

ALEXANDER, KORUNOVÁN NA KRÁLE, PŘIPRAVUJE SE NA VOJNU

Jest Korintus město dávné,
vši ve čsti velmi úpravné,
k řecký zemi jako hlava,
315 že se v něm děje poprava.
Jakož svědčí Pismo svaté,
bylo to město proklaté;

ale svatý Pavel potom
pojmeľ mnoho truda o tom,
320 jakž tu kacérstvo zatratil,
po Božě lidi obrátil.
Tehdy Alexander knieže
159^{bx} s svým se rytierstvem potieže,
osypati se tu káza,
325 ve vse královstvo se vváza.
A když jeho osypachu,
všickni okolo něho stáchu,
ale všakoti najblíže
požitě rytierstvo, již
330 vši zemskú věc upravichu,
a již jeho rada biechu.
Ti bydlěchu u pokoji,
že se již nehodiechu k boji.
Bě obyčej časa toho,
335 jakože uzřechu koho,
jenž byl dobrý v svéj mladosti,
a jakž došel starosti,
dáno mu zbožie toliko,
do smrti třeba koliko.
340 Juž málo za peniez zlata,
neb na kohož spadne stráta:
„Zavři před ním,“ dějí, „vrata!“
Po těch stáchu málem dále
v stranu podlé svého krále
345 jinošě, rytierstvo mladé,
jimiž ještě mladost vlade;
ti, což neučinie múdrostí,
to oblepšie svú rychlostí.

Avšak před starými těmi
350 i také mladšími všemi
Aristotiles sedieše,
jenž tehdy králév mistr bieše,

svého mistrovstva užívajě,
břěčtanový věnec majě.
355 Ten jmějěše na to znamenie,
že po něm věčšieho nenie:
jakž sě břěčtan vždy zelená,
tak ho múdrost povýšená
nebude viac polepšena.
360 Tehdy král mezi nimi stojě,
vezřěv na rytierstvo svoje,
nesnad bych mohl vylíčiti,
jakž tiem poče vesel býti,
tak šlechetné lidi jmaje.
365 Stáše, všie péče nejmaje;
neb ač by byl tak pokojen,
by nedbal i jedněch vojen,
avšak také lidi jmieše,
pro něž drz býti musieše.

370 V ten čas tací dni biechu,
v nichž všě osenie ktviechu:
žito, víno, dřievie, tráva,
159^{bβ} každé podlé svého práva.
Alexander časa toho
375 sebra lidí ovšem mnoho,
a když sě na vojnu vybra,
všěch lidí pět tisíc sebra.
Jedné biechu všitci vóle,
jakž, kdy vyndú na pole,
380 dobřě by za to přísáhl,
že bratrův zástup vytáhl.
A jakž jej rada nauči,
zástupy lepším poruči,
tak, jenž zástup oprávieše,
385 z těch ze všěch jeden nebieše,
by nebyl stár let pětidcát
nebo najviece šestidcát.

Jakož jich starosty biechu,
když k boji pojediechu,
390 by kto tehdy patřil na ně,
zajisté přísáhl by za ně:
ne rytierskú jsú postavú,
ale vší kněžskú úpravú.
K tomu kci pověděti:
395 jmějěše tisícův třidceti,
a to vše pěšieho lida,
jež nehledáchu klida.
Každý těch oružie jmiechu,
hráli, meč, puklěr nesiechu
400 a železný klobúk k tomu,
hlavy střěha jako v domu,
kabát tvrdý nebo pláty,
mnohý pro ty došel ztráty.

HIC ALEXANDER SURGIT AD EXPEDITIONEM

JAK ALEXANDER VYTÁHL PROTI ATHÉNÁM

V ten den, Alexander kdyže
405 na vojnu sě s mocí zdviže,
všě sě řecká země vzhrozi;
avšak jedno sě ohrozi
město, chtě sě mu přiečiti,
svú hrdostí vz něho býti.
410 Aténe sě to vzýváše,
v velikěj sě moci znáše
v lidech, v pokladiach, v tvrdomi
i ve všiej velikěj čstnosti.
Alexander když ty řeči
415 vztvědě, že mu sě město přiči,
ni sě s kým o to potáza,
inhd v tom miestě rozkáza,
aby sě hotovi jměli,
jakž by náhle k městu jeli.

420 Ne tak brzo král rozkáza,
až se voj před městem skáza.
Snadno k tomu ponúcti,
ktož co sám bude chtieti,
ač i s škodú, však tam jěti.
160^{ax} 425 Voj se poče hotovati
a chtě města dobývati.
Tu spade strach lidi na všě;
stařější se potázavše
řechu: „Dostúpím všie škody,
430 nepřímem-li své hospody.
Úsilno se vz vodu bráti
a se ostnovi spierati,
najvíc vz hospodu státi.“
Protož tu radu vzemše,
435 krále s milostí přijemše,
dobychu věčné tvrdosti,
by neopáčil jich hrdosti.

DE JURAMENTO FACTO AB ALEXANDRO
PRO NUNCIIS INTERFECTIS
*JAK ALEXANDER PŘÍSAHAL POMSTU THÉBÁM
ZA VRAŽDU SVÝCH POSLŮ*

Když se s tím městem umíři,
posla ottad posly čtyři
440 k městu, jemuž Téba diechu,
jež také vz něho biechu,
aby jej míle přijeli,
nebo mu odpověděli.

Viz, kak byl to lid nesmierný
445 a svý hospodě nevěrný,
jež posly svého krále,
nepomeškavše nemále,

kázachu živý zahřiesti,
nedavše poselstva sněsti.
450 Krále řeč dojde taká,
těch poslův rodina vzplaka.
Vece král: „Bóh sešli ránu
na mě, ač toho zapomanu!“
V téj řeči nic neumnoži,
455 před tím městem se položi,
káza se všem hotovati
a chtě města dobývati.

To město by v taký myslí,
brániti se jmu pomysli;
460 a když k šturmu potekú,
u městě se všickni lekú,
a náviece pro ten skutek,
z něhož král jmieše smutek;
bychu všichni bez nádejě,
465 že se jim všecko hoře děje.
Tu se v tu dobu šturm poče,
již ze všech stran tváři točie,
pod nimiž pěšcém státi,
jimž zed bylo podebrati.
470 Nepřietele všidy ostúpi;
ktož se kde na zdi vykupi,
ot toho pak střělci biechu,
jakž vyzřieti nedadiechu.
By křik u městě veliký,
475 poddal by se rád všeliký,
ale toho časa nenie,
by o to měli pomluvenie:
neb když v čem bude povada,
160^{ab} 480 nenie kto čáky přidada.

Za malečko pomeškachu,
až zed všidy podebrachu;
tak biechu strachu poddáni,
přemohú jě bez všie brani.
485 By prostrana všudy cesta,
ktož kady chtě, jde do města;
a kdež kto koho potká,
tu nejmá před ním živótka.
Všem bě strachy srdce znylo,
490 rádo by se dietě skrylo;
a kdež kto kam přiběhne,
tu nepřitele dosiehne.
Tehdy město zažhú všidy;
nepřítel stá zde onudy:
495 a ktož kde z ohně uteče,
ten obak upadne v meče;
a ktož se mečov ukradne,
ten všelik v oheň upadne.
Povědě ti všecko sprostá:
500 jeden člověk živ neosta;
neb jakož zděli běchu,
takúž otplatu vzěchu.
Zloba zlým se vždy obrátí,
dobré se dobrým vždy otplatí,
505 a ktož zle miení, ten vždy stratí.

JAK SE ALEXANDER CHYSTAL NA VÝPRAVU ZA MOŘE

Po rušení toho města,
když vše bezpokojé přěsta,
jakož juž nikte nebieše,
jenž proti jmu býti smieše,
510 pomeškav rok velmi malý,
káza, by se hotovali,
a chtě se za moře bráti,
netolik s tím bojevati,

jenž jeho zemi ochudil,
515 ale tak se bieše vzbudil,
všem králém vzdávajě přietu,
a což kniežat na všem světu.
Zatiem sebra všě své voje
i všeliké lidi svoje;
520 a kteříž kak nedospěli
nebo k vojně neuměli,
těm poručí města, hrady
v svéj zemi zde i onady.

V tu dobu bě juž dospělo
525 o korábiech všecko dielo,
jakož, což třeba stravy
i všeliké úpravy,
to vše při morském by břěze,
v korábiech na kotvách věze.
530 Král káza kotvy vynieti
a větrníky všě rozpieti.
Vztrže se vietr ovšem časný
i by ten den velmi jasný.
A když pojidú korábi,
535 nejeden svú mysl oslabi,
jenž pro kořist rád jel z domu;
by bylo lze opět tomu
doma býti u svých dietek,
přijal by to za sen svietek.
540 A třeba jim bieše toho,
že, kakž jich bě velmi mnoho,
ze sta jeden se nevrátil,
a to každý život ztratil.
Neb zajisté když ot břěhu
545 v šíři korábi potahú,
zprostrěchu hlas až pod zořě,
snad na své budoucé hoře.

160^{bα}

Člověk vždy na vše sáhne,
dobrého spíše poběhne,
550 ve zlém jsa, pak se nehne.
Každý, jakož ti sem pravil,
rád by se té ceste zbavil
pro své dietky i rodinu.
Jediný král v tu hodinu
555 tam se přič obrátil bieše,
jakž o tom všem nedbajieše,
kromě jedna žádost jeho:
poznati nepřitele svého.

HIC TRANSFRETAT MARE ALEXANDER
JAK SE ALEXANDER PLAVIL PO MOŘI SMĚREM K ASII

Již běchu pominuli
560 ottad, jakož na moře vzplynuli,
časi jednoho měsiece
nebo k tomu málem viece,
až ten, jenž koráb oprávie,
sběže, tu řeč králi pravě,
565 že již achské země znáti,
tu, kdež bylo jim přistati.
By králova radost velé,
spade u voj to veselé,
až vypraviti nemohu,
570 kakú vzdachu chválu Bohu.
Tehdyž král v koráby vesla,
káza všem přijéti vesla;
což hnáti vietr nemožéše,
vesly dopomoci chtieše.
575 Ne tak brzo vesl dosěhú,
až běchu bliz při břehu;
by ot břeha pláně taká,
jakž by mohl dovrci s praka.

Král se v svéj radosti vzhopě,
580 vzhyciti podlé sebe kopie,
mocí takého vítěze
vrže, až ustrnu v březě.
V tu dobu stachu na měle
160^{bβ} dvě stě korábów dospěle,
585 jež vši naplněni hojně,
což která potřeba vojně.
Tu se na břeh položichu,
stanoviště svá rozbichu,
pokrmiece dosti sebe;
590 a jakž se omračí nebe,
sotně mohú dočekati,
kdy by bylo léci spáti.
Tak běchu trudem hynuli,
že biechu dlúho u moři pluli;
595 nebo když člověk ustane
a postáti se dostane,
dětí ni domu spomene.

HIC NOMINAT TERRAS
POPISUJE SE ASIE A JEJÍ BOHATSTVÍ

Třetie sieho světa strana
Azia jest jmenována.
600 Tu stranu ot slunce vzhoda
Okceána moře voda
i, otňadže vzhodí zoře,
obteče Polednie moře.
Ot nás ji dělí hluboká
605 Prosrřednieho moře stoka,
toho moře, po němž plovú
pútníci k Božému hrobu.
Ot pólnoci ji zatieká
Tanajs, slovutnějšie řeka,

610 i jenž Meotides slove,
ta ji také i oplove.
To nám lidé vyznávají,
jiže v tý straně bývají.
Sú v ní vlasti nejednaké,
615 v nichž jest bohatstvo všaké:
dvakrát léta kvú osenie,
jehož v těchto zemiech nenie;
nic se v nich nedostává,
jímž živa člověče hlava.
620 Což kamenie výborného
nebo zlata předraheho,
jež moře neb země plodí,
to všecko ottad přichodí;
ryzie zlato z Arabie,
625 drahé kamenie z Indie.
Vše sám sobě člověk draží,
sám sa nade vše zlato draží,
však pro ně čest, duši váží.

To mi také z Písma známo,
630 jež bylo v téj straně tamo
Babylón, město veliké,
v němž bě bohatstvo všeliké.
161^{ax} Tu se kdás obři sebrali,
když sú se potopy báli,
635 věži činiti počechu,
na nížto bydliti chtiechu,
ač by se kdy Bóh rozhněval,
i poslal na svět dřevní přieval,
jakož to jest byl učinil,
640 když proti jmu byl lid zavínil.
Tu nikomu neotpustil —
neb vešken svět byl opustil —
kromě Noe jediného
a k tomu třem synóm jeho;

645 i také jich čtyři ženy,
ty jsú potopy zbaveny.
Těch obróv myšlenie divné
Bohu by velmi protivné;
o to se snadno potáza,
650 všem se jim rozjítí káza,
dav každému hlahol jiný.
To se sta v tu hodinu,
jež prvé řeč jednu jmiechu,
druh druhu nerozumiechu.
655 Dva a sedmdesát jich bylo,
tolikéz řečí přibylo.
Protož Babylón slove
proměna řeči obrové.

Jesti také v téj straně
660 všeho světa vniž rozhranie,
Jeruzalém, město dávné,
pro Boží smrt ovšem slavné.
Tu pro ny náš Tvořec milý,
poníživ své svaté síly,
665 ráčil za ny smrt podjéti,
nechtě diáblu moci přieti.
Ktěl-li bych to vše klásti,
co v téj straně měst i vlastí,
dotad ti bych řeč rozvláčil,
670 až by se snad i rozpáčil.
Protož tu řeči ukráci,
v své pravenie se navráci.

*ALEXANDER POZORUJE S JEDNÉ HORY ASIJSKÉ KRAJINY,
VYDÁ SE PAK SE SVÝM VOJSKEM DO CILICIE A K TRÓJI*

HIC CONTRA DIESCENTEM

CO SE POTOM DÁLO, KDYŽ SE ZAČALO ROZEDNÍVAT

Již by čas protivu zoři,
když bývá křik ptačí zboři,

675 kdažto se noc se dnem dělí,
a když slunce na svět spělí.
Alexander vzveda zraky,
vezřě na zořě oblaky;
uzřev den, jako se leče,
680 vstana, rúče se obleče.
Šed i sta na jedný hořě,
obezřě tu vlast ot mořě;
potom se v zemi obrátí,
poče města shledovati;
161^{aβ} 685 a kam se koli obrátieše,
tu na vše strany vidieše,
kdežto vína, žita ktviechu,
kdež která loviště biechu.
Zřev všady, dlí i na prieky,
690 uzřě, ande silné řěky,
z nich teče široce voda
a mocná v nich ryb obroda.
Vida to, velmi se sžáda,
vzmluvi tak k svým lidem sada:
695 „Zřěte na vše strany v pole,
kaká v těchto zemiech vóle;
zde královstvo, zde chci jmieti
a vám chci své země přieti!“
Řka tak, nic neottěže,
700 da, ktož co dóstojen bieše.
V tom se nic byl nerozpáčil,
vniž by vesvět byl podtlačil.

To sděv, káza vojem vstáti,
do Cilicie se bráti.
705 Posla k městóm i na hrady
a k tvrzem zde i onady;
a jakž ho náhle zvěděchu,
tak jej s milostí přijechu.

Tehdy se v tu vlast uvieže,
710 hlúbe tam předce potěže.
Uda se jmu jěti tady,
kdežto sú trojské ohrady,
ještě jedinké znamenie
tu, kdežto leží kamenie.
715 Nýnie-li tě lén slyšeti,
a ti budu vyprávěti,
proč se mu rušenie stalo,
pročti se je to vše dálo.

PARIDŮV SOUD

HIC COMMENDAT DUCEM

PARIS SI VOLÍ ZA VŮDKYNI BOHYNI LÁSKY

Byl jest Paris, kněžic v Tróji,
720 vzchován ve čsti, u pokoji,
jehož otčík i matka
pro lásku svého dětátka
tak běchu míle vzchovali,
jakž mu vóli ve všem dali.
725 Jmějěše to knieže k lovu
mimo všecko mysl hotovu.
Sta se to časa jednoho,
když jezdi v lese mnoho,
až se ot lovcóv zblúdi
730 a kóň se mu velmi ztrudi;
přiboda se s cěsty v púšči
pod krásný buk v jednu húšti,
vzvrha na suk uzdu s koně,
poče spáti, dřěvu se kloně.
735 Zdieše se jemu v téj hodině,
uzřě ve sně tři bohyně:
jednu, jenž vládne milostí,
161^{bα} druhú, jenž vládne múdrostí

i seho světa udatstvem,
740 třetí, jenž vládne bohatstvem.

A ty zlaté jablko jmiechu,
o něžto se velmi přiechu;
nebo bieše na něm písáno:
„Která kraššie, téj bude dáno.“
745 Vzvolicu ho súdcí sobě,
řkúc: „Dáváme tu moc tobě,
ať se nepřem déle o to,
daj, který chceš, jablko toto;
a nad čím nás která může,
750 toho tobě vždy pomóže.“
Tehdy se sta v tu dobu,
on poče se raditi sám s sobú,
vece: „Co se nedostává
mně podlé kniežecieho práva?
755 Mám přieliš mnoho bohatstva
a takéže jmám podlé udatstva,
podlé jiných smysla dosti:
což viac třeba múdrosti?
V štěstí také mám vóli časnú,
760 bych jedno jměl ženu krásnú!“
Řka tak, téj jablka dohodi,
jež nad milostí vévodí.
A jakž brzo je rozsúdi,
vztrhna se vietr, jej ubudi,
765 proňž musí pryč ottad jěti,
jmajě tu věc na paměti,
kak by se mu to dostalo,
ježto se jmu ve sně dálo.
Tehdy mu na mysl tanu,
770 na jednu věc rozpomanu,
z niež mieše sličnú příčinu,
proti Řékóm zjěvnú vinu.

Stala se jest byla kdasi
škoda Tróji v dávné časy.
775 Herkules byl kněžic řecký,
v udatstvě vybraný, dětský.
Ten byl Tróji prvnie bieda:
pobil Parisova děda,
k tomu zabil jemu dva střice,
780 pro něž leží Trójě nicě,
a vzal mu byl v též časy
tetku ovšem divné krásy,
Esionie, čstnú děvici.
Tu dal jednomu kniežeti,
785 Telamonu, jenž s ní kněže
doby, Ajaka vítěze.
To jest byla vina troje,
pro niž Paris, knieže z Trójě
proti Řékóm srdcem stonál,
161^{bβ} 790 až jest to i dokonal,
jakož je jim unesl ženu
najkrašší v světě, Helenu,
pro niž se jest stala vojna
Řékóm s Trójí nepokojná.
795 Jsú před ní deset let stáli,
tu vítězi vojevali.

Nejeden toho zlým užil,
jenž tu svůj živótek složil,
těch vítězův s obú stranú,
800 na něž když se rozpomanu,
až mi se v srdci zavine.
Pro tak malú věc jediné
plakala nejedna matka,
zbyvši tu svého dětátka;

805 lkalo srdcem mnohé družě,
 zbyv svého milého mužě.
 Ach, srdce člověče bludné,
 ach, zamyšlenie neklidné,
 jež pro jednu ženu —
 810 měla krásu přemnoženú—
 vešken se svět byl zbudil,
 deset let se vojnu trdil,
 až v jedenácté léto —
 kak mi zpomanúti zle to! —
 815 čstné město Trójě dobyto.
 Tu bez čísla lidí zbito,
 jakož říedký kto hostaven,
 starý i mladý života zbaven,
 naposled město sežženo.
 820 Říedko jest kdy pochváleno:
 bez trávy lúka sečená,
 bez příslovie krásná žena.
 To také písmo vykládá,
 ž' toho města čstná ohrada
 825 deset let plně hořala.
 Škoda jest takého diela!
 Tak se jest stalo rušenie.
 Již se vráci v své pravenie.

*ALEXANDER UKLIDŇUJE VOJSKO MALOMYSLNÉ NAD TROSKAMI
 TROJSKÝMI*

Jakož napřed pravi,
 830 Alexander tu se stavi.
 V tu dobu jenž s ním tu biechu,
 takú záhubu užřechu:
 neby jeden tu nepyče
 a žalostí lomě ruce.
 835 Vidúc na vítěžských roviech
 o jich skutcích, o jich sloviech

kdes na kameni vyryto,
 kdež všemu světu neskryto,
 řekú: „Dojdem též strasti;
 840 vešli smy v neznámé vlasti,
 162^{aa} z nich se viec nevypravíme,
 až se života zbavíme.“
 Král uslyšav řeč svých lidí,
 vece: „Proč váš smysl v tom blúdí?
 845 Nikdy nenie čsti dóstojen,
 kto ce býti vždy pokojen.
 Doňadž koně nepokuši,
 péči vždy naň jmieti muši;
 ten se takéž skazí stáním,
 850 jakož častým osedláním.
 Takéž jest každý člověk,
 má-li pokojný tento věk;
 pokoju se tak obloží,
 až snad v lenosti umoři.
 855 Protož mé srdce tam spēje,
 kdež mi se, bohdá, čest zděje.

HIC LOQUITUR DE VISIONE

ALEXANDROVO VIDĚNÍ

Jedno chcete-li pohověti,
 chci vám něčso pověděti,
 pro něž jmám všicku náději,
 860 že tam k nepřieteli spēji.
 Kdaž mi můj otčík pohynu,
 zdě mi se v nocní hodinu;
 mysléch leže sám jediný —
 nečijěše nikte jiný —
 865 co by mi bylo sobě zdieti,
 nevědiech se co přijěti:
 vrahóm-li se otpierati,
 čili tak v porobě státi.

Tak mi myslce v obém stáše.
870 Ktož tu biechu, každý spáše.
Myslých jakžto pták některý,
jenž sobě nedojme viery,
kdyžto sobě ptá pokojě,
kde by choval dietky svojě,
875 nesmějě lap hniezda sklásti,
bojě se všeliké nápasti,
aby hniezda vietr neobořil,
neb se had k dětem nevznořil,
letě dlúho v lesi, v poli,
880 až snad někde miesto zvolí.
Tak mi se uda uzřieti,
ande se tako prosvieti,
jakžto když bude z hromu blesk,
pro něž sobě tak velmi stesk,
885 až zapomanuch sám sebe.
I vezřech, naliti z nebe
jeden krásný člověk sstúpi,
jenž ke mně bliz přistúpi.
Všěcka na něm čstnost bieše,
890 a tak divné rúcho jmieše,
jakž mi se nezdá nikake,
by kdy člověk vídal také.
To sem tak vídal právě,
jež jmieše na svý hlavě
895 korunu z zlata světlého
162^{ab} a z kamenie přědrahého.

Nemoh jmu jmene zvědětí,
jedno to mohu spomněti:
cos mu bě na čele psáno,
900 jež mi vědětí nedáno.
Když ho chtiech potázati,
on prvé svú řeč uchvátí:

,Vynid, 'vece, ,z kraje svého,
podámť vši čest světa seho,
905 a kdež mě uzříš potom,
nemysl zlého lidu o tom.'
Tehdy jak brzo to povědě,
kam se podě, živ nevědě;
ale jakž se přič obrátí,
910 vše se ta světlost zatrati.
V tomž tvrda jest má náděje,
což jest mluvil, že mi zděje."

To se v krátce všěcko zlíči,
ta řeč, již jim král vylíči,
915 že když se uda jemu
přijeti k Jeruzalému,
tu jej ten potka tělestně,
jehož bieše vídal ve sně,
s takým znamením velikým,
920 s židovským zástupem všelikým;
a jakož jej náhle potka,
pade přěd ním velmi zkrotka.
Tomu se diviti jechu
ti všickni, jenž s ním biechu.
925 A když mu tu čest pokáza,
vojem do stanów rozkáza.
Šed do města s málem lidí,
milostivě se poklidi,
i jakž jej ten muž nauči,
930 tak se tu Bohu poruči.
Dav pravé přiezni stvrzenie,
vzem s milostí otpuštenie,
káza vojem ottad vstátí,
chtě se k nepřátelóm brátí.

Kniha druhá

JAK SE DARIUS CHYSTAL K BOJI

- 935 Již byl vtáhl daleko v zemi
proti nepříteli svému
Macedo, ten opravitel
i své vlasti obranitel.
A když přijde pověst ta
940 v perské hrady i u města,
tehdy z těch okolních tvrzí
potočichu posel brzý,
aby se král Darius strěhl,
že jeho nepřítel přitíchl.
945 A když s tím posel přiteče,
Darius se velmi leče.
Kak by mnoho příčinnější,
pokladem, lidmi silnější —
neb jmieše královstvo dvoje,
950 z nich nadeň mohl jmieti vojě —
162^{ba} ale že vždy byl pokojen,
že nedbal i jedněch vojen,
tiem proti mu bieše mdlejší,
jímž by mohl býti silnější,
955 ač by byl srdce toho,
k němuž jmějěše lidí mnoho.
Však nechť, by se kto domněl,
by v čem své moci zapomněl,
káza se všem hotovati,
960 chtě nepřátely potkati.
A jakž brzo provolachu,
tak všickni na vojnu vstachu.

DARIUS POSÍLÁ PRVNÍ LIST ALEXANDROVI

Zatím se také potáza,
Alexandru list rozkáza,

HIC DARIUS MITTIT ALEXANDRO LITERAM CUM DONIS
VIDELICET FRENUM CUM BURSA ET PILA

DARIUS POSÍLÁ ALEXANDROVI LIST S DARY, A TO UZDU S MĚŠCEM A MÍČEM

- 965 řka: „Král Darius, král nad králi,
jehož se moci vše nevzdálí,
Alexandru, sluzě svému,
dietěti obak čstnému,
spoviedaju milost svoji,
970 ke čsti radě i pokoji.
Vědě, že jsi po letech mladý,
proněž ještě nej máš rady;
češeš jablka nedospělá.
Varuj se takého diela!
975 Kdež ovoce nedospělo,
češeš-li to, tratíš dielo.
Poddals se v vojenské bydlo,
chovaj se, byť neostydlo!
Ale na jakéž si době,
980 jěž slušie, poslal sem tobě:
uzdu, měšec, mieč okružlý,
jež obrovnán na všě úhly,
ten se tvým letóm podobá.
Pakli která tvá chudoba,
985 měšce se jedno dotiežeš,
až s potřebu vyviežeš.
A snad si se tako splašil,
mníš, by tě nikte neustrašil:
uzdy se na to dotieže,
990 vniž plachý kóň, tak tě svieže.“

PRVÁ ODPOVĚĎ ALEXANDROVA DARIOVI

HIC PERLEGIT LITERAM ALEXANDER
ET IMAGINANS CONSTRUIT EAM

Alexander listy přečta,
uslyšav, kaká jest řeč ta,
vece: „Lépe rozuměji,
kak se ti daří vypravují.
995 Tento sem mieč na to majě,
jenž okružlý na všě krajě,
162^{bβ} stojíte všickni vidúce,
že jej drží tvrdě v ruce,
takéž to vězte právě,
1000 že již veš svět jmám v svéj opravě.
Tento měšec to vykládá,
že, což váš král má poklada,
skrze ten můžete věděti,
že to všecko budu jmieti.
1005 Uzda mi se hodí k tomu,
když juž sadu v jeho domu,
všecko, což jmá, se rozplení
a jej svieži vniž vól léní.“
Rozkázav poslóm ta slova,
1010 da jim listy k tomu znova,
potom daří i každého
podlé práva králevského.
Vzemše posli listy jeho,
nesú jě před krále svého.

DARIUS ODPOVÍDÁ NA LIST ALEXANDROVI

1015 Přečta listy král pohanský,
jež mu bě poslal král řečský,
poče se tomu diviti,
že směl kdy to pověděti
a řka: „Jmám svět v svéj poruce,
1020 jakž ten mieč drží v ruce.“
Podivi se také tomu,
že řekl: „Sadu v jeho domu,

vládna všemi městy, hrady
v jeho zemi zde i onady.“
1025 Svým řitiěřóm to rozprávě,
svú korunu na se vstavě:
„Však já sem,“ vece, „král nad králi,
mne se po všem světu báli
vši králové i kniežata,
1030 dávajíce dan ot zlata.
Kak mu móže to přijíti,
by mohl v takú čest kdy vníti,
jakž by objal mé králevstvo?
Vizte, kaké psal bláznovstvo!“
1035 Řka to, káza poslóm siesti,
uzel máku jemu nésti

HIC MITTIT PAPAVER ALEXANDRO

DARIUS POSÍLÁ MÁK ALEXANDROVI

a řka: „Věz to, pyšně robě,
posielaji ten mák tobě,
aby věděl, co jmám moci
1040 vlastních lidí, bez pomoci.
Tu jest ovšem máku mnoho,
ty nemóžeš čisti toho;
tolikéž jmám já vojí,
všudy lid se vniž roj brojí
1045 okolo mne za tři míle;
163^{ax} nýnie čísla téj všiej síle.
Tisíc na jednoho tvého
jmám rytierstva výborného.
Kako chceš boj se mnú vzěti,
1050 nemoha té moci jmieti?
Raziť, by se mně pokoře
bral se zase přič za moře,
ač zbýti chceš zde hoře;

chtě královstva zde dobytí,
1055 můžeš tam svého zbýti.“

DRUHÁ ODPOVĚĎ ALEXANDROVA DARIOVI

Alexander tu řeč slyš —
ande posel mluvi tiš —
káza uzel rozvázati
i poče ten mák zobati
1060 a svým Řékóm udávati.
Každý jeho hrst nachvátí.
„Zobte,“ vece, „moji Řeci,
ci vem něčso dobrého říeci,
z něhož vám bude všem radost
1065 a pohanóm v srdci žalost.
Tento mák to znamenává,
že nám Bóh jě vše poddává.
Jelikož ho zrn zzobete,
když u boji juž budete,
1070 tolikéž pohan pobijete,
v tom sě vám nic nepoměte.
Jakož ten mák zuby zetřem,
tak zástupy jich vše potřem.“
Potom poslóm těm povědě:
1075 „To jáz jistě,“ vece, „vědě,
že mnoho lida jest při králi;
ale to já velmi chváli,
že tak měkké lidi vodí;
úfaji u Bóh, že mi neuškodí.
1080 Jakžto ten mák Řeci zobí,
tak vašeho krále pobí.“

Řka to, káza poslóm vstátí
a pepřě jim uzlík dáti,
aby nesli králi svému,
1085 zpoviedajě tu řeč jemu

řka: „Poslals mi máku mieru
a pravě to na vši vieru,
že tolikéž jmáš svých lidí;
však o tobě zle sě klidí.
1090 Ač jich s tobú jest přemnoho,
což jest obak do toho,
kdaž jsú měkci vniž mák zralý,
v nichž jmáš v boji statek malý?
Poviz rúče uzla mého:
1095 čímť jest tvrzi máku tvého?
163^{aβ} A taká jde hořkost z něho,
v němž by bylo něčso zlého!
Těch jest zrnec velmi málo,
však by o život tobě stálo,
1100 nemohl by jich všech zzobati.
Skrzě to rač znamenati:
málot lidí jmám při sobě,
budúť v boji horci tobě!“

HIC NUMERAT EXERCITUM DARIUS

*DARIUS SČÍTÁ SVĚ VOJE
PO PRVĚ PAK BYLO JEHO VOJSKO PORAŽENO*

V tu dobu Darius stáše,
1105 kdež svých lidí moc sbieráše;
a když již sebra voje,
chtě zvěděti, lida co je,
spudí vše v jednu ohradu,
jakžto pastýř činí stádu;
1110 číte z jitra až do noci,
však nezvědě všie své moci.
Tak některá domovnice
z jitra přečte své ovčice,
aby pastýř též přihnal
1115 ovčice, jež v stádo vyhnal;

ale mnohá, ne vše přídú
ovčice, jež v stádo vúdú:
některá snad s skály spadne
a některú vlk popadne.
1120 Takéž se těm lidem dosta,
řiedký opět domów postá.

Zatiem vybera lehčejších
lidí na koních rúčejších
šestdesát tisícév poně,
1125 s nimiž posla své podkonie,
čstného rytieře Menona,
jenž svú jězdu zle dokona.
Ten to rozkázanie jmieše,
že mu slédati voj bieše,
1130 kde by se sebrali Řeči,
proti jim jemu bieše léci.
Král Macedo, když to vztvědě,
své lidi k boji pořiedě —
jež uvěřiti protivno
1135 i také zajisté divno,
že tak maje lidí málo,
avšak se mu to dostalo,
jež pobi ty vše voje,
jakož brzo došel boje,
1140 tak jakž, což nepřátel bylo,
nic nebo velmi málo zbylo.

*ALEXANDER DOBÝVÁ MALÉ ASIE;
ROZETNE POVĚSTNÝ VŮZ SARDESKÝ (GORDICKÝ)*

A když ten boj održě,
vojnu ottad náhle vrže.
Kakž byl ustal, všakž nepřěsta,
1145 hnav, doby jednoho města,
163^{ba} jež Sardis i dnes slove.
To s jedné strany oplove

Sagarius, silná řeka,
s druhé se s ní moře stieká.
1150 A tu biechu kola dávná,
tak chytrá i tak úpravná,
jakž jich nikte nemožěše
rozebrati ni umieše.
V tom ti lidé miechu vieru,
1155 ktož by poznal jich rozměru,
že té země králem bude
i to, což chtě, to dobude.
Ta byl ustavil král Mida.

Tehdy Alexander vnida,
1160 ohledav kola i vzdviže,
vzpodejma i pusti níže;
točiv jimi sěm i tamo:
„Nic mi,“ vece, „jest v nich známo;
co věčého třeba trudu?“
1165 Jakž mohu, tak jich dobudu!“
Výma meč, počen ot vrchu,
roztě kola, až vše prchú.
A když tu vši věc poklidi,
posla ottad v jězdu lidi,
1170 aby všickni v tu vlast vehnali,
měst i hradów dobývali.
Sta se to na krátké roky,
podbichu vše Kapadoky
a jednu zemici Lydu.
1175 Ottad když zase přijidú
do Tyře, kdež král bieše,
kdež jich čekaje ležěše,
přečekav tu noc jedínú,
a jakž brzo ta noc minu
1180 a den se na svět pokáza,
tak vojem vstáti káza.

Dosti divno, že to mohl zdieta,
hna toho dne mil tridceti,
k neprieteli pospiechajě,
1185 vždy sě toho domnievajě,
zda by, to Darius zvěda,
potkal jej v horách, předjeda.

HIC CONGREGAT DARIUS EXERCITUM

DARIUS SEBRAL SVÁ VOJSKA A HNUL SE S NIMI PROTI ALEXANDROVI

Jest tu bliz Eufrates řeka,
jež, slyši, z rájě vytiéká,
1190 u niež král Darius voje
sebra na své bezpokojie.
Vzvěděv, že ten bliz přitahá,
jenž na jeho vši čest sahá,
163^{bβ} hnu sě s vojmi s toho miesta,
1195 kadyž mu upriemná česta
proti Alexandru jíti.
Byť sě událo tu býti,
co by tu uslyšal hrózy,
když sě hnuchu ottud vozi!
1200 A to by také uslyšal:
z šalmějí, z bubnóv hrozný šal.
A nejeden tu komoň hrzal,
svú podkovú cest potvřzal,
když sě vznímá, lomě zuby.
1205 Nejedny zubrové trúby
v skalách své prostřěly hlasy,
jakž sě zdáše, by v ty časy
všěcky sě skály bořily.
Taký běchu křik stvořily,
1210 taký dieše vžuk pod zořě,
vniž by sě třásl svět i moře.
Tak sě bě vypravil hrdě,
vší věcí silně i tvrdě.

Před zástupem právě v čele,
1215 jenž pohanská viera velé,
táhniechu vóz osm koní,
a ti biechu všickni broni.
Na tom voze zlatá škríně,
v niež ležěše jich svacině.
1220 S obú stranú toho voza,
kdež jich viera i všě hróza,
jedieše dvanádcet muží,
jich každý téj škríni slúží,
a každý jmajě řeč jinú,
1225 rúcho rozličného činu.
Pohanstvo tak za to jmají,
že ti lidé neumierají,
řkúc: „Sú na věky živi.“
Avšak jsú v téj vιεře křivi;
1230 neb řeky, moře, vše splyne,
což na světě, všecko mine
kromě slov Božích jedině.
Za tím vozem bliz jediechu,
jež rodina králi biechu,
1235 dvadceti tisícóv vplně
a všitci v hedvábný vlně
biechu i předrahém rúšě,
jakž hrabiem, kniežatóm slušie.
Ti všickni biechu na předku.
1240 Sám král jedieše v prosřědku,
jenž pro veliké bohatstvo,
pro rozkoš i pro ozračstvo
na zlatém voze jedieše,
a ten pro blesk vešken hořieše.
164^{ax} 1245 Nad vozem pro letní zparu
proti slunečnému varu
orlice bě pověšena,
jež bieše chytře vymyšlena,

- aby pod ní horkost stydla.
1250 Ta jmějěše zlatá křídla.
Podlé voza jenž biechu,
jež se vdy krále držěchu,
jeho bližšie přirozenie
královského pokolenie,
1255 dvě stě jinochův výbornějších,
svú šlechtú přirozenějších.
Málo dále pak před těmi
královskými jinošemi
deset tisícův v zástupě
1260 jězdiechu vši v jednom slúpě.
To vše výborní rytieři,
těch komonstvo pod kropieři,
ratiště jich postříbřena
a kopie vše pozlacena.
1265 Ješčež kromě toho všeho
jmějěše lida pěšieho
dvakrát tisícův třidceti;
ti běchu na to pojěti,
aby pro těch lidí hrózu
1270 neprotřěl se nikte k vozu.
Bě obyčej časa toho,
jakože doma nikoho
své čeledi neostavili,
ženy, děti, vše pojeli.
1275 A bieše král vzal v tu dobu
matku, ženu, děti s sobú,
a coť mzhův patset možěchu,
to s ním poklada nesiechu.
Za tiem lehčejší lid přide,
1280 jenž množstvem z čísla vynide.

ALEXANDER ONEMOCNÍ PŘI KOUPÁNÍ V ŘECE CYDNU,
ALE JEHO LÉKAŘ HO UZDRAVÍ

Na dalším tažení Alexander zachránil před spálením rodiště sv. Paula, město Tarsus, kterým protéká studená řeka Cydnus.

Tehdy po prvé poznal, že zdraví není trvalým darem a že se v životě lidském střídá štěstí s neštěstím.

Bylo právě poledne horkého červencového dne a král upocen a zaprášen skočil do ledové vody Cydnu. Zamrazilo ho hned po celém těle a téměř bezduchého ho vytáhli jeho lidé na břeh. Všichni v táboře nařikali nad královým neštěstím, jež se mohlo stát i jejich pohromou.

Když pak Alexander procitl k vědomí a mohl již poněkud vládnout tělem, chtěl se i nemocen postavit v čelo svého vojska a hnát se za nepřítelem. Jen na důtklivou radu svého lékaře Filipa léčil se po tři dny, vyčkávaje netrpělivě návratu zdraví.

Zatím Alexandra pobouřil list Parmenionův, obviňující lékaře, že se dal Dariem podplatit. Filip však lehce vyvrátí křivé obvinění a krále brzy uzdraví.

I seběhnou se před ním Řekové, objímají Filipa a nazývají ho zachránцем a otcem vlasti.

O DOBYTÍ ISSU A O SMRTI SISENESOVĚ

Druhý den král, již zase zdráv, vyjel si na skvělém koni po táboře a svým zjevem i hlasem pozdvihl opět náladu svého lidu. Hned pak táhne dále a s Parmenionem vtrhne do opuštěného města Issu. Po válečné poradě o dalším utkání se ukázalo, že Peršan Sisenes, dlící v Alexandrově vojsku, utajil list, jež poslal Darius Alexandrovi, a protože tušili, že se Sisenes dal tajně uplatit, vydali ho s vědomím Alexandrovým na smrt.

PERŠANÉ NEPOSLECHNOU RADY THYMODOVY: DARIŮV POKLAD
ODVEŽEN DO DAMAŠKU, ALE DARIOVA MANŽELKA, SESTRA
A MATKA ŽŮSTANOU S NÍM V TÁBOŘE

Zatím z pobřeží maloasijského přišla do Dariova tábora na pomoc řecká jízda, vedená Thymodem, a radila králi perskému, aby se rychle vrátil do roviny. Jestliže se však stydí ustoupit, ať aspoň rozdělí poklady a sbory vá-

lečné, aby mu zbyla, kdyby snad Řekové v prvním boji zvítězili, aspoň část vojska, jež by se potom s čerstvými silami mohla vrhnout na nepřítel. Neboť je nemoudré vydávat vše na pospas jedné ráně náhody.

Ale tato rada se nelíbila perským náčelníkům. Ti u Daria Řeky osočili, že prý chtějí jen nabrat hojně z jeho pokladů, a pak přeběhnout k Alexandrovi, a podněcovali ho, aby je dal popraviti.

Darius však svých rádců neuposlechl: nechtěl zničit muže, kteří s ním věrně bojovali, a takovou hanbou poskvrnit své státi. Naopak Řekům poděkoval za jejich služby a propustil je v pokoji.

Ustoupit však, jak radili Řekové, pokládal za zbabělé; kromě toho hořel již touhou po boji, který chtěl rozhodnout v horských úžinách. I dal největší část svých pokladů do Damašku; jeho žena, sestra i matka zůstaly však u něho v táboře, aby s ním dále sdílely jeho osud.¹

DARIOVA ŘEČ K VOJSKU

Juž bliz sebe stáchu dvojě —
řečské i pohanské — voje,
čekajúce s obú stranú
druhého dne světlost ranú;
1285 neb jim bě věděti dáno,
že jakž jitřě bude ráno,
kda se slunce prosvietí,
tu se spolu vojem sníti
i dojíti bylo bojě.
1290 Tehdy král Darius stojě
k svým vojem při jedný hořě
mluvi u velí pokořě,
164^{aβ} jakž, ktož tu bieše, taký —
leč bohatý, chudý, všaký —
1295 jeho řeč pokornú slyšě —
an k nim mluvi velmi tišě —

¹ Je ovšem možné — podle Škarkova názoru —, že mezi verši 1280—1281 nejde o mezeru v rukopisu, ale že tuto partii autor staročeské básně nebo její upravovatel úmyslně vypustil, protože spěchal k líčení bitvy u Issu, jež se u tehdejších posluchačů těšilo jistě největšímu zájmu.

neby tak srdce tvrdého,
by nepolitoval jeho.

„Slyšte,“ vece, „čstní otčici,
1300 všie šlechty předší dědici!
Každý vás svú šlechtu vzvěda,
vzpomeň se na svého děda,
z kakéhoš pošel poroda.
Nenie tak tvrda příhoda,
1305 by té nemohl podržeti —
chceš-li svú šlechtu pomnieti —
kak jest spáčiti dóstojna,
jež se nynie děje, vojna,
kdežto jest sluha vz hospodu,
1310 vniž mladý zvěř plove vz vodu;
neb i posléz vezme škodu.
Takéž to bláznivé robě,
jež mě vzbuzuje proti sobě,
na něhož nalehu tako,
1315 jakž mne nezbude nikako.
Co je vzpáchal, sami vizte,
jež protivno jest zajisté;
i vás každý div se tomu,
když se kto přiečí komu,
1320 jehož sú se mocní králi
i mocná kniežata báli.
Vzpomeňtež, že ste svobodni,
a tito hostie nehodní,
již sú porobeni vámi.
1325 Pomyslite na to sami
pro svú čest i také pro mě:
ač ny svú mocí polomie,
čest i zbožie potratíme,
jakž se viec neopravíme.
1330 V vieře sobě všitci sstojte
i mému se snu okojte;

nebo se ten, ač Bóh ráčí,
po méj čsti na jěvě zračí.
Vidiech ve sně řečské stany,
1335 jež sú nám, bohdá, poddány,
an jde po nich oheň taký
ot země až pod oblaky;
a jich král stáše přede mnú,
chtě cosí mluviti se mnú,
1340 a na něm zlaté okovy
a plášť aksamita nový;
i postá přede mnú málo.
164^{ba} Toť mi se jest ve sně zdálo.
Ještě viac lepšieho vědě,
1345 ježto vám potom povědě.“

On tak ještě stojě mluví,
až přiteče z řeckých vojí
posel, pravě ty noviny,
že již řečské hrdiny
1350 s svým králem i s svú vší mocí
za se běžie i dnem i nocí
kromě cesty v hory, skály.
By křik u vojech nemalý,
ande se všickni veselé
1355 a koně přidati velé.
A jakž jim koní přidachu
a přes řeku se přebrachu,
kromě rozmyšlenie všeho,
netbajíc na krále svého,
1360 což mohú vybósti z koní,
to bez cesty každý honí,
chtě po nich prvě utéci,
mniece, by běželi Řeci.
Kam tvá, králi, moc pospiechá,
1365 kdež ti nebude do smiecha?

Kam tak nevěhlasně běžíš?
Kamo takú zbroji stěžíš?
Za mníš, by tam utěžal?
Za mníš, že by před tobú běžal,
1370 jehož jest jediná péče,
by ty nezbyl jeho meče?

BOJ PŘED ISSEM

Juž bliz Saracéni biechu
k městu, jemuž Iskon diechu,
v němž král řečský tehdy bieše,
1375 kdež s svými vojny ležěše.
Tehdy řečská strážě pozna,
že pohanstva zbrojě hrozna.
A snadno bieše poznati,
komuž bylo na to ptáti;
1380 neb jich bě mnoho bez čísla,
každý žena bez rozmysla;
a kadyž koli hnáchu,
jakžto mhla bieše ot prachu.
Sehna jezdec, strážě náhlý,
1385 pravě, že pohani přitáhli.
Tu křik sprostrěchu veliký,
odění chce rád všeliký;
a jakž který panošě slove,
tak toho pán jeho zove:
1390 on Radvana, sen Mladotu
a sen Jana, on Radotu.
On spalnieř juž na se vleče
a sen potřebuje meče;
164^{bb} na'nom již železa brnie
1395 a sen tepruv vsypá brně;
některý již vzpíná pláty
a sen juž drží štít zlatý;

onen juž sedí na koni
a sen dospěv, oř juž prohoní.
1400 Druh druhu koně přidává
podlé vojenského práva.
Za malý čas pohověchu,
až všichni zajedno dospěchu;
však najprvé král byl dospěl,
1405 a ktož mohl, ten po něm spěhl.

V tu dobu spolu se potkachu,
zpořiedivše všichnu svú dráhu.
Král řečský náprvé vzváza
a všem svým téže rozkáza;
1410 rytierstvo se o něm shrnu.
Tu k nepřátelóm poprnu
jakžto koli vlk zamrlý,
jenž pro hlad otvěsí krli,
za nímž lační štěnci tekú,
1415 hladem sotně nohy vlekú,
potekú za ním mlaštiece,
prijiesti se rádi chtiece;
a kdež uzrie stádo v poli,
vysunúce se na ně z doly.
1420 Takž vlku přibude síly
a ščenci mu budú čili;
a jakž se k stádu připrne,
každé skotě strachy strne,
nesměti se bude hnúti
1425 ani kamo poběhnúti.
Jakož vlcie činie stádu,
tak Řeci v pohany spadú.

Král pohanský by tiem vzrúzen;
uzřev to, že jest oblúzen,
1430 otstúpi ho všě nádejě,
nevědieše, co živ zděje.

Tak se bieše hrozně ustrašil
a k tomu vešken lid splašil,
poče se stavěti ochotně,
1435 že strachy mluvieše sotně!
Náhlost se ničemu nehodí:
ktož se s krotkostí obchodí,
nad nepřátely vévodí.
Avšak se domysli toho,
1440 majě více lidí mnoho,
a řka: „Jakž nastúpi na ně,
osadě jě v každé straně,
polomi jě bez pakosti,
— — —“.

Dobřě bě umyslil tako,
1445 ale však se sta jinakó;
nebo ktož sám sobě hřímá,
165^{ax} tomu búrě nic neotjímá,
leč buď léto, leč buď zima.

ALEXANDROVA ŘEČ K VOJSKU

Juž na špici právě stáše
1450 král řečský, kdež boje čekáše,
zpořiediv každého k tomu,
v kterém křídle býti komu,
a sám před zástupem v čele
k bojovi hotov dospěle.
1455 Podlé něho v pravé strani
biechu vítězi stavani:
syn Permeniów, Nikanor,
a jeho bratr, Polykanor,
za tím Cenos, Ptolomeus,
1460 Perdikas, Klitus, Tydeus.
To všecko jinošě mladé
a každý zástupem vládne.

Po těch pak na levěj straně,
kdež počátek každý ráně,
1465 Permenio bieše postaven,
požitý muž, však nezbaven,
za tím jeho syn Filota.
To pak bieše lepší rota.
Tu bieše Antigon, Kraterus
1470 a po těch vítěz Severus.
Jakž ti pravi, to ti biechu,
jež zástupy vládniechu.
Tehdy král kopie dosáhna,
malečko oř povztáhna,
1475 své šlechtice upomanu,
zřě na'nu i na sí stranu,
chtě poznati jich útrobu,
kto s ním miení v tu dobu:
neb co které srdce miení,
1480 v kteréj vóli neb ve chtění,
to vše znáti na vezřění.
Pány prosbú ochoťuje
a chuzším dary slibuje.

Zatím malečko postojě,
1485 prvé než dojdědú bojě:
„Ktož ste,“ vece, „sem pozváni,
chuzšie panostvo i páni,
vaši dědové i přědci —
rozliční sú na to svědci —
1490 jsú nepokoj veždy střěli,
pro něžto jsú i čest vzeli;
a jakž jsú byli dědové,
takéž buďte i vnukové,
každý na svůj rod spomana.
1495 Dnes vám jest čest v ruce dána,
ač jedno budete chtieti
svú šlechtu i rod pomnieti.

Dnes jest juž čas přišal toho,
jehož sem žádal přemnoho;
165^{aβ} 1500 dnes nepokoj bude krácen
a vás každý pobohacen;
mně dobrého slova přějte
a sobě vše zbožie mějte!
Patří každý na'ny vojě,
1505 kakť se uzlativše stojie!
Snad jsú se na jhru vybrali,
a ne proto, by boj brali?
Vizte, kakť na nich zlato hoří,
pro něžto dnes budú v hoří,
1510 kdyžto pro kořist jě svlačie
a koňmi jě nahy stlačie.
Kakť stojie sebe široce!
Vizi, že sú na poskoce.
Což mluvi, dobřě poznáte,
1515 až skrzě jich štúty zlaté
železná kopie proskočie
a z jich srdce krve utočie.

Ještě bych k vám mluvil více,
ale strach, že poběhnú k řěcě.
1520 Pospěšmyž — juž ti sršie —
dřieve než se pryč rozpršie!“
Řka tak, kopie navrže,
spade v nepřátely brže,
než kdy kámen vrhú z praka.
1525 Taký křik i hróza taká
by u vojech stranú obú,
jakož se zdáše v tu dobu,
by se juž vesvět bořil,
taký se tu křik bě stvořil,
1530 ande koni v tieskni řehcí
a meči v oděni skřehcí,

ande z lučišť nejedna strěla
vynde i z samostriela.
Nikdy z přicvala i jednoho
1535 nepadne kropí tak mnoho.

Kniha třetí

HRŮŽY BOJE

Juž bě trub nic neslyšeti,
pro prach nebe neviděti.
Tehdy na prvniem pohnání,
kdež lepší stáchu pohani,
1540 kdežto se korúhvy stviechu,
kdež se štíti zlatem lskniechu,
tam se král řečský oboři,
vznímajě se na svém oři,
patřě, by se čstný nahodil,
1545 jehož by se kopím hodil.
Sta se mu čstná příhoda:
potka jej syrský vévoda,
Aretas bě menovaný,
nejlepší mezi pohany.
1550 Ten jmieše na helmě kámen
pyrop, jenž svietí vniž plamen.
Ten potka krále řeckého;
165^{ba} prvú ranú kopie svého
prosřed štíta se ho hodi,
1555 zetřě kopie, však neuškodí.
Král se mu brzo oplati
a rychle mu životka ukrátí;
neb jakož jej rychle potka,
nejmě před ním životka:
1560 štít, pláty, brně jmu protče;
on spade, kón se mu potče;

v samém srdci kopie překla.
Ten prvý jide do pekla.

Tehdy se zástup zamiesi.
1565 Biechu v vojště liti česi,
ande Ptolomeus s Klitem
i sen i on s zlatým štítem
jakžto dva lvy hladovitá
nebo dva vlky nesytá
1570 prosřed stáda ovcě svězie,
takéž ona dva vítěze,
na koho se obrátíta,
tomu životka ukrátíta.
Neb když Klitus s Artofilem,
1575 sen i on na oři čilém,
bodeta na se kopíma,
vznidú dřízhy mezi nima;
zatiem se potkasta sama
koňmi, prsmi i hlavama,
1580 a jakž se druh s druhem srazi,
spadesta koňma přez vazy.
Tak se tvrdě sešla běsta,
jakž za umrla ležiesta,
nemohúce vlásti sobú
1585 z otrapa velikú mdlobú.
Inhed Klitus v tu hodinu,
jakž málo ho mdloba minu,
dřieve se než on opravě,
přistúpe mu bliže k hlavě,
1590 prvé nežli se nadviže,
hlavu jemu mečem stríže.

By boj tvrdý s každé strany
mezi Řěky i pohany,
až Mazeus pohan vyteče,
1595 proti nepřátelóm křiče.

Ten na prvniem svém potkání
pět Řekův do smrti rani:
o jednoho kopie překlá,
v druhého nůž do pěsti vekla,
1600 třetího mečem uhlavi,
čtvrtého mlatem unavi,
na pátého se navráti,
toho i s koněm převráti.

1605 Tu sěč když uzřě Filota,
by jmu líto svých života;
165^{bβ} na Mazea tam pomieni,
an se stvě v zlatém odění.
Prvé nežli u něho by,
deset pohan mlatem pobi.
1610 Ot těch se tam přič obrátě,
vítěžsky svůj meč vychvátě,
tu se mu šest naměři.
Ti všickni biechu rytieři;
ti jej ve zlý čas potkachu,
1615 Filotasův meč poznachu.
Nedlúho o nich ostúpa,
až do jilec meč v nich skúpa
a v sedmém meče otehna;
tu jej pohanstvo obehna!
1620 Jakžto koli vepř divoký,
jenžto má široké skoky,
když naň vyvrú láji
někde v luzě nebo v háji,
bude-li neučená lájě,
1625 stane vepř, nic nedbajě;
ač který pes k němu vnočí,
vezma ránu i otskočí;
pakli naň vyvrú psy vнадné,
lovec jej jako ukradne:

1630 takéž vítěze onoho
potka Saracénstva mnoho.

V ten čas budieše bez něho,
by nebylo otce jeho.
Ten s Kraterem a s Volkonem,
1635 s Cenosem a s Antigonem
přispěchu brzo k Filotě.
Což si jich slýchal v tý rotě,
v tom pobití i v tom hluku,
ten každý sám na svú ruku
1640 člověkův bliz do sta zabi,
však své síly neposlabi.
Tu ten boj postá na dlúžě,
mnohý proto došal nůžě.
S druhé strany tu bliz stáše
1645 bratr Filotův, jenž boj bráše,
seka lidi zde onady.
Tu naň vytěže jinoch mladý,
jemuž Endinius diechu;
zlý mu čas přijide pohřiechu!
1650 Neb jakž potka Nikanora,
na krátce sobú obora,
kopím jemu štít obrazi,
však ho ničse nepokazi;
tak se mdle otrúti kopie,
1655 jakžto když z búrě krópě
někde na tvrdý dóm spadne:
tak ono dietě neradné
166^{αα} Nikanoru se otrúti.
Hněvy se Nikanor smúti.
1660 Zlé se stává proti zlému:
brzo se oplatí jemu;
beze všeho pomeškání
pusti meč po levý straně,

počen ot oka levého,
1665 přěpusti až do druhého.

Stáše také bliz ot toho
zástup vévody jednoho,
jenž Neguzar slovieše;
ten Řěky všě tu 'divieše,
1670 k vojně násilně rozumný,
k každý sěči velmi umný,
jakž, což každého oružie
jest k vojni i k boji slůžčě,
k tomu všemu byl dospělý
1675 i na div ovšem umělý,
kopím boda na prostraně,
v tieskni mlatem, nožem raně;
kam sě ten obrátí seka,
tu krev teče jako řěka.

1680 A když to uzřě Filota,
že proti jmu mdlé ta rota,
ande krvaví jdú potoci,
hna tam a ktě svým pomoci.
K Neguzaru sě přiboda,
1685 stať sě mu dobrá příhoda:
udeři jej v helm po vrchu,
až jiskry vysoko zprchú.
Neudeřil bieše lehce,
pojide meč s helma skřehcě;
1690 ještě bieš ruky neotrhl,
kterúžto sě bieše zavrhl,
tak ho bieše dosáhl krutě,
ruku mu po loket utě.
Neguzar sě velmi smúti,
1695 jakž možěše, to však skutí:
zdvihna sě z přednieho luku,
ještě s tú s poslední rukú,

oboři sě po Filotě,
jěž už bě v velikém potě;
1700 hna naň s uostrú bradaticí,
chtě jej zatieti po líci;
a snad by ho tu byl zabil,
by jemu rány neoslabil
Amyntas, jěž ščit navrže;
1705 vtě jmu v ščit, až nevytrže.
166^{aβ} On tu vztrha bradatici,
an mu stě druhú ručici;
by Neguzar jakžto kláda,
pojide, sebú nevlada.

1710 Často sě to velmi stává,
že bolest moci přidává.
Tak sě Neguzaru dosta,
když juž sám bez ruky osta.
Vzdechna v svéj žalosti k Bohu:
1715 „Zději,“ vece, „jěžto mohu.“
V nepřátely kón oboři,
v svém nešťěstí i v svém hoři
hnav i polomi čtyry s sobú
a sám tu spade pro mdlobu.
1720 Tiem polepši svého smutka
z tak přěvážného skutka.
Když juž nelzě zbýti zlého,
ni sě móž státi jiného,
nelitujž života svého.

1725 Jiuž bieše neznati trávy
z lidí tu pro potok krvavý,
jakž každý duol krví natekl
a druhde sě prach krví spekl,
avšak viece s oně strany,
1730 otňadžto sekli pohany.
By zástup pohanský řiedek,

obráti se týlem v předeck.
Za malý čas přič poběhú
tam k eufrateskému břehu;
1735 kakž jich koli mnoho bylo,
však k seči jich málo zbylo.

Macedonský král to vida,
jako se jmu moci přida;
uzřevše to také Řeci,
1740 vsěkú je i zbodú v pleci.
Kdež meč i nejedna střela,
kdež ležie ubitá těla,
tady hnáchu bez rozpači.
Ach, co se tu ctných těl stlačí!
1745 Kam se kto obráti koli,
byly zbitcív hory, doli.
Nejeden umřel bez časa:
on juž leží, nohú třasa,
druhý juž ležě umierá,
1750 a sen ještě duši sbierá;
některého koňmi tlačie,
a po sem se drobi vlačie;
on leží s zbitú hlavú,
a sen mra vtal zuby v trávu;
1755 on leží zabit ot mlata,
a semu pak hlava štata;
on se ještě živ obracie,
166^{ba} a sen jiuž mra krví vracie;
onomu krev z srdce teče,
1760 seho kón po sobě vleče;
onomu utata ruka,
sen se sotně drží luka;
za ostrohu visí mnohý,
a mnohému štaty nohy;
1765 mnohý ještě čtveřno lazí,
a druzí juž ležie nazi.

Nikdy ote dne prvého
až snad i do dne súdného
ani bude, ni jest byla,
1770 jakož tu by, zbitých síla.

Ještě stáchu, boj berúce,
o poběžě nevěduce,
v jednom křidle pohan málo,
jenž bieše ještě ostalo.
1775 Ti pro čest, ženy, děti
nechtiechu rádi běžeti.
Vieť protivný vše rozvěje,
lap se který skutek děje,
když lepšie nenie náděje.
1780 Tak se sta tomu ostatku,
jemuž dieše ku převratku;
neb jiuž s koně král jich zboden,
jenž toho bieše nehoden,
by se kryl kda v pěšiej zbroji;
1785 ni o něm juž dbají svoji,
až Anson, rytieř jeho,
ssede jemu s koně svého;
ten ho přes řeku přenese
do Babylóna po lésě.
1790 Udatstvo se v strach promeni,
ktož kam vie, ten tam pomieni.
Všeliká se nemoc vzbudí,
kdažto se hlava ztrudí,
tu zemdlejí všickni údí.
1795 Takéž jich čsti by na mále,
když pomdle moc jich krále.

A když juž přiběhú k řece,
tu k nim nalehú najviece.
Najvččí tu vzěchu škodu,
1800 jakž je v pleci vsěkú, vzbodú,

tak, ač kto zbude meče,
 ten však v řeku na smrt teče.
 Některý by rád zbyl řeky,
 avšak tam jěti bezděky;
 1805 neb, ač se lekne vody,
 však vždy nezbyti škody.
 Ach, nelže věděti brodu
 166^{bβ} nebo kde mělčější vodu:
 mnoho tisíc by přepluli,
 1810 jež hanebně tu stonuli.
 Druh druhá se tona lapá,
 na tisíc stran každý tápá
 a ne jeden sobě steště,
 pod nímžto kůň tona prýště,
 1815 ande druh druhá dosiehá,
 chtě se rád dobrati břeha.
 Kaká škoda, sami vizte!
 I zdá mi se to zajisté,
 že těch lidí na poběže
 1820 tu stonu v hlubokém březě
 tolikéž, ne málem méně,
 jelikož jich z bojě nenie.
 Avšak se jich dosti obra,
 v nichž čstné srdce i mysl dobrá,
 1825 na dobrudrustvo pomniece,
 hanebně sníti nechtiece,
 boj na samém březě vžechu.
 Ti čstnějše obak umřechu,
 nebo snad neby bez toho,
 1830 by Řekův nezabili mnoho.

HIC POST BELLUM RAPIUNT BONA
 PO BITVĚ LOUPÍ ŘEKOVÉ V PERSKÉM TÁBOŘE

BÁSNÍK POUČUJE ČLOVĚKA, JAK ZHOUBNÝ
 A MARNÝ JE JEHO SHON ZA ZBOŽÍM

Juž bě ľud i koni stali,
 ježto biechu bojěvali,
 úsilím vešken lid vznojen
 i každý meč krví napojen,
 1835 jenž jest krví poplul tako,
 že nemóž v nožnice nikako.
 Tehdy všě meče povrhú,
 tam se mezi kořist vrhú.
 Kto by mohl tolik počísti,
 1840 jelikož vžechu kořisti!
 Když juž kořist skladú
 všiucknu na jednu hromadu,
 tu král daři každého
 podle dostojenstvie jeho.
 1845 Tu kořist vzkladú na koně,
 každý kůň pojide stóně;
 vztrěštěchu osi i kola,
 nebo jim kořist odola.
 Každý měch, tlumok natlačen,
 1850 avšak člověk veždy lačen.
 Vše tělo bera ustalo,
 avšak se zdá ještě málo.
 Bráním ruka jakžto zbíta,
 však berúce vždy nesyta;
 1855 a když nejmiechu več bráti,
 počechu za řadra cpáti.

Div, člověče, kak se trudíš
 i kak sobú sám v tom slúdíš,
 167^{aa} pro zbožie svůj život vážeš,
 1860 i to, což jest velmi draže,
 svú duši, den za dnem topíš!
 Pro zbožie se na smrt vzhopíš,

běžíš v oheň i u vody,
nestřeha se i jedné škody
1865 a vždy zbožie chtě nabyti,
jehož musíš obak zbyti;
nebo jest tvůj živótek krátek.
Viz, kak jest tento svět vrátek:
dnes snad chodíš zdrav i jasen,
1870 a v jutřě budeš snad uhasen.
Viz, že co na lidech dobudeš,
jakž umřeš, všeho zbudeš,
s horami se nepřebudeš.

HIC VADUNT AD DOMINAS

*VOJÍNI ZLE NAKLÁDAJÍ S BEZBRANNÝMI ŽENAMI, ALEXANDER
SE VŠAK MILOSTIVĚ ZACHOVÁVÁ K RODINĚ DARIOVĚ*

Potom jidú mezi panie,
1875 jich nebieše kto jiuž bráně;
a nejedna hořem nyje,
ande s jejie bílé šíje
krzno nebo komži drahú
panošě i panošky táhnú.
1880 Nejedna slovutná žena
nedóstojně obnažena,
a zajisté div ot diva,
že je mohla kdy býti živa;
ande vedú na všě strany
1885 dievky, ženy mezi stany,
nejedna své čstnosti želé,
ande jí pojíti velé,
kdežto jie viděti vraha:
auvech, přěpusto neblahá!
1890 Nejedna svých slez unoři
v svéj žalosti i v svém hoři
a lomieci bílé rucě,
ande jiu neznámost smúcie.

A když se juž všecko to sta,
1895 za malečko král tu postá,
až povedú Dariovu
matku, sestru i králevú
a v sedmi let dietě malé,
spolu před řeckého krále.
1900 Stáchu před ním v smutném líci
a srdce jde rózno čistíci,
ande nenie kto ottušě —
div, že nevyskočí dušě —
v takém stojiece ohromě,
1905 kdežto na všě strany lomie
rucě, čest, zbožie ztrativše
i všeho dobrého zbyvše.
167^{aβ} Sama se vždy šlechta káže:
co je milosrdie dráže,
1910 kdež kto ottuší smutnému
a najviece neznámému,
ač kto komu i zavini?
Takéž král řecký i učini:
uzřěv tak šlechtné l'udi,
1915 milosrdie se v něm zbudi;
ochotně se k nim přichýle,
zajisté přijma je míle,
matku sobě vzě za matku.
„Syn mi buď,“ vece dětátku,
1920 a k tomu pak oně obě
sestrú miesto přijě sobě.

*JAK SE POZDĚJI ZMĚNILA ALEXANDROVA POVAHA
BÁSNÍK SI PRÁVEM STÝSKÁ NA OŠEMETNOST SVĚTA*

Tak byl milostivý za mladu,
doňadž nevzě horší vñadu.
Nad všě krále sieho světa
1925 byl by jakožto osvěta:

také bě v něm milosrdie,
 Ale když juž zbožím vzhrdē,
 dobrost v zlobu sē obrazi,
 dobrá vášně sē pokazi,
 1930 i počē svých býti dávcē,
 jenž prvé bieš oprávcē;
 porušiv všē prvnie slova
 i zamysli práva nová,
 promeni všē lepšie práva;
 1935 neb sē i ještě to stává,
 že čest nrawy promenievá.
 Ach, světe, kak si obludný,
 kak jest tvój přiebytek trudný!
 Vědě, že vždy péče nabývá,
 1940 ktož na tobě čsti dobývá;
 mdle posedí na tom stole,
 ktož čsti žádá na tvém kole.
 Ochoten jsi na počátce,
 ale však velmi krátčē:
 1945 ač kde počátek osladíš,
 jědem skončēnie obnadíš;
 podáš sebe s prva lacně,
 čest danú otplatíš pracně.
 Dobře sloveš svět, že jsi světel,
 1950 že jsi náš zjěvný nepřietel;
 protivně sē však svět vzyváš,
 nebo ne vždy světěl býváš:
 ač sē komu v čem prosvietíš,
 tiem jedno lid k sobě dřietíš;
 1955 jakž brzo člověka vzplodíš,
 zlého jmu opět dohodíš.
 V tom sē dobře dáváš znáti,
 že nemóžeš na dlúžē trvátí;
 167^{bα} co na tobě kde přěbývá,
 1960 i v jedný čsti nepřěbývá.

Zle sē námi, světe, pečēš,
 jakžto ptáčkom pruhla léčēš,
 a jakžto rózē brzo stečēš.

ALEXANDER SE ŽMOCNÍ DAMAŠKU
 ŽRÁDNÝ SPRÁVCE MĚSTA JE POTRESTÁN SMRTÍ
 IN CRASTINO POST BELLUM MITTIT DAMASCUM NUNTIOS
 DRUHÝ DEN PO BITVĚ POSÍLÁ KRÁL ALEXANDER
 DO DAMAŠKU POSLY

Po jednom dni toho bojě
 1965 potoči král posly svoje
 do Damaška, k tomu městu,
 vzkazujě jim tu řěč věstú,
 aby jej míle přijeli,
 nebo jmu odpověděli,
 1970 lē tak, jakž by sē poddali
 i tako plat vydávali,
 jenž jest král Darius jměl.
 Nali juž sám tomu chtěl
 zlý oprávcē toho města,
 1975 jemužto po službě sē sta,
 vida, že sē čas proměnil,
 an inhed na zlé pomienil.
 Všěcky, což tu bieše lidí,
 přěd město s sobú vylúdi
 1980 pod umluvením přělstivým,
 zradu 'mysli srdcem křivým,
 poda na smrt ty všē lidi.
 Zle sē to obak poklidi,
 neb jakž ty l'udi pobichu,
 1985 jemše ho, na kolo zbichu.
 A když to Darius vzwědě
 po posle, jenž mu povědě,
 že sē tak tomu zrádci stalo,
 kak bě juž stratil nemálo,

1990 však otuši srdci svému,
že se tak bieše stalo zlému.
Zisk se ztrátú vždy na vázě,
neb se to často přiházie,
jež zlé s dobrým přicházie.

ALEXANDER, PODMANIV SI SIDON, DOBÝVÁ MĚSTA TYRU

1995 Jiuz bě šest dní pominulo
a na sedmý den se hnulo,
podlé pohan obyčejě,
jakž se ještě u nich děje,
kteří běchu zbiti Řeci,
2000 skladše, král káza jě sežieci.
A když toho pokona,
obráti se do Sidona;
což v téj vlasti bieše lidí,
všěcky pod svú moc připudi.
2005 Ottad pryč obráti vojě,
nechtě kdy jmieti pokojě,
k městu, jemuž Tyrus diechu.
Ti jej protivně přijechu.
167^{bβ} Kto se móže vz toho bráti,
2010 komuž Bóh chce co dáti?
Tomu nemóž nic ostáti.
Alexander když to vztvědě,
že ti l'udé k brani řiedie,
by tiem radosten toliko,
2015 nevědě řieci koliko.
Viz srdce vítěze toho!
Uzřě na zdi lidí mnoho,
jež se jiným zdá pakostno,
tiem jmu by velmi radostno.
2020 Vida časté věže ve zdi,
však se mu to ničse nezdí.

Nejedna smrtedlná střěla
přětí se zdi z samostřieľa.
Všiudy se stvie štíti zlatí,
2025 jimiž se bě zastierati;
hustě stáchu na zdi kopie
jakžto třtie neb sláma v snopě.

Kdyžto k šturmu potekú,
u městě se nic nelekú:
2030 jedni se zdi kámen valé,
druzí pak skytú hrále,
ot třetích pak střěly letie
jakžto krópě z deště létě.
Král se tím nic nerozpáči,
2035 káza, by tekli kopáči,
nad nimižto tváři nesú
ovšem z přětvrdého lesu.
Se všěch stran se ke zdi tištie
jakžto žížely z mraviště;
2040 tiusíc se jich řebrie chvátí,
chtiece se na zed vzebrati;
oboji se o smrt dělě
a nejeden šíp vystřělě.
Tako na smrt tekú slepě,
2045 vniuz ptáci váznú na lepě.
Sto jich jednú se zdi zabijí,
a však se vždy ke zdi hrabí;
pobitých dvě stě povlekú,
avšak zavše pod zed potekú.
2050 Tu bez čísla l'udí zbichu
dřieve, než města dobychu.

Ten šurm stá za dva měsiece
neb ještě k tomu vicee.
Na každý den šurmováchu,
2055 až však zed podebrachu;

168^{αα}

na sto stran se zed oboři
 a ne jeden by tu v hoři.
 Stá nepřítel s každé strany,
 neby již potřeba bráni;
 2060 všiudy hoře, všiudy čistice,
 všady běžie jako mšicě
 ženy, děti a křičiece,
 kam se dieti nevěduce.
 Tehdy zažhú na sto čestí.
 2065 By se bylo lzě zahřiesti,
 tiusíc by našel takých
 dětí, žen, mužů všakých.
 Tak jim bě přišal čas trudný,
 každý mní, by byl den súdný,
 2070 neb leč dietě, muž, žena,
 všem zajedno smrt složena.
 Neslýchaný div ot diva:
 jedna hlava neby živa!
 Ne bez viny se jim to sta,
 2075 že tu živ ni jeden osta,
 že, když král chtěl k městu jěti,
 poslal, dávajě vědět,
 by jej přijěli milostně;
 ani vzemše radu sprostně,
 2080 šesti poslóm oči zbodú,
 pro něž vzěchu všicku škodu;
 jedno nechachu sedmému,
 jenž by jě vedl k králi svému.

Avšak svědčí Písmo o tom,
 2085 jakož to město potom
 opět se jest opravilo,
 jakž, což tu pohanstva bylo,
 to vše přišlo k svatěj viře,
 jakž již dobřě u Bóh věrie.

O DOBYTÍ MĚSTA GAZY
 PŘI OBLÉHÁNÍ BYL ALEXANDER PORANĚN

2090 Kak se tu bě pomsta stala
 i ovšem pakost nemalá,
 jímž se každý mohl vzstrašiti,
 jakž by nesměl vz něho býti
 pro tak protivnú příhodu
 2095 i pak toho města škodu,
 avšakž město Gaza
 tu hrdost na se pokáza,
 k svému králi vieru majě
 i v svéj tvrdosti se znajě,
 2100 Alexandru otpovědě.
 A jakž on to brzo zvědě,
 před to město se položi.
 Kak mu jdieše vše po zboží,
 avšak se v tom neostřěže.
 2105 Jeden měštěnin přiběže,
 jakžto člověk výpovědný,
 mezi svými stojě předný,
 da královi mečem ránu,
 stojě prosřed jeho stanu.
 2110 To jest pravda ve všiej věci,
 že kohož Bóh chce ostřieci,
 nemóž ho kto lap dosieci.
 168^{αβ} Tak se sta tomu člověku,
 jehož potom rozsěkú:
 2115 udeři krále po hlavě,
 chtě jemu otjieti zdravie;
 sta se jemu ne po zbožíú,
 sotně královi protě kóžiu,
 proněž jej rozsieci káza.
 2120 Tehdyž l'udem i rozkáza
 a chtě s nimi k šturmu teci.

Inhed potekú Řeči
všickni zajedno s svým králem.
Tu šturmovavše za málem,
2125 krále v ruku zastřělichu,
proněž se všickni smútichu.
I sám král se viece smúti,
všem se jednu káza hnúti,
nic nedbajě na své rány.
2130 Tehdyž inhed na vše strany
potekú jakžto ptáci k lepu;
ač jich kde sto potepú,
však v to miesto tisíc jdíeše.
V ten čas bez města budíeše,
2135 by se lépe nedomněli
a s králem příměříe vzeli;
zatiem se pak potiežíuce,
dachu se královi v ruce.
On jich mysl pokornú vida,
2140 s svými l'udmi v město vnida,
vojem dobřě otpočínu,
až poně šest neděl minu.

HIC DIRIGIT GRESSUS IN EGYPTUM
ALEXANDER TÁHNE DO EGYPTA

Tehdyž se dotáza rady,
obsadí města i hrady;
2145 pokl'udiv vše zemské věci,
poče na větčí čest sieci
do Ejipta před se dále.
Pomeškav tu dosti v mále,
tu všiu zemi pod se pobi.
2150 Zatiem dále před se vhlóbi
do Libye, v zemi takú,
kdež vzě škodu nejednakú.

Jest ta země všě bez vody,
pusta ote všie úrody,
2155 ani kde v ní ptáček zpíevá,
ani kde viděti dřeva,
nikde sledu člověčého
ani také zvieřčého;
ot horkosti vše v niej polí,
2160 nikde cesty znáti v poli,
jedno piesek znáti všady
v téj zemi zde i onady.

168^{bα}
Král Macedo, když to pozna,
že v téj zemi věc tak hrozna,
2165 nechtě se však rozpáciti,
káza se všem hotoviti,
jež chtieše s sobú pojieti,
veždy tamo chtě dojěti,
kdež pohanská modla bieše —
2170 tu v jednom dubě sedieše
v téj zemi velmi daleko —
kak tam dojěti nelehko.
Nejednoho zby člověka.
By si byla mořká řeka,
2175 asi by bylo bez diva;
ande jedno piesek zplývá,
a to ot slunečné spály
tak se onen piesek kalí,
mútě se vniž moře samo.
2180 A když juž pojidú tamo,
koni jdúc cestu ubichu,
větrové se obořichu;
mnoho sto koní uvázú,
s nimiž i l'udé zahřazú
2185 v onom piesce, an se múti,
jakž se lepké moře krútí.

Dřieve než šest dní pominu,
až strati lidu třetinu,
jež v tom piesce stonuchu.

- 2190 A když šest dní pominuchu
a sedmý slunce osvieti,
uda se mu tu přijeti,
kdežto ta modla přebývá,
u niež ľudí síla bývá,
2195 v lesě, jenž Hamon slove.
Tu kraššie studnice plove,
než ju vídal člověk který.
Tu podlé pohanské viery,
ktož chce u té modly býti,
2200 musí z té studnicě píti.
Jest ta toho obyčejě,
že když slunce z hory spěje,
tak se jejie voda vzvaří,
jakž horký úkrop, tak paří;
2205 jakž slunce v polodne vzmiení,
tak se ta voda promení,
tak ľútě bude studena,
jakžto ledu nakladena;
a když slunce k hořě spěší,
2210 opět se voda rozřěší,
tu jie horkosti přibude;
té pakli prvé nezbude,
jeliž bude ku pólnoci,
opět jie přibude moci;
2215 studenosti jie přibývá,
vniužto když poledne bývá.

- 168^{bβ} Tehdyž král, dav běsu obět,
musi se vrátiti opět,
kak bě přič před se pomienil,
2220 by byl toho neproměnil

posel, jenž se za ním přibral,
pravě, že se Darius sebral,
chtě ho podstúpiti bojem:
káza se vrátiti vojem,

- 2225 s nimiž chtieše na Múříny,
by nezvěděl té noviny.
Toho se najviece ubá,
že se po něm vojna hrubá
bieše vzbudila v téj chvíli,
2230 doňadžto v Libyi byli,
jež jdieše lidu obojiú
k strasti, k smutku, k nepokoji,
k času ovšem ukrutnému,
zajisté přieliš k smutnému.

JAK SE DARIUS ŽNOVU VYPRAVOVAL DO POLE

HIC DARIUS NULLI EX SUIS PARCIT, OMNES CONVENIUNT

*DARIUS NIKOHO ŽE SVÝCH LIDÍ NEŠETRÍ
VŠIGHNI SE MUSÍ DOSTAVIT NA VOJNU*

- 2235 Mezi tiem jakžto juž oživ
Darius, svú moc přemnoživ,
bieše vše země opustil,
že nikomu neotpustil,
by nešal na vojnu strastnú,
2240 všem svým chvíli na nešťastnú.
Kmet, jenž oral po vše léta
i jenž robil, ploty pleta,
v ony u pokojné časy,
nemohl užiti nekrasy,
2245 musil jíti, nesa kopie,
jenž lépe věděl o snopě,
i ten, jenž věděl o cepu
nebo kdy čas vzieti řěpu.

Prázden cep každý ležieše,
2250 kto by mlátil, nikte nebieše;
ležiechu prázdny motyky
a vzdýcháše vól všeliký,
andě nenie kto jím oře;
nebieše kto hromad boře
2255 ani křovie kto kopajě;
opadly běchu všě stájě,
nebieše živ kto jich pleta:
přišla běchu smutná léta!

Lidí mieše ovšem mnoho,
2260 ale co bylo do toho?
Stratí člověk v každém místě,
když k tomu nenie štěstie;
věz to každý, věz to věstě!
Mnoho bě luda sprostného
2265 a tak dosti tvrdého,
jimiž by mohl boj zdieti,
169^{ax} by mu Bóh chtěl toho přieti.
Ale co do které moci?
Vynidú mdle všitci roci,
2270 když Božie nenie pomoci.
Jdieše s sobú slony stěžě,
na nich biechu dobré věžě;
bliz jmieše tisíc buvolów,
jež vzhóru i dolów
2275 na voziech věžě táhniechu,
na nichžto střelci sediechu,
a nejedna ottad střela
šlechtný kón proletěla.
Dosti se vypravi silně,
2280 všelikú věcí pilně,
více než sto tisíc lidí
s sobú na vojnu vyklidi.

Však se vše jěšutně děje,
ač kto na kterou čest děje,
2285 když co Bóh komu nepřěje.

HIC SARRACENI COMMITTUNT IGNEM,
UT ALEXANDER REUERTERETUR
SARACÉNI VŠECKO ZA SEBOU PÁLÍ,
ABY SE ALEXANDER MUSEL VRÁTIT

ALEXANDER SE VŠAK RYCHLE ŽENE ZA EUFRAT ZA DARIEM

V tu dobu paky král řecký,
ke všemu převážný, dětečský,
s svú mocí i s svými Řeky
stáše na 'ný straně řeky
2290 té, ježto Eufrates slove,
jež skrzě ty země plove.
Tehdyž poče dále
na saracénského krále.
Nali ten juž kázal žeci,
2295 kadyž chtěli jěti Řeci;
i kadyž jich byla čěsta,
tady sežhú vsi i města.
Vše těženie ohněm polí
u městech, ve vsiech i v poli.
2300 Dosti byla sprostná rada,
za by juž, se bojě hlada,
před se tamo netáhl hlúbe;
ale zamyšlenie hrubé,
na něž bě srdce obrátil,
2305 kromě ž' by se život krátil,
tak by snad musil přestati
inhed tu náhle chvátati.

Káza brzo vstáti vojem,
hna s nevelikem nepokojem,

2310 převáživ se vše své věci,
chtě nepřitele dosieci;
hna za ním veždy po sledu,
kadyžto jej vódce vedú.

169^{aβ} 2315 Jakžto vнадný sledník koli
někde v lese neb u poľu
stopy se jelenie chopě,
vždy se ho drží po stopě;
ač jest mnoho jiné zvěři,
všakž jiněj neuvěří;

2320 veždy se přidrží truda,
v tom nejmá nic obluda;
na něž najprvé pomiení,
nikak toho nepromení;
ač zvěř i daleko zběhne,

2325 však teče, až ho dosiehne:
takéž Alexander těže,
až však nepřátel dosěže.
Dotad jězdu v cestě děla,
až přihna do Arběla,

2330 v niužto dobu se súmrači.

*UNAVENÉ VOJSKO ALEXANDROVO SE BOUŘÍ, NADTO JE JEŠTĚ
ZNEPOKOJENO ZATMĚNÍM MĚSÍCE*

Tu se jich dosti rozpáči,
jimž koní snide mnoho,
pyčíc na krále z toho,

o něm všecko zlé šepciúce,
2335 mnozí mdlobú sotně jdúce,
každý řka: „Co to pomóže,
ač nás každý život zmóže
pro člověka jediného,
jenž tak srdce lakomého,

2340 jemuž se zdá všecko málo,
což v světě by mu se dalo?“

Tak pykáchu svého truda.
Za tím se pak inhed uda:

HIC LUNA PERMUTATUR

ZATMĚNÍ MĚSÍCE

pokáza se zvicřinice
2345 jakžto z jutra domovnice;
potom pak měsíc vznide,
inhed mu v světlosti snide;
tako se promeni ovšem,
že by tma po světu po všem.

2350 To se ještě často stává,
že se ho světlost proměnievá;
i mluvie to sprostní dědi,
by jej tehdy jědly vědi.

Tehdy se veš lud zamúti,
2355 řka: „Co se nad námi skutí?
Tato tma jest příklad toho,
že nás umře za jitra mnoho.
Toho král náš dopraví,
že ny našich životów zbaví;

2360 podejmem škodu nemalú,
všecko jednomu na chválu.
Že kto nám jest to poručil,
by se nás každý proň mučil?
Lepí jest sám umra za ny,
169^{bα} 2365 než to hoře spadne na ny.“

Král uslyšav řeč svých lidí,
uzřě, že se zle o něm kľudí,
nic se tím neustraše:

2370 „I co sú,“ vece, „řeči vaše,
pro něž čtete mojiu vinu?
Každá věc jmá svú hodinu,

i kak jiu Stvořitel ustavil.
Kto jest vám takú řeč pravil,
by to bylo zlé znamenie,
2375 u měsieci proměnění?
Mistři o tom dobře vědie,
kak se všickni časi řiedie,
jakž jě Bóh ustavil tako,
že se neproměnie jinako.“

HIC ARISTANDER DE LUNA EXPONIT
ARISTANDER VYLOŽÍ VOJSKU ZATMĚNÍ MĚSÍCE

2380 Tak povědě Alexander.

Tehdy přistúpě Aristander,
jenž bieše mistr veliký:
„Slyš to,“ vece „vás všeliký,
nedržte se v tom obluda!
2395 Ten Stvořitel všeho luda
i všie věci světa seho,
což jest ustavenie jeho
ot najprvního počátka,
v tom nenie niče převratka.
2390 Slunce, měsíc i planéty
ot počátka všemi lety
vždy se držie svého běha,
mořě, řěky svého břeha.
Ač kdy zlý déšť na skot spadne,
2395 neb se kde město propadne,
nebo mor vstúpí na ludi,
nebo se kde válka vzbudí:
jakž první den ustaveno,
tak nebude proměněno.
2400 Viztež, pročti se to stává,
jež se měsíc proměňává:“

něterdy když tak přiběhne,
že když rohem hor dosiehne
a pod zemi juž pomiení,
2405 v tu dobu se vždy promení.
Svědčé také mistři umní,
že se jmu světlosti umní,
když přistúpí k slunci blíže.
I mluvie tak mistři tíže:
2410 jakž pochodně svietí viece
nežli při niej malá sviečě,
takéž jakž se s sluncem sejme,
slunce jmu světlost otejme.
Nicti v tom jiného nenie,
2415 jedno jmějte za znamenie,
že, když se měsíc omračí,
tehdy se pohan čest potlačí;
a když slunce pobledie,
tehdy Řeci svú škodu vzevďie.
2420 Jmějtež,“ vece, „všickni za to,
že jest pobleděl měsíc na to:
jakož jistě to vidíte,
tak tento boj obdržíte.“

*ARISTANDROVÝM VÝKLADEM SE VOJSKO UPOKOJÍ A CHYSTÁ
SE NA DALŠÍ VÝPRAVU*

To povědě ten starosta,
2425 i bieše to vše řeč prostá,
neb to dolíčichu sami
starých králův příhodami.
Tiemž přesta zlé umyšlenie
z tak radného promluvenie;
2430 tiemž zavrhu všě strachy.
Ktož by počal býti plachý,
ten přesta všie své dřevnie řeči,
jsa juž hotov ke všiej seči.

On uzřev mysl svého luda,
2435 že juž nežádá klida,
káza, by se ľud oblačil,
by se opět nerozpáčil.
Prosřed noci náhle vstachu,
jakž trubačí hlas poznachu,
2440 a sám král hna před zástupy.

Nejeden panošě hlúpý
ještě ležieše a chrápě,
ande jeho snové trápie.
Některého svůj pán volá,
2445 an dříemě leze pod kola
a chtě ještě rád pospati;
avšak by co bylo bráti,
nebylo by jmu do spánie.
Ale tu neby čas bránie,
2450 nebo dieše k času tomu,
kdež bě péče ne o domu,
jedno životě jediném,
a to ni o čemž jiném.

Kniha čtvrtá

NA DALŠÍM ALEXANDROVĚ POCHODĚ ŽEMŘE DARIOVA MANŽELKA

HIC INTRAT ALEXANDER MONTIUM ALTITUDINES

ALEXANDER SE SVÝMI VOJÁKY
PRONIKÁ DO VYSOKÝCH HOR

V tu dobu král Macedonie,
2455 jeho voj, jeho podkonie
v také se hory táhnieše,
jichžto výsost taká bieše,

jakž jich sotně móż dozřieti.
Tahdy jemu bieše jěti.
2460 Tehdy, jemuž bě nevykla

manželka Dariova steskem po muži a žalostí nad pádem otčiny zemřela. Alexander ji oplakával jako svou matku nebo sestru, právě tak, jak by byl nad ní nařikal Darius.

DARIUS SE DOVÍDÁ O SMRTI SVÉ MANŽELKY A PROSÍ ALEXANDRA O MÍR

Od jednoho Tyřana, který uprchl z řeckého tábora, dozvěděl se Darius o smrti své ženy i o tom, jak se k ní Alexander laskavě choval a jak nad ní truchlil. Celý perský tábor nařiká nad smrtí královny.

Potom vyšle Darius k Alexandrovi posly žádat za mír. Alexander však návrh Dariův zamítne s pyšnými slovy, že je králem, ne kupcem, a odešle posly se vzkazem, že nepřátelství mezi ním a Dariem je věčné a že vše Dariovo, i on sám, náleží Alexandrovi a Řekům.

VOJSKA SE ZNOVU CHYSTAJÍ K BOJI

Po slavném pohřbu Dariovy manželky svolal si Alexander své bojovníky a takto k nim promluvil:

„Stojíme před posledním bojem. Nepřátelé nad námi vynikají jen počtem; tím slavnější bude naše vítězství, čím s menšími silami ho dobudeme. Udeřte s mečem na zbabělé zástupy! Vidíte, jak se lesknou drahým kamením, zlatem a nachem? Když takto jdou do boje, jistě nad nimi zvítězíte,

ZLOMEK BUDEJOVICKÝ (1—342)

1^a „ — — —
ač podlé vaše čsti práva

chcete sobě věrně pomoci
proti téj nesstáléj moci
hi to všechno sobě zlaté,
5 ježto jakžto v rukú máte,
ač ruka takéže k meču
jmá jakžto ke brániú péču,
vy sobě všě sbožie mějte,
a mně jedno té čsti přejte
10 v slově ač si velmi malém,
bych jedno slul vašim králem,
sa účasten čsti v téj řeči.
Ale což jest v kteréj sěči,
té mi vždy dajte účastnu
15 býti pro vašiu čest vlastnú.
Pakli mě vás kto upatří,
za dvě neb kročějě za tři
bych postúpil v zástup za sě,
kterého bojě lekna sě,
20 skyta před sě vás kterého:
nepřejte mi nic dobrého.“

*SLOVUTNÝ HRABĚ PATRON PŘEBĚHL S DŮLEŽITOU ZPRÁVOU
OD DARIA K ALEXANDROVI*

Hi byl by snad mluvil více;
tdy sě jmu uda vezřiece
znamenati jězdcov mnoho,
25 ženúc ot krále onoho
s jedniem hrabiú velmi mocným,
s člověkem ovšem pomocným,
jehož on král vypověděl.
A ten byl to z zrady vztvěděl,
30 ž' chtieť nepřátely přelstíti:
kdež sě bylo boju sníti,
kotvy byly na vše strany
králem pohanským metány,

zda by točúš as juž tady
35 učinil něco převady
u přelščení dosti malém.
Takž ten hrabie mluviv s králem,
v službu sě prikáza jemu,
odpověděv králu svému,
40 Patron, ten slovutný hrabie.

HIC EST DISTINCTIO QUINTA

Knihá pátá

JAK SE OBĚ VOJSKA SRAŽILA

A juž všady straně na 'bě
nejeden zboden na hnání
1^b před zástupy v cekcování,
chtě druh druhu býti škoden:
45 sen zastřelen, onen zboden
v tomž střielení hi v téj sěči.
Uvěřiv juž ve vsiej řeči
král hřecký tomu pohanu,
hnu zástupem v jinú stranu.
50 Což mu třeba, vše-rozkázav,
vzdviže sě, svůj helm zavázav;
takž jakž jej náhle zadirže,
prijem kopie hi navirže.
Netáhil by kto hnúci okem,
55 tak sě náhlým snidú skokem.
Na vše strany střěly letie
jakžto krópě z búřě létě,
zde hi onde kopie třešćie
jakžto trscie neb zechlé léšćie
60 a hlas sě vzdvihl až v oblaky.
Taký zvuk, třěsk hi křik taký

by v zástupiech stranú obú,
jakž se zdáše, by v tu dobu
sto hromón spolu vzehřměli,
65 tak se běchu tvirdě sněli,
vňuž by koli z firmamenta
všecka čtyři elementa
chtěla se vydřieti z kořen:
taký bě zvuk hi křik stvořen.

*JAK SE ALEXANDER UTKAL SE SLAVNÝM POHANSKÝM HRDINOU
ARISTOMANEM*

70 V tu dobu král z Macedonie
pobodl bieše svého koně
v zástup jakžto lev, ne zkrotka;
tehdyže se ihned potka
s jedniem slovutným pohanem
75 z Indie, s Aristomanem.
A ten seděl na velblúdě,
vítěšsky se s kopím pudě,
a král na svém Bucifale.
Tenž pak pohan potka krále,
80 v němž se jmu sta něc po sčestí:
zetřě kopie až do pěsti,
jímž obáč nic nepoškodi.
Král se pak velblúda hodi
podlé plece v samé hrudi,
85 v němžto také nepoblúdi;
2^a nebo bě velblúd vysoký
a k tomu pak činil skoky,
pro něžto se nízko uda
kopie sněsti na velblúda.
90 Inhedž se velblúd převrátí,
vňuž koli když se vyvrátí
javor ot moci větrové:
tak to tělo velblúdivé

učini lom, k zemi spadna.
95 „Snadná,“ křikú Hřeci, „snadná
stane se nám čest hi chvála,
když se králi ta čest stala!“

*JAK SE DÁLE BOJOVALO PŘI VELKÝCH ZTRÁTÁCH
NA OBOU STRANÁCH*

By boj tvirdý s obú stranú,
nejednu smirtelnú ránu
100 obojě sobě tu dachu,
kdež se najpirvé potkachu,
ande bradaticě, hrále
ve krvi jakžto v vodě kalé.
A král hřecký tam v zástupy
105 třěl se, sěka on ľud hlúpý,
kdež meč, hrále, bradatice,
sěkúce naň tak hi sice,
jeho hlavě se otrúti,
jímž se mysl ho nic neskrúti.
110 Tak bě k sěči přihotován,
vňuž by byl z železa skován;
a snadno jmu vše pak sněsti,
že jmu šlo všecko po štěstí.

Takž tu ot něho smirt vžěšta,
115 jež nejlepší z těch tu biešta:
Fareš jednomu jmě bieše,
druhý Elifar slovieše,
jenž byl ot Ejipta hrabie
a sen pak z Syrska markrabie,
120 člověky oba bohatá,
v nůž se sta veliká stráta
tomu králi pohanskému
hi jeho pak ľudu všemu.

Co jich vzě v životě strátu,
125 zřiece dvů udactvo na tú,
již se sěkli velím viece,
onů dvů udactva zřiece!
Neb její přemocná síla
2^b mnoho Hřekóv bě zhubila
130 bitím, bodením hi sěčí.

Ale všakož, jakžto řeči,
proti Hřekóm nic nebylo,
což se bě pohan zhubilo.
Všady po prachu, po trávě
135 tekl potok, zemiú krvavě,
v němž juž ležal ľud hubený
vňuž les neb háj porúbený.
S obů stranů sta se stráta.
Stála čtvera pkelná vrata
140 otvořena až do kořen.
Taký byl křik diábly stvořen,
mniece, by se země sřekla,
chtieci jě vyhnati z pekla.
Tak dušě letěly hustě,
145 jakžto když stáda rozpustie.
Což bylo kde prázných kútóv,
mohl jest býti piln dóm Plútóv;
neb v tom boju řiedký zbaven,
by nebyl Hřěky unaven.
150 Ande všudy lidí hlupí
ležie ssěčeni vňuž trúpi:
leží Enoš od Filoty,
slovutný muž z pohan roty,
zabiv tudiež Ežifila,
155 v němžto velé pomoc byla
všem lepším hřeckého krále,
sšed zabítých ne u mále.

Bieš tu také ober jeden,
králem pohanským vyveden
160 tam od Čirveného moře.
Ten bě přišel na své hoře:
člověk postavú ne krátkú,
Múřín otcem, ober matkú,
jehož ktož uzřěl, ten stirnu
165 pro 'nu tvář mocnú hi čirnú
hi pro tak silnú postavu.
Jakžto kádcu majě hlavu
a žird vňuž pavuzu nesa,
jakž ju kdes byl vytirhl z lesa,
170 takž, jadyž šel, tady piršě
před ním běhal přeč l'ud, siršě

Obr si razil cestu k Alexandrovi jako nemejský lev.¹ Ale král mu vrazil oštěp do hrdla a koněm ho povalil k zemi. Seběhli se pak Řekové a ubili ho.

NOVE BOJE A PORÁŽKA PERŠANŮ

Na všech stranách pokračovaly dále zuřivé boje. Když viděl Darius, jak jeho vojsko prchá, dal se též na útěk za řeku Lykus. Alexander spěchá za ním, ale nastává večer a je třeba, aby si vojsko odpočinulo.

O půlnoci se dostali prchající Peršané do Arbel. Tam Darius promluvil k svému vojsku takto: „Štěstí lidské je vrtkavé; proto i my v této bídě můžeme doufat v nové vítězství. Nepřítel nyní v našich městech vydrancuje poklady, ale ty mu budou na obtíž. Zatím se vydáme do krajin nepřitelem ušetřených a v Médii sebereme čerstvé síly proti nepříteli.“

¹ *Nemejský lev*, lev z řeckého bájesloví, řádící ve skalách u Nemece, obce s údolím v Argolidě, v horském kraji starého Řecka na severovýchodní straně Peloponésu. Tohoto zbraní nezranitelného netvora, pustošícího celé široké okolí Nemece, zardousil Hérakles. Byla to jedna ze dvanácti prací uložených mu Eurystheem.

NA DALŠÍ CESTĚ SE VZDÁVÁ ALEXANDROVI BABYLÓN
A JEHO MĚŠŤANÉ HO SLAVNĚ VÍTAJÍ

U Arbel rozdělil Alexander uloupené poklady svým vojnům, prošel pak Sýrii a chtěl se ještě zmocnit Babylónu. Těžkosti s obléháním města mu ušetřil přeběhlík Mazeus, vzdává se mu a vydává i město do jeho rukou. Při oslavách na počtu Alexandrovu Babylónští uspořádali turnaje rytířů,

3^a již dobrodružnie dle chvály
silně se potykovali
přetvirdého kopie ranú,
175 kdežto mnohý s obú stranú,
jelikž rozuměti mohu,
zboden dřěl sedlo ostrohú.

To rytířké kratochvilé
postá dosci dlúhé chvíle,
180 až sám král ludem pokynu;
takž ta chvíle byvši, minu.

Tehdy což bě měščan předních
hi jiných pánov ludí úředních,
pojidú před svého krále,
185 nesúce dary nemalé
se čstú dóstojenstva jeho
sbožie onoho hi seho,
ježto člověčiemu oku
ľubosci dává posoku
190 ot darov drahoty všaké,
přechvalú čsti nejednaké.

Zatiem povezú pardusy,
ľvy hi mnohé velé štrusy
hi což jiné ptačie sběři
195 hi přělúté divie zvěři,
ježto, kletcěmi lomieci,
řula, své schrány nechťieci.

Což by lepšího kde jměli
neb co ľubého věděli,
200 ježto by jmu bylo vzácno,
to jmu bě dáti vše lacno.
A to vše v takém veselí,
jakéhož nikdy nejměli,
ot hercov, ot metcov všakých,
205 piesnotvorov všelikakých,
jimižto pilny ulicě
radosci také hi sicie
hi chutostiú všaké hudby.

Tohož veselé dotud by,
210 jeliž všecka ta noc sjide;
toliž ľud pak domov jide.
Nikdie nečtem, by tak velé
bývalo v světě veselé,
ani když římská moc svého
3^b 215 volila krále kterého,
by v tak velikéj radosci
hi v tak přemnoženéj cnosci
svého ciesaře přijala
neb takú čest pokázala.

220 A s právem se jmu to dálo,
což se jmu jest čsti kde stalo,
že se vybrav s málem ľuda
hi pojměv mnoho nekluda,
svú věciú tak snažně pilil,
225 až se jmu veš svět pochýlil.
By Bóh uslyšěti ráčil
své křestěnstvo hi to zračil,
by takýž byl českým králem:
úfal bych v to, ž' by za málem,
230 leč buď Litva, leč Tateři,
kakž sú menováni kteří,

Besermené nebo Prusi,
leč nepotvirzení Rusi
přišli by k takěj příprětě,
235 jakž by, sě krsta přichopiece,
byli svých modl odstúpiece.
Hi to by sě státi mohlo,
ač by to co juž pomohlo,
že Němci, již sú zde hoscie,
240 chtie doždaci, by na moscě
Pražě, jehož Bóh snad nechá,
nebylo viděti Čecha:
hi mohlo by sě birž státi,
by jich bylo nevidati.

ROZKOŠE BABYLÓNSKÉ ZKAŽÍ ALEXANDROVY MRAVY

245 Divž sě, Babylóne město!
K divuť jest podoben, věz to,
tvój král, přieval všeho světa,
všech jiných králóv příprěta,
o němž Danielem prorokem
250 jest písáno dávným rokem,
jakož jemu od pólnoci
bylo přiti v silnéj moci,
čúž o jednom rozě kozlu
tomu beranovi po zlu,
255 jenžto jměl silná dva rohy;
ten před ním spadl, sehnuv nohy.
Tenž juž taký hi tak mocný
4^a hi svéj postati pomocný,
Babyló, tvým králem bude,
260 pod nímžto tvá čest probude,
jehožto by veš svět žádal,
by sě tomu jedno nadál,
by sstál v té mysli dobrotě,
južto jest proměnil pro tě,

265 tvému sě sbožíú obloživ,
jehož byl jest málo poživ,
zradiv sě nečstným opilstvem
hi také tiem zrádným smilstvem,
270 jehož více nenie poně
nikdie než u Babylóně,
kdežto malého dle mýta
dci materiú jest neskryta.
Tiem všiem tvój král sě oleniv,
by všiu moc sirdcě vyplniv.
275 Ale, ač pravdu poviemy,
hi jinde toho něč viemy,
o němž by v mlýně co hudli,
snad by pod střechú oškludli.

Incipit distinctio sexta

Kniha šestá

V též rozkoši, v též ozračí
280 Alexander mysl omračí,
třidcěti dnóv odpočívav,
po svéj vóli tu přebývav.
By byl jho kto tdy nadtrútiv
nebo kterou válkú mútiv,
285 byl by velím více mdlejí,
jímžto sě mněl sa čilejí.

ALEXANDER VYMYSLÍ NOVÁ VOJENSKÁ ZAŘÍZENÍ

A všakž, kak nerad, z té vóle
musi ven dieti na pole.
Tehdy když vytahú vojě,
290 na sarapských polích stojě,

jednu věc vyprav z své myslí,
nebývalú věc zamysli:
jakž zástupóm stráž vylvolí,
již u šturma hi na poli
295 nebyli nice činiece,
jedno zavše na to zřiece,
aby u každého skutka,
kohož která věc kak utká,
jenžto by vztáhl nebo přechil,
4^b 300 by ten strážný na to svěčil.
K tomu zamysli věc druhú:
káza vzvěstí žird přědlúhú,
po niejžto by bylo znáti,
když by bylo vojščě vstáti;
305 neb tak mnoho řuda bieše,
jakž juž trub nedoslyšiče.
Tuž žird za věst ve dne jmělí,
v noci dýmем věst věděli.

Pro těchž zámyslów noviny
310 chtě k řudem býti bez viny,
zda by byl kto jho co vině
v tom, což byl bez rady čině,
vzmluvi a řka: „L'udie moji,
zdali kto vás, jenž tu stojí,
315 jest, jenž by se co domýšlel,
bych bez rady co zamýšlel,
jež by bylo škodno komu?
Hi jeden z vás nevěř tomu,
bych tuto věc sám o sobě
320 zamyslil, chtě kteréj zlobě,
kromě ž' čin této nadsady,
k němužto buď vaše rady,
těm všakým byl na přihrozu,
jižto strachem nebo hrozú

325 nesdějú lap skutka čstného
myslú sirdcě núdatného,
by núdatní, lepších zřiece,
byli také lepšíu chtiece,
jehožto jest třeba tuto,
330 kdež často bývá přěkruto,
u příhod ve mnozě pilných,
vašich dějem skutków silných,
o nichž by nikte nevěděl,
když by jich kto nepověděl.
335 Protož tato věc neškodná
buď vám lúba, ač jest hodna,
při tak mnohéj této sběři,
kdež druh druhu málo věří,
a což dobrý skutí živě,
340 to zlý na se potkna lživě,
vezme to, což nezaslúžil,
jehož lepší bude núžil.“

ZLOMEK MUZEJNÍ
(1—80)

ALEXANDER DOBÝVÁ TVRZE UXIJSKÉ

Když se Alexandrovi vzdalo město Susa, vypravil se dále do země Uxijské, kterou spravoval Medateš, muž statečný a Dariovi věrný. Alexander koná přípravy k dobývání uxijské pevnosti, je stále mezi protivníky a takto pobádá své vojiny:

„Kdybyste se brzy zmocnili tvrze,

1^a všeho bych vám přerád pomohl.

Každému se vás v tom sželi,
jakž jste svůj rod dnes viděli,
proněž mi život nežáden.
5 Ni jeden hrad tak nesnaden
ani město jest dobytí,
ač chce vám žěl toho býti,
čsož ste své viděli škody;
ani ohni ani vody
10 ani skály ani hory,
v tom nebude ničs přípory,
všecko vám bude po rovnu.
Jakož jmá výsosť neskrovnú
toto město i přiekopy,
15 čsož se vás každý přichopí,
vašě moc všemu odolá.“
Řek tako, na všě zavola
i sta pod zdiú všěch najdríeve;
ande s pravé strany, s levé
20 tekú s' řebřími, s motyky

*V té chvíli se objevil na vrchu tvrže hrdinný Tauron. Vojini Alexandrovi
nabylí tím odvahy, ale obránců tvrže se zmocnil strach a zoufalství:*

1^b by bylo kam lzě utéci,
každý by rád pryč vyplanul.
Druh družců jiuž zapomanul,
každému o sobě pčě,
25 každý sám podává mečě,
as by tiem život probavil.

HIC MEDATES NUNTIOS AD MATREM DARIÍ MISIT GRATIAM
AB ALEXANDRO

VELITEL TVRŽE MEDATEŠ VYPRAVÍ POSLY K DARIOVĚ MATCE,
ABY NA ALEXANDROVI VYPROSILA MILOST PRO UXIJSKÉ OBČANY

A sěm jiuž tajně vypravil
Medateš posly, své rádcě,

v stany k Dariově matcě,
30 prosě za to, zda by směla,
by za ně prosbu zprostřela;
nebo jmieše vnuku jejie,
pro niuž mu by ta nádejě,
ač by kterou věcí mohla,
35 by jmu života pomohla.

Jide před král čsná kmeticě
a jmajiúci strachu líce
a řkúci: „Mój žádný král'u,
kak jmám k tomu čáku malú,
40 bych nynie v tom byla hodna,
— — — — —

*abys mě vyslyšel, přece však spoléhám na tvou dobrotu a osměluji se
prosit:*

2^a Ráciš-li, ty l'udi zprosti,
ač koho nechceš jiného,
Medateše jediného,
jenž je proti tobě shřešil,
45 by mě tiem jedniem utěšil.“

Kaká vóle milosrdná
i kaká mysl ovšem tvirdná
i skutek zajisté divný,
že ľud, jenž mu byl protivný
50 i tak ovšem zaviniłý,
již sú jiuž svázáni byli,
milost pro ni obdržěli,
svě dědičstvo vše přijěli,
jakž v ni v čemž nevželi ztrátu,
55 ni v pokladě ni v svém platu!
Nezdá mi sě, by vlastná máte
při tom času, při téj ztrátě

kde takú věc obdiržala,
jakož se téj ženě stala.

HIC APPLICAVIT ALEXANDER AD AQUAM ARAXEM
ALEXANDER SE DOSTAL K ŘECE ARAXU A DOBYL MĚSTA PERSEPOLE

60 Tehdyž ten l'ud osvobodě,

*rozdělil si Alexander s Parmenionem voje a kázal mu stíhat Daria po rovině;
sám pak s vybranými jezci táhl do Persidy. Nikde jinde nezkusil tolik
nebezpečí*

2^b

— — — — —
ani které cesty také.

Nikdy nejměl horšie chvíle
ani většího úsilé.

Pojmě ovšem mnoho strasti
65 dřieve, než doby té vlasti,
ande tako příkří plazi,
kdež se on l'ud kryjě lazí,
ande nenie nikdie sledu,
jedno plaz jako po ledu.

70 Kakž jich dobýval vítěžsky,
však protože jměl l'ud těžký,
prvé než jě mohl přemoci,
nepřestav ve dne ni v noci,
množstvo l'udí život skona,
75 však se podda vlastčě ona.

REX ALEXANDER DIRIGIT IN PERSIAM
KRÁL ALEXANDER VTRHNE DO PERSIE (PERSIDY)

V tu dobu se den osvieti.
Tdy se jmu uda přijěti
k řecě, jiez Araxes dějiú,
ande druh před druhem spějiú
80 a chtě rád býti za mostem
— — — — —

*Alexander se přepravil přes řeku, rychlým útokem se zmocnil Persepole
a po zásluze ji vyvrátil. Neboť když se blížil k městu, setkal se se zástupem
3 000 zajatců makedonských, jež byli Peršané hrozně zohavili. Alexander
zaplakal nad nimi a všemožně je utěšoval. Ubožáci se pak rozhodli, že se
již nevrátí domů, nýbrž že zůstanou v Asii. Alexander jim rozdělil pozemky
a opatřil je stády a obilím.*

ALEXANDER STÍHÁ DÁLE DARIA

*Potom Alexander spěchal dále za Dariem do Médie. Ale perský král byl
již v Ekbatanech a hodlal odtud ještě jeti až do Bakter. Ale když se dozvěděl,
že je Alexander již nablízku, svolal své věrné a vybízal je k boji. Vojáci
uposlechli až po výzvě Artabazově.*

O ZRADE BESSOVI A NARBAZONOVĚ

*Bessus a Narbazes, opírajíce se o silné vojsko, spikli se proti Dariovi.
Usmyslili si, že ho buď zajmou a vydají Alexandrovi, jehož přízeň by si tak
získali, anebo že Daria zavraždí, sami pak budou vládnout a dále povedou
válku proti Alexandrovi. Narbazes radil proto Dariovi, aby na čas
postoupil vládu Bessovi, že on by mu ji po vítězné válce s Alexandrem zase
odevzdal. Darius, tím rozžloben, chce Narbazona zabit mečem, ale ustoupí
prosbám i hrozbám Bessovým.*

*Oba spiklenci se pak utábořili opodál ostatních. Artabazus krotil zatím
hněv králův a radil mu, aby se za tak těžké chvíle raději snažil vlídností
zabránit roztržce mezi vojskem. Darius sice uposlechl, ale zármutek a zou-
falství, zatvrzelí průvodcové přemožených, zachmuřují jeho mysl. A tak
v jeho táboře vznikala mezi lidmi nepokoj.*

ZLOMEK BUDĚJOVICKOMUZEJNÍ
(1—346)

1^a

— — — — —
V tu dobu ta dva prorádcě,
nevěrného skutka skládcě,

radiesta se nejednako,
nevěduce ješče, kako
5 bylo jima svého krále
jieti, v mnozě či u mále;
neb ke všem tu neúfásta,
pro něžto se velmi básta,
ač by jho kak mětně jala,
10 by sama v tom neostala.
Takž o tom mluvivše mnoho,
Bessus vece: „Co do toho,
ač bychvě myslilaj déle?
Ráno, kdyžť vstane s postele,
15 pojdvě předeň, všakž nesborně,
postaviece se pokorně,
rcěmež: „Králu, co své sděla,
v tom se své lepše domněla,
mniece, ž' byť se to slúbilo;
20 a kdyžť to protivno bylo,
toho sirdečně želévě.“
A mezi tiem nikte nevie,
co se stáci moci bude,
jakž najú obáč nezbude.“
25 Juž bě lud dnem se ujiscil,
a svět obáč se nezčiscil
ote všie mraky tmy nocnie.
Tehdy obáč nepomocně
ráno uzřev zorniú hvězdu,
30 král Darius, náhlú jiezdú
chtě přeč, sedieše na vozě.
Tdy ni o čsti ni o Božě
tbajúce ta mužě zrádná,
sen hi on před vozem padna,
35 postavú smutného lícě
ležeta před vozem nicě,

mluviece k němu s pokorú,
vzdvihše k němu hlavy vzhóru,
řkúce: „Králu, najú vina
40 jest velika, všakž ju mina,
vezři z tvé milosci na to,
že, doňadž své živa, za to
tiem té viny pokúpívě,
jakž tebe viec nódstúpívě
45 s postatiú našeho rodu,
s tobú na zisk hi na [šk]odu
s milostiú ostati chtiece,
tebe viec neodstúpiece.“
Tdy vida je v téj pokoře,
50 stešče sobě, silz unoře;
tuž jima inhed uvěři,
tuže se s nima hi smieři.

Dokončav to s sima rúče,
vozatajóm přeč ponuče,
55 hna přeč, nikdie nepostojě,
zavše nepřátel se bojě.
Ana, což o něm ukladla,
v tom jima mysl nic núpadla,
kromě zavše toho střěhla,
60 kak by té zrady dotiehla.
A čstný muž chváta přeč spěšě,
voj pak sěm hi tam se miešě,
kdežto byl mnohý nevěda,
kam chtěl král, kam-li byl jěda,
65 neb jich viece nevědělo,
což se ot sich stáci chtělo.

*ŘEK PATRON VARUJE KRÁLE PŘED SPIKLENCI
A NABÍZÍ SE MU ZA STRÁŽCE*

Všakž byl tu jeden Hřečenín,
čstného plemene zemenín,

jenž byl kterúsí náhodú
70 s všiu postatiú svého rodu
králem hřečským vypověđen,
Patron, jemuž byl pověđen
té všie zrady sklad nevěrný.
Tenž člověk, hospodě mierný,
75 téj řeči svůj čas uhlédav,
nikomu věděti nedav,
minuv všiu těch zrádec hrózu,
přítřě sě k královu vozu
hi vzmluvi, řka: „Král’u milý,
80 já, člověk svých přátel zbylý,
jenž snad toho nedostoju,
by ty přeslyšal řeč moju;
neb což bych tobě poradil,
mněl by, bych tě s tvými vadil,
85 jižť sú službú přirozeni
a tvú čstiú dávno vzplozeni,
Bessus čúšto s Narbazonem,
2^a jižto juž s velikým shonem
na to dnes sú sě sebrali
90 hi to juž sú uzeptali,
ač mi chceš v tom vieru jieti,
že tě chtie, ač mohú, jieti.
Tohož, věz, ž’ nikakž nezbudeš,
že dnes hi živ hi mirtv budeš.
95 Protož, ač ráčíš, přikáží,
abych byl viec při tvěj stráži,
a ty viec buď u mých staniech,
neb juž nejmáš viery na ’něch,
jimž si, jakž řkú, čsti dohodil
100 a jě z chudých ľudí vzplodil,
jakž slyšiu hi jakž mi pravie.
Protož mi v tom uvěř právě,
že hi jáz hi má rodina —
jichž si ty čáka jediná,

105 hi již juž nemóžem dále
kromě tebe, svého krále,
k němuž jest poslednie čáka,
když nem přišla chvíle taká —
že nem jest nelzě nikame
110 ot tebe v země neznámé,
v nichž sě nelzě bude skrýti,
jestli nám tebe kak zbýti;
niť bych stráž tvój býti žádal,
bychť sě co lepšího nadál.“
115 By těch slov viece než mnoho,
všakž on nic netbajě toho,
jakž mohu to snáze řeči,
ž’ osuda nelzě utéci.
Neb což sě Patron pomodlil,
120 což-li prosě řeči prodlil,
nemohl nic té řeči dáti,
by ho chtěl uposlúchati
a řka: „Kak vy dobře znaju,
že k vám věrně doufaju,
125 jakž ste mi sě přikázali,
tak ste věrně se mnú stáli.
Ale Bóh najlépe to vie,
že, ne bych v také příslovie
jáz hi mój ľud byl upadna,
130 kak jest smirt velmi nesnadna,
2^b však raděj v ňu upadnu,
nežli sě tak svých ukradnu,
hi byl svú vlast tak pohaně,
přiveda zlé slovo na ně.
135 Protož než sě jich otvinu,
lepší sem, ž’ ot nich pohynu;
as každý snad die to po mně,
že jsem jich čest vždy byl pomně.

Pakli mě tak osud honí,
140 že mne tak chtie zbyti oni,
k kteréžž koli přídu škodě,
to juž bude pozdě hodě,
ž' mi živu býti nežádno:
protož, což chtie, vše mi snadno.“

145 Vida to Patron, sě smúti;
slyšě, ž' nechce vyvinúti
ot smirtci, k niežž sě byl blížě,
hna přeč; inhedž svú moc stiže
hi rozkáza v náhlém slově
150 svým sě jmieti vždy v hotově.
Ješčež krále hnav ujisci,
chtě se v smirt předen poskýsci.

*BESSUS CHCE PATRONA ODSTRANIT OD KRÁLE,
KTERÉHO CHCE DÁT ZAJMOUT NEBO ZABÍT*

Bessus pak, jakž nerozuměl,
vztáza, jenžto hřečsky uměl
155 hi jenž byl jima tlumačil,
co by byl Patron napáčil
kterých slov neb které řeči.
A sirdce juž žáda sěci,
trúce sě tam na Patrona,
160 mieniece naň slova pro'na,
jěžto všecka juž bě vzveděl
tak, jakž Patron byl pověděl.
V tomž hněvě sě voza dotra,
potu s čela rukú potra,
165 mnohokrát mečě sě lapav,
na Patrona sě pochápav,
jehož ho snadno odtiskú,
že nebylo na něm zisku,
proto že chtěl naň nevinně
170 a také že jěl příčinně;

3^a
pro něžto veš hněv ochabi,
mysle veždy na to, za by
přišlo jmu s lepšíú příčinú.
Ten vždy úmysl zlého činu
175 ješče k téj noci otloži,
jehož hi sám čstný kmet poži,
že jho chtěl zabiti často,
jakž sě tu nesta za vlas to.

*SPIKLENCI, BESSUS S NARBAZONEM,
ODKLÁDAJÍ ZLOČIN NA DRUHOU NOC*

Ten den minu, noc přistúpi
180 a v staniech lehše zástupi,
pomlúvali řeč rozpačnú,
se hi ono chvílú mračnú.
Ande sě zlá věst pronášie
v onom zámutném rozprašě,
185 kdežto Bessus s Narbazonem,
zavše sě radiece o něm,
sobě všiu noc setky nedal,
chtě vžda, by svóž čas uhlédal.

Noc jest děju všemu mátě,
190 jakžto zisku tako ztrátě;
noc jest zlému čas útratný,
v němž udaten jest núdatný;
noc jest, v němž sě zlý nestydí,
pobdě, ž' jeho dobrý nevidí.
195 Avšakž často v téj rozpači
mnohý skutek sě otvlačí
podlé ľudského dómysla,
jehožto bývá bez čísla;
když juž mní kto, by byl zíšče,
200 všakž ho strach bude odtíšče,
jakž ten zisk, jenžto mní majě,
otloží, časa čakajě.

Takž ona své děnie dlúhé
doložista noci druhé.

*KDYŽ BESSUS NENAŠEL V NOCI PŘÍLEŽITOST K TOMU,
ABY PROVEDL SVŮJ ZÁMĚR, OSOČUJE PATRONA U KRÁLE*

- 205 Ta noc byvši hi otjide.
Mezi tiem, jakž slunce vznide,
Bessus šed před čstného mužě,
vzmluvi, na Patrona túžě
a řka: „Králu, juž to viziu —
210 jehož se řeci nestyziu —
že se zbožně vzýváš králem,
jaks' nynie pokázal málem,
žejs' jho slyšeti nerodil
v tom, v němž by nám rád poškodil,
215 ľudem čstně tobú vzchovaným
hi tobě věrně poddaným,
3^b jižto tobě vše čsti přejú
a pro tě vše sdieti smějú.
Ale tito, již sú tací,
220 již po miršě jakžto ptáci
sěm hi tamo sobú meciú
a zisku dle všady léciú,
zda by z nich kto cuzích uživ
byl tu, kdež byl dřeve slúživ;
225 hi jest to, králu, bez diva,
ž' se taký v sujnú řeč vsývá,
tobě na našiú čest radě —
zle ny jest tak s tobú vadě —
nejmajě sám nikdie stavu,
230 v němž by mohl kde skrýti hlavu.
Ten pro zběstvo, pro chudobu
sěm hi tamo točě sobú
jakžto trest, jam vieter pochýlí,
tam taký člověk se schýlí.

- 235 Ale jáz hi jiní hpáni,
jižto sme tobú vzchováni,
tobě věrní býti musím
hi s tobú všeho pokusím,
k němuž dobré právo jmámy,
240 ž' se pro tě hi na smirt dámy.
Protožto tobě děkujem,
že juž na tobě to čujem,
jakžs se věrně s námi smířil,
když si na ny neuvěřil
245 tak nevěrně myslí ľudem,
jímž juž bezpečnější budem.“

V téj řeči minu ta dieka,
an, čstný kmet, jakž znal člověka,
potaknu jmu ve všiej řeči,
250 jakž jest obyčěj člověčí,
jemužto juž přide k tomu,
že nevie, kak řeci komu,
věda dobrě, že řeč kříva,
však jie, kakž mnoha, pozbývá.

Kniha sedmá

I PŘÍRODA PŘEDVÍDÁ ZLOČIN, JENŽ SE MÁ STÁT PŘÍŠTÍ NOC

- 255 Ten den opět byv hi minu
zlého zámysla v témž činu,
jenž těmi ľudmi uložen —
a do té noci otložen —
čstnému mužiú velmi strastně
4^a 260 ot jeho postati vlastnie.
A juž slunce v svém západě
pošed ne v svéj svyčnej vнадě,

připřelo se bě u břeha,
povzdalujě svého běha
265 budúcie věci zámutek
hi tak zrádné věci skutkem,
kdežto sluha své hospody
hledal tak přehrubé škody.
Měsiec také v svém poběžě
270 vzpieti se na mořkém břěžě,
nechtě se vzdvihnúti z moře,
vše pro to budúcie hoře
té přenevěrné prorady,
jiež nelžě juž zbyti kady,
275 takž jakž jest pojiti všemu
vždy k času ustavenému.

*KRÁL TUŠE ŽRADU UVAŽUJE O SVÝCH ČINECH I O SVÉM OSUDU
A CHCE UČINIT KONEC SVÉMU ŽIVOTU*

Měsieceiu se uda vzníti
a slunciu pod zem' u sníti,
a vojska šla v stanoviščě.
280 Sde pak čstný kmet sobě stýščě
sedí sám, svých stanów strěha,
ande jho každý pobiehá,
kdež sám s sobú vžímal radu
svých posledních dnów v západu,
285 kdež juž čsti miesta nedadie,
sedí sám se s sobú radě;
ale nestatečna rada
jest, kdež spadne ta převada
ve čsti od svých vlastních lidí,
290 tu hi každá mysl zablúdi.

Takž přebierajě řeč mnohú,
sedí mdlý král, vzdýšě k Bohu
a rka: „Mocný Hospodine,
jehož chtěnie nic nemine,

295 ani kto móž lap co moci,
k němuž tvé nenie pomoci!
Čím sem, Bože, se dopustil,
žejs' na mě těžce přepustil
tak rozličných pohub ztráty,
300 ž' sem člověk všie čsti otjatý,
ni jmám miesta mezi mými,
jěž sem vzplodil dary svými?
Ti mi nepřějuce sdravie,
4^b strojie smirt méj starěj hlavě.
305 A ten mój nevěrný sluha,
jehož sem otjal ot pluha,
ten na mě mečě pobrúsil
a chtě, by jho mnú pokusil.
Která, Bože, mojě vina?
310 Či sem byl v čem právo mina,
že pro mě kto zbyl dědiny
bez práva nebo bez viny,
a já súd kdy v čem převrátil,
by pro to kto sbožie ztratil?
315 Či sem kdy komu povolil,
aby kto proň svú krev prolil?
Či sem ten byl, na němž ktos by
své pokorné nůžil prosby
při kterém právě neb súdě,
320 a jáz byl co křivě súdě,
mimo právo dary bera?
Či plakala vdova která,
zbyvši pro mě svého mužě,
jenžto mi byl věrně slůžě,
325 a mnú, nepomniece na to,
bylo jí sbožie otjato?
Či se stalo kda dědiciu,
by pro mě stál v smutném líciu,
z svého sbožie jsa vyveden?
330 Buď těch vice nebo jeden,

což jest bylo mých zem obcě,
 vystupte na mě, žalobcě,
 a já, což se neopraviu,
 v tom se s právem své čsti zbaviu,
 335 ž' sem byl nečstně život veda:
 proč mi živu býti teda?
 Budž inhed Bessus udaten
 hi ten, jenž jmu jest postaten,
 ten s ním přída, vicež nedli
 340 tiem, což sú zla na mě svedli.
 Pakli sem byl pravdy bráně,
 diržav svůj ľud v věrněj schráně,
 nebyv ni v čemž myslů křivú,
 proč mi tdy nebyti živu?
 345 Bud' ten birže smirtci uživ,
 ktož jest jie s právem zaslůživ —

Poctivost at prospěje spravedlivému a vina at ublíží vinnému! Jestliže však je to nezměnitelná vůle bohů a osudu, abych zemřel, budiž mi dovoleno, abych sám učinil konec svému životu!

Tak pravil Darius a byl by se usmrtil, kdyby jeho věrný otrok hrozným nářkem nebyl vzbouřil celý tábor. Pláč a bědování se šířilo mezi Peršany, kteří se domnívali, že Darius zemřel. Byli by se rádi postavili se zbrani na ochranu svého krále, ale ze strachu před nepřáteli Dariovými se toho neodvážili.

DARIUS BYL SPIKLENCI ZAJAT

Za chvíli vtrhli do tábora spiklenci, rozprášili okolostojící, vpadli do stanu Dariova a domnívajíce se, že je mrtev, spoutali ho a posadili do těsného vozu. Aby mu však přece něco zůstalo z důstojnosti královské, dali mu zlatá pouta. Potom se zmocnili všech královských pokladů a uprchli i s Dariem.

ALEXANDER NA POCHODU ZA DARIEM DOSTANE ZPRÁVU O JEHO ZAJETÍ

Zatím Alexander pospíchal do Médie po stopách Dariových, aby se ho zmocnil a tak ukončil válku. Ale na cestě ho zastihla zpráva, že Darius byl zajat perskými spiklenci.

Užaslý král svolal ihned své velitele a oznámil jim, co se stalo s Dariem, a vybídl je, aby s ním stihali spiklence a zachránili krále. Neboť není menším činem ušetřit přemoženého ubožáka než moci potrestat odbojníka. Všichni souhlasí s návrhem Alexandrovým a slibují, že s ním půjdou za spiklenci.

ZLOMEK MUZEJNÍ (81—124)

ALEXANDER STÍHÁ SPIKLENCI; DARIUS JE OD NICH RANĚN

Alexander se rychle žene za spiklenci; přijde do vesnice, kde dřívě Bessus zajal Daria. Odtamtud ho vedou dále dva vůdcové kratší cestou za zrádci. Ale ti, ač počtem silnější, dají se před Makedonci na útěk. Oba zrádcové rozkázali ještě Dariovi vystoupit z vozu a vsednout na koně, že si tak zachrání život. Král však nechce uposlechnout; přeje si raději smrti, aby tak ušel dalším útrapám. I metají naň střely jako krupobití, zraní mu soumary zapřažené do vozu i jeho dva sluhy a rozprchnou se: Bessus do Baktrie, Narbazonés do Hyrkánie. Na místě zůstalo jen asi pět set mužů, ale ti byli od Makedonců dílem pobiti, dílem zajati. Nikdo však nemohl udat stopu Dariovu, ani nikde ve vozech perských ho nenašli.

Neboť soumaři jeli zatím dále osamělou cestou a stanuli v úvale,

— — — —
 3^a otkudž více nemohli dále
 mdlobú pro veliké rány,
 neb boci, pirsí proklány.
 Němá tvář stojie vzdýšuce,
 85 svého krále vnuž pyčiúce,
 — — — —

jenž zde leží opuštěn a bez útěchy,

ž' nenie kto slovice přidada.

ŘEK POLYSTRATUS NÁHODOU NAJDE NEŠŤASTNÉHO KRÁLE

Až dluhý čas po všem boji
v oněj vzpále, v onom znoji
jeden Hřek se pitie sžádav,
90 v horách, v dolech vody hládav,
na mnoho stran sěm tam honiv,
— — — —

došel konečně k prameni potoka. Pramen tryskal ze skály a vše kolem zavlažoval. Řek spatřil Dariův otevřený vůz i raněné soumary

3^b a srdce jmu zřením znylo.
Náhlým skokem na kón vsěde,
připřev sě, však tam pojěde.

DARIUS UMÍRÁ

95 A jakž by u voza blížě,
uzřěv ho král, hlavu vzdviže
— — — —

Řekl pak radostným hlasem Polystratovi:

„Jak rád bych se sešel s makedonským králem a urovnal s ním staré válečné spory. Ale poněvadž mi toho osud nedopřává,

— — — —
asponě pomluví s tobú.
Odlehčíš tiem méj bolesti,
račiž mé poselstvo zněsti
100 k tomu královi hřeckému,
kdasi nepřetel' u mému,
k němuže bych tak byl sbožen
— — — —

že bych mu rád odevzdal své panství. Řekni Alexandrovi: „Stala se mi hrozná nehoda; ale raději ji snáším,

4^a nežli bych jě čso přál tobě.
Proto, čsožs' mi čsti pokázal,
105 jakžs sě u mú čest uvázal,
že jsi všu hirdost ukrotiv
i byl k svým věznóm dobrotiv,
— — — —

že jsi se k mé matce, ženě, sestře i synovi tak vlídně choval, že jsi byl k přemoženému nepříteli laskavější a věrnější než můj vlastní sluha.

Ten pobrúsiv na mě meče,
mého života ukrátil,
110 zle mi mé čsti tak poplatil;
čsož mých zemí bylo všady —
vlasti, města, tvrzě, hrady —
tiem vším miesto mne obvládal
— — — —

U něho jsem ochrany nenašel, nýbrž on sám mě o život připravil. Zato, když jsem upadl mezi nepřátele, u nich jsem našel přátele.

To řekni Alexandrovi, svému králi, že ho prosím, aby dal zrádcům zaslouženou odplatu, jakou bych jim já byl dal, kdyby mi byl osud dopřál vítězství. Nejde zajisté jen o mne, nýbrž o všechny vládce. Ať spravedlivě uváží, jaké pomsty zasluhuje toto mrzké provinění!

4^b pakli mne v tom nepopraví,
115 sobě též po mně ostaví,
že pomdlí té všie své chvály;
ače té pomsty otdálí,
čakajž téhož veždy na sě,
— — — —

neboť nebezpečství přichází vají náhle. Umíraje za to jedině prosím bohy, aby se Alexandrovi poddal celý svět a aby

poslednie mi čsti dohodil,
120 jímž by své jmě výše vzplodil.“

Pomluviv tak, řeč potrati,
sotně móż ruky podati
pravé přiezni na stvirzenie
i všie řeči na znamenie
— — — —

Takový byl konec života Dariova.

PO SLAVNÉM POHŘBU DARIOVĚ ŽENE SE ALEXANDER DÁLE
ZA BESSEM A NARBAZONEM

Když se Alexander dozvěděl o smrti Dariově, spěchá za ním, žalostně nad ním nařiká a slibuje, že se na spiklencích pomstí. Mrtvého krále dá balzamovat, slavně pohřbit a na hrobě mu vystaví pyramidu. Potom hojně obdaruje své vojíny za dřívější strasti a útrapy a hostí je po táboře. Zatím se rozšířila pověst, že se chce Alexander vrátit do Eoropy. V táboře nastala všeobecná radost, která však netrvala dlouho; Alexander oznámil totiž vojínům, že ta zpráva je nepravdivá, neboť je třeba se ještě pomstít na spiklencích Bessovi a Narbazonovi. A tak se vojíni připravují na další výpravu a s Alexandrem se ženou dále za nepřitelem.

Kniha osmá

DALŠÍ VÝPRAVY A OSUDY ALEXANDROVY
AŽ PO JEHO VPÁD DO INDIE

Cestou za spiklenci zkrotí Alexander Hyrkány, bydlící u Kaspického moře. Narbazonovi daruje pak život, Bessa však dá ukřižovat.

Mezitím se však přihodily ještě jiné významné události, z nich pamětihodné byly zvláště tyto dvě:

Královna Amazonek Thalestris přijela na měsíc do Alexandrova tábora, aby osobně poznala nejslavnějšího krále.

Druhou vzrušující událostí bylo odhalení Dimnova spiknutí proti životu Alexandrovu; s původcem spiknutí byl popraven i Filotas, syn Parmenionův, neboť věděl o věci a nevyzradil ji.

Dále se pak vypravil Alexander proti Skytům a nedbaje jejich poselství, podmanil si je.

ŘEČ VYSLANCE SKYTŮ
ZLOMEK OSTŘIHOMSKÝ
(1—40)

1^a — — — —
1 by ho bylo stokrát více,
na tvé skutky, na mysl zřiece,
zdáloť by se ješče málo:
neb ač by se to dostalo,
5 jakož tě tvá mysl podnucie,
by slunečný v(z)chod v svéj rucej
diržal, k tomu západ v druhéj,
jakž tě vizi v myslí v tuhéj,
jměl-li by moc u měsieci,
10 chtěl by i slunce dosieci.
— — — —

1^a — — — — — — — —
Ničs tak tvirdě v světě stojí,
však se někdy něčso vzbojí;
nemož tak nic býti silno,
vše bude smirti pochylnu.
15 Ale ty sám neznáš sebe,
ani kto móż znáti tebe.
Ni sú nám tvé země známy,
kda na tvých meziech bývámy,
ni se na tvú škodu ptámy.
20 Protož nám daj, bychom jěli,
— — — — — — — —

1^b — — — — — — — —
(— — — — — se ničs nezědí,
ni té země sobě dědí.
Nenie v niej stříebra ni zlata.
Jmáš dosti jinady plata,

s tiemž se jinady obchodi,
25 všicknu také svú věc zhodi.
Kdy šťastie najlépe miení
k tobě a ve všem tvém chtění,
přestaň v tu dobu všech vojen!
Dosti majě, budž pokojen:
30 jesti lidský život krátek,
. “

Alexander však nedbal na řeč skytského vyslance; uspořádal své voje, přeplavil se s velkým namáháním přes řeku a porazil Skyty, ovšem s velikými ztrátami na lidských životech.

1^b
řka: „Kakž bude, tam diety je!“
Avšakž vž velikú škodu,
pirvé, než přejede vodu.
Tuž naleže na ně silně,
35 na vžě strany ovšem pilně,
všakž než by země dobyto,
by přielišně lidí zbito.
Jakžto koli dřěvo v lesě,
ješto vzrostlo v dávném česě,
40 vztáh se vzhóru pod oblaky,
.

Okolní národové, když se dozvěděli o Alexandrově vítězství nad Skyty, které pokládali za nepřemožitelné, jeden po druhém se Alexandrovi dobrovolně poddávali. Vedla je k tomu i šlechetná povaha Alexandrova, jenž se velmi laskavě choval k přemoženým, aby ukázal, že neválel s divokými národy z hněvu a pomsty, nýbrž pro čest a slávu bohatýrskou.

ZLOMEK ŠAFARÍKŮV
(1—91)

Zpěv devátý

ALEXANDER V INDII
BOJ S KRÁLEM POREM

*Alexandra však stále lákají výboje. I vpadne s velkou mocí do Indie. Tam se mu však postaví při řece Hydaspu na odpor král Porus s množstvím slonů; sám, vynikaje nad ostatní tělem i duchem, sedí na největším slonu. Po velkých ztrátách se dostane Alexander lstí na druhý břeh řeky a zástupy nepřátelskými si razí cestu k Porovi. Když se k němu dostal, zvolal:
„Zde je konečně muž mého obdivu hodný a*

1^a mého sirdcě myslí rovný.“

Řka tak, přiteče na bok levý,
potřě ľud jakožto plevy.
An by rád utekl [ná]teka,
5 sotně se hbe, nohy vleka.
Neb velblúdi, ač vysoci,
a všakž jsú jich léni skoci.
Si jmajiúce rychlé koně,
svobodně, kdež chtie, přihonie,
10 kterúz chtie škodu činiece.
Neby pomeškánie více.
By boj v obě straně tvirdý.
Nejeden Indien hirdý
by převrácen i s velblúdem.
15 Stáchu s nešťastným osudem

Ale král Porus znovu sebral rozprášené zástupy a vrhl proti Makedoncům slony, kteří poděsili koně i lidi. Posléze však Alexandrovo vojsko obrátí Indy

na útěk, na bojišti zůstane samotný Porus. Ten se statečně brání, až — krvácející z mnoha ran — pohání rovněž slona k útěku. Alexander ho stíhá, ale jeho kůň Bucefal pod ním klesne. Alexander si vymění koně a pronásleduje dále indického krále. Porův slon umdlený od střel shodí svého pána na zem k nepřátelům. Alexander, spatřiv ho s koně, blíží se k němu, zemdlenému ranami a únavou.

1^b svůj velblúd, pěš — —
Až pak [přech] velikú — —
udeři sám hněv — —
Tuž jej král hřec[ký] — —
20 uzřev ho s koně — —
blíže k němu koně [m skoči],
an jiuž sotně vzvodí oč[i]
znojem, mdlobú výstřelóv
— — — — —
25 Tehdyže král z Macedonie
ješče tak, nessada s koně,
vzmluvi a rka: „Králi Poř[e],
vzbuoh si upadl v toto hoř[e]
— — — — —
2^a — — na vše honě
— — — — —
— — — — —
— — — — —

Ač ti byla známa pověst o mém hrdinství, přece ses odvážil postavit se proti mně.“

Porus mu odpověděl:

„Před tebou nebylo nikoho, o němž bych se domníval, že mi odolá anebo že je mi roven; tvých sil jsem neznal; výsledek boje mě však poučil, oč jsi silnější než já. Ale nevypínej se tímto vítězstvím, neboť mé osudy ti mohou být poučením a příkladem: lépe je v životě příliš nestoupat, než vystoupit vysoko a pak klesat; lépe je příliš nerůsti, než po nadměrném vzrůstu býti umenšen; více se trápí lakomci ztrátou, než se radují ze jmění. Proto ať ti

30 ... dále neklopoce
[my]sl tak, že ač jde kroce.“
[By Alexandr]ovi divna
[řech ta] ničse neprotivná,
[že kakkol] věk jsa velmi raněn
35 [i všie] své čsti juž oplaněn,
[takú]ž mluví řech vítězskú
— — — — —

I ukrotil Alexander svůj hněv a dal nemocného krále léčit; a když se Porus uzdravil, přijal ho mezi své přátele a ještě mu rozšířil říši.

ALEXANDER ZPYŠŇEV CHCE SI PODMANIT
NEJVZDÁLENĚJŠÍ NÁRODY SVĚTA

Alexander zpyšněl vítězstvím nad Porem,

[Pro] něžto pustiv oteži
[na v]šě strany svú moc stěži,
lomě pod se svú příprětú
40 poslední kraj na všem světu
ničs méně, než kdyžto v mraky
vstúpí hrom, mütě oblaky —
ta věc nevědomá, jěž jest
všech stvoření hrozná přěžest —
45 žha, nač spadne, svú blýskotú,
straší veš svět svú hřimotú,
že, čsož kolivěk zamane,
to vše jeho ohněm splane:
takěž on, búrě očitá,
50 jehož mysl nikdy nesyta,
jenžto, kdež byl, to vše zpálil,
— — — — —

ničeho neušetřil, nýbrž všeho se zmocňoval.

Jedini Sudrakové se odvážili postavit se Alexandrovi na odpor a uzavřeli se v mocných zdech svého města. Alexander káže přistavovat žebříky k hradbám, a když si vojíni vedou liknavě, první vystoupí na zed.

- 3^a Nali se jmu to dostalo,
kdež nemohl státi za málo,
že se úzcě tu zed stáhla.
55 Ale čsož to, že mysl náhlá,
ježe na ničs nezpomíná?
To vše, čsož se stane, mina,
vida, že tam býti v strasti,
však zvolí u město pásti.

HIC ALEXANDER CECIDIT IN CIVITATEM

ALEXANDER VPADL DO MĚSTA

- 60 A v niž dobu l'udie za ním
velikým usilováním
chtiece se na zed vzebrati,
každý se opět otvráti,
nebo se jim řebřie ztirli.
65 Biechu l'udie jako zmirli,
nejmajíce k králi čáky
— — — — —

Když se však žebříky zlomily, Alexander byl zbaven vší pomoci. Již začala jeho ruka, kterou držel štít, umdlévat; již volali naň jeho vojíni, aby seskočil, že ho zachytí. Ale Alexander pokládal za nečestné utíkat před nepřitelem; skočil sice ze zdi, ale ne mezi své vojíny, nýbrž na druhou stranu mezi nepřátele. Tito naň začali krutě dorážet. Ale u zdi rostl starý vavřík a ten jakoby byl určen k tomu, aby Alexandra chránil svými rozložitými větvemi. Opřen pevně o tento mohutný strom, Alexander stojí — jak líčí náš zlomek dále ve v. 67—68 — a seká na obě strany, bráně se dorážejícím nepřítelům.

- 3^b ... jenžto u k... le
stoj[í], sěka na bě straně,
velikěj se láji bráně
70 a z úst jem[u]...
[A] ktož...
viece v...
Pot[ěšen]...
Pavézy p...
75 by se zk...

V části básně od v. 67—75 velmi porušené (jen se dvěma úplnými verši, druhým a třetím) se líčily asi tyto příběhy:

Alexander se dlouho bránil nepřítelům, až zmožen slabostí klesl na kolena. Dva Sudrakové se odvážili příliš blízko k němu, chtějíce mu soléci zbroj; ale Alexander srazil oba mečem a poděsil ostatní tak, že si už netroufali zblízka naň dorážet. Ale klečícího hrdinu ranila do boku střela; pustil zbraň z rukou a klesl bez vlády na zem.

Toho chtěl využít Sudraka, který krále poranil; přiblížil se k němu a snažil se mu soléci oděni; ale Alexander procitl z mdloby a jedním rozmachem meče sprovodil odvážlivce ze světa. Slavný hrdina byl však zápasem a těžkým zraněním tak zeslablý, že když chtěl vstát, opíraje se o štít a o strom, znovu klesl. I byli by ho nepřátelé zajisté rozsápali, kdyby nebyli včas unikli do města Makedonci: Peucestes, Timaeus, Leonnatus a Aristomus. Ti se hned pustili do boje za svého krále, ale nemohli odolat nepřátelské přesile. Padli potom všichni až na Aristona. A veta by bylo po Aristonu i po Alexandrovi, kdyby se konečně nepodařilo Makedoncům zbořit hradby a uniknout do města. Rychle tam vrazili a krutě se mstili na nepřítelích.

Alexandra těžce zraněného vysvobodili od záhuby a donesli do tábora. Tam slavný lékař Křistobol (Cristobolus), když si zjistil, že bude nutno ránu rozšířit, aby se z ní mohla zakřivená střela vymout, nechtěl přiložit ruku k dílu, obáváje se, že by na sebe uvalil vinu, kdyby se jeho operace nezdařila. Ale Alexander vida ustrašeného Křistobola, sám ho zavola.

- 4^a až lékaře sám zavola,
svého mistra Křistobola
„ — — — — —

4^b Či se pro mě smirti bojíš?
Čakáním mě málo zhojíš!
80 Budž, ač chceš pomoci, snažen,
jiuž sem sém i tam převážen,
nejmějž v obém jiuž rozpači!“
Tdy mistr vecě: „Králi, rači
svým ludem toho popřieti,
95 sebe na čas podržeti,
doňadž ta smirtedlná střěla
nevyjme se z tvého těla;
neb [z] bolesti ač hneš sobú,
upadneš snad u větší mdlobu.“
90 Tu král vecě: „Křistobole,
jesti vždy svobodná vóle

králi; proto se nesluší, aby byl spoután.“

To řekl a sám nastavil tělo lékaři, nedávaje znát na tváři ani stopu bolesti. Když byla střela vyňata z rány, vyřinul se proud krve a Alexander upadl do mdlob; okolostojící se domnívali, že král umírá. Po táboře nastal nářek, který se utišil teprve, když Křistobol krev zastavil.

Za několik dní se Alexandrovi rána zacelila a on již zase chystal nové výpravy; chtěl si podmanit národy Oceánu a objevit pramen Nilu. Nařídil indickým králům, aby k tomu opatřili lodí. Vojíni se tímto plánem poděsili. Marně se vůdcové snažili odvrátit krále od těchto záměrů. Alexander neustoupil, poněvadž si umínil, že jim otevře jiný svět. Řekové tedy nakonec vyběžejí krále, aby je vedl, kam chce.

Kniha desátá

O POSLEDNÍCH VÝBOJÍCH ALEXANDROVÝCH A O JEHO SMRTI

*Alexander podnikne tedy novou výpravu po lodích. Zatím Natura, potu-
pena slovy Alexandrovými, že je mu svět úzký, vypraví se do pekla a prosí
Leviatana, aby ho potrestal.*

ZLOMEK OSTŘIHOMSKÝ (41—87)

II^{a1} —————
nebo v sočbu se upierá.
Těch jediných struna birní,
ale praví ležie v tírní.
Těch hřiechóv zloby sedmery,
45 nemní mi se, člověk který
by se mohl pokryti cěle,
nebo v myslí, nebo v těle.
Když Natura světoplozie
vezřě na ně v takěj hróžě,
50 ten hřiešný sbor tak hořiece
nerodi tam zřieti vicee.

II^{a2} —————
a v zdraví jasen, v útrobě.
Tehdyž ta vždy Světoplozě,
přezřěvši strast v oněj hróžě,
55 tu, kdež Leviatan starý,
stojě prostřed pkelné zpary,
nohama rukama miešě
v ohni i ne v jednom hřiešě,
v němž by dušě zamátl hustě,
60 uzřev ji, všeho opustě,
i odstúpi z ohně dále,
v němžto stáše, dušě pále.

Takto Natura promluvila:

*„Chci ti přednésti společně stesky bohů a lidí, očekávajíc od tebe nápravy.
Alexander již pokořil Daria,*

II^{b1} —————
všech akských království dobyv,

až o Pora se pokusil,
65 jenž i s Abizarem musil
podjít pod jeho křídlo,
jež jest všech kniežat osidlo.
A kde které v světě strany,
ty sú mu všechny pod(d)dány;
70 jakž podobno ke všiej hróžě,
že jiuž stojí na povozě,
kázav rozpieti větrníky,
nechtěl přestati všeliký

*a nemaje všeho toho dosti, chce i prameny Nilu vypátrat a ráj obklíčit.
Ano, on prý i do podsvětí unikne, jestliže tomu nezabráníš. Pročež potrestej
našeho společného nepřítel; neboť jaká by byla tvá sláva, kdyby se Alexander
zmocnil ráje, z něhož jsi ty člověka vyhostil.“*

*Leviatan slibuje svou pomoc a přísahá, že neustane, dokud se společný
nepřítel neocetne v pekle.*

II^{b2}

— — — — —
i zařu neskrovným hlasem,
75 jakž se všechny duše lekú,
an jako v trůbu nelehkú
řeve tisíc mlýnův hlasem.
Leží pláně smutným časem —
kdežto ty duše ubohé
80 tírpie strastné muky mnohé —
večným mrazem vždy pomirzlá,
kdež sama sobě omirzla
mirzkoščemi duše hříšná,
jiejž jedna věc neprospěšna,
85 mučěci se neslychaně,
křičéc na smirt bez přestánie,
jiejž smirt, že nelzě umřieti,

*Na výzvu Leviatanovu se nabídne Zrada, že dá Alexandrovi podat pohár
otrávený Antipatrem, jenž ho již dlouho nenávidí a kterého si Alexander
povolal do Babylónu.*

*Zatím si Alexander podmanil Oceán a vrací se jako vítěz do Babylónu.
Chystá se však ještě na další výboje, až si uspořádá záležitosti asijské. Chce
si podrobit také celý Západ, jenž vyslal do Babylónu poselstva, aby se králi
pokořila a odevzdala mu dary.*

*Alexander uctívá posly vínem a sám se napije z otrávené číše a brzy
potom umírá, ustanoviv Perdikku svým nástupcem.*

Takový byl konec slavného krále Alexandra.

RUKOPISY OBSAHUJÍCÍ ČÁSTI BÁSNĚ PARALELNÍ
S *AlxV*

ZLOMEK VÍDEŇSKÝ
(1—109)¹

1^a

Tako na smrt tekú slepě,
vniuz ptáci váznú na lepě.
Sto jich jednu se zdi zabiú,
a však se vždy ke zdi hrabiú;
5 pobitých dvě stě povlekú,
avšak zavše pod zed tekú.
Tu bez čísla ľudí zbichu
dřieve, než města dobychu.
Ten šturm stá za dva mesiecě
10 nebo ješče k tomu vice.
Na každý den šturmováchu,
aže však zed podebrachu;
na sto stran se zed oboři
a nejeden by tu v hoři.
15 Stá nepřietel s každé strany,
neby juž potřeba brani;

¹ K v. 1—18, 19—36, 37—55, 56—73, 74—91, 92—109 srov. *AlxV* 2044—2061, 2083—2100, 2122—2140, 2162—2179, 2201—2218 a 2318—2335 na str. 95 a 96, 96 a 97, 98, 99, 100 a 104.

Je třeba ovšem upozornit, že zlomek Vídeňský je jen paralelním rukopisem k rukopisu Svatovítskému; nejde v něm totiž o nějakou zvláštní, jinou úpravu textu, jako představuje dále rukopis Jindřichohradecký.

všudy hoře, všudy čščicě,
všady běžé jako mšicě

1^b

jenž by jě vedl k králi svému.
20 Avšak svědčí Písmo o tom,
jakože to město potom
opět se jest opravilo,
jakž, čsož tu pohanstva bylo,
to vše přišlo k svatěj vieře,
25 jakž jiuž dobře u Bóh věrie.
Kak se tu bě pomsta stała
i ovšem pakost nemalá,
jímž se každý mohl vzstrašiti,
jakž by nesměl vz něho býti
30 pro tak protivnú příhodu
i pak toho města škodu,
avšakože město Gaza
tu hirdost na se pokáza,
k svému králi vieru jmajě
35 i v svéj tvrdosti se znajě,
Alexandru odpovědě.

2^a

Inhedže potekú Hřeci
všicni zajedno s svým králem.
Tu šturmovavše za málem,
40 krále v ruku zastřelichu,
proněž se všicni smútichu.
I sám král se vice smúti,
všem se jednu káza hnúti,
nic netbajě na své rány.
45 Tehdyž inhed na vše strany
tekú jako ptáci k lepu;
a[če] jich kde sto potepú,
však v to miesto tis'úc jdieše.
V ten čas bez města budieše,

50 by se lépe nedomněli
a s králem přiměřie vzeli;
zatiem se pak potiežúce,
dachu se královi v rucě.
On jich mysl pokornú vida,
55 s svými ludmi v město vnida,
— — — — —

2^b v téj zemi zde i onady.

Král Macedo když to pozna,
že v téj zemi věc tak hrozna,
nechtě se však rozpáciti,
60 káza se všem hotoviti,
jěž chtieše s sobú pojieti,
veždy tamo chtě dojěti,
kdež pohanská modla bieše —
tu v jednom dubě sedieše
65 v téj zemi velmi daleko —
kak tam dojěti nelehko.
Nejednoho zby člověka.
By si byla morská řeka,
asi by bylo bez diva;
70 ande jedno piesek vzplývá,
a to ot slunečné vzpály
tak se onen piesek kalí,
mútě se vniuž moře samo.
— — — — —

3^a Jest ta toho obyčejě,
75 že když slunce z hory spěje,
tak se jejie voda vzvaří,
jak horký úkrop tak paří;
jakž slunce v poledne vzmiení,
tak se ta voda promění,
80 tak lútě bude studena,
jakto ledu nakladena;

a když slunce k hořě vspěší,
opět se voda rozřěší,
tu jiej horkosti přibude;
85 té pakli prvé nezbude,
jeliž bude ku pólnoci,
opět jiej přibude moci;
studenosti jiej přibývá,
vniužto když poledne bývá.
90 Tehdyž král, dav běsu obět,
musi se vrátiti opět,
— — — — —

4^b [a]č jest mnoho jiné zvěři,
všakže jinéj neuvěří;
veždy se přidrží truda,
95 v tom nejmá ničse obluda;
na něž najpírvé pomiení,
nikak toho nepromění,
ač zvěř i daleko sběhne,
však teče, až ho dosiehne:
100 takéž Alexander těže,
až však nepřátel dosěže.
(Dotad) jiezdu v cestě d(ěla),
aže přihna do Arběla,
v niužto dobu se súmrači.
105 Tu se jich dosti rozpáči,
jimže koní snide mnoho,
pyčiúce na krále z toho,
o něm všecko zlé šepciúce,
— — — — —

ZLOMEK JINDŘICHOHRADSKÝ

(1—492)¹

1^a — — — — —
 aby v tu všu vlast vehnali,
 měst i hradův dobývali.
 Sta se to po krátké roky,
 podbichu vše Kapadoky
 5 a jednu zemicu Lydu,
 odňadž jedyžto přijidú
 do Tyrie, kdež král bieše,
 kdež jich čakajě ležieše,
 přěčakav tu noc jedinú;
 10 a jakž birzo ta noc minu
 a den se na svět pokáza,
 vojšče odtad vstáti káza.
 Divno dosti, že to mohl sdieti,
 hna toho dne mil třidcěti,
 15 k nepřátelóm pospiechajě,
 toho se vždy domňávajě,
 zda by, to Darius vzvěda,
 potkal jho v horách, přijěda.

Jest tu bliz Eufrates řěka,
 20 jež, slyšu, z rájě vytieká,
 u niež Babylónský vojě
 sebra na své bezpokojie.
 Vzvěděv, že ten bliz přitahá,
 jenžto na jeho čest sahá,
 25 hnu se inhed s toho miesta,
 kadyž mu upriemá cěsta

¹ K v. 1—164, 165—291, 292—328, 329—491 srov. *AlxV* 1170—1295, 1892—2002, 2007—2064, 2296—2429 na str. 67—72, 90—94, 94—96, 103—107.

Ve srovnání s rukopisem Svatovítským představuje zlomek Jindřichohradský jinou úpravu, verzi staročeské Alexandreidy.

proti nepřátelóm jíti.
 Komu se tu 'dalo býti,
 co jest tu uslyšal hrózy,
 30 jedyžto juž hnuchu vozi!
 A co jest také uslyšal?
 Z šalmějí, z bubnův vzučny šal.
 Nejedem tu komoň hirzal,
 svú podkovú cěst potvirzal,
 35 když se vznímal, lomě zuby;
 a nejedné hlasné trúby
 v skalách své zprostrěly hlasy.
 Tak se zdáše, by v ty časy
 všecky se skály sbořily.
 40 Taký běchu křik stvořily,
 taký dieše zvuk pod zořě,
 1^b vnuž by se třásl svět i moře.
 Tak se by vypravil hirdě,
 vsú věcú silně i tvirdě.

45 Před zástupem v samém čele,
 v němž pohanská viera velé,
 táhniechu vóz osm koní,
 a ti byli všicci broni. —
 Na tom vozě zlatá škríně,
 50 v níž ležala jich svatyně,
 oheň, pronž podlé jich viery
 pop mieval časté ofěry.
 S obú stranú toho voza,
 jež jich viera i jich hróza,
 55 jedieše dvanácte muží,
 jichž každý téj škríni slúží,
 a každý jmajě řeč jinú,
 rúcho rozličného činu.
 Pohanstvo tak za to jmajú,
 60 že ti ľudie neumierajú,

řkúce, že jsú na věky živi.
Avšakž sú v té řeči křivi:
neb řeky i moře splyne,
což na světě, všecko mine
65 kromě slov Božích jedině.

Po těch inhed málem dále,
patrujúce svého krále,
hlučnými zástupy diechu,
již jeho rodina biechu,
70 dvadcěci cis'úcov pilně,
již všicci v hedbábněj vilně
biechu, u předrahém rúšě,
jakž takým kniežatóm slušie.
Ti všicci biechu na předku.
75 Sám král jdieše na prosředku,
jenž pro veliké ozračstvo,
pro rozkoš i pro bohactvo
jedieše na vozě visatém,
a ten veš hořieše zlatem.
80 Avšak netolik po zlatě,
jímž bě vóz sdělán bohatě
po všech stranách oba poly,
2^a jakž ojěmi, tako koly,
ale po drahém kamení
85 dal se bě v takém znamení,
jakož v té úpravě bylo,
že jho moci nic nezbylo.
Nad vozem pak vz letňú zparu
proti slunečnému varu
90 orlicě bě povýšena,
jež bě chytřě vymyšlena,
aby pod nů horkost stydla,
a ta jmieše zlatá křídla.

O vozě pak bez oděnie
95 jeho bližné přirozenie,
dvě stě junoš výbornějších,
svú šlechtú přirozenějších,
biechu mu přísluhujúce,
obyčene při něm súce
100 s poslušenstvím čsti nemalé
v komorničstvě svého krále.
Ti vždy bydlili při dvořě,
majúc péču o komořě.
Avšak napřed přede všěmi
105 kniežěcími junošěmi
diechu spolu jako stlúpem,
diržiece se s svým zástupem,
dvadcěci cis'úcov poně,
každý u svého komoně,
110 s drahotú přieliš nemalú
vypraviv se na přechvalu
svým oděním i svým ščítém
i pak předrahým kuršítém.
A ti vši byli rytieři,
115 těch komonstvo pod kropieři
bez pozlaty polúzené,
kopie majě ne ruzené
barbú od cinobra vzatú,
ale vlastně rudú zlatú.
120 Ješčež více kromě toho
ľuda seho neb onoho
něco málem sprostnějšieho
mějieše ľuda pěšieho,
2^b příčinně v dobrém oděni
125 vňuž ten, jenž všú mocú miení
potkatí se bojem silně.
Tak ty bě vypravil pilně,
by pro jich moc i pro hrózu
neprotřěl se lap kto k vozu.

130 I byl ten svyčej v tu dobu,
že vždy pojímali s sobú,
což kaké čeledi měli,
kdyžto na vojnu kam jěli.
I vzal byl král téže chvíle
135 sobě na většie úsilé
máteř i svú sestru, ženu,
na ztrátu sobě súzenú;
nechtě, by co v tom byl mina,
pojal bě s sobú i syna,
140 veza sě také se všemi
své králové junošemi,
což jich paddesát vóz táhlo;
vše, že jmu k boju nenáhlo.
A což pak tři sta velblúdov
145 a patcet mzhov silných údov
poklada s ním mohli nésti,
to bylo vždy s ním nalézti.
Za tím jiná sbrojě vždy šla,
jež sobě nejměla čísla.

150 Tu bliz sebe stáchu dvojě,
hřecké i pohanské vojě,
čakajúce s obú stranú
druhého dne světlost ranú;
neb jim bě věděti dáno,
155 že jakž jutřě bude ráno,
jedaž sě slunce prosvietí,
tu sě spolu vojem snieti
i dojíti bylo bojě.
Tehdy král Darius stojě
160 k svým vojem při jedné hořě
vzmluvi v velikéj pokořě,
jakže, ktož tu bieše, taký —
leč bohatý, chudý — všaký,

jeho řeč pokornú slyšě
— — — —

3^a 165 a lomieci bielé rucě,
ande ju neznámot smúcie,
kdež juž nebyl kto pomoha,
ni rady přidati moha.
V chvílu tak strastné hodiny,
170 zbyvše čsti i své rodiny,
ona svého neby mužě,
tato své zmilelé družě,
po němž sirdcem viac stonala,
až i sobú pokonala.

175 A když všecko juž sě to sta,
za malečkem král tu postá,
až povedú Dariovu
matku, sestru i královú
a v sedmi let dietě malé,
180 syna pohanského krále,
a k tomu bratra vlastného
s mnohem kniežat rodu jeho,
jižto běchu tudiež jěti,
s převelikú sbrojú dětí,
185 vévod, kniežat i markrabí,
svobodných pánov i hrabí.
Tak když jě před král přivedú,
a sirdce jim jakžto v ledu
v oné hrózě i v úžěsti,
190 kde sě každý musil třiesti,
kdež sirdce šlo strachy rózno,
tu, kdež bylo býti hrozno,
v takém stojiece ohromě,
ande na vše strany lomie
195 rucě, takú čest ztrativše,
sbožie i rodiny zbyvše.

Sama se vždy šlechta káže,
co jest milosirdie dráže,
když kto oduší smutnému,
200 a najviece neznámému,
jakž tu král hřecký učini,
i jakž také činie jiní,
jimžto jest přede dnem ráno
po jich přirozeníú dáno,
3^b 205 jakž nemohú býti tvirdi,
počenše se v milosirdí,
v němž se i jemu tu sželi,
vida, že onen bor kvielí,
jemuž se vše žalost skladla
210 a jich čsti korona spadla.

Takž inhed k nim se přichýle,
zpřijě k sobě vsecky míle,
matku sobě vzě za matku.
„Syn buď mi,“ vece k dětátku,
215 a k tomu pak oně obě
v sestru místo přijě sobě.
Tak bě milostiv za mladu,
doňadž nevzě horšú vñadu.
Nad vše krále seho světa
220 byl by viec jako osvěta
čsti, kázni i milosirdie.
Ale když pak sbožím vzhirdě,
počě býti ľudský dávcě,
byv dřeve jich čsti oprávcě,
225 i změni vše pirvnie slova,
zamysliv jim práva nová,
vzblúdi se myslú ve mnohém,
a chtě se vzývati Bohem,
stirpěti to moha věkem,
230 by se juž vzýval člověkem,
zamysliv vše horšie práva;

neb tak se i ješče stává,
že čest nřavy proměňává.

Po jednom dnu toho bojě
235 potoči král posly svoje
do Damaška, k tomu městu,
vzkazuje jim tu řeč zvěstú,
že bez všeho úsilé,
ač jho králem přijínú míle
240 i chtie se jemu poddati,
ž' dá jim při všie čsti ostati
i při všem jich dřevniem právé
jě i jich děti ostavě,
a tak, ač jemu vydadie,
245 což tu jich král jměl v pokladě.

4^a
Nali juž purgrabie z města,
jemužto po službě se sta,
uzřě, že se čas proměnil,
an také na zlé pomienil,
250 vše měšcké věžě osadiv,
a se sám na smirt proradiv,
pod umluvením lstivým,
své myslí potazem křivým
chtě se skluditi s sím králem
255 v pomluvení dosti malém
s sobú ľud z města vylúdi.
Zle se tak obáč pokludi:
chtě čúš s honci se pobiti,
a když juž by tomu býti,
260 přivede ľud až v zástavu
své pohuby, ne na zřavu,
že si zhynuchu, boj vzemše,
jemu hlavu stěchu, jemše.
Tak jakž oněm vzkopal jámu,
265 tak tudiež upadl v ňu samu;

ustlav jiným v návi bydlo
i upadl sám v též osidlo:
neb kto se zle druhem peče
a osidlo jiným léče,
270 říedko sám jeho uteče.

Král Darius když to vztvědě
od posla, jenž povědě,
že se tak tomu zrádci stalo,
kak bě juž ztratil nemálo,
275 všakž oduši sirdcu svému,
ž' se tak bylo stalo zlému.
Nebo nenie nic tak zlého,
by v tom nebyl zisk jiného;
protož i při každém skutce
280 zisk ve ztrátě, radost v smutce
sú spřěžena v jedno pútce.
V též řeči král doby města,
tuž v něm několik dní přestá.
Jak juž šest dní bě minulo
285 a na sedmý den se hnulo,
tehdy podlé svých obyčejě,
jak se i dnes v Litvě děje,
3^b ty, již běchu zbiti Hřeci,
snesše, král rozkáza sžeci.

290 A když té věci pokona,
obráti se do Sidona

— — — — —
k městu, jemuž Tyrus diechu.
Ti jho protivně uzřechu,
poddati se jmu nechtiece,
295 a obrániti se mniece.
A juž na zdi luda tolik,
jakž nevědě řeci kolik,

jímž se by v sirdcu raduje,
uzřev, že tolik luda tu je.
300 Všakž což jinému úsilno,
to jmu se zdá vše pochylno;
neb kakž mnoho věž bě ve zdi,
však se jemu nic to nezdí.
Nejedna smirtelná střěla
305 přetí se zdi z samostříela;
všady hustě stála kopie
jakžto trest nebo sláma v snopě;
jímž nic myslí nezatočě,
ze všech najpírvé šturm počě,
310 kdež náviece kamen valé
a kdež čestě skytú hrále;
sto s ním po jednu odtepú,
a cis'úc vňuž ptáci k lepu;
sto jich pobitých odvlekú
315 a cis'úc jich pod zed tekú.

Takž ten šturm stá ješče viece
nežli pilná dva měsiece;
dnem i nocú bez přestánie
nódpočinu šturmovánie;
320 jakž obirtlí tako praky,
nódpočinúce čas všaký,
jakžto kluky tak blídami,
tak i tvirdými kočkami,
dne ni noci přestánúce,
325 k branám se zavše berúce,
pokojě sobě nedachu,
až však v město se vebrachu.
Tehdyž město zažhú všady

— — — — —
5^a jadyž v zem[i byla] česta,
330 tahdy vzežhú [vsi] i města,

nestatečně [vzemše] radu,
zda by čúš, [bojě] sě hladu,
netáhl za ní[m v ze]m' u hlúbe;
ale zamyšlen[ie hr]ubé,
335 na něž bě si[rdce o]brátil,
kromě ž' by s[ě ži]vot krátil,
tak by snad [musil] ustati.
Jakž na to [počě] netbati,
ač si vše [těžen]ie polí
340 v městiech, v[e vs]ech i na poli,
kdež nedal b[ráti pot]ravě
koňské píc[ě ku pot]ravě.
An pak vš[ěcky o]hni mina,
svých korúh[ví n]ezavina,
345 jakžto ten, je[nž vše] juž znáše,
na zisk, na ztr[átu z]řieváše,
hna—či toh[o by] nemnoho
třidcěci m[il dn]e jednoho? —
převáživ [sě v]šie své věci,
350 chtě vždy n[epřá]tel dosieci,
bera sě jak[o po s]ledu,
jadyžto ho v[ódcě] vedú.
Vňužto vna[dný s]ledník koli
někde v les[ě neb u p]oľu
355 chvátiv sě [stopy] jelenie,
tiehne sě po [ní] neléně,
netbajě vše[ho ob]luda;
neb ač sě j[emu kdy] udá,
že sě čilý z[věř] naměří,
360 všakže je[mu n]euvěří,
diržě sě v[ždy tr]uda svého,
až však i do[siehn]e jeho:
takéž koli v [tu ho]dinu
všě hrady i [měst]a minu
365 i střělnicě [hors]kých tvirzí,
pokazuje sě [vžd]y hirzí,

že netbal úsi[lna] diela,
až i přihna [do A]rběla,
v ňužto dobu [sě s]úmrači.
5^b 370 [Tu sě jich dosti rozpáci],
jimžto koní snide mnoho,
zle pomlúvajúc naň z toho,
řkúce: „Co sobě pomóže[my],
ač sě v životiech zmóže[my],
375 všecko jednomu na chvál[u],
jenže to čta věc za mal[ú],
sobě ni nám odpočine
ani lakomstvem co mine.
Jakž i mluvie jiní mno[zí],
380 že sě juž hněvajú i boz[i],
jakož i po česiech znám[y],
v nichžto zázraky vídámý,
již sú vše ztráty zname[nie],
ač bohóv milosti nen[ie]“.
385 Té řeči mnoho přej[ide].
Zatiem inhed mēsiec [vznide];
pokázav sě velmi jasn[ě],
inhedž, málo postáv krás[ně],
by svú světlost velmi [řědě],
390 až pak ovšem i pobledě,
vňuž by krvú sě oblil v[šady].
Hřeci řechu: „Juž nikdy
ztráty nám jest neutěci;
ktož nás kam chce, tam s[mie tēci];
395 neb to, jež vidím znamen[ie],
v tom juž nic jiného ne[nie],
že veždy boj jutřě ztrat[ím];
proč sami svój život k[rátím]?
[L]epí sám jest umra za ny,
400 než ta ztráta spadne na ny.

[K]aždý nás své hoře vida,
[p]roč jmu živu býti kdy [dá],
[p]roč-li již meškati vie[ce]?
[Ne]b což vidím od měsiečě,
405 [že] již nám nepřěje sv[ě]tla,
[to] jest, ž' ny bude smirt st[ř]ětla.
[N]edajmež jmu živu býti,
[a]č chceme svého hoře z[býti].“

6^a
Král uslyšav řeč svých [ludí],
410 vida, ž' se o něm zle kludí,
[však se tiem] nic neustrašě:
[„Co sú,“ vece], „řeči vašě?
[Kterú m]i dáváte vinu?
[Každá věc jmá] čstnú příčinu.
415 [Že se] o tomto hněváte,
[málo řečí] múdrých znáte.
[Mistři tit]o vám povědie,
[jižto hv]ězdy zřiece vědie,
[že, jakž se kte]rý čas mění,
420 [měsiec jest] v jiném vidění.“

[Tak proml]uviv Alexander,
[tehdy př]ída Aristander,
[mistr v c]hytrosti veliký:
„— — — — —
[chcte-li v] tom pravdu vzveděti,
425 [jáz vám j]u chcu pověděti,
[a vy druh dr]uhu poviete,
[jakož ju o]de mne vzviete.
[Neb tbá Tvo]řec světa všeho
[od ustaven]ie pivého.
430 [Jakž č]as pošel od počátka,
[v tom nen]ie viac nic převratka.
[Tak sú všěcky] věci stálé,
[jakž ve m]nozě, tak u mále;

[tak jest veš s]vět v jeho chtění,
435 [že se již] viac nepromení.
[Ač kdy zl]ý mor na skot spadne,
[neb kde měs]to se propadne,
[nebo s]ě kde válka vzbudí,
[nebo smirtc]ě spadne v ludi:
440 [jakož pi]rvní den staveno,
[tak neb]ude proměněno
[ustav]enie lúbo Bohu,
[jemuž vě]di v sen nemchú.
[Viztež, pr]očti se to stává,
445 [jež se mě]siec proměňává,
[o němž ml]uvie staří dědi,
[by jej teh]dy snědly vědi,
[konopě] po tmě přadúce.
[Tomu m]iesta nedadúce,
450 [vězte, že] to vše z obluda.
[Neb někdy s]ě jemu udá
6^b [k h]orám v západ př[běhn]úti;
[ch]tě jich proluky [minú]ti
[k] západu dolóv p[omien]í;
455 [tu] se mnohokrát p[romě]ní,
[m]inuje proluky h[orské],
[tá]hna se pod mezě [mors]ké.
[N]ěkdy se pak stáv[á tak]é,
[n]e všakž chvíle [všelik] aké,
460 [j]akož mluvie m[istři] tíže,
[ž]e když přide k slu[ncu] blíže,
[te]hdy se jmu svě[tlosti] umní.
[I] mluvie tak mist[ři u]mní,
[ž]e jakž slunce př[i měs]iecu,
465 [j]akž pochodně p[roti sv]ieci
[s]vú světlost vie[ce vy]dává,
[t]akěž podlé svého [práv]a,
[j]akž pochodně p[odlé s]viecě,
[t]ak slunce podlé [měs]iece

470 veždy velím vie[ce sv]ietí.
I jest vám to za to [jmiet]i,
že pohanstvo k va[šěj] moci
jest vňuž ku poch[odni] v noci
sviečka a vňuž[to v po]lodne
475 [m]ěsiec bývá k s[lunc]u ve dne.

Protož jistě m[ějte z]a to,
že měsiec poble[dě] na to,
jakož to jistě v[idíte],
tak tento boj obdir[žíte].
480 I řku ješče na[d to vý]še,
že pohanská vše [moc] zmiše,
zbledie, rozběhši se [pla]šě
silnú hrozú moci [vaši]e.
Pakli kda slunce [poble]die,
485 tehdy Hřeci svú [škodu] vzvědie“.

I byla to vše ře[č pr]ostá,
což je mluvil te[n star]osta;
neb to zlíčichu i [sami]
dávnych Hřekóv p[řího]dami.
490 I minu zlé zamy[šleni]e
z tak múdrého roz[mluve]nie.
Tak zřiece všici [svých] pánóv

DRUHÝ ZLOMEK BUDĚJOVICKÝ
(1—90)¹

že, když král chtěl k městu jěti,
poslal, dávajě věděti,

— — — — —
udeři krále po hlavě,
chtě jemu odjeti zdravie;

— — — — —
5 v niej ptáček vzpievá,
(k)de viděti dřeva,

— — — — —
u niež lidí síla bývá,
v lesě, jenže Hamon slovie.

— — — — —
k času ovšem ukrutnému
10 zajisté přieliš k smutnému.

— — — — —
všem svým ch(víli) —
Kmet, jenž or(al) —
i jenž robil, plo(ty) —
v ony u pok(ojné) —

15 nemohl už(íti) —
musil jíti, n(esa) —
jenž lépe v(ěděl) —
i ten, jenž v(ěděl) —
nebo kdy ča(s) —

20 Prázden cě(p) —

¹ K v. 1 a 2, 3 a 4, 5 a 6, 7 a 8, 9 a 10 srov. Alx V 2076 a 2077, 2115 a 2116, 2155 a 2156, 2194 a 2195, 2233 a 2234; k v. 11—49 Alx V 2240—2278; k v. 50—88 Alx V 2279—2317; k v. 89 a 90 Alx V 2350 a 2351 na str. 96, 97, 99, 100, 101, 101—102, 102—104 a 105.

Ve srovnání s rukopisem Svatovítským se jeví tento zlomek jako stejná verze staročeské Alexandreidy se zachováním staršího podání básně.

- kto by mláti(l) —
 ležiechu pr(ázdny) —
 a vzdýcháše —
 ande nenie g(do) —
 25 nebieše kto h(romad) —
 ani křevie kto —
 opadly b(ěchu) —
 nebieše živ g(do) —
 prišla b(ěchu) —
 30 Lidí jmie(še) —
 ale čso b(ylo) —
 Stratí č(lověk) —
 kdyže k (tomu) —
 věz to —
 35 Mnoho b(ě) —
 a tak d(osti) —
 jimiž b(y) —
 by mu B(óh) —
 ale čso d(o) —
 40 Vynidú —
 když Božie —
 Jdieše s so(bú) —
 na nich —
 bliz jmi(eše) —
 45 jež vzhó(ru) —
 na voziech —
 (n)a nichž(to) —
 (a) nejed(na) (?) —
 (š)lechet(ný) (?) —
 50 — (si)lně,
 — (pi)lně,
 — ľudí
 — (vyklid)i.
 — děje,
 55 — (d)ěje,
 — (nepř)ěje.

- (řě)čský,
 — dětečský,
 —
 60 —

Hic Sarraceni
 commitunt ignem in
 terra, ut Alexander
 propter famem
 reverteretur

- — (plo)ve.
 —
 — (král)e
 65 — (žéc)i
 — (Řéc)i a kadyž
 —
 —
 70 —
 —
 —
 —
 75 —/
 —
 — (př)ěstati
 —
 —
 80 —
 — (v)ěci
 —
 —
 85 — (ko)li
 —
 —

— (stop)ě
To sě ješče často stává,
90 ž'sě ho světlost proměňává;
— — — —

POZNÁMKY KE KRITICE TEXTU

ZLOMEK SVATOVÍTSKÝ
(1—2460)

7 sirdce] jirdce, jediný případ v AlxV, kdy je psáno ir za slabikotvorné r—15 mohl jednoslabičně; stejně 578, 950, 954, 1182, 1405, 2244; AlxH 13, AlxB 147, AlxBM 121 aj. — 16 sě] [y (místo [ye) nedopsáno; potratí (sě), 3. sg. aor. ztratila (se) — 18 i jich] gye gich; pod. 238 i] gye (Trautmann). Možno čísti i jejich, ale tato podoba ve významu posesivním se objevuje teprve ve 2. pol. XIV. stol. a v naší básni se vyskytuje jinak jen jich — 19—22 Interpunkce podle LF 12, 269 — 25 když] když ve verši sedmislabičném možno čísti kdyže n. kdyžto; pod. 156, 241, 389, 460, 728, 901, 915, 939, 1106, 1655, 1796, 2262; blúdi] bludy, 3. sg. aor. (spíše než přez.) — 26 vzšel] wýyel, všel (srov. Krok 7, 260) = vystoupil; lidi] lydi, rým blúdi ukazuje k pův. l'udi — 27 Podle zjištění Ant. Škarky v pravém horním rohu listu 158 a je napsána vlasovým písmem (týmž jako jsou psány návody pro rubrikátora u latinských nápisů) tato poznámka: ted se poczinayu knyěski naprziklad piŋnym blaznom, tj.: Ted se počínají kniežky na příklad pyšným bláznóm — 31 a ve verši devítislabičném možno vynechat; sluncem] [lúcem — 35 lide] lyde, rým posúdie ukazuje na pův. l'udie — 36 Mezi v. 36 a 37 chybí jeden verš, asi; když n. kdaž kto co učiní v nově (podle Gu; Krok 6, 337) anebo snad i verše doa (LF 14, 40) — 45 Místo spojky a ve verši sedmislabičném mohli bychom snad čísti ale—48 ti] Ny (srov. Výbor 1, 1092; LF 9, 104 a 105); přezen] prezen, pův. jednoslabičně přiezn, pod. jako dále ve verši 58 — 56 též] tez, ve verši devítislabičném možno vynechat (Jir); z zloby] zloby (Hanka, Výbor, Jir; LF 2, 148 a 10, 453); podle jiných zlobí, instr. sg. k subst. zlob, f. (H—P, Grim-Pelikán) anebo zlobi, gen. sg. téhož subst. (Prusík) — 63 Jáz] Iaz, ve verši devítislabičném možno vynechat—64 zěvně] zyewnye, srov. však na jiných místech zgyewny, zgyewnu (Alx V 1950, 772) — 66 sě ... nebojě (přech. přít.)] [ye... nebogye (Janouch, ČMF 31, 294); možno čísti i sě... nebojie (Gebauer III, 1, 464); nič] nych (Geb. t.) — 86 přijide] przigide ve verši devítislabičném možno čísti přide; pod. 1649; anebo místo tehdy] tehdy čti tdy — 89 vhod] rob; podle velmi pravděpodobného výkladu Fr. Ryšánka LF 1 (76), 1953, 121 a 122; v. též slovník.

103 porúčě] porucze (z porúcie) = 3. sg. k porúčěti (Trautmann), jiní (Hanka, Výbor, LF 12, 270) čtou jako part. prez. poručě, (H—P) jako 3. sg. aor. porúčě k porúčěti anebo (Krok 6, 338) jako 3. sg. aor. poručí k porúčěti — 105 nepřiezen] neprziezen ve verši devítislabičném možno čísti dvojslabičně nepřiezn; srov. 48 a 58 — 114 s světa] [wyeta (Jir³) — 120 čeká] czeka; rým láká ukazuje k pův. čaká (Archiv 10, 587) — 124 nejmějšě] neymyegeŷe v rýmu s newydyeŷe, pův. asi neymyegeŷe

(nejmějiše) – 131 neumě] neumye ve verši devítislabičném čti dvojslabičně neumě nebo nůmě – 136 dosti] dofty ve verši devítislabičném čti dost – 139 že] ze, místo jiže = kteří, pod. 613 (LF 14, 251) – 141 može] moze, 3. sg. aor. = mohl – 147 Verš sedmislabičný možno doplnit: nenie ti kto nebo nenie už kto – 154 Ve verši sedmislabičném možno doplnit spojku i: v téj strasti i v téj porobě – 161 z dětiných] zdetyných – 163 ž'zlo] zlo (Krok 7, 260) – 165 po desěti] podefety, z po desieti v rjmu s jmieti – 166 že země] ze zemye ve verši devítislabičném možno čisti ž'země; srov. 163 ž'zlo – 171—175 Interpunkce podle LF 9, 105 n.; jinak H—P a Krok 6, 338; LF 22, 478 – 176 Neptalabovo] neptalabomo – 178 nezrodu] nezradu; srov. rjym nehodu a stfhněm. ungeburt a Gu 1, 47 degener (Vjbor) – 194 mistr] jednoslabič.; pod 352, Alx Š 88

216 zlé] ze = špatně, chatrně, nepodařené (Krok 6, 340) – 223 kee (chce)] ktye – 227 a v devítislabič. verši možno vypustit (asi se tam dostalo z verše předcházejícího) – 232 vytecká] wyteka, vzhledem na rjym rzyeka – 238 i] gyc; srov. v. 18 – 240 čstnosti] cz[tno]sti ve verši sedmislabičném možno čisti čestnosti – 243 okrašlije] okrašlyge; rjym šlechta tu je předpokládá pův. okrašluje (Archiv 10, 582) – 250 vztazovati] vtazowaty (utazowaty je metricky nemožné stejně jako otazowaty); snad možno připustit chybu písaře a čisti vztazovati (LF 12, 271) – 258 nikde] nykde = nikte, nikdo – 260 bývaj] bywal; podle smyslu a podle rjymu pokrývaj – 262 a když tě tu] akdyz tyto (podle LF 12, 271); jiná čtení: a když ti to (Krok 6, 342), a když toto (podle Hanka a Vjboru). – 263 sstojí] [togy = vytrvá – 268 ač] acz ve verši sedmislabičném čti ače; pod. 955, 1053 – 271 otplacijž] otplaczysz, imperativ od slov. otplacowati (Geb. Mluv. I, 388, III, 2, 400n.) – 272 podlé skutków, úsilé ve verši sedmislabičném možno čisti podlé skutków i úsilé n. a úsilé (Krok 6, 342 – Hanka, Vjbor) – 273 nynie] nyne = nenie, neni; pod. 715, 1046 – 281 oběcávaj] obyczewaw; rjym dávaj ukazuje k pův. oběcávaj (Vjbor, Archiv 10, 587) – 284 řeči] wyeczy, věci; srov. rjymy sěči, skřěči (Vjbor; LF 14, 40) – 286 k tvěj] ktye (Vjbor) – 287 v rozkoši] wrozkojy patrně nedopatřením písaře místo rozkojy podle vpano[ty (u panosti), neboť sloveso obložowati sě se pojí s dat. – 290 tiem] tye (Vjbor); najviece] naywyecz ve verši sedmislabičném možno čisti najviece; pod. 433 – 296 k nevinnému] knewynnemu z důvodů metrických i pro lepší smysl čti k vinnému (Krok 6, 343) – 298 tvrdě] twrdě

300 vždy] wzdy ve verši sedmislabičném možno čisti veždy; pod. 548 (Vjbor, Krok 6, 343) – 303 s mistrem] [my]tram (Hanka) – 305 že nenie] ze nenye ve verši devítislabičném čti ž' nenie – 307 Desetislabičný verš možno čisti: neb obrové srdce jmieše – 319 mnoho] mnuho – 323 s svým] [wym; potieže] potyeze, v rjmu s kniežě ukazuje k pův. potiežě – 325 wvaza] wvaza, uváza z dáv. metr. (LF 18, 60; Krok 7, 261); pod. 411, 496, 731, 879, 1093, 1330, 1395 aj. – 327 všickni] wyczkyny pův. asi vši; srov. 1244 – 330 upravichu] vprawychu, pův. asi upráviechu, 3. pl. impf. od uprávěti, podle rjymu biechu – 333 že sě] ze [jye ve verši devítislabičném možno čisti ž'sě – 337 jakž] yakz ve verši sedmislabičném možno čisti jakož – 346 vlade] wlde

(Hanka) – 347 neučinie] neuczynie čti neu-činie nebo nučinie – 353 mistrovstva] my[trów]twa z dáv. metr. čti dvojslabičné mistr-stva; srov. stč. mistr (jednoslabičné) (Jir³, Geb. Słownik 2, 372) – 355 jměješe] gmye[ge]jye ve devítislabičném verši možno čisti jmieše; pod. 307, 395, 956 – 360 Tehdy ve verši devítislabičném čti tdy; pod. 907, 2381, 2417, 2419 – 362 vyličiti] wylezety, zjevně nedopatřením písaře snad místo vyličiti (Hanka, Vjbor, H—P, Archiv 10, 588) anebo vložiti (Krok 7, 261) – 370 dñi] dny ve verši sedmislabičném možno čisti dnové – 371 v nichž] wnychz ve verši sedmislabičném možno čisti v nichžto n. v nichže; pod. 615 – 372 dřievie] drzyewe – 376 wybra] wybra, pův. asi vzebra (vzebrati sě) podle rjymu sebra (Archiv 10, 377) – 378 všitci] wfy te (Prusík, Grim-Pelikán); srov. 1236 – 379 wyndú] wyndu ve verši sedmislabičném čti vynidú (3. pl. aor.); srov. 3. sg. vynide ve v. 1280 – 394 kci (= chci)] kczy; před pověděti možno z dáv. metr. doplnit to (Vjbor) – 395 jmějiše] gmye[ge]jye ve verši devítislabičném možno čisti jmieše – 397 jež] gez ve verši sedmislabičném možno čisti ježe; pod 441, 446

407 ohrozi (3. sg. aor.)] chorozy (LF 12, 280) – 411 v velikěj] vwelykey – 415 že mu sě] ze mu[je ve verši devítislabičném čti ž'mu sě; přiči] przyczy v rjmu s rzyeczy (řeči) pův. przyeczy (priečí) – 422 ponúcti] ponuczety; rjym chtieti ukazuje k pův. ponúcti – 423 co... chtieti] ve verši sedmislabičném čti čemu... chtieti – 424 i s škodú] y[kodu (Jir) – 433 najviece] naywecz; ve verši sedmislabičném možno, čisti najviece – 434 Protož] Protoz ve verši sedmislabičném čti protože; pod. ve v. 657 – 437 neopácil] neopaczyl ve verši devítislabičném čti nópácil – 441 vz něho] wnyeho (LF 12, 272) – 448 zahřiesti] zahrzye[ty; rjym sněsti ukazuje k pův. zahřesti – 453 toho ve verši devítislabičném možno čisti to – 461 všickni] wjyky – 463 z něhož] z nyehoz ve verši sedmislabičném možno čisti z něhožto n. z něhože anebo jmějiše místo jmieše – 465 všeko] w[yeczko ve verši devítislabičném možno čisti vše – 468 Před pěscém ve verši sedmislabičném možno doplnit bě (podle H—P) – 470 nepřietel] neprzyetele ve verši devítislabičném a pro smysl čti nepřietel, tj. Alexander (Krok 6, 345); nebo snad by se mohlo čisti: nepřietel všidy odstúpi = nepřítel všude ustoupil – 477 měli] myely možno čisti měl, tj. všeliký a pak i pro metrum – 485 prostrana] pro[stana – 487 kdež] kdez ve verši sedmislabičném možno čisti kdeže; pod. ve v. 491, 905 – 489 znylo] zhnylo podle rjymu skrylo a podle smyslu věty (H—P; Trautmann) – 492 dosiehne] do[tyhne, dostihne (LF 12, 280 a 1) – 493 všidy] wfydy, pův. všudy podle rjymu onudy; tak je i jinak v Alx nejčastěji – 496 v meče] vmecze

501 jakož ve verši sedmislabičném čti jakože; pod. 526 – 502 takúž ve verši sedmislabičném čti takúže – 504 vždy] wzdy dostalo se do verše chybou písaře asi podle verše předcházejícího – 505 a ve verši devítislabičném možno škrtnout – 509 býti smieše] [myety bye[je (Prusík) – 527 všeliké] w[yelyke ve verši sedmislabičném možno čisti všelikaké (Vjbor; jinak Krok 6, 385) – 531 větrníky čti třislabičně větr — ní — ky – 532 vietr čti jednoslabičně – 545 potahú] potahu; rjym břěhu ukazuje na pův. potěhú (Archiv 10, 587, LF 19, 80) – 548 sěhne] [ehne; v porušeném verši rjym poběhne ukazuje na siehne (Archiv 10, 584); vždy ve verši sedmislabičném čti veždy; srov.

300 – 550 Sedmislabičný verš, patrně porušený, zvláště též co se týče rýmu (Archiv 10, 584), nepodařilo se dosud přesněji rekonstruovat; snad by bylo možno na začátku verše doplnit a anebo čísti paky místo pak – 558 poznati ve verši devítislabičném možno čísti poznat (Jir^a) – 560 ottad ve verši desítislabičném možno položit do v. 559 před pomynuly, a to pak čísti minuli, tedy: Jiuž běchu ottad minuli, jakož na moře vzplynuli (Krok 6, 388) – 576 až] až v sedmislabičném verši možno čísti až; pod. 729, 790, 813, 986, 1786, 2055, 2329. Srov. pozn. k 2055 a 2329 – 581 vítěze] wytyezye, pův. wytyezye = vítěze, jak ukazuje rým vbrzyezye – 589 pokrmiece dosti sebe] pokrmye došty [jobu, verš zjevně porušený (LF 9, 1882, 107 a 8); mohlo by být i pokrmivše nebo aor. pokrmichu – 594 že biechu] ze byechu z důvodů metrických možno čísti ž'biechu; pod. vmorzy = v moři – 597 spomene] [pomene; rým dostane ukazuje na podobu vzpomane (Archiv 10, 587; Gebauer III, 2, 249) – 598 sieho (?) [jeho, pod. 1924; jinak zprav. seho; srov. zvláště v rýmech ve v. 903/4 a AlxB 186/7. Pro orig. můžeme bezpečně předpokládat seho (Trautmann 127)

602 zořě (nom. sg.) wzorzye, v zořě (Krok 6, 389). I jinak verš nejasný – 603 Polednic] polednye (Výbor; LF 9, 108) – 607 hrobu] hrobu pro rým s plovú čtou Hanka, Výbor, Jir rovu, d. sg. k. m. rov = hrob – 609 Tanajs, slovutnější (= nejproslulejší, nejslavnější)] ta nay [lowutnyey [ye (Krok 6, 389); podle konjektury Pelikánovy Tanais slovúcie řeka (LF 19, 80) – 612 vyznávají (3. os. pl.)] wznawagy – 613 jiže] ze, že; srov. 139 – 615 v nichž] Wnyz; ve verši sedmislabičném možno čísti v nichžto n. v nichže – 618 nic sě] nycz[ye ve verši sedmislabičném možno čísti ničse sě; srov. 2368 (LF 9, 108 a 109) – 624 Arabic] Arabye či čtyřslabičně jako v nč. (LF 8, 99n.) – 625 z Indye] zydye – 627 nade vše] nadewjye ve verši devítislabičném možno čísti nad vše (LF 16, 348) – 632 všeliké] welyke (Hanka) – 635 počechu] poczechu; rým chtiechu ukazuje k pův. počechu – 636 bydliiti] byty – 638 i ve verši devítislabičném možno škrtnout (Jir) – 640 byl pod. (Jir) – 646 K výkladu a interpunkci srov. Krok 6, 390 a LF 19, 80 – 651 hlahol] hlaol – 652 Porušený rytmus i rým ukazují velmi pravděpodobně k původnímu jinému znění verše (snad asi Takto se sta té hodiny; srov. Hanka, Výbor, LF 12, 281) – 659 Ve verši sedmislabičném možno čísti takéže místo také anebo v této nisto v téj – 667 ktěl-li (= chtěl-li)] Ktyelli. Za bych možno doplnit ve verši sedmislabičném ti. Smysl: Chtěl-li bych (ti) vše vykládat, vypravovat – 673 protivu zoři] protywzorzy; srov. zvuk] zwk (AlxH 41, Alx B 69) – 685 a ve verši devítislabičném možno škrtnout – 692 ryb obroda] ryboproda; Trautmann čte — podobně jako Hanka, Výbor (1845), Jireček, Hattala—Patera a Grimm—Pelikán — ryboploda, tj., plod ryb, bohatství ryb; podle čas. Krok (7, 261) ryboroda = „úroda ryb“; my čteme v tomto vydání podle velmi pravděpodobného výkladu Trávníčkova (Slav. Rundschau 1938, Ia, 29—30) ryb obroda, úroda, hojnost ryb – 699 tak ve verši sedmislabičném možno čísti tako; neottěže] neotyeze, 3. sg. aor. k ottáhnúti (LF 12, 272 n.). Výklady, vycházející z impf. neottěžeše (Archiv 10, 591) n. neottiechieše, z hlediska syntaktického méně pravděpodobné (Archiv 25, 343 n.)

704 do Cilicie] Doczylyczy; ve verši sedmislabičném v podání pisaře Alx V (s -í

za starší -ie) možno čísti Cilicie (čtyřslabičně) (Hanka, Výbor, H—P) – 714 Interpunkce podle H—P (jinak Krok 6, 391) – 715 Nýnie-li té] Nynelytye = nenie li té. Srov. 273 – 716 vyprávěti] wyprawyty; v rýmu k slyšeti (pův. slyšěti; Hanka, Výbor) – 721 jehož] gehoz ve verši sedmislabičném či jehože – 731 v púšči] vpujczy – 732 húšti] husty, podle rýmu púšči pův. húšči – 734 spáti] [paty ve verši devítislabičném možno čísti spát (Trautmann) – 735 jemu] gemu ve verši devítislabičném možno čísti jmu; pod. 779 – 743 pisáno] pyšano ve verši devítislabičném či psáno – 744 bude z téhož důvodu možno čísti buď (Hanka, Výbor, Prusík) – 747 ať] Acz (Výbor) – 751 v tu dobu] wtu dobu možno čísti s Prusíkem ve verši sedmislabičném podle v. 155: v takú dobu – 752 Ve verši desítislabičném možno škrtnout on a sám (Prusík) – 754 Ve verši devítislabičném možno čísti s Prusíkem n. podlé – dle (an. podle LF 22, 479 n. kniežecieho - kněžského) – 756 a takéže] atake [e (Janouch, ČMF 31, 294). Jinak ve verši desítislabičném a možno vynechat a místo podlé čísti dle – 758 více] wyecz ve verši sedmislabičném či více – 759 Rovněž verš rytmicky nesprávný, devítislabičný – 769 mysl] myl z důvodů metrických či dvojslabičně – 779 střice] [trzice; podle rýmu nič bylo pův, střiče. – 781 v též] wtez či v téže – 784 kniežeti] knyeczety; podle rýmu děvici pův. kněžici (LF 12, 281) – 787 vina] woyna (srov. Krok 6, 382) – 768 z Trójě] ztrogye – 794 s Tróji] [trogy

804 svého] [weho myleho; nedopatřením podle 806 (Hanka) – 808 neklidné] nekludne; podle rýmu bludné pův. nekl'udné – 809 Porušený verš; možno čísti s Prusíkem: ježe pro jedinou ženu (podle Hanky a Výboru jednu smrtnú ženu) n. jednu krásnú ženu – 811 vešken] we[ken v sedmislab. verši možno čísti veškeren? (Prusík) – 818 Snad také porušený verš, desítislab. (podle Prusíka: starý i mladý unaven) – 820—822 Asi rovněž nepřesně podány. Podle Prusíka za 820 chybí verš, který snad zněl takto: Nikdy nenie nalezena (Krok 6, 394). Ale tato konjektura není přesvědčivá ani nutná (Janouch, Věstník 33n.). S touto nejasností souvisí i různé možnosti interpunkční, z nichž se přidržuji — ve shodě s Trautmannem — interpunkce podle vyd. H—P – 824 ž'toho] [toho – 825 hořala] horzala; podle rýmu diela pův. hořela (Archiv 10, 587) – 829 pravi] prawy v šestislabičném verši nejasné; pův. snad bylo jiné znění, asi: jakož ti sem napřed pravil a pod. v. 830... stavil (Krok 6, 395) – 834 lomě] lomye možno čísti též lomie (3. os. pl., LF 19, 81 a 82) – 837 kdes] kdez (z kdesi, Krok 6, 395); dále pak ve v. 838 kdez = kdež – 839 též ve verši sedmislabičném možno čísti téže – 843 lidi] lydy; rým blúdi ukazuje na pův. l'udí – 846 ce (= chce)] cze – 851 Takéž možno čísti takéže; pod. 999 – 854 umoří] vmorzy; porušené místo nejlépe se čte v opravě Gebauerově (Slovník 2, 227): až (sě doplněno z v. 853) snad v lenosti umnoží (k rýmu obloží) = až příliš zleniví – 856 zděje] zdegye – 857 chcete-li] chczeteli ve verši devítislabičném možno čísti chc'te-li – 859 pro něž] pronyz – 862 zdě] zde – 865 mi možno s Prusíkem z důvodů metrických škrtnout – 876 nápasti] napašty v devítislabičném verši možno čísti pasti; anebo místo všeliké by se mohlo čísti však (všelké) – 877 neobořil] neoborzył či nóbořil – 879 v poli] vpoly – 887 sstúpi] [stupy – 888 přístúpi] przitupy; jenž ve verši sedmislabičném možno čísti jenže; srov. pod. ve v. 924, 1668 – 889 čstnost] cz[tnošt v devítislabičném verši možno čísti čestnost; srov. 240 – 893 tak

v sedmislabičném verši možno čísti také (Prusík) – 894 jež v sedmislabičném verši možno čísti ježe – 899 cos] czoz (z cosi) (LF 14, 39)

900 vědět]i wydyeti, vidět]i = rozumět]i (LF 12, 273n.) – 907 jak] yak; Výbor opravuje pak; jinak z důvodů metrických tehdy možno čísti tdy – 912 že mi sě] ze my]ye v devítislabičném verši čti ž'mi sě – 917 tělesně] tyele]nye, pův. tělesně; srov. rým ve sně – 920 s židovským] [zydow]kym; v devítislabičném verši možno čísti s Židův (zástupem) (Prusík) – 926 do stanův] do]stonow

935 vtáhl jednoslabičně; v zemi] wzemi, rým svému ukazuje na pův. v zem' u – 939 když ve verši sedmislabičném čti kdyže, anebo místo przyde možno čísti s Pruskem přijide – 943 Darius čti dvojslabičně, pod. jako ve verši 965 a možná i ve verši 2222 – 944 že jeho ve verši devítislabičném čti ž'jeho – 955 Sedmislabičný verš asi porušený. Možno čísti: ače (n. ač) by byl jměl srdce toho = kdyby byl měl odvahu k tomu, k čemu... (Krok 6, 396n.). Srov. 268¹ – 956 jmějěše] gmye]e]ye, z důvodů metrických možno čísti jmieše; srov. i v. 949 – 966 jehož] gehož ve verši devítislabičném čti j'hož (LF 9, 109) – 968 obak ve verši sedmislabičném možno čísti obaky jako ve v. 1091. – 970 ke čsti] Ket]czy – 971 že] jsi] ze g]j]y ve verši devítislabičném možno čísti ze]js; pod. 1949 – 977 Poddals sě] Poddal j]ye (Výbor) – 980 slušie] [luzye (LF 9, 110) – 988 neustrašil] neu]trašyl ve verši devítislabičném čti neu-strašil n. nůstrašil – 994 vypravuj]i wyprawugy; rým rozumějí ukazuje na pův. vyprávějí. Verš devítislabičný je asi nepřesně podán. Snad možno čísti: kak sě daři vyprávějí = jak se (ty) dary mohou vykládat, vysvětlovat (Krok 6, 397) anebo spíše kak ti daři vyprávějí = co ty dary vyprávějí, znamenají (LF 14, 252 a naposled Ryšánka, LF 1 (76), 1953, 122) – 995 Tento (j)sem mieč na to majě] Tento j]ye myec nato magye = tento mieč na to mám, držím. Smysl verše je pak: Mám mieč v ruce, držím jej pevně, tj. celý svět mám v své moci (podle Frant. Ryšánka, LF 1 (76), 122). To je asi čtení nejlepší. Dřívější vyklady: Prusík čte buď znamená místo na to maje (= significat) a sě vykládá jako se = to, anebo znaje m. maje (Krok 6, 379); podle Gebauera: tento sě mieč (totiž „vyprávě, vykládá“) na to majě, jenž okružlý na všě krajě...; majě sě na to, tj. na to poučení, na ten výklad; srov. dále 1001 (Slovník I, 664 b a 665 a). Podle Žubatého j]ye (sě) psáno asi pozdějším způsobem místo se (= hle), tedy tento se mieč na to majě = tento hle (zde) mieč na to maje (zde) mieč na to maje (LF 44, 125). — Ostatně dvojverší 995 a 996 je volnou parafrází lat. veršů: Forma rotunda pilae sphaeram speciemque rotundi, Quem subiciam, pulchre determinat orbis, a jeho rýmy nemají opory v originále (ČČM 1896, 443; LF 26, 236)

999 takéž ve verši sedmislabičném čti takéže; pod. 851 – 1000 že již ve verši devítislabičném čti ž'již; opravě] oprawye (Výbor, Prusík; Hanka a H-P čtou popravě) – 1008 lén]i leny; srov. rým rozplení (Archiv, 10, 585) – 1020 jakž ve verši sedmislabičném čti jakož – 1022 řekl čti jednoslabičně – 1024 v jeho ve verši devítislabičném čti v jho, anebo zde i onady čti zde onady (ČČM 1896, 465) – 1027 Však] W [ak ve verši devítislabičném možno škrtnout (Prusík) – 1033 jakž] Ikaz (LF 19, 82); krá-

¹ Podle prof. Ryšánka mohlo by se čísti: ač by byl i srdce toho = takového.

levstvo] kralew]two; rým bláznovstvo ukazuje na pův. královstvo – 1040 Čárkou za slovem lidí lépe vynikne příslovečný význam sousloví, „bez pomoci“ (Janouch, Věstník 1943, III, 1, pozn. 1) – 1043 tolikéž ve verši sedmislabičném možno čísti tolikéže – 1044 broj]i brody (Hanka) – 1046 nynie] nnyne; srov. 273 – 1053 ač ve verši sedmislabičném čti ače – 1055 tam ve verši sedmislabičném čti tamo – 1063 ci (= chci]i] czy; ve verši devítislabičném možno čísti nyecz]j]o (něčso) jako něc – 1070 pobijete] pobygete ve verši devítislabičném a ve spojení s rýmem nepoměte ukazuje k pův. pobiete (LF 8, 103) – 1076 že mnoho ve verši devítislabičném čti ž'mnoho – 1079 Podobně z důvodů metrických možno čísti vboh – v böh; ze my – ž'mi; neu]kody – neu-škodí nebo nůškodí – 1081 pob]i] poby, 3. pl. od slovesa pobiti = pobijí – 1091 obak ve verši sedmislabičném možno čísti obaky – 1092 měkci] myekey – 1093 v boji] vbogy (Prusík, Pramenové 45) – 1095 tvrzi] twrze (H—P) – 1099 tobě ve verši devítislabičném čti (podle Prusíka) ti; anebo možno čísti: však by život tobě stálo

1103 horci] horczy, hořci (LF 18, 203) – 1114 pastýř] pa]trz; přihnal] przychnal; též ve verši sedmislabičném čti téže – 1118 s skály] [kaly – 1131 jemu ve verši devítislabičném čti jmu – 1138 jež ve verši sedmislabičném možno čísti ježe – 1139 boje] woge (Hanka, Výbor) – 1141 nebo ve verši devítislabičném čti neb – 1142 ten ve verši sedmislabičném čti tento (podle Trautmanna; jinak Prusík kdyžto, LF 19, 82 když tu); održě] odrzye snad místo obdržě (Výbor, LF 19, 82); srov. 2423 – 1146 jež ve verši sedmislabičném čti ježe – 1170 Verš zjevně porušený možno opravit podle AlxH 1: aby v tu všu vlast vehnali – 1176 do Tyře] do Tyrze; ve verši sedmislabičném možno předpokládat pův. Tyrie (trojslabičné); srov. do Thyrie (AlxH 7). Viz i pozn. k v. 704. Běží ovšem vůbec o nedopatření, jak ukazuje Gu (ve vydání Müldenerové 2, 91): hic venit Ancycram (Prusík, Pram. 35). Ovšem i v berlinském lat. ruk. se čte: venit ad Tyriam, takže záměna Tyru s Ankyrou v stě. Alx nemusí být záležitostí zaviněnou českým básníkem, ale pravděpodobně vyvěrá už z různocnění jeho latinské předlohy rukopisné. Srov. Mil. Šváb, Poznámky k textové problematice stě. Alx 149. – 1181 vstáti] w]jaky; tak ve verši sedmislabičném možno čísti tako anebo upravit znění podle AlxH 12 (vojšče otdad vstáti káza). – 1182 že to ve verši devítislabičném čti ž'to; pod. AlxH 13 – 1188 Jest tu] De]tu, podle AlxH 19 (Výbor) – 1190 u niež] Wnyez, podle AlxH 21

1202 a ve verši devítislabičném možno škrtnout; rzal v rýmu s potvrzai opravu] w dvojslabič. hr-zal; srov. AlxH 33 – 1211 trás]i] traza]i] jednoslabičně; stejně v AlxH 42 – 1216 Opraven podle AlxH 47 – 1219 Za tímto veršem je mezera asi dvou veršů, zmiňujících se o posvátném ohni perském. Srov. AlxH 51 a 52 i příslušné místo u Gu II, 104—106 (LF 12, 407 a 408) – 1223 jich] gych; lépe asi by bylo jichž podle paralelního verše AlxH 56 – 1224 jmajě] vmye (umě) podle AlxH 57 (H—P) – 1227 neumieraj]i ve verši devítislabičném čti neu-mieraj]i nebo númeraj]i – 1228 Porušený sedmislabičný verš možno opravit podle AlxH 61: řkúc, že jsú na věky živi – 1236 všitci] w]y]tey; srov. 378, 1330, 2269 (LF 9, 110); v hedvábný] hedwabny podle AlxH 71 – 1237 i předrahém] y przydrahem; podle AlxH 72 u předrahém – 1242 i pro ozračstvo] ypro]tracz]two, podle AlxH 76; rým bohatstvo ukazuje k pův. ozractvo – 1244

vešken] wešken ve verši devítislabičném možno čísti veš, srov. AlxH 79. – *Za tímto veršem bylo asi ještě 8 veršů, ličících podrobněji náheru králouvého vozu. Srov. AlxH 80–87 (LF 12, 408) – 1248* bieše] bye]ye v devítislabičném verši možno čísti bieš nebo spíše bē; srov. AlxH 91 – **1251** V porušeném sedmislabičném verši voza] woze a pak možno čísti místo jenž v souvislosti s AlxH 94 pak (LF 19, 83) anebo ještě lépe paky (podle Jir)¹ – **1252** držěchu] drzechu; podle rýmu biechu pův. držiechu – **1255** jinochóv] gynochow ve verši devítislabičném pův. podle AlxH 96 junioš (LF 19, 83) – **1260** jezdiechu] gyez dyechu podle laskavého ústního sdělení prof. Ryšánka – **1264** kopie] Apye (Hanka) – **1266** pěšieho] pey]yeho mnoho (Hanka) podle AlxH 123 – **1273** neostavili] neoštawyly ve verši devítislabičném a ve spojení s rýmem pojeli bylo by možno čísti nóstavěli (Hanka, Výbor, Archiv 10, 589 n.). Možná však, že po tomto verši chybějí dva verše, podobně jako po v. 1276 je mezera, jak ukazuje AlxH 140–144 (LF 12, 411) – **1277** možěchu] mozechu v rýmu s nesiechu či moziechu – **1280** *Za tímto veršem snad chybí část básně (z 2. knihy Gu), v níž se ličilo onemocnět i uzdravení Alexandrovo, dobytí Issu a poprava nevěrného perského velmože Sisenesa, převezení pokladů Dariových do Damašku a příprava krále, jenž nechtěl ustoupit do roviny, k rozhodnému boji v horských úžinách. – Viz však k tomu poznámku I na str. 72 – 1285* věděti] wyety (Hanka) – **1287** kda ve verši sedmislabičném či jedaž (podle AlxH 156) – **1288** sníti] jnyti; pův. podle rýmu prosvieti a podle AlxH 157 snieti (Archiv 10, 587) – **1293** jakž ve verši sedmislabičném či jakže (podle AlxH 162) – **1297** neby] neb (Hanka)

1300 přědšii] przyedy, podle LF 19, 84 přědšich (g. pl.), smysl: „dědici veškeré ušlechtilosti (svých) předků“; podle Kroku 7, I přědšie (g. sg. f.), souřadný přítlastek k slovu šlechty, mající význam gen. – **1302** vzpoměň sě] Wzpyeny] (Výbor) – **1305** podržeti] podrzety, rým pomnyety (pomnieti) ukazuje k pův. podrzyety (podržěti) – **1306–1311** Interpunkce podle Výboru, H—P a Trautmanna (jinak Krok 7, 2; LF 19, 84) – **1313** vzbuzuje] wzbuzugye ve verši devítislabičném možno čísti vzbúzie, 3. sg. od vzbúžeti = vzbuzovati (Prusík, Pramenové 17) – **1323** a **1324** Interpunkce podle Hanky a Výboru – **1325** Pomyslite] Pomyj]lte – **1330** V vieře] V wyerze; všitci] wjytey; sstojte] ftoyte – **1336** an jde] ande; podle laskavého ústního sdělení prof. Ryšánka – **1340** a na něm] Anyem (Hanka) – **1346** stojě mluví] togye mluwy, rým vojí ukazuje k pův. mluvě stojí (Jir) – **1347** až] Acz (H—P) – **1348** pravě] Aprawye (Jir) – **1350** s svým] jwym (Hanka); s svú] jwu (Prusík) – **1351** i dnem ve verši devítislabičném i možno vynechat (Hanka) – **1353** u vojech] vwogyech; pod. 1526 u vojech] v wogyech (srov. Gebauer III, 1, 130) – **1363** Řěci] rzyeczy – **1366** tak] tam, podle laskavého ústního sdělení prof. Ryšánka – **1368** a **1369** že patři do verše 1368 před by. Touto korekturou se oba verše rytmicky vyrovnají (Krok 7, 3) – **1375** s svými] jwymi (Výbor); ležěše] leze]ye v rýmu s bieše či ležieše – **1382** kadyž koli ve verši sedmislabičném možno čísti kadyže koli (Jir²) – **1384** K přěpisu a výkladu verše srov. LF 12, 276 a 277 – **1385** že pohani ve verši devítislabičném možno čísti

¹ Podle prof. Ryšánka místo jenž biechu] genz byechu možno čísti jezdiechu jako ve v. 1260.

ž²pohani – **1386** sprostřechu] jproštryechu – **1388** a ve verši devítislabičném možno škrtnout (Prusík) – **1395** vsypá] vjypa – **1396** některý] Nektery – **1399** juž ve verši devítislabičném možno škrtnout

1403 všichni] wjychny ve verši devítislabičném možno čísti vši – **1406** sě potkachu] jye potkachu, v porušeném verši devítislabičném ve shodě s rýmem dráhu možno čísti potahú, 3. pl. aor. k potáhnúti (Archiv 10, 590; Krok 7, 4) – **1407** všichnu] wjychnu ve verši devítislabičném či vši (Krok 7, 4) – **1410** Interpunkce podle LF 19, 86 – **1414** štěnci] tyencz – **1418** v poli] vpoly – **1419** vysunúce sě] wyj]unucze jye ve verši devítislabičném možno čísti vysunú sě (LF 19, 87; Jir a Krok 7, 4 čtou vysunúc sě); z doiy] zdoly; Gebauer, Hattala — a podle nich i my v I. vyd. — s dolí, Prusík z dolí = ze slují; přelož zdola, zezdola. Viz slovník sub dól na str. 222 – **1420** Takž] Kakz; srov. v. 1922 (LF 19, 87) – **1427** v pohany] vpohany – **1432** *Ve verši devítislabičném bieše či bieš (podle Prusíka) anebo bieše sě vstrašil podle H—P (srov. vstrašiti sě) – 1434* sě stavěti ve verši devítislabičném možno čísti stavěti, roz. vojsko k boji (Krok 7, 5) – **1436** nehodí] nehody ve verši devítislabičném možno čísti hodí (bez negativní částice ne-) – **1441–43** Chybně podány. K jejich výkladu srov. LF 19, 87 a 88 – **1441** Jakž] Ayakz – **1442** osadě (přech. přít.)] Oj]ady (srov. Trautmann 100); ale mohlo by se čísti i osadi místo osazi (= I. sg.; podle LF 19, 88) podobně jako nastúpi; v každé straně] jkazde jtranye (Krok 7, 6), jinak čtou Hanka a Výbor (ve shodě s rýmem na ně) s každé straně, gen. sg. k straně = strana (ně. „strán“ v jiném významu. Srov. podobně 2058 s každé strany] jkazde jtrany v rýmu brani stejně jako AlxVid 15 – **1443** polomi] Polomyw (= I. sg. polomiu?), oprav. podle nastúpi (ve v. 1441). Podle LF 19, 88 je to přech. přít. m. polomě. *Za tímto veršem chybí verš, asi: majě na to moci dosti (Krok 7, 5, podle Gu 2, 416) – 1447* neotjímá] neotgyma ve verši devítislabičném či nótjímá – **1450** kdež] kdez ve verši devítislabičném možno vynechat, anebo místo boje] boge či boj – **1459** Cenos] zenos; Cenoš podle H—P – **1462** vládně] wladne, v rýmu s mladé pův. vlade (Hanka) – **1465** Permenio] Permenyo trojslabičně nebo čtyřslabičně jako v 1457, a pak m. bieše či bieš – **1467** Filota] pylota – **1469** bieše] bye]ye ve verši devítislabičném či bieš – **1472** jež] gez ve verši sedmislabičném či ježe – **1478** *Verš sedmislabičný možno doplnit slovem kak před v tu dobu – 1480* v kteréj] wkterey = v které je – **1482** ochotuje] ochotywye podle rýmu slibuje; srov. ochotovati = činiti ochotným, poddajným, vábiti, získávati koho, lichotiti komu (Jir³, Krok 7, 7 a podle nich čtou Trautmann ochocuje a H—P ochotuje)

1508 Vizte] Wyzte ve verši devítislabičném možno čísti viz (srov. 444, 1868, 2016) – **1509** pro něžto] Pronyz to – **1510** svlačie] wzwlaczye (LF 9, 111) – **1511** stlačie] wjtlaczye – **1515** skrže] jkrzycze – **1516** železná] Zelena (Hanka, Výbor, Jireček, LF 9, 111 n.) – **1519** že poběhnú] ze pobyehnu ve verši devítislabičném (opravovaném) či ž²poběhnú – **1520** Pospěšmyž] Po]ppe]myz ve verši sedmislabičném či pospěšimyz, jak bylo v pův. podání básně (srov. Gebauer III, 2, 304 n.) – **1522** tak ve verši sedmislabičném či tako – **1528** vesvět (z veš svět)] wej]wycet ve verši sedmislabičném, možno

čisti vešken svět; srov. 642 – 1530 v tieskni] wtye[knye (H—P) – 1532 ande ve verši devítislabičném možno čisti kde – 1533 vynde] wynde ve verši sedmislabičném možno čisti vynide (3. sg. aor.); i z samostřielia] y[šamo]trzyela (Jir) – 1534 i] y ve verši devítislabičném možno škrtnout – 1546 mu ve verši sedmislabičném či jemu – 1555 neuškodi] neu[kody ve verši devítislabičném či neu-škodi nebo nůškodi – 1557 a... mu ve verši desítislabičném snad možno vynechat (Krok 7, 8) – 1559 Ve verši sedmislabičném možno na začátku doplnit tak – 1565 v vojště] v woy[tye; česi] czye[fy (Gebauer, Odpověď na přídavek M. Hattaly, 1881, 19 n.; Archiv 5, 647) – 1567 s zlatým] zlattym (Výbor) – 1572 na koho] Nakoh – 1573 Verš devítislabičný možno upravit: živótka jmu ukrátíta (?) – 1594 Mazeus či dvojslabičně; vyteče] wytecze, 3. sg. aor. (= vyběhl); pro rým křiče čtou jini vytiče, 3. sg. aor. od vytičeti, jinak v stě. nedoloženého (Krok 7, 8 n.), vytče, roz., meš, kopti, 3. sg. aor. od vytknúti (Hanka) anebo vytče = vyteče (Kořínek, 16 — což je nejméně pravděpodobné), všichni s trojslabičnou výslovností slova Mazeus. Viz i pozn. k AlxŠ 2. Srov. Trautmann, Glossar 155 – 1599 do pěsti] dopie[ty ve verši devítislabičném možno čisti s Prusíkem po pěst

1609 pobi (3. sg. aor. od pobiti]) zby ve verši sedmislabičném opraveno z důvodů rytmických i pro rým (u něho by) (Jir^a) – 1612 Ve verši sedmislabičném možno před šest doplnit jich (Hanka, Výbor, H—P) – 1622 Verš porušený: před láji doplňují Hanka a Výbor slovo rychlú; Krok 7, 9 psovú – 1624 neučená] neuczyena ve verši devítislabičném či neu-čená nebo núčená – 1625 Verš sedmislabičný možno čisti: stane vepř a nic nedbajě (Prusík) anebo stane vepř, ničse nedbajě (Hanka, Trautmann) – 1647 Tu ve verši devítislabičném možno škrtnout (Jir^a) – 1649 přijide] przygyde ve verši devítislabičném či přide – 1650 Nikanora] nykonora (Hanka) patrně ovlivem rýmu obora – 1655 z bůřě] zborzye – 1668 Neguzar] neguzal; srov. 1684, 1694, 1708, 1712 (H—P). Jinak ve verši sedmislabičném možno čisti jenže místo jenž] genz – 1669 všě tu 'divieše] [wyetu dywyefye; roz, ... tu udívieše (= všechny Řeky) tam udivoval, naplňoval údivem (LF 12, 278 n.) – 1671 k každý] kazdy (LF 12, 279) – 1673 jest... slůžě] gejt ... [lu[ye = slouží (Archiv 10, 591) – 1678 seka] [šeka v rýmu s řeka] rzyeka pův. sěka – 1683 a ktě (= a chtě] aktye – 1690 neottrhl] neottrhl ve verši devítislabičném či třislabičně nót-tr-hl – 1691 bieše] byefye ve verši devítislabičném či bieš – 1699 jež] gyez, relat. zájm. absol. = jenž; podobně ve verši 1704 jež] yez; v velikém] wvelikem

1703 neoslabil] neo[labyl ve verši devítislabičném či nóslabil anebo místo by jemu] by gemu či by jmu – 1707 Verš asi porušen; na začátku místo an mu snad možno čisti jemu, tj. Neguzarovi (Krok 7, 11), anebo a (j)mu – 1718 i polomi] ypolomy ve verši devítislabičném či polomi (Jir) – 1721 tak ve verši sedmislabičném či tako – 1725 trávy] twarzy (LF 9, 113) – 1726 krvavý či dvojslabičně krva-vý – 1727 a 1728 krví] kryvy jednoslabičně; natekl trojslabičně; spekl] [pekl dvojslabičně jako v nové češtině – 1735 kakž] Kaz (Hanka) – 1746 byly] Pyly (Hanka) – 1753 s zbitú] zbytu (Jir^a). Ve verši sedmislabičném před leží možno dodat juž (Prusík) – 1759 z srdce] [rdcze (Hanka, Výbor) – 1775 pro čest, ženy, děti] proce[st zeny

dyety; podle prof. Frant. Ryšánka. Verš možno pak ještě doplnit spojkou i za slovem ženy (LF 1 (76), 124 a 125). Dříve se čtlo: pro čest žen a dětí (tak Trautmann) a v sedmislabičném verši před žen se pak dokládalo svých (Hanka, Výbor, Jir) – 1777 Vietr či jednoslabičně – 1781 jemuž] Gyemz – 1784 v pšiej] vpyefyey, z důvodů rytmických – 1786 Anson ve verši sedmislabičném možno čisti Ansoněš (Krok 7, 11) nebo Ausoneš (podle Gu 3, 201 ab Ausone) místo Anson, anebo spíše aže místo až – 1789 po lésě] polezye (= poleze?) v porušeném verši pro rým s przyene[ye opravovalo se na ponese (LF 12, 279); srov. však námitky proti této rekonstrukci (Athenaeum 9, 132 a). V tomto vyd. čteme sporné slovo po lésě (= po voru, loďce) podle Ant. Škarky. Mohlo by se však čísti i po lesě, jak ukazuje lat. předloha básně („legit compendia saltus“ Gu III, 200; Janouch ČMF 31, 294) – 1790 promeni] promeny, v rýmu s pomieni pův. proměni – 1793 Verš sedmislabičný, snad porušený. Možno upravit: kdažtoti šě hlava ztrudí – 1796 když] kdyz ve verši sedmislabičném či kdyže nebo kdyžto

1800 Interpunkce podle Hanky a Kroku 7, 11 – 1801 Verš sedmislabičný. Možno upravit: tak ač i kto zbude mečě, Hanka čte tako, Krok 7, 11 ač – 1805 Podobně možno upravit: neb ač i šě lekne vody (Krok 7, 11) – 1806 Ve verši sedmislabičném možno před vždy doplnit jmu – 1813 steště] [te[tye, v rýmu s prýště pův. stýště, 3. sg. praes. od stýskati (Archiv 10, 587; Gebauer III, 2, 367) – 1815 dosichá] do[šyeha, kvůli rýmu místo dosáhá – 1821 tolikéž] takz ze (Krok 7, 12); mohlo by se čísti i takéže = právě tak – 1836 že nemož ve verši devítislabičném či ž'nemož – 1841 Porušený verš šestislabičný doplňuje Hanka slovem tako za kořist, Prusík slovem vzatú před kořist; skladú] [kadu (Hanka) – 1843 Verš sedmislabičný možno doplnit spojkou i před každého; srov. 1011 (Krok 7, 12) – 1856 cpáti] kla[ty, klásti; podle Frant. Ryšánka pro smysl i pro rým s bráti (LF 1 (76) 126) – 1864 i jedné] y gedne ve verši devítislabičném možno čisti jedně (Jir^a, Krok 7) – 1867 nebo ve verši devítislabičném či neb – 1870 a ve verši devítislabičném možno škrtnout; uhasen] wha[šfen v rýmu s jasen] ya[šfen – 1871 a 1872 že] ze z verše prvního možno položit do verše druhého; Viz, co na lidech dobudeš, že, jakž umřeš, všeho zbudeš... (Krok 7, 12 n.) – 1879 V porušeném devítislabičném verši i] y možno vynechat (Krok 7, 13); táhnú] tahnu (3. pl. ind. prez.) v rýmu k drahú či tahú, 3. pl. aor. (Hanka, Výbor) – 1883 že je mohla] ze gye mohla ve verši devítislabičném či že j'mohla – 1893 neznámost] neznamoz = „neznámí lidé“ podle AlxH 166 (H—P). — Za tímto veršem chybí asi 8 veršů, líčících utrpení dívek a žen; srov. AlxH 167—174 – 1897 králevú] kralewou, pův. královú pro rým s Dariovu; srov. AlxH 178 – 1898 Písař napsal nejprve mlade a pak podtrhl jako chybu a připsal náležitou opravu: male (malé). Srov. pod. v AlxH 179 (LF 11, 1884, 60 a 61)

1912 Interpunkce podle Výboru – 1913 i] y ve verši devítislabičném, — patrně písarovým nedopatřením podle verše předcházejícího — možno škrtnout (Hanka, Výbor) – 1919 „Syn mi bud“, vece] Syn my wecze bud podle Hanky, Výboru, H—P – 1920 kto] k tomu, opraveno podle AlxH 215 (Výbor) – 1922 Tak] Kak (LF 12, 412, Krok 7, 14); i jinak verš devítislabičný je zjevně porušen; tak m. milostivý] mylo[tywy

byla pův. jmenná forma milostiv; srov. *AlxH* 217 – 1924 *sicho*] [yeho; srov. 598 – 1931 oprávcě] obranczye; podle rýmu s dávcě a zvláště podle *AlxH* 224 oprávcě; i jinak verš sedmislabičný je porušen (*Krok* 7, 14) – 1933 *Za tímto veršem chybějí asi 4 verše*; srov. *AlxH* 227–230 (*LF* 12, 413) – 1936 *promenicvá*] *promenyewa*; pův. kvůli rýmu se stává a podle *AlxH* 233 *proměňává*; srov. *pod. 2351* (*Archiv* 10, 387) – 1939 *že*] *ze ve verši devítislabičném čti ž'* – 1944 *krátčě*] *kratczye ve verši sedmislabičném m. na kratczye*; srov. 1651 (*Hanka, Výbor*) – 1947 *podáš*] *poddas* (*spíše než poddás*) – 1948 *danú*] *data*; srov.: *Dnes vám jest čest v ruce dána* (*AlxV* 1495) – 1949 *že jsi*] *ze g[|y ve verši devítislabičném čti žejs* – 1958 *že*] *ze z pod. důvodu čti ž'*; *trváti čti dvojslabičně*; *Hanka, Výbor i Krok* 7, 17 *čtou tráti* – 1963 *a ve verši devítislabičném možno škrtnout* – 1966 a 1967 *Pořad veršů upraven podle AlxH 236 a 237 (H—P)* – 1969 *otpověděli*] *otpowyedely* – 1971 *Verš pravděpodobně porušen, zněl asi: i také poklad vydali* (srov. *Gu* 3, 260 i *AlxH* 245; *LF* 12, 413) – 1972 *Verš sedmislabičný možno doplnit slovem tu za jenž*; srov. *AlxH* 245 – 1973 *Nali*] *naly ve verši sedmislabičném možno čisti naliti* – 1975 *jemužto po službě sě sta*] *gemuz po|ly bye|je|ta*; *verš zkomolený upraven podle AlxH 247 (LF* 11, 62) – 1978 *lidí*] *lydy, pův. l'udi pro rým vylúdi* – 1979 *s sobú*] *jobu* (*Hanka, Výbor*) – 1981 *zradu 'mysli*] *zradu mysly, vlastně zradu umysli* (3. sg. aor.) *zradu usmyslil, připravil*; podle *Trautmanna zradú mysli mit verräterischem Sinn* (*zradú mysli, srdcem křivým*) – 1982 *pada*] *podda* (3. sg. aor. od *podati*) – 1985 *zbichu*] *zbychu*, 3. pl. aor., *z původního vzbichu, vzbítí na kolo* (*Krok* 7, 16). – 1988 *že sě*] *ze [|ye ve verši devítislabičném čti ž'sě* – 1991 *že sě*] *ze [|ye čti pod. ž'sě*; srov. *AlxH* 276 – 1994 *jež*] *gyez* = „žé“ *ve verši sedmislabičném možno čisti ježe*

2000 *sežieci*] *jezzyeczy ve verši devítislabičném čti sžeci*; srov. *AlxH* 289 – 2001 *Verš asi porušen*; srov. *AlxH* 290: *A když té věci pokona* – 2003 *lidí*] *lydy*; pův. *l'udi podle rýmu připudi*; srov. 1978 – 2010 *komuž*] *komuz*; *chce*] *chze*; *ve verši sedmislabičném čti komuže* – 2015 *nevědě*] *newyedy* (= *nevím*); srov. *AlxH* 297 (*viz i Gebauer I, 194 a 195*) – 2016 a 2017 *Netřeba měniti pořad veršů* (*jak navrhuji LF* 19, 89) – 2017 *Uzřě*] *Vzrzye, přech. přít., m. pův. uzřčv* (?); srov. *AlxH* 299 (*LF* 12, 415; *Krok* 7, 56) – 2019 *tiem*] *tyem*; pův. *asi bylo to*; srov. *to jmu sě zdá vše pochylny* (*AlxH* 301; *LF* 18, 89) – 2020 *častě*] *cza|ta* – 2023 *z samostřie|la*] *šamo|trzy|ela* (*H—P*) – 2028 *Kdyžto*] *kdyzto ve verši sedmislabičném možno doplnit a kdyžto* – 2031 *Ve verši sedmislabičném možno doplnit na začátku verše* (*před druží*) *a* – 2038 *stran*] *štan* – 2040 *tiusic*] *tyu|y|cz*; *podobně 2066*; srov. *Gebauer I, 218 – 2043* *vystřě|lé*] *w|trzy|ele* – 2046 *zabijí*] *zabygy* (3. pl.) *ve verši devítislabičném a v rýmu s hraby* (*hrabí čti zabí* – 2049 *potekú*] *poteku, ve verši devítislabičném čti tekú*; srov. *AlxH* 315 *a zvláště AlxVid* 6 – 2053 *neb ve verši sedmislabičném čti nebo*; srov. *AlxVid* 10 – 2055 *až ve verši sedmislabičném možno čisti aže*; srov. *AlxVid* 12 – 2063 *nevěduce*] *newyeduczye v rýmu s křičie|ce ukazuje na původní nevědie|ce* (*Archiv* 10, 590) – 2065 *zahřie|sti*] *zahrzye|ty v rýmu s cze|ty (česti) ukazuje na pův. zahře|sti* – 2067 *Ve verši sedmislabičném před muží přidej i* (*Výbor*) – 2069 *den*] *dez* (*Hanka*) – 2070 *Ve verši sedmislabičném před muž doplní leč* – 2083 *k králi svému*] *kraly k|wemu*

podle *Výboru*; srov. *AlxVid* 19 – 2085 *jakož*] *iakož ve verši sedmislabičném čti jakože*; srov. *AlxVid* 21 – 2096 *avšakž*] *aw|akz ve verši šestislabičném čti avšakože*; srov. *AlxVid* 32

2107 *předny*] *gyedyny, ve verši devítislabičném v rýmu s výpovědný* (*podle Frant. Ryšánka, LF* 1 (76) 126), *dřtve se člo jedny* (*Výbor, Krok* 7, 58) – 2112 *nemóž*] *Nemoh* (*Hanka, Výbor*) – 2114 *jehož ve verši sedmislabičném možno čisti jehože* – 2117 *sta sě*] *Sta* (*LF* 12, 282 a 283; 19, 89; *Krok* 7, 58; *ČČM* 1900, 421) – 2118 *krá|lovi ve verši devítislabičném čti králi* (*Krok* 7, 59) – 2122 *Inhed* *ve verši sedmislabičném čti inhedže*; srov. *AlxVid* 37 – 2123 *s svým*] *šwym* (*Hanka, Výbor*) – 2131 *Pravděpodobně podle AlxVid* 46 *po|teku yako ptaczy klepu, přičemž opisovatel přehlédl podtečkování po*; *možno tedy čisti tekú jakžto ptáci k lepu*. Srov. *Repp* 38; *viz i AlxVid* 46 – 2132 *ač*] *acz ve verši sedmislabičném čti ače* – 2140 *s svými*] *šwymy* (*Hanka, Výbor*); *v město*] *vmye|to z důvodů rytmických a podle AlxVid* 55 – 2161 *znáti*] *znady* – 2167 *po|jeti*] *bogyeti*, srov. *AlxVid* 61 (*H—P, XXI*) – 2174 *si*] *šycz*, srov. *AlxVid* 68 – 2177 *ot sluncě|né*] *on|lunc|ezne*, srov. *AlxVid* 71 – 2189 *jež*] *gyez, relativní zájmeno absolutní (= nom. pl. m. již), ve verši sedmislabičném možno čisti ježe n. ježto* – 2195 *jenž ve verši sedmislabičném možno čisti jenže nebo jenžto*. Srov. *ve druhém zlomku AlxB ve v. 8, odpovídajícím AlxV* 2195, *jenže*] *genze*

2205 *v polodne*] *vpolodne*; srov. *wpoledne AlxVid* 78 – 2206 *promení*] *promeny v rýmu s wzmyeny* (*vzmieni*) *pův. promění*; *podobně srov. ve v. 2323 – 2207 l'útě*] *lyute* – 2212 *té pakli*] *Pakly te*, srov. *AlxVid* 85 – 2214 *přibude moci*] *moczy przybude podle AlxVid* 87 (srov. *i LF* 12, 281 a *Repp*, 37 a 38) – 2216 *poledne*] *poledna*, srov. *AlxVid* 89 – 2222 *sebral*] *šebral v rýmu s přibrál ukazuje k pův. vybral* (*Archiv* 10, 590) – *Darius možno čisti dvojslabičně jako ve 943 a 965 nebo trojslabičně a místo že sě*] *ze [|ye ž'sě* – 2230 *v Libyi* (*trojslabičně*)] *w|lyby* (*Hanka, H—P*) – 2232 *k nepokoji*] *k nepokogy, podle rýmu s obogyu* (*obojiú*) *pův. k nepokoju* – 2247 *cepu*] *cze|pu v rýmu s řepu ukazuje k pův. cěpu* – 2250 *nikte nebieše*] *nykte nebye|šye ve verši devítislabičném čti nikte bieše* – 2262¹ *když*] *kdyz ve verši sedmislabičném možno čisti kdyže n. kdyžto* – 2265 *tak v porušeném verši sedmislabičném možno čisti také* (*H—P*) – 2266 *jimiž*] *gymyz ve verši sedmislabičném možno čisti jimižto* (*LF* 16, 113) – 2269 *všitci*] *w|šy|tey*; srov. 1236 – 2274 *vzhóru*] *whoru* (*H—P; LF* 12, 271). *Porušený šestislabičný verš možno doplnit: jež vzhóru i také dolóv* (*Hanka, Výbor*) – 2276 *na nichžto*] *Nanyemz to* (*Výbor*) – 2280 *Ve verši sedmislabičném možno doplnit na zač. i* (*Hanka, Výbor, Prusík*) *anebo místo všelikú čisti všeliki|kakú* – 2282 *s sobú*] *jobu*; *vyklidi*] *wy|klydy v rýmu s lyudi* (*l'udi*) *čti vyk|l'udi* – 2284 *děje*] *dygye = dí, praú, říká; tak Prusík; Hanka a Výbor čtou zděje*; *H—P apod. Gebauer, Slovník I, 639* *spěje. Nejisté* – 2287 *dětečský*] *dy|te|cz|ky*; *ve verši devítislabičném rým i metrum ukazují na čtení dětský* (*Krok* 6, 393) – 2288 *s svú*] *šwu*; *s svými*] *šwymy* (*Výbor*) – 2290 *té*] *ta* (*H—P*) – 2292 *Porušený verš možno doplnit: Tehdyž poče hnáti dále* (*Hanka a Výbor*)

¹ Srov. *kdyže*] *kdyze ve druhém zlomku AlxB ve v. 33, odpovídajícím AlxV* 2262.

2305 kromě ž'by... krátil] Kromye by... tratyl, *opraveno podle AlxH 336 (LF 20, 328) – 2307* chvátati] chwaty (*Hanka, Výbor*). Podle *Prusika* koncem verše **2306** končí se věta. V následujícím verši pak místo náhle čte počč – **2309** V porušeném verši možno škrtnout jedno ne- a čísti: hna s velikem nepokojem (*Hanka, Výbor, H—P* čtou s velikým ne-; *Krok 7, 101*: s nevelikém pokojem). S (ne)velikem je jeden ze vzácných dokladů instr. sg. skloň. jmen. na -em (*Trávníček, Mluvnice 339; Gebauer, Mluv. III, 1, 278, čte -ém a vykládá jako formu dial. z -ým; srov. LF 13, 415*). Tomuto verši odpovídající verš *AlxH 347* není jasný – **2315** u pol'u] vpolyu v rýmu s koli čti u poli. Se stejnou chybou proti originálu setkáváme se v *AlxH 354*, takže z toho možno souditi na společnou předlohu obou rukopisů (*LF 11, 61*) – **2319** všakž] w[[akz ve verši sedmislabičném čti všakže; *srov. AlxVid 93 a AlxH 360 – 2321* nic] nycz ve verši sedmislabič. čti ničse; *srov. AlxVid 95 – 2323* nepromení] nepromeny; rým s pomiení] pomyeny ukazuje na původní znění nepromění] nepromeny; *srovnej podobně ve v. 2206 – 2329* až] az ve verši sedmislabičném čti aže podle *AlxVid 103* anebo až i podle *AlxH 368 – 2332* jimž] gymz ve verši sedmislabičném čti jimže podle *AlxVid 106* anebo jimžto podle *AlxH 371 – 2333* pyčiúc] pyczyucz ve verši sedmislabičném čti podle *AlxVid 107* pyčiuce – **2334** šepciúce] peczyugycze, podle *AlxVid 108 (Krok 8, 282) – 2337* ač] Az, podle *AlxH 374 (Krok 7, 103) – 2341* Po tomto verši je mezera asi 6 veršů; *srov. AlxH 379—384 – 2346* Verš sedmislabičný možno doplnit za slovem pak buď spojkou i (*Hanka, Výbor*), jak (*Krok 7, 145*), nebo když (*Grim-Pelikán*) – **2348** tako] Jako (*Výbor, LF 19, 89*) – **2351** že sě] Ze, podle *AlxV 2401 (H—P)* v porušeném verši devítislabičném možno číst ž'sě; proměnievá] promyenyewa v rýmu se stává čti proměňává; *srov. 1936.¹ Jinak 2350 i 2351* porušují dějovou souvislost a opisovatel je sem asi vložil podle veršů *2400 a 2401*, které se částečně opakují (*LF 12, 416*) – **2352** dědi] dyety, podle *AlxH 446 – 2353* jědly] gyedly, lépe snědly; *srov. AlxH 447 – 2357* za jitra] zaгытра; ve verši devítislabičném asi bylo v předloze pis. gitryze (jittě); *srov. iutrzie (jutřě) v AlxH 397 (Krok 7, 146)*; ale mohlo by se snad čísti i zjitra – **2358** a **2359** Toho král náš dopraví, že ny našich životów zbaví] Toho kral nas doprawy, ze ny našych zywtow zbawy, verše zřejmě opisovačem porušené. *Vyd. 1881, str. 57, přidává se a přepisuje: Toho (sě) král náš dopraví, že ny našich životów zbaví. Hanka, Star. sklád. 2, 260 a Výbor I, 1141* doplňují ny a píší: Toho ny král náš dopraví, že... Podle *Kořínka* se do kontextu lépe hodí transkripce *Výboru*. Smysl pak je: až k tomu nás přivede náš král, že připraví nás i o životy. *Srov. LF 12, 1885, str. 283. Tamtéž však v poznámce pod čarou navrhuje Gebauer čtení: toho ny král náš dopraví, že nás i životów zbaví. A tuto Gebauerovu opravu porušených veršů pokládám asi za nevhodnější – 2362* Že] ze, místo toho čte *H—P* a *Jir⁴* aj – **2367** že sě] ze [ye ve verši devítislabičném čti ž'sě, *srov. AlxH 410 – 2368* nic] nycz ve verši sedmislabičném možno čísti ničse, *srov. 618 (Výbor, LF 14, 254, LF 19, 89) – 2369* I ve verši devítislabičném možno škrtnout, *srov. AlxH 412 (Hanka, Výbor) – 2370* pro něž (ak. sg. neutra)] Pronyuz, pro nuž (*LF 12, 283*) nebo spíše ak. pl. f. pro něž, tj. „řěči“ (*LF 19, 89*) –

¹ Zoláště však *srov. ve druhém nedávno objeveném rukopise Budějovickém ve v. 90, odpovídajícím v. 2351 Alexandreidy Svatovítské, ž'sie] z[ie a proměňává] promyenyawa.*

2372 i na zač. verše z důvodů metrických možno škrtnout (*Jir³, LF 19, 89*) – **2378** jakž] Ikaz (*Krok 7, 147*) – **2379** že sě] ze [ye ve verši devítislabičném možno číst ž'sě – **2380** V lat. nadvíse před tímto veršem v ruk. omylem *Aristot les m. Aristander* – **2381** Tehdy ve verši devítislabičném čti tdy – **2382** mistr] my[tr z důvodů metrických možno čísti dvojslabičně (nebo místo jenž čti jenže) – **2394** na skot doplněno podle *AlxH 436*

2402 přiběhne] przybyehna (*LF 19, 90*) – **2403** když] když asi nedopatřením písáře místo již (*Krok 7, 148 a LF 19, 90*) – **2405** promení] promeny v rýmu s pomiení] pomyeny ukazuje k pův. promění – **2407** světlosti] [wyetlojt; *srov. AlxH 462 (Hanka, Výbor, Krok 7, 148) – 2408* přístúpi] pry[tupy – **2412** s sluncem] [lunczem (*Jir⁴*) – **2415** za znamenie] znamenye (*Krok 7, 148; LF 19, 91*); *srov. dále 2420 – 2417* a **2419** tehdy ve verši devítislabičném čti tdy – **2418** a ve verši sedmislabičném možno čísti ale – **2421** že jest] ze jejt ve verši devítislabičném čti ž'jest – **2430** a **2432** své z verše **2432** možno přesunout do verše **2430** před strachy a tím oba verše dosáhnou správného rytmu (*Krok 7, 149*) – **2435** klida] klyda v porušeném verši sedmislabičném v rýmu s lyuda (l'uda) čti kl'uda a pak místo nežádá] nezada pravděpodobně nedopsané nežádáchu (*LF 19, 91*) – **2445** leze (3. sg. přez. nebo aor.)] lezye, -ye asi nedopatřením podle předcházejícího partic. přez. drzyemye (driemě) – **2452** jedno životě] gyedno zywtote, možno čísti i jedno o životě (= jen o životě), ovšem s výslovností splývavou, jednog životě, aby nevznikl verš devítislabičný – **2453** o čemž] oczemz ve verši sedmislabičném čti o čemže – **2454** Macedonie čti čtyřslabičně Ma-ce-do-nie – **2457** jichžto] Gyezt (*Výbor*)

ZLOMEK BUDĚJOVICKÝ (1—342)

4 zlatě] zlahte, podle výkladu prof. *Ryšánka (LF 1 (76), 128—130)*; to všechno zlaté = věci, štíty a jiné zbraně ze zlata. *Jiní čtou žláte nebo ždáte, 2. pl. od žláti n. ždáti, což je velmi nejisté. Srov. Trautmann, Glossar sub žláti — 29* z zrady] zrady (*H—P, Trautmann*), z rady (*Koubek, Výbor a Krok 7, 150*) – **34** zda by] za by, tak bylo původně v ruk., později však opraveno na zda by, protože písař podobu za by cítil již jako archaickou – **51** vzdviže] wduije (*H—P*) – **54** Netáhil] netáhl z důvodů metrických čti dvojslabičně ne-táhl – **59** zechlé] zechle snad nedopatřením opisovačovým místo zeschlé (*H—P*); spíše však by se mohlo vykládat jako zzechle = zsechlé; *srov. bochník velmi zsechlý (Smetánka, Otc 8a; Trautmann, 162)*; slovo trsice je jednoslabičné – **60** vzdvihl] wduiehl – **69** zvuk] zwk (stejně *AlxH 41*) – **70** z Macedonie čti čtyřslabičně; *srov. AlxV 2454 – 71* po-bodl čti dvojslabičně – **75** z Indie čti třislabičně – **80** sčestí] szety – **84** plece] placze (*ČČM 1841, 339; Výbor; Krok 7, 150*) – **97** V rkp. bylo původně kraliu, u pak bylo vyškrabáno. Podobně ve v. 122.

103 v vodě] vodye (*Krok 7, 263*), vodě (*Miklosich, Vergl. Grammatik der slav. Sprachen 4, 638*) – **120** člověky oba bohatá] czlowieky obie bohata (*Výbor; Gebauer III, 1, 457*) – **125** zřiece] rjeczce (*Koubek, Výbor, H—P*) – **124** a **125**

Patrně verše převráceny. Možno čísti: zřiece dvú udactvo na tú. Co jich vzě v životě strátu, — — — (LF 19, 93) — 128 jejij] gegi, v rkp. bylo původně gegiu (= jejíú), u pak bylo vyškrabáno — 130 a 131 Podobně bylo v rkp. původně ziczziu, rjiejziu (sěčiu), instr. sg., řečiu, 1. sg. prez.) — 135 tekl možno čísti dvojslabičně te-kl (LF 16, 113), rozhodně však krvavě čti dvojslabičně krva-vě (LF 12, 284) — 157 sšed] zjed, přechodník min. od sníti; vztahuje se na Enosa = zahynuv, zemřev (Krok 7, 152) — 162 postavi] poznatan (Koubek) — 178 rytífké] rýtýr[ke; srov. 182 předních, 183 úředních] přjiednych, urfjiednych — 183 Nadbytečné pánov ve verši devítislabičném možno škrtnout (Krok 7, 154) — 191 čsti nejednaké] chzety negednaka; přechvalú] přjiejchwalu (instr. sg.); smysl verše: z chlouby, vážnosti (k němu) veliké (nejednaké), tj. chtěje se chlubit, jak velkou vážnost k němu mají (Krok 7, 155; Výbor a H—P čtou asi méně vhodně jako ak. přechvalu)

¶ 201 to jmu] toy gmu — 206 jimižto] Gim[to (Koubek) — 208 chutostiú] chutoztyu (Gebauer, Slovník I, 567) — 216 v tak] tak, podle verše následujícího (H—P) — 219 neb] nes (H—P) — 223 pojměv] poygmiew — 234 Za tímto veršem chybí verš s příslušným rýmem; Pelikán a Ertl jej doplňují takto: a což pohan na všem světě (Krok 7, 155) — 242 nebylo] ne bude (H—P). Podle Jaroslava Bauera (Vývoj českého souvětí, Studie a práce lingvistické IV, Praha 1960, str. 176) tato korektura není nutná: po spojce by, aby je zde anakoluticky místo přičestí min. čin. indikativ (protože by je vzdáleno od slovesa) — 245 Divž sě] dyws zie, z důvodů metrických místo diviž sě — 249 Danielem čti trojslabičně Dañie-lem — 255 rohy] hrohý (srov. Gebauer, Slovník I, 464) — 263 sstál] [tal (LF 12, 271) — 277 v mlýně] u mlynie — 282 přebývav] přjibiwaw (Koubek) — 286 sa (=jsa) za (LF 9, 114). Smysl: čím se domníval, že je čilejší — 287 A všakž] aw[řaks; a všakž, kak ne rad = ale přece, ač nerad (Prusík); srov. ale všako (AlxV 328) — 288 dieti] dyeti netřeba považovat za chybu písařskou nebo za nějakou hláskoslovnou obměnu místo jěti (podle LF 12, 285 a podle Gebauerova Slovníku I, 639b); dieti má zde asi význam tak indiferentní, jaký se předpokládá u dieti = „dicere“. Přelož: „musil ven na pole“, doslova „musil ven dělati na pole“ (Žubaty, Sbor. fil. 2, 1911, 69, 70 a 72). Srov. i AlxO 31 a pozn. na str. 192 — 291 z své] zwe (Koubek) — 293 zástupóm] zařtupem (Koubek) — 299 přěčil (z předčil] přjiejchzil (Gebauer, Mluvnice I, 407)

300 svěčil (ze svědčil] zzwiechzil — 311 kto jho] ktoý gho — 321 kromě ž?] cromies (Gebauer, Slovník 2, 154) — 326 mysl'ú] myzzliw; nádatného] ne vdatného z důvodů rytmických; srov. v. 327

ZLOMEK MUZEJNÍ (1—80)

12 Interpunkce podle Kořínka. — 13 jmá] gmaa — 16 odolá] odolaa — 17 zavola] zawolaa (patrně vlivem odolaa ve verši předcházejícím) — 20 Za tímto veršem je mezera (LF 10, 276) — 26 as by] ař by = aby asi, aby aspoň (H—P, Gebauer, Slovník, I, 18; nesprávně čtou Hanka, Výbor až, Prusík ač) — 29 a 30 Na pravém okraji jsou napsána

slova: hic Medates nuntios ad matrem Darii misit gratiam ab Alexandro. Ovšem znění věty od slova gratiam je podle Škarky nejisté; je tam prý něco jiného, než jak se dosud čte (u Trautmanna a podle něho i v naší edici) — 36 kmetičě] kmyetyczye — 40 Za tímto veršem je opět menší mezera (LF 10, 276) — 41 zprosti] zprořtzy (zprostři), tj. odpust jim, promiř jim (LF 10, 276, pozn. 3; Krok 7, 213) — 47 i kaká] ykak; oprava kvůli rytmu a podle předcházejícího verše; mysl čti jednoslabičně; tvirdná] twirdna — 56 Nezdá mi se ve verši devítislabičném čti nezdá se — 58 obdiržala] obdyrzala — 60 V rkp za 20. veršem na 2a je latinská glosa: Rex Alexander dirigit in Persiam. Za tímto veršem je opět malá mezera (LF 10, 277) — 76 a 77 Na pravém okraji je napsáno: hic applicavit Alexander ad aquam Araxem — 80 Za tímto veršem je zase velká mezera (LF 10, 277 n.)

ZLOMEK BUDĚJOVICKOMUZEJNÍ (1—346)

2 nevěrného] nevirneho *patrně chybou písařovou místo nevierneho; srov. nevierny 73, nevierne 245 — 4 nevěduce] neveducze, m. pl. místo du — 6 v množě] vmnozi (srov. 2), z důvodů metrických — 21 Interpunkce podle Výboru, H—P; konec řeči k Dariovi — 53 s sima] zzyma (Výbor) — 72 Písař vynesal tento verš, zjistil to však a připsal jej na konci stránky (Ib 43) a odkázal na něj znaménkem a při levém okraji mezi veršem 71 a 73 a u verše 72 — 74 mierný] mierny, možná chybou opisovačovou místo věrný] wierny (Gebauer, Slovník 2, 339) — 85 přirozeni] přjirozeney — 94 mirtv (nebo mrtv] myrtw, jednoslabičně, ČČM 1861, 333*

102 v tom] tom (Krok 7, 161 a LF 19, 96), podle Výboru: tomu věř — 113 štěstí] [ztezty, možná vlastně kontaminační podoba štěstí — 116 netbajě] netbtbagie (ČČM 1881, 138) — 119 Patron] pat on — 124 doufaju] douphayu, čtyřslabičně — 131 radějí] radygie. Jinak v LF 22, 319 — 136—137 Interpunkce podle Gebauera; s ním rukopisně as ve v. 137 čti as = aspoň (Slovník I, 18 a 19). Jinak podle Prusíka, jenž čte as jako a'ž = a že — 141 k kteréž] ktereys — 147 smirtci] zmyrtcy, podobně 345; těžko čísti smirci, poněvadž se jinak v tomto rukopise c píše cz; je to pravděpodobně opisovačova kontaminační forma pravopisná, vzniklá z podob zmyrti a zmyrczy; blíže] byljie; byl se blížě = blížil se (LF 12, 285) — 148 stiže] zggijie, 3. sg. aor. k stihnúti (LF 12, 286). Jinak, ale nesprávně, Výbor I, 1258 a Krok 7, 208 — 150 v hotově] wzhotowie (LF 12, 286; 19, 98) — 157 Interpunkce podle LF 19, 97 — 170 přičinně] přji chzinnye, srov. AlxH 124 (LF 19, 98) — 174 úmysl] umyzi, dvojslabičně — 177 že jho] seý gho — 194 ž'jeho] sgeho ve verši devítislabičném čti ž' j'ho

211 že] Sey (H—P) — 213 nerodil] rodyl (Palacký) — 222 a] apo (Palacký, Výbor) — 226 vsývá] wzziwa; podle Žubatého (Sbor. fil. 4, 250) = vsíva, ale proti tomu svědčí grafika rkp. BM, kde zz nikdy neoznačuje š, nýbrž s — 233 vieter] vieter ve verši devítislabičném čti jednoslabičně: vietr, běží zde asi o formu dialektickou (LF 16, 111) — 237 musím] muzzím a 238 pokusím] pokuřím, 1. os. pl. = musíme, okusíme, zkusíme — 243 smířil] zmyřil v rýmu s uvěřil čti smieřil (Archiv 10, 587); jakžs]

iaks; přelož: jakž jsi se opravdu, vskutku s námi smířil; srov. dále ve v. 248 jakž] yaks, ve v. 250 jakž] iaks apod. – 244 si] zie (podle Vjboru, H—P) – 249 potaknu jmu] potaknuy gmu – 253 křiva] crjwa možno čisti i křiva v rýmu s pozbývá – 259 čstněmu] chztemu (Vjbor) – 282 ande jho] andey gho – 283 s sobú] zobu (Palacký) – 284 dnóv] dnech – 286 s sobú] zobu (Prusík) – 287 nestatečna] ne zztanechna (Vjbor I, 1236, H—P) – 293 Nedopatřením vynechal opisovač tento verš a dodatečně ho připsal za verš 303 (4 a, 43), ovšem upozornil na toto nedopatření na levém okraji u verše 292 a 293 odkazovým písmenem a

322 Či] hi (LF 9, 115) – 329 z svého] zwego (Jir³); sbožie] jsa] zbojey za – 330 těch] chtyech (tak již Vjbor I, 159; ve vyd. z r. 1881 však chtiech; LF 9, 115 n.) – 331 zem] zem, pravděpodobně v gen. pl. s dlouhou samohláskou: zém (LF 9, 117) – 336 teda] tehda, v rýmu s veda (srov. Jungmann, Slovník česko-německý 4, 560) – 337 budž] buds, z důvodů metrických místo budiž; podobně Š 85. – 342 v věrněj] viernej (Palacký, Vjbor) –

ZLOMEK MUZEJNÍ (81—124)

81 O mezerách, které se vyskytují v textu po v. 85, 91, 96, 102, 107, 113, 118 a 124, a o obsahové souvislosti další rozkouskované části viz LF 10, 285 n. — U verše 81 je zbytek nějaké okrajové glosy, nejspíš latinské (...ius?) – 83 pirsí] pyrřy, v ruk. opraveno z prjy – 99 zněsti] zneřty; z — ze s — před n – 105 jakžs] yakz; uvázal [wazal (Vjbor) – 106 hirdost] hyrdořt – 117 otdálí] odaly – 122 a 123 Podle Kroku 7, 214 slovo pravé z verše 122 zaměňují za ruky ve verši 123 a naopak ruky za pravé. Na správné umístění slov pravé a ruky upozornil písař rukopisu tečkou, kterou udělal před slovem pravé a za ruky – 123 stvirzenie [řtwyrzenye

ZLOMEK OSTŘIHOMSKÝ (1—40)

6 vzhod] wchod – 12 vzbojí] wzbo, v rýmu se stojí], stogy – 15 sebe] řebye, pravděpodobně chybou písařovou, jak ukazuje rým tebe – 20—21 V řádku před veršem 21. se asi podle Škarkova rozluštění skrývají ve zbytcích písmen slova: ... [je nyc] nezyedy, se ničs nežědí. Slova tato jsou snad ohlasem Gu VIII 409: Libera gens Scythiae nil appetit (srov. Zatočil, Ostřihomský, zlomek stě. Alexandreidy, 350) – 26 ščestie] řzyeřtye, bylo by možno číst i sčestie, ale srov. ješče] geřce – 31 dieti] dhiety, Kírály čte tam djěti, předpokládaje podle výkladu Ryšánkova (v souhlase s LF 12, 285 a s Gebauerovým Slovníkem I, 639 b), že dhiety není totožné se slovesem dieti (dělati, činiti), nýbrž s jěti a změna j v d nastala po nosové souhláске n. Význam, jěti' potvrzuje Ryšánkovi i další kontext, kde se mluví o přějěti. Za pravděpodobnější však pokládám čtení dieti jako v AlxB 288 s významem indiferentním, asi = ,dělati'; tedy smysl verše je tento: ,podle toho, jak bude, tam se musí postupovat, čili volně: ,má se tam jednat podle dané situace.' Srov. pozn. AlxB 288 na str. 190

ZLOMEK ŠAFAŘÍKŮV (1—91)

1 Před tímto veršem možno vidět v rukopise konečky několika písmen; sirdcě] řyrdciez s -yr- (= -ir-) za slabikotvorné r; tak i v jiných případech s jedinou výjimkou ve v. 85 – 2 Verš devítislabičný, značně poškozený. Snad možno čísti teče m. přiteče (Trautmann); Kořinek 16 čte přiteče = přiteče, podobně jako v AlxV 1594 vyteče = vyteče, což je nemožné – 4 Porušený verš upraven Šafaříkem: náteka] (na)teka, gen. sg. od subst. nátek = rána. Přelož: a on (lid) by rád utekl před ranou. Nejisté. Jinak Kořinek 16 – 13 Indien vyslov trojslabičně In-dy-jen – 15 s nešťastným] řnejczajnym, možno čísti s nešťastným – V zlomkovitě zachovaném rukopise s čtyřmi verši neúplnými nebo nečitelnými jsou větší nebo menší mezery za v. 15, 24, 28, 41, 56, 71, 80, 82 (LF 10, 299—301, 398—400) – 16 Verš porušen, neúplný, podobně verš 17 – 23 výstřělov] wyřtrielow, těžko čitelné (Trautmann 53), toto čtení ani nedává dobrý smysl – 24 Nedá se čísti – 25 Macedonie čti čtyřslabičně Ma-ce-do-nie; srov. AlxV 2454 a AlxB 70 – 28 u-padl, dvojslabičně. Za tímto veršem následuje pět zcela nečitelných veršů – 34 že kakkolvěk] (ze kakkol)wyek ve verši devítislabičném čti ř'kakkolvěk – 37 otěži (ak. pl.)] odycezy = otěže; srov. Gu 9, 331 (LF 20, 293) – 55 mysl] myřl, jednoslabičné; podobně 55 – 59 Na pravém okraji je psáno: hic Alexander cecidit in civitatem. Za slovem civitatem následovala ještě nějaká slova, podle Škarky snad inter inimicos = mezi nepřátele (psáno zkratkami) – 67 Podle Šafařika: ... genzto w k... e; jinak Krok 7, 259 genzto w k'ale = u krále. Porušený verš nesrozumitelný. Podle postřehu Škarkova je u tohoto verše vidět zbytek lat. glosy, a to ...nādo, tj. ... nando – 68 stojí] řtogiu v porušeném verši opraveno podle Šafařika (Gebauer, Mluvnice I, 217); sěka] řyeka, přech. přít. k sieci, sěku (Šafařik, H—P); podle Prusíka (Krok 7, 259) sěká, 3. sg. přez. od sěkati = sieci – 76 Před tímto veršem je vidět ještě zbytky jedné řádky. Na pravém okraji je pak napsáno: hic Alexander vocat medicum ad se – 77 Z následujících řesti řádků podávají H—P ještě poslední písmena: -y, -y, -u, -elu, -a, -a – 80 Budž] řbudz z důvodů metrických místo budiž; podobně BM 337 – 83 mistr] řmyřtr, jednoslabičné – 85 podržěti] řpdrzyety; jediný doklad, kde je slabikotvorné r označeno literou r – 86 smirtedlnā] řmyřtedlna, čti trojslabičně – 89 u větši] řuwyetřy, z důvodů rytmických možno čísti v větší – 91 Následující řádek se již vůbec nedá číst

ZLOMEK OSTŘIHOMSKÝ (41—87)

44 sedmery] ředmerzy, tak původně, později z vyškrabáno, v rýmu s který – 54 hrózě] hrozy, doplněno podle Ryšánka – 55 starý] řtar, doplněno podle Ryšánka; podobně na konci následujícího verše zpary – 57 micěš] mye, v rýmu s hrzyeřřye] hřieš, doplněno podle Ryšánka – 59 hustě] řuřt, podobně jako ve v. 60. opuřtye] opuřtě, doplněno podle Ryšánka – 65 jenž] enz, doplněno podle Ryšánka – 66 podjiti] yty, doplněno podle Ryšánka – 67 jenž doplněno podle Ryšánka – 68 A kde doplněno podle Ryšánka – 72 větrníky čti trojslabičně větr-ní-ky – 73 nechťěl] tye, doplněno podle Kírályho – 81 večným] wecznym, ztráta jotace snad vlivem opisovačovy slovenštiny

4 se vždy] jic vzdy; *Menciĭk i Trautmann ětli powzdy, povzdy. Srov. Repp, 36 i AlxV 2047—16 potřeba] v ruk. jasné potrzeba, u Trautmanna nedopatriením potrzieba—18 Za tímto veršem je mezera 21 veršů; srov. AlxV 2062—2082—19 k králi] krály—36 Za tímto veršem je mezera 21 veršů; srov. AlxV 2101—2121—38 s svým] [wym. Za tímto veršem je mezera 21 veršů; srov. AlxV 2141—2161—46 teků] [poteku s podtečkovaným po (3. pl. aor.) = „běželi, hnali se útokem“; *Menciĭk i Trautmann pře- hlédli podtečkované po a ětli poteku. I z hlediska metrického byl by to jediný nesprávný verš v AlxVíd. Srov. Repp 38—47 aĉe] a(cze) (Krok 7, 59)—55 s svými] [wymy. Za tímto veršem je opět mezera 21 veršů; srov. AlxV 2141—2161—61 s sobů] [jobu—73 K mezeře za tímto veršem srov. AlxV 2180—2200; k mezeře za veršem 91 AlxV2219 až 2317—92 Porušený začátek verše (a)cz (aĉ) doplněn podle AlxV 2318—102 Částečně nečitelný verš upraven podle AlxV 2328. K čtení verše srov. Repp 37**

ZLOMEK JINDŘICHOHRADSKÝ (1—492)

7 Tyrie] Thyrie ětli trojslabičně jako v nové češtině—13 že to] se to ve verši devíti- slabičném ětli ž'to; srov. AlxV 1182—15 k nepřátelóm] knepraztelom—18 přijěda] przigieda, snad chybou opisovatelovou místo prziedgieda, jež se významem lépe hodí do smyslu věty; srov. předjěda na paralelním místě v AlxV 1187—28 tu'dálo] tu dalo = tu událo (Výbor, LF 12, 279); srov. byť se událo tu býti AlxV 1197 i pozn. k AlxV 1669—30 jedyžto juž hnuchu vozi] iedy[tyo ius hnuchu vozi; vozi, nom. pl. (Gebauer III, 2, 246 u slovesa hnu, hnúti); srov. pod. na paralelním místě v AlxV 1199: když se hnuchu ottud vozi; v AlxH mohlo by se doplnit se—36 a nejedne] anegedne, snad chybou písarovou místo nejedny (srov. AlxV 1205), anebo podle skloňování slože- ného nejedné?—41 zvuk] zwk; srov. AlxB 69—42 třásl] trza[zzl jednoslabičně; stejně v AlxV 1211—60 neumierajú] nevmierayu ve verši devítislabičném ětli neu- mie- rajú nebo nú- mie- rajú, anebo místo že ti] se ty ětli ž'ti—61 řkúce] rzkucze ve verši devítislabičném ětli řkúce; srov. i 372; na věky] bez naywieky konczie, podle AlxV 1228 a jak bylo i původní znění—75 na prosředku] naprozrziedku—76 ozračstvo] ozra- [ztwo—78 jedieše] gedyej[je; ve verši devítislabičném snad možno čísti jdieše—90 povýšena] powi[šjena asi chybou opisovatelovou místo pověšena] powie[šjena (Výbor, LF 12, 283 a 284)—94 oděnie] odenie

107 s svým] zwim (Výbor)—124 příčinně (przi[izinye, adv. k příčinný, mocně, s velkou mocí; pod. AlxBM 170 (jinak ětou a vykládají Krok 6, 434 a Gebauer, Slovník I, 175)—128 by pro jich] yprogich (podle H—P), srov. AlxV 1269—129 neprotřěl] nepotrziel (H—P), srov. AlxV 1270—131 pojímali] poygmaly; s sobů] zobu—136 i svú sestru] yzwu seztru (podle Havlíka); podle Výboru nesprávně i s svú sestru. Slova byla vložena do verše jen pro výplň (ČČM 1900, 415)—138 byl mina] by mina (H—P)—139 s sobů] zobu (Výbor)—154 věděti] widieyty; srov. AlxV 1285 (Výbor)—161 v veliké] welikey (Výbor); srov. u velí] v wely AlxV 1292—164

Mezi 164 a 165 chybí asi 690 veršů (16 kolon, 8 stran, 4 listy); srov. AlxV 1296—1891—165 lomiecic] lomiecze podle AlxV 1892 (Výbor)—166 smúcie] zmutye podle AlxV 1893 (Výbor)—174 pokonala] pokonola—179 S touž chybou opisovatelovou mladé] mlade i se stejnou její opravou v náležitě malé] male jako v AlxV 1898—189 i v úžesti] ywsiezty

206 se] ziey (Výbor)—222 vzhirdě] wzhirde. Za tímto veršem je mezera dvou veršů; srov. AlxV 1928 a 1929 (LF 12, 413)—229 stírpěti] ztyirpiety (Gebauer I, 293)—238 bez ve verši sedmislabičném ětli beze; srov. AlxV 1662—250 věžě] wisie (Gebauer I, 194)—252 lstivým] lztywim ve verši sedmislabičném možno čísti přelstivým; srov. AlxV 1980—254 s sím] zim (Výbor)—255 v pomluvení] pomluwenym; patrně vlivem v. 252—256 s sobů] zobu (Výbor)—258 chtě] chty (Výbor)—272 Před povědě] powiedye možno doplnit mu; srov. AlxV 1987 (Výbor)—273 že se] se zie ve verši devítislabičném ětli ž'sě jako ve v. 276, pod. ve v. 380. Srov. AlxV 1988—274 nemálo] neymalo; srov. AlxV 1989—283 v něm několik] wnym nykolik—286 tehdy ve verši devítislabičném ětli tdy—291 Za tímto veršem chybějí asi 4 verše; srov. AlxV 2003—2006 (LF 11, 61)—293 uzřechu] vzrziechu místo přijechu; srov. AlxV 2008 (Krok 7, 55)—299 že] se ve verši devítislabičném ětli ž'

301 to jmu] toy gmu—305 z samostřieľa] zamoztrziela (H—P)—312 po jednu] podgednu (Krok 7, 57)—320 praky] pracky (Gebauer I, 446)—328 Za tímto veršem je mezera; srov. 2065—2295 AlxV—331 nestatečně] nezstatechzne—340 v městiech] vmieztiech—341 a 342 Porušené verše v úpravě Šafaříkové (Výbor; jinak Krok 7, 102 a Prusík)—347 Tomuto nejasnému verši odpovídá porušený verš AlxV 2309. Čtení a interpunkce tohoto i následujícího verše podle prof. Ryšánka (LF 1 (76) 127)—349 Neúplně zachovaný text částečně doplněn podle AlxV 2310—353 vnadný] wladny; srov. AlxV 2314 (Výbor; LF 9, 114)—354 u poľu] (vp)olu místo původního u poli podobně jako v AlxV 2315—360 všakže] w[šak zie, podle AlxVíd 93—367 úsilna diela] vzi... dyela, konjektura z hlediska syntaktického není zcela bezpečná (Trautmann 144), mohlo by se čísti i úsilé, diela nebo úsilno (adv.) diela—370 Verš téměř zcela nečitelný upraven podle AlxV 2331 (Výbor)—373 řkúce] rzkucze ve verši devítislabičném ětli řkúce; srov. 61—374 v životiech] wsywotiech—377 odpocine] odpchzine—379 Jakž] Iaks (Krok 7, 103)—380 Srov. 273—391 by... se oblil] by... bie oblil podle opravy v LF 14, 251; jinak Výbor I, 1083

408 chceme] chzceme ve verši devítislabičném ětli chcme—410 ž'sě] zie podle AlxV 2367 (Výbor)—423 Za tímto veršem chybí jeden verš, který můžeme doplnit podle AlxV 2383: „Slyš to,“ vece „vás všeliký“ (Výbor)—428 Na začátku porušeného verše ěte Trautmann podle Šafaříka netbá] netba, Výbor n'osta, my však ěteme podle vhodnější úpravy Škarkovy neb tbá—435 nepromení] nepromeny, podle rýmu chtění] chtyeny původně nepromění—462 tehdy ve verši devítislabičném ětli tdy.—Oušem podle Škarky konjektura světlosti není asi správná; v rkp je totiž na porušeném místě tak malá mezera, že nepojme písmena tlosti, a tak Škarka doporučuje zde doplnit

slabiku tla a čisti světla (zwietla); pak by ovšem odpadla oprava tehdy v tdy – 464 měsiecu] (miezi)eczu v rýmu se svieci] (zw)iecy ukazuje k původnímu měsieci – 474 v polodne] (wpo)lodne v rýmu s ve dne ukazuje k původnímu v poledne – 485 škodu] (šcodu doplněno podle AlxV 2419 (Trautmann); z důvodů metrických pak možno čísti tdy místo tehdy. Srov. pozn. k AlxV 2417 a 2419

DRUHÝ ZLOMEK BUDĚJOVICKÝ (1—90)

5 vzpievá] wzpyewa; srov. AlxV 2155 spievá] [pyewa — 8 slovie] [lowie; srov. AlxV 2195 slove] slowe; viz i poznámku k tomuto verši na str. 187 — 17 lépe] lepie; srov. AlxV 2246 lépe] lepe; mohl by to však být i pozitivu lepě] lepie = ‚dobře, krásně‘ — 20 cě (p)] czie (p), vlastně s e doplněným nadepsaným i: czě (p); srov. cep]czep v AlxV 2249 — 26 křěvie] krziewie; srov. AlxV 2255 křovie] krzowye — 33 Srov. poznámku k AlxV 2262 — 90 Srov. poznámku k AlxV 2351

POZNÁMKY K VÝKLADU A PŘEKLADU BÁSNĚ

ZLOMEK SVATOVÍTSKÝ (1—2460)

1 Tím ze jmene (= obzvláště) věhlasným člověkem se míní Šalomoun. Parafrazí jeho výroku (podle knihy Přísloví, 30. kap., v. 18—20) se začíná úvod stě. Alexandreidy. Ovšem přímým inspirátorem a pramenem nebyl výrok z Písma, nýbrž prozaická předmluva Gu (Janouch, *Věstník*, 15—18). — 6 před smyslem — před rozumem — 11 plazi, 12 lazi, 13 wštupi — 3. sg. aor. (Krok 7, 259; jiní čtou 3. sg. prez. plazi, lazi, wstípi; tak Gebauer, *Slov. I*, 184 sub člun, 397 sub had; Trautmann, *Glossar*). — 49 zloby — g. sg. subst. zloba (podle Prusíka zlobi, g. sg. od f. zlob) — 61 a 62 pochváli, oddáli (sě), imper. — pochval, vzdal (se) (Janouch, *ČMF* 31, 294). — 74 Výraz ovšem divné krásy je v naší básni jakýmsi trvalým epitetem všech krásných žen; srov. dále v. 782 (*LF* 63, 286). — 77 Přelož: která (žena) si z přirozené povahy a náklonnosti vede ukázněně (*LF* 12, 269) — 78 Smysl: ukázněně ženě není třeba časté bázně, tj. žena ctnostná nemusí se báti často, ale někdy přece (*LF* 12, 269—270).

103 Smysl: když někomu přenechává, svěřuje své věci (*LF* 12, 270) — 110 pyče poručené (roz. ženy) čstnosti — naříkaje nad ctností ženy, kterou světil do ochrany Pauzoniášovi. Vjbor a Krok 6, 338 čtou — asi neprávem — porušené, pod. H-P. — 143 jehož kto neslychal — (čehož) co nikdo neslychal — 146 a 147 Pravděpodobný smysl: Když bude bojovný zápas (poběda) ve zlém, tj. když se bude zle vyvíjet, nikdo nic (roz. moudrého a prospěšného) nepoví, jen každý: (*LF* 12, 270) — 152 jie — jí; v jehož slávě (doplň bylo) jí (zemí) státi (*LF* 9, 105) — 171n. Smysl: ...bych mečem utočil krvi (g. sg.), prolil krev svého vraha, toho, jenž... — Verš 173 je vložen jen asi pro rým (*LF* 9, 105) — 187 Smysl: ani mu nedorostl mnohý zoubek — 186 netvrd v nohy, roz. jest = nenie tvrd (*LF* 10, 249) — 197 Smysl: znáš pravou stránku, podstatu cti (čsti líce).

200 by nemohl — bys nemohl — 220n. Zde jde o ohlas bible; srov. žalm 58, 5—6 — 229 Smysl: potok se rozvodní — 234 sedí — roz. sedí na svém, má svou vlastní usedlost, majetek — 237 Smysl: kdo je poctivý, opravdový ve své věrnosti, kdo je opravdu věrný — 240 Smysl: jsou hodni úcty — 259 Přelož: budeš mu druhem — 260 před zástupem — roz. před bitevním šikem, v bitvě — 264—270 Myšlenkový ohlas bible; srov. Přísloví 26, 27, Kazatel 10, 8, žalm 7, 16 — 279 Přelož: zachovávat radu, šetřit rady — 282 Pravděpodobný smysl verše je asi tento: lékař vždy

má naději na prospěch z boje, poněvadž má zisk z léčení raněných. Výklad verše v LF 14, 40—43, předpokládající zvláštní význam slov (*lékař* = ptáčník, *seč* = mýtina, paseka) je nesprávný. K výkladu místa srov. Husův traktát O brání odmrtní. *M. J. Husi Sebrané spisy české* (vyd. Erbenovo) 3, 1868, 196, ř. 6n — 283 Přelož: pták rád poslouchá, kde to skřechá, křičí, hlasitě volá — 286 Přelož: jenž vím (co je) nejlepší pro tvou čest — 296 Snad se zde opět projevuje ohlas bible; srov. Zachariáš 7, 9.

365 *všie péče nejmaje* — žádné péče nemaje (LF 9, 106 a 107) — 383 *lepším* — nejlepším — 397 *Rozuměj*: kteří hledali nepokoj, žádali si boje, války.

403 *pro ty*, roz.: přes to, že je měl — 406—8 Smysl: Celá země řecká se zhrozila mocí Alexandrov, ale jedno město (Athény) dodalo si odvahy, smělosti, pomýšlejíc na odpor — 417 *v tom místě* - na (tom) místě — 439—443 Smysl: Od Athén vyslal Alexander posly k městu Thébám, jehož obyvatelé také (jako předtím Athény) byli proti němu, nepřátelsky s ním smýšleli, vzkazuje jim, aby se rozhodli, chtějí-li ho přátelsky přijmouti, nebo nepřátelství vypověděti (LF 12, 272) — 447 Přelož: skoro, téměř nepomeškavše, téměř bez meškání, hned (kázali...) — 454 *v téj řeči* — v té věci, v tom. — 470 *nepřítel* - Alexander — 479 *ani potaz, ani rada doplní nenie*, není.

520 a 521 Přelož: kteří nějak nestačili nebo se nevyznali ve válce, v boji — 524 a 525 Přelož: ...byla již ukončena veškerá práce na korábech — 545 *v šíři* - na širé moře. Přelož: ... když koráby vypluly na širé moře (LF 19, 80) — 552 *ceste*, g. sg., s - e snad dialektickým anebo chybou pís. místo -y — 557 *Doplň: byla* — 564 *tu řeč* - tu věc, to; srov. 1967 a *AlxV* 237 — 565 *achský* - asijský, jak přesvědčivě dokázal Mil. Šváb (*Přispěvky* 149—151). Tím se i ruší starší výklady, že *achský*, *akský* = achajský, tj. řecký. Přitom je možné, že mostem k českému znění, v této hláskové podobě nelogicky spojujícímu označení místa s *Achami*, *Cáchami*, mohl být víd. rkp. *Gu*, kde je sice v textu *abynachiis*, ale marginální glosa „vysvětluje“ *yn achiis*. Jinak u tvaru *akský* (O 63) mohla působit i vzpomínka na slavné syrské, tedy asijské přístavní město *Aku* (*Akka*), dobře známé ve 12. a 13. stol. z výprav křižáckých. Stejně vyložil slovo *achský* současně a nezávisle i L. Zatočil ve sborníku *Rodné zemi* 1959, 353 a 359 — 571 *vesla*, 3. sg. aor. od *veslati* - vyslal, poslal; proti tomu v násled. verši *vesla* subst. — 582 Přelož: (král) vrhl kopí, až nehybně trčelo, utkvělo v břehu (*Zubatý*, *Sbor. fil.* VI, 102) — 595—597 Přelož: neboť když se člověk unaví a dostane se mu chvílky oddechu, ani na děti, ani na domov nevzpomene.

601 Slovo *moře* vedle *Okcedna* pochází z glosy v předloze našeho básníka (*Krok* 6, 339) — 609 *slovutnější* - nejproslulejší, nejslavnější — 617 Přelož: čehož v našich zemích není — 633 *Tu* - roz. v Babylóně, jmenovitě uvedeném a charakterizovaném v dvou předcházejících verších — 646 *ty* chápeme jako n. pl. f. (k *ženy*) (*Krok* 6, 390); možno však vykládat i jako g. sg. *tý* (z *té*—vlastně tvar dat.

a lok. častý i ve funkci g.— *k' potopy*) (LF 19, 81) — 668 *v téj straně* - roz. v Asii — 670 Smysl: až by ses snad i odradil, rozmrzel, anebo: až by tě to snad i omrzelo — 679 *jako se leče* (3. sg. aor.) - velmi se polekal.

716 Hlavní věta je spojena spojkou *a* s předcházející větou vedlejší — 736 Jsou to bohyně: Afrodita, Athéna a Héra — 744 *kraššie*, n. sg. fem. kompar. ve smyslu superl. - nejkrásnější — 756 *a takéže* - a rovněž tak, stejně tak. Přelož: a rovněž tak mám vedle udatnosti, statečnosti podle jiných dosti rozumu. — 760 *bych* - kdybych, kéž bych.

817 *hostaven* s protet. *h* - snad původně dial. = *ostaven* — 820—822 Smysl sentence: jako neposekáš louku nikdy tak čistě, aby po kose nezůstaly proužky neposečené trávy, právě tak zřídka najdeš krásnou ženu bez nějaké úhony (LF 63, 287, pozn. 25) — 869 Smysl: má mysl byla na váhách, nerozhodná — 879 *v lesi*, snad dial. podoba stč. - v lese (jako podnes v nářečí jihových. čes., han. anebo mor.-sloven.) — 886n. Zde jde o židovského velekněze oblečeného do slavnostních obřadních rouch — 893 *vidal* - místo *viděl* podle *slyšal, držal*. Pod. 918.

900 Přelož: ale rozuměti tomu nebylo mi dopřáno (poněvadž nápis byl psán neznámými literami) — 944 *přítiehl* (dvojslabičně) - místo *přítáhl* pro rým; ze stejných důvodů ve v. 1385 *přítáhli* místo *přítiehli* — 955 *toho* - rozuměj boje, tedy srdce bojovné — 966 Přelož: jehož moci se nic nevyhne, nic neujde, jehož moci nic neunikne (čteme-li *nevzdáti*, 3. sg. prez.), nebo nic se nevyhnulo, neušlo (*nevzdáli*, 3. sg. aor.) — 969 a 970 Smysl: vzkazují svou milost, radě ke cti i pokoji — 977 a 978 Přelož: Dal ses na vojenský život, varuj se, dej pozor, aby se ti nezprotivil (podle Trautmanna, *Glossar* 101); abys před ním neztratil stud, aby sis naň příliš nenavykl (podle Trávníčka); nebo spíše: aby ses zaň nestyděl — 997 *stojíte všickni vidúce* = *jste vidúce* - vidíte (LF 1 (76), 122).

1035 *siesti* - sednouti si (na koně) — 1046 Smysl: nedá se vypočítat to celé množství — 1093 *v nichž* - takže v nich — 1097 *v němž by* - jako by v něm — 1099 *by* - kdyby.

1150n. Pověst o gordickém uzlu se týká města Gordia (Gordium n. Gordieum) ve středověké Frygii na řece Sangariu, založeného podle pověsti králem Gordiem. Ten uložil v Diově chrámě vůz, u jehož voje byl uzel z lýkového provazu, nemající počátku ani konce, uzel gordický. A byla pověst, že se pánem Asie stane ten, kdo uzel rozváže. Alexander Veliký jej skutečně r. 333 rozťal. - Básník však neporozuměl, že tu je hlavní věcí uzel, a místo o uzlu mluví o „*kolech*“, tj. o vozu — 1158 Kola, o kterých se zde mluví, nepostavil král Mida, nýbrž jeho otec (Midae pater) Gordios — 1167 Přelož: rozťal vůz, až se celý rozletěl, rozpadl — 1176 *do Tyře* (*AlxH* 7: *do Tyrie*) - básník nedopatřením četl *in Tyriam* místo *Ancyram* (Ancyra, dnes Angora, hlavní město v Turecku). Srov. však dále v.

2007 a *AlxH* 292, kde jde skutečně o město Tyrus – 1183 Třicet mil denního pochodu vojska odhaduje Prusík (*Krok* 7, 1(2)) na našich 97 km, ale podle Ryšánka (*LF* 1(76) 12) je to asi spíše 47 km. Ovšem zde nejde zajisté o míli staročeskou, která byla 11,2 km, nýbrž ve shodě s originálem o míli římskou, která měřila 1472 m; 30 mil je tedy 44 km, což je zajisté pochod velmi náročný, ale ještě možný.

1207 *jakž se zdáše, by...* - (tak) že se zdálo, jako by... – 1215 a 1216 Přelož: táhlo vůz, jenž jest pohanům velikým předmětem víry, nábožnosti, osm koní – 1230–1233 V těchto verších je možno vidět ohlas bible; srov. Matouš 24, 35, Marek 13, 31, Lukáš 21, 33; srov. i *AlxH* 63–55 – *jež* (relat. zájm. absol.) = již, kteří – 1257–59 Ve větě *Málo dále... v zástupě* musíme si domyslit výrokové sloveso *biechu*, jež v *Alx* v popisech a líčeních bývá vypuštěno. Tak např. hned dále ve v. 1261–54.

1304–1311 Pravděpodobný smysl veršů: Není tak těžkého boje, abys ho nemohl vyhrát, budeš-li pamětliv své šlechtické, rytířské mysli, jak je hodna, aby byla uklizena (tj. potlačena a potrestána) vojna, jako je tato, kde je sluha (poddaný) proti pánovi jako mladé zvíře plovoucí proti vodě, neboť nakonec utrpí škodu (*LF* 19, 84 a 85; *Slav. Rundschau* 10, I a 30 a naposled Ryšánek, *LF* 1 (76), 124) – 1315 Přelož: že mi nijak neujde – 1331 Přelož: uklidněte se, upokojte se mým snem – 1351 *za se běžie* - nazpět běží, ustupují – 1360 škony - z koní (*H-P*); čtení *s koni* je nesprávné, poněvadž ve stě. bývá instr. pl. jen *koňmi*; tak je také vždy v *Alx* – 1371 Přelož: bys ty neunikl jeho meči – 1385 *přítáhli* místo *přítiehli* pro rým; srov. pozn. k v. 944 – 1394 Smysl: na onom železná brnění a zbraně řinčí.

1408 *ovzáza* (roz. *helm na hlavu*) - tj. úplně se připravil, přichystal k boji – 1410 *o něm* - okolo něho – 1411 *poprnu* (3. sg. aor.) - přiletěl, přilhal se (roz. Alexander) – 1424 Smysl: neodvází se hnouti, pohnouti – 1437 Smysl: kdo jedná krotce, rozvážlivě – 1439 Smysl: pojal tento úmysl – 1440 *viece lidí mnoho* - mnohem více lidí – 1455 *v pravé strani* (lok. sg. snad dial. pův.) - na pravé straně. Srov. *k vojni* ve v. 1673 – 1456 *biechu stavani* (pro rým místo *stavěni*) - byli postaveni. – 1498 *přišal*; srov. *došal* 1643, *nešal* 2239, ale *šel* (*AlxB* 170).

1500 Smysl: dnes válka se končí – 1512 *sebe* - od sebe – 1519 *strach* - doplně jest: jest strach, obava, možno se obávat – 1539 *lepší* - nejlepší – 1540 *koruhvy* - snad n. pl. *korúhvy* podle ryby, ale možná i *korúhvi* podle kosti (Gebauer, *Mluv.* III, 1, 34c).

1632 *budieše bez něho* - bylo by bývalo po něm – 1669 *tu divieše* (místo *udivieše*) - (Řeky všechny) tam udivoval, úžasem naplňoval. Podobná elize není v stě. památkách řícká; srov. *AlxH* 28, *AlxBM* 160, *AlxV* 1476 aj. – 1673 *k vojni* (dat. sg.) - k vojně, k válce; srov. 1445 – 1699 *jež* - jenžto; pod. 1704.

1705 *až nevytrže* - roz.: dokud (až) Neguzar nevytrhl svou bradaticí ze štítu Amyntova. – 1738 Přelož: síly mu téměř ještě přibýlo, jeho síla takřka ještě vzrostla – 1747 Přelož: Nejedem umřel, když nebyl ještě čas, před časem – 1847 *on - onen* – 1752 *po sem* - za tímto – 1760 *po sobě* - za sebou – 1787 *ssěde* (aor.) *jemu s koně* - sesedl kvůli němu s koně (tj. kvůli králi, aby mu pomohl).

1801 a 1802 Přelož: takže, jestliže někdo unikne meči, běží přece do řeky na smrt – 1804 *jeti* - je mu jeti, musí jeti – 1806 *však* (doplň: *jmu*) *vždy nezbyti škody* = = *nenie zbyti škody* - nikdy však mu nelze uniknouti škodě – 1821 a 1822 Přelož: právě tolik, ne o nic méně, kolik jich z boje schází, co jich padlo (*nenie* asi místo *nebylo* pro rým) – 1829 Smysl: neboť asi mnoho nescházelo, aby... – 1831 *bě...* *stali* - ustali, přestali, zastavili se – 1848 Smysl: neboť je kořist přetížila – 1851 Smysl: všichni byli unaveni braním kořisti – 1854 *vždy nesyta* = *nikdy nesyta* (*AlxŠ*, 50), roz. jest = *nikdy nenie syta* (*LF* 10, 249) – 1860 *velmi dráže* - mnohem dražší – 1870 Přelož: a zítra budeš mrtev – 1888 *jiej viděti* (doplň *bylo*) - bylo jí viděti, viděla.

1900 *Stáchu...* *v smutném líci* - stáli, byli smutni; oblíbené rčení v stě.; srov. *AlxBM* 328 – 1938 *tvój přiebytek* - roz. bydlení, přebývání, život na tobě – 1942 *na tvém kole* - roz. kolo osudu, štěstěny – 1947 Smysl: podáváš se, nabízáš se zprvu lehko, bez obtíží – 1971 V pův. podání neběželo o *plat*, nýbrž o *poklad* (srov. *Gu* 3, 260 podle *LF* 12, 413 a *AlxH* 245) – 1983 Smysl: ale zle to skončilo, špatně to dopadlo – 1996 Smysl: a nadešel den sedmý

2009–2111 Smysl tohoto trojverší: Kdo může odporovat tomu, komu Bůh přeje? Takovému člověku nic neodolá (*LF* 12, 2c2) – 2013 Smysl: chystají se k obraně, k odporu – 2035 Smysl: kázal, aby běželi kopáči (kteří by podkopali zed) – 2047 *a však* - ale přece; stejně *AlxVid* 4; pod. *a všakž* *AlxB* 267 – 2073 Roz. ani jedna hlava, nikdo.

2134–36 Přelož: V ten čas bylo by po městě, kdyby se lépe nerozmyslili a neuzavřeli mír s králem – 2174 Přelož: kdyby to byl mořský proud, moře – 2177 *spály*, pův. *vzpály*; srov. *AlxVid* 71 – 2181 Smysl: koně ubili, tj. kopyty udupali, ušlapali apod. (*LF* 14, 25c) – 2190 (*šest dní*) *pominuchu* - pl. pro rým; srov. 1995, 2187.

2202 *slunce spěje z hory* - vzniklo z představy *slunce je za horou*, tj. za obzorem; přelož: když slunce vychází. Pod. ve v. 2209 přelož: když slunce zapadá – 2212 *tě* - roz. *horkosti*. - Verš s rýmem k 2211, stylisticky ne zvlášť obratný – 2214 *jiej* - roz. *horkosti* – 2215 a 2216 Smysl: studenosti vodě přibývá, až je tak chladná, jako bývá v poledne – 2220 Před tímto veršem si doplň: a to by byl jistě vykonal (kdyby to nebyl změnil posel) – 2225 *na Múřiny* - *Aethiopum gentes*, národové etiopiští (*Gu* 3, 406) – 2231 *lidu obojju* (gen. du.) - lidu z obou stran, jich obou, tj.

Alexandra i Daria – 2244 Smysl: nic mu nebyla platna jeho neobratnost, nezpůsobilost – 2254 Smysl: nebyl, kdo by hromady země, velké hroudy na poli roztloukal, nebo snad spíše: kdo by kydal hnůj na poli – 2257 Staré domy bývaly pletené – 2289 *na'ný straně* - na oné straně.

2303 *ale zamyslenie hrubé* (doplň *bylo*) - ale záměr velký byl – 2304 K větě domysli: a byl by je (*zamyslenie*) jistě provedl – 2305 Přelož: leda že by se mu život končil – 2321 Smysl: v tom se vůbec nedá zmýlit – 2337 Smysl: jestliže z nás každý obětuje život – 2364 Přelož: Lépe jest, aby on sám umřel za nás – 2373 *takú řěč* - takovou věc.

ZLOMEK BUDĚJOVICKÝ (1–342)

5 *jakžto* - téměř, takřka – 12 *v téj řěči* - v té věci, v tom – 23 *vezřiece* (partic. absol.) - když se podíval, pohleděl – 28 *on - onen* – 41 *straně na' bě* - na obě strany – 47 *ve všiej řěči* - ve všem – 54 Přelož: sotva by někdo mohl hnouti okem, mrknouti a již... – 76 Omylem našeho básníka se mluví o velbloudu místo o slonu; ovšem matení těchto dvou velkých exotických zvířat bylo vlastní celému středověku (je zajímavé, že české 'velbloud' pochází přes gótské 'ulbandus' z 'elefant-') – 81 *zetřě* (aor.) *kopie* - roztrátil kopí.

105 *on - onen*. – 109 *jímž* - čímž; *ho* (ve význ. přivlastňovacím) - jeho – 118 *jenž* - onen, proti *sen* - tento; srov. u *Gu. hic - ille* – 120–124 Smysl: oba lidé vznešení, v nichž (*v núž*, lok. du. m.), tj. jejichž smrtí, utrpěl ten král pohanský (= Darius) i všechen jeho lid velkou ztrátu, považíme-li jejich udatnost (*LF* 19, 94) – 128 *její* (z *její*, gen. du. od zájm. *on*) - jejich (dvou) – 142 Smysl: kteří (tj. ďáblové) se domnívali, že se země smluvila chtít... – 147 Na tomto jediném místě je zmínka o bohu Plutovi; jinak se autor Alexandreidy zásadně vyhýbal jménům pohanských bohů (Lang, *Zpráva gymn. v Přibrami*, 1881, 11n. a Janouch, *LF* 63, 1936, 283) – 148 Přelož: neboť v tom boji málokdo byl zachován, zůstal – 157 Přelož: umřev, zahynuv (tj. Enos) mezi nemalým počtem zabitých – 163 *Múřín* - *Aethiops*, obyvatel Etiopie (*Gu* 5, 41). Viz pozn. k *AlxV* 2225 – 170 a 171 Přelož: takže kudy šel, tudy běžel před ním lid, prchaje v hrůze – 172 *dobrodružnie dle chvály* - (kteří se) pro slávu rytířskou mocně potýkali – 177 (*mmohý*) ...*dřěl sedlo ostrohú* (humor. obrat) - padal s koně – 191 *přechvalú čsti nejednaké* - chlubíce se, jak mají velkou vážnost k Alexandrovi – 198 *lepšého* - nejlepšího.

202 *a to vše* doplň: bylo – 234 Před veršem 234 nebo za ním chybí verš, rýmuující se se slovem *připříje*; Prusík (a před tím *Krok* 7, 155) doplňují jako 234a - - - *ve světě* – 238 K výkladu tohoto pesimistického verše, vzniklého z potřeby rýmu, srov. *ČČM* 70, 1896, 467 – 249–256 Zjevný ohlas bible; srov. Daniel 8 (Vidění skopce a kozla a vyložení téhož vidění od anděla). - Podle proroka Daniela beran znamenal krále médského a perského, kozel krále řeckého, tj. Alexandra.

Ovšem kozel nepřišel „od pólnoci“, tj. od severu, nýbrž od západu. A pak v prorocství Danielově se nemluví o beranu, nýbrž o skopci, který měl dva rohy, jeden vyšší než druhý, a trkal k západu, pólnoci a poledni a žádná šelma mu nemohla odolat. Až od západu přišel kozel s mohutným rohem mezi očima, dotřel na skopce a udeřil ho tak, že mu zlámal oba rohy, porazil ho na zem a pošlapal. Když potom vítězný kozel velmi vyrostl a zesílil, zlámal se mu veliký roh a místo něho mu vyrostly nové čtyři rohy, na čtyři strany světa. Proroku Danielovi se pak dostalo výkladu jeho vidění, že skopce se dvěma rohy je představitelem dvou králů, médského a perského, a vítězný kozel s velkým rohem představuje krále řeckého; protože pak mu byl zlámán roh a místo něho mu narostly čtyři rohy, povstane z jeho království čtvero království, ale ne s jeho silou. Srov. Bible kralická, Prorocství Daniele proroka (8, 1–27) – 252 *přítí* - přijítí – 253 *kozlu* (o jednom rozě) vztahuje se na *jemu* ve v. 251 – 254 *po zlu* - na neštěstí – 262 *by* - kdyby – 267 *zradiv sě* - dav se zraditi, zrazen – 277 Přelož: o čemž kdyby ve mlýně něco hudli, hráli - smysl: kdyby se nadarmo, zbytečně namáhali – 283 Přelož: kdyby ho byl tehdy někdo napadl – 290 *na sarapských polích* podle lat. *Satrapenis arvis* (*Gu* 6, 34). Srov. i C. Rufus (V, 7): *in regionem, quae satrapea Littacene vocatur, pervenit* (došel do krajiny, která se jmenuje místodržitelství Littacene).

319 *o sobě* - pro sebe, z vlastního popudu – 321 *čin této nadsady* - skutek, že jsem nad vámi ustanovil dohlázeatele. Smysl v. 321 a 323: leda to, aby skutek, že jsem nad vámi ustanovil dohlázeatele, byl napostrach těm všem... – 326 Přelož: úmyslem, žádostí srdce nestatečného nebo myslí neudatnou, nestatečnou – 342 Přelož: čehož statečnější neužije.

ZLOMEK MUZEJNÍ (1–80)

20 (instr. pl.) *motyky* místo *motykami* (Gebauer, *Mluv.* III, 1, 182) – 67 *on - onen*.

ZLOMEK BUDĚJOVICKOMUZEJNÍ (1–346)

7 *ke všem... neifásta* (3. du. impf.) - k nikomu neměli důvěry – 13 *myslilaj* = = *myslila i*. - Přelož: Co do toho, jestli bychom myslili, uvažovali (1. du.) i déle, ještě déle – 17 a 18 Smysl: co jsme (my dva) vykonali, k tomu nás vedl nejlepší úmysl – 23 *štáci* (*stáci*) - pravděpodobně dial. místo *státi*; pod. *ugšczil* (*ujiscil*) 25, *nezchziczyl* (*nezčiscil*) 26, *mylojcy* (*milosci*) 41 aj – 24 Smysl: že my dva přece nezůstaneme na živu, že přece život za tebe položíme, anebo spíše: protože se nás dvou přece nezbaví, tj. nám dvěma stejně neunikne (Mil. Šváb, *Přispěvky*, 153) – 26 *svět* - zde podle Prusíka = světlo. Srov. *LF* 18, 379 – 35 *postavú smutného líce* - se smutnou tváří – 54 *vozatajóm přeč ponuče* (roz. *jěti*) - pokynul, aby jeli

dále – 60 3. du. kondic. přit. *by dotiehla místo dotáhla* pro rým se *střěhla* – 61 *čstný muž* - roz. král Darius; podobně ve v. 207 – 66 *chtělo* - mělo – 86 *tví čstíu* - důstojností, hodností od tebe danou – 98 *na'něch* - na oněch.

121 Smysl: nemohl v ničem té řeči vyhověti – 137 *po mně* - o mně – 145–178 K výkladu velmi nejasného místa, jen zcela volně sledujícího svou předlohu (*Gu* 6, 525 n.), srov. *LF* 19, 97 n. a Trautmann, *Glossar*, 143 sub ujistiti – 148 *svú moc stiže* - dostihl svou moc, tj. přijel ke svým lidem – 151 *ujisci*, dial. podoba stč. *ujisti* (3. sg. aor.) - ujistil (roz. krále svou věrností) – 159 a 160 *trúce sě... mieniece...* - přelož: když se tam dral, sápal na Patrona a usiloval o jeho život pro ona (*pro 'na*) slova – 168 *že* (výsledné) - (tak) *že*. Přelož: že neměl na něm úspěchu, že si na něm nic nevzal, že mu nic neublížil – 174 *úmysl zlého činu* - zločinný úmysl – 176 *čstný kmet* - roz. Darius; podobně ve v. 248 a 280 – 177 *že* (příčinné) - poněvadž – 178 *tu* (čas.) - tehdy, té noci prvé; *jakž* (příč.) - poněvadž, protože (jako ve v. 153), nebo by to mohla býti chyba m. *všakž* (*LF* 19, 99). Smysl verše: ale to se tenkrát vůbec nestalo – 180 *lehše*, n. pl. přech. min. od *léci*, lehnouti, ulehnouti – 184 *zámutný rozprach* - turbulentna seditio (ve význ. konkrét.) (*LF* 19, 99) – 187 a 188 Smysl: (Bessus) po celou noc si nedopustil, aby se s někým setkal, a vždy jen chtěl vyčíhat příhodnou chvíli k vykonání svého záměru.

201 *ten* - nom.; *zisk* - akuz – 244 *na ny* - na nás, proti nám. Smysl 244 a 245: když jsi lidem tak nevěrným neuvěřil v tom, co proti nám směřovalo – 246 *jímž* - před nímž – 262 Přelož: když bylo šlo (slunce) nikoli svým obvyklým způsobem – 287 *nestatečna*, tvar jmenný (*Výbor* 1, 1236, *H-P*, Prusík) – 294 Smysl: bez jehož vůle se nic nestane – 296 *k němuž* - k čemuž.

315 a 316 Smysl: Povolil jsem kdy komu, aby někdo jiný, patrně nevinný, za něj byl odsouzen? (*LF* 26, 241) – 317 a 318 Přelož: Či jsem byl ten, od něhož kdosi nebyl vyslyšen ve svých pokorných prosbách? – 325 a 326 *mnú, nepomniece na'to, bylo jí sbožie otjato* - partic. vazbu absolutní přelož větou: a ode mne, který jsem na to nepamatoval, byl jí majetek odňat? – 328 *v smutném líciu* - smuten; srov. *AlxV* 1900 – 330–332 Smysl: Budiž těch (kterým jsem ukřivdil) více anebo jen jeden, což bylo (obce) lidu mých zemí, ať vystoupí a na mne žalují (*LF* 9, 117) – 345 Přelož: Ten ať spíše zemře,...

ZLOMEK MUZEJNÍ (81–124)

86 *nenie kto slovice přidada* (= *kto by přidal*). - Smysl: že není, kdo by ho nějakým slůvkem potěšil.

103 Pro porozumění před tímto veršem doplň: Potkala mě hrozná nehoda, ale raději ji snáším, nežli... – 112 *hrady* (n. pl.) - s -y v rýmu s *všady* (Gebauer,

Mlw. III. 1, 47) – 114 *v tom* - roz.: co mi bylo způsobeno, co se mi stalo – 118 Smysl: ať vždy, stále čeká, že ho stihne totéž, co mne.

ZLOMEK OSTŘIHOMSKÝ (1–40)

1 *by* - kdyby – 6 a 7 *by...* *diržal* - bys, abys, že bys... držel; podobně ve v. 9. a 10. *by* - bys – 16 *ani kto mōž znáti tebe* - ani nikdo nemůže znáti tebe – 18 *na tvých mezích* - na tvých mezích, hranicích, v tvé zemi.

ZLOMEK ŠAFARÍKŮV (1–91)

1 Před tím doplň asi: naskytl se mi nepřítel (Kořínek 14, pozn. 18; *LF* 10, 299) – 2 Roz.: přiběhl, přiletěl na levé křídlo vojska – 4 *An* (= *a on*) - roz. *l'ud* (lid) – 6 Nedopatřením českého básníka se mluví „o velbloudu“ místo „o slonu“, pod. jako výše ve zlomku *B* ve v. 76 – 7 a *všakž* - ale přece – 8 *si* (n. pl. m.) - tito, roz. Řekové – 38 *stěži*, 3. sg. aor. od *stěžiti* – 39 *svú přípřěti* - roz. hrůzou, postrachem, který kolem sebe šířil, budil – 45 *žha* - roz. blesk – 49 *on* - roz. Alexander – 50 Srov. pozn. k *AlxV* 1854 – 53 *státi* - roz. „na zdi“ – 55 *mysl náhlá* - prudká – 83 Imperativ *rači* v rýmu s *rozpači* – 85 Smysl: (Králi, rač toho svým lidem popřáti) aby tě mohli na chvíli podržeti,...

ZLOMEK OSTŘIHOMSKÝ (41–87)

41–43 Verše 41–43 jsou ohlasem a vlastně i koncem Gualterova předcházejícího exkursu o hlavních hříších a neřestech, na který pak navazuje tvrzení, že pokrytectví a přetvářka vládnou u dvora a že dnes největší úspěch mají pokrytci, patolízalové a nactiutrhači (L. Zatočil, *Ostřihomský zlomek staročeské Alexandreidy*, 353) – 63 *akský* - achský; srov. pozn. k *AlxV* 565 (na str. 198) – 87 *jiejž smirt* doplň *jest* - jíž, nebo pro kterou je smrt (že jí nelze umřít, že nemůže umřít).

ZLOMEK VÍDEŇSKÝ (1–109)

49–51 Viz pozn. k *AlxV* 2134–36 – 68 Viz pozn. k *AlxV* 2174 – 75 Viz pozn. k *AlxV* 2202 – 85, 87–89 Viz pozn. k *AlxV* 2212, 2214–16 – 95 Viz pozn. k *AlxV* 2321.

ZLOMEK JINDŘICHOHRADECKÝ (1–492)

7 Viz pozn. k *AlxV* 1176 – 14 Viz pozn. k *AlxV* 1183 – 21 *Babylónský* - roz. „babylónský král“; srov. *král Darius AlxV* 1190 – 38 Viz pozn. k *AlxV* 1207 – 46 a 47 Viz pozn. k *AlxV* 1215 a 1216 – 62 Přelož: ale v té věci, v tom se mýlí –

63—65 Srov. pozn. k *AlxV* 1230—1233 – 82 *oba poly* (n., a. du.) - zde ak. ve funkci adv. „z obou stran, vně, zvenku i uvnitř“. – 85 Smysl: tak bylo na něm (Dariovi) znáti, byl tak skvěle vypraven, že...

108 Počet vojnů 20 000 je v rozporu s paralelním místem v *AlxV* 1259, udávajícím číslo 10 000 ve shodě s *Gu* (II, 120) – 141 Slovem *junošemi* překládá čes. básník lat. *pellicibus* (*Gu* II, 129); srov. středověké *pellex* (klas. *paellax*, *pelex*) = milenka; ale ani jinak dobře nerozuměl celému místu (Prusík, *Pramenové* 40) – 142 a 143 Tyto verše nedávají dobrého smyslu, snad je před v. 142 mezera anebo oba verše vznikly jako nadbytečný přídavek českého zpracovatele (*LF* 19, 92). Spíše však podle Arn. Krause možno rozumět místu takto: (Král vezl tolik junošů), co jich padesát vozů utáhlo. V. 143 je pak pouhou výplňkou (*LF* 21, 472) – 143 *že jmu k boju nenáhlo* doplň *by*, bylo - roz.: že do boje nespěchal, nechvátal – 149 Smysl: jenž (roz. zástup) se nedal spočítat – 171 a 172 Smysl: ona (již) neměla svého muže, tato svého rozmilého přítele.

209 Smysl: na něhož se snesla veškerá žalost – 257 Viz pozn. k *AlxV* 1983 – 282 *v též řeči* - v tom, zatím, mezitím – 285 Viz pozn. k *AlxV* 1996 – 287 Ve zmínce o Litvě - proti *AlxV* 1997 - možno vidět dobovou aktuálnost Litvy - a v tom by se mohla jevit i stopa staršího zpracování *AlxH* proti *AlxV*. Ovšem zmínku tu bylo by možno přiřknout i písaři rukopisu (Mil. Šváb, *Příspěvky* 161, pozn. 20).

308 Přelož: ... nic v myslí nezakolísav – 313 Domysli: *tekú* - běží, letí; srov. *AlxV* 2044, *H* 315, nebo *potekú* = příběhovou, přiletí; srov. *AlxV* 2131 a *Vid* 46 – 334 Viz pozn. k *AlxV* 2303 – 339 *polí* - hoří; srov. *ohněm polí AlxV* 2298 – 341 a 342 Neúplné a nikoli naprosto spolehlivě doplněné znění veršů nedovoluje zachytit přesně jejich smysl – 346 Smysl: (jako ten, jenž...) počítal stejně se ziskem jako se ztrátou – 348 Viz pozn. k *AlxV* 1183 na str. 200 – 367 *úsi (l)na diela* (gen. sg.) - oprava z hlediska syntaktického ne zcela bezpečná – 374 Smysl: jestliže se v životech vyčerpáme, jestliže ztratíme život. Srov. *AlxV* 2337 – 378 Smysl: ani pro lakomství nic neopomine, nenechá na pokoji – 381 *po česiech* - po časech, podle časů, dob – 395—398 Smysl: neboť to znamená, které vidíme, neznamená již nic jiného, než že zítra vždy (za všech podmínek) boj ztratíme – 399 Viz pozn. k *AlxV* 2364.

450 Přelož: ... to vše je omyl, klam – 481 *zmiše* - 3. sg. prez. od *zmisati* = = zmizí.

O JAZYKOVÉ STRÁNCE A LITERÁRNÍ HODNOTĚ STAROČESKÉ ALEXANDREIDY A POPIS A ROZBOR JEDNOTLIVÝCH JEJÍCH RUKOPISŮ

Nejrozsáhlejší staročeská skladba, výpravný epos *Alexandreis*, nezachovala se bohužel v plném rozsahu; známe jen menší její část podle devíti rukopisných zlomků nanejvýš velkých i nanejvýš starých.

Jsou to tyto zlomky: Svatovítský (*AlxV*), Jindřichohradecký (*AlxH*), Vídeňský (*AlxVid*), Budějovický (*AlxB*), Budějovickomuzejní (*AlxBM*), Muzejní (*AlxM*), Šafaříkův (*AlxŠ*), Ostřihomský (*AlxO*) a nový nedávno objevený zlomek Budějovický (*B²*).

Co se týče zlomků Budějovického a Budějovickomuzejního, třeba uvést, že nejde o zbytky dvou kodexů, ale že oba zlomky pocházejí z téhož kodexu, jak přesvědčivě dokázal pečlivým paleografickým srovnáním obou zlomků Ant. Škarka. Proto bylo by možno mluvit o osmi zlomcích; *AlxB* a *BM* byly původně nalezeny a chovány v témž archivu a teprve později rozloučeny do dvou různých knihoven.

I. Daleko největší ze všech zlomků, *rukopis Svatovítský*, uložený v knihovně kapitulní v Praze (sign. NX — Podlaha, str. 1534), obsahuje 2460 veršů, paralelních s I., II., III. a se začátkem IV. knihy *latinské Alexandreidy* Gualtera Castellionského. Je to nejmladší rukopis ze všech zlomků (třebaže patří k starší úpravě básně), neboť pochází asi ze začátku 15. stol., jak ukazuje jeho pravopis i jazyk. Na jazyku básně se jeví stopy změn během asi stoletého podání. Kromě toho charakterizují řeč rukopisu Svatovítského i některé zjevy pravděpodobně původu dialektického, připomínající východní nářečí naší jazykové oblasti (moravismy nebo slovakismy). Tak se tam objevuje např. změna *chc* > *kc* - apod. *cht* > *kt* - v tvarech 1. os. sg. *kci* (v. 394), 3. os. sg. *kce* (223), přech. přít. *ktě* (1683) právě tak, jako je podnes časté slov. *kcem*, *kceš* atd. Jako morfoloický moravismus nebo slovakismus možno charakterizovat i lok. sg. *v lesi* (879), dat. sg. *vojni* (1673), lok. sg. (*v pravé*) *strani* (1455) apod.

Rukopis Svatovítský nepodává naprosto přesný obraz původního znění básně, nýbrž je jejím opisem. Proto v něm nepřekvapují chyby nebo změny v textu vzniklé opisováním nebo porušením původního stavu básně za dobu její asi stoleté tradice. Jde zvláště o nedostatky ve stavbě některých veršů (zpravidla osmislabičných, čtyřtaktových, uprostřed s dieresí, tj. mezislovním předělem mezi druhou a třetí stopou) anebo v rýmech, jako: *lidi* (26) — *blúdi* (25), *všidy* — *onudy* (493 a 4) ap. proti původním: *l'udi* — *blúdi*, *všudy* — *onudy* apod., nebo v přepsáních, jako: *Apie pozlacená* (1264) místo *kopie* apod.

Vedle těchto změn a poruch původního textu vyskytují se v zlomku Svatovítském ještě jiné vady obvyklé v starých rukopisech, jako vyškabaná nebo

přetržená písmena nebo slova, ojediněle vypadlý verš anebo jeden zápis v nesprávném sledu.

Takové „nesprávné“ nebo porušené verše a jakákoli jiná nedopatření, jevící se jako zřejmé chyby písařské, uvádím ve svém přepise podle možnosti na pravou míru, využívaje veškeré práce, již dosavadní bádání přispělo k správnému čtení tohoto nejvýznamnějšího rukopisu staročeské Alexandreidy. Na každou takovou opravu nebo úpravu veršovou nebo i na možnost lepšího čtení upozorňuji však vždy v textových poznámkách. Podobně si počínám i v přetisku ostatních zlomků básně.

Pro některé části Svatovítského podání máme znamenitou oporu co do možnosti opravy porušených veršů ve srovnání se zlomky Jindřichohradeckým a Vídeňským, obsahujícími paralelní partie básně (viz o nich dále). Rovněž nedávno objevený nový zlomek Budějovický obsahuje verše shodné s rukopisem Svatovítským.

2. *Zlomek Jindřichohradecký*, obsahující tři nesouvislé listy se 12 sloupci a se 492 verši, paralelními s II. knihou a se začátkem III. knihy Gualterovy, tedy i s textem zlomku Svatovítského. Rukopis z pozůstalosti Šafaříkovy je uložen v Národním muzeu (Mus I Ac 53).

Pravopisně i jazykově je tento zlomek blízký zlomku Budějovickému a Budějovickomuzejnímu. Opět běží o opis, jak vysvítá z povahy chyb textu i z několika vynechaných veršů. Některé textové závady možno opravit podle paralelních míst *AlxV*. Zlomek Jindřichohradecký pochází asi ze 3. desíletí 14. století, je asi o jedno desíletí starší než zlomky Budějovický a Budějovickomuzejní.

3. *Zlomek Vídeňský* z polovice 14. století (asi z doby před r. 1350) obsahuje na dvou souvislých listech 109 veršů, zbytků téhož textu, jaký máme v rukopise Svatovítském. Pravopisně i jazykově se pojí ke zlomkům Muzejnímu a Šafaříkovu; všechny tři rukopisy pocházejí z doby před r. 1350. Rovněž je to opis. Chová se v Národní (bývalé Dvorní) knihovně ve Vídni (Series nova 3431). Třebaže je to malý zlomek, je důležitý jako opora pro textovou kritiku básně.

Pravděpodobně byl rukopis Vídeňský předlohou *AlxV*, nepochybně však podání obou rukopisů spolu úzce souvisí.

4. *Zlomek Budějovický* obsahuje 2 nesouvislé listy se 342 verši, paralelními se IV., V. a VI. knihou *lat. Alexandreidy* Gualterovy; pravopisně i jazykově má starobylý ráz. Zachovává např. aspoň do jisté míry rozdíl mezi *i* a *y*, graficky rozlišuje *c* a *č*, *z* a *ž*, *s* a *š*. Opět je to opis, pocházející z 1. čtvrtiny 14. století (asi z doby před 3. desíletím tohoto století). Byl objeven v městském archívu v Českých Budějovicích na deskách knihy městských počtů z r. 1558 a po založení městského muzea byl uložen v jeho sbírkách. Ale ještě za prvé republiky byl archívu na jeho žádost vrácen a je v něm uložen dosud. Je to v dnešním Okresním archívu v Č. Budějovicích. (P 44).

5. *Zlomek Budějovickomuzejní* obsahuje 2 souvislé listy se 346 verši, přimykajícími se k VI. a VII. knize básně Gualterovy; pravopisně i jazykově je blízký rukopisu Budějovickému. Zase je to opis, a to z doby před 3. desetiletím 14. stol.

Byl objeven v městském muzeu budějovickém a uložen v Národním muzeu v Praze (Mus I Ac 54; dva listy z téhož pergamenového kodexu jako *AlxB*).

6. *Zlomek Muzejní* o dvou nesouvislých, mezerovitých listech, obsahujících 124 veršů paralelních k VI. a VII. knize básně Gualterovy. Je to rovněž opis, pravopisně i jazykově blízký zlomku Vídeňskému; pochází z polovice 14. stol. Uložen je v Národním muzeu (Mus I Ac 58).

7. *Zlomek Šafaříkův* obsahuje 2 souvislé listy se 118 verši místy setřenými a nečitelnými, celkem asi s 91 verši čitelnými nebo více méně čitelnými, paralelními s IX. knihou Gualterovy *Alexandreidy*. Pravopisně i jazykově je nejbližší zlomku Muzejnímu, ale nejsou to asi části téhož rukopisu; nepochybně nejsou psány týmž písařem. Šafaříkův zlomek pochází asi z pol. 14. stol. a chová se v Národním muzeu (Mus I Ac 58).

8. *Zlomek Ostřihomský* se skládá ze dvou souvislých pergamenových ústřížků, obsahujících 87 veršů. První ústřížek je zbytkem VIII. knihy básně Gualterovy, druhý pak zbytkem knihy X. (a částečně i s ohlasy z knihy IX.). Paleografický rozbor tohoto rukopisu dosvědčuje, že *AlxO* není částí ani jednoho z výše uvedených sedmi rukopisů, ale že je samostatným novým opisem původní staročeské Alexandreidy. Z hlediska pravopisného a jazykového má hojně spojitosti s *AlxM*, *Víd* a *Š* (a zčásti i s *AlxV*). Místo jeho vzniku není možno určit, i když některé prvky mají snad ráz moravský nebo slovenský.

² Ostřihomský zlomek staročeské Alexandreidy objevil r. 1955 v seminární knihovně ostřihomské (Bibliotheca Seminarii St. Stephani), umístěné nyní v knihovně Simor, P. Király, a vydal s podrobným popisem a rozбором (*Ostřihomský zlomek staročeské Alexandreidy*, Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae II, 1—4, Budapest 1956, str. 157—184). Viz o tom J. Krystýnek, *Nově objevený zlomek staročeské Alexandreidy*, Sborník fil. fak. BU 4, 1955, ř. literárněvědná (D), č. 2, str. 193, a L. Zatočil, *Ostřihomský zlomek staročeské Alexandreidy a jeho poměr ke Gualterovi a Ulrichovi z Eschenbachu*, Sborník Rodné zemi, Brno 1958, 347—360.

9. *Druhý, nový zlomek Budějovický* za sazby tohoto vydání na podzim r. 1962 objevil Dr. Karel Pletzer, správce Jihočeského musea v Českých Budějovicích. Při přebírání souboru prvotisků, raných tisků a několika rukopisů ze staré budějovické děkanské knihovny povšiml si Pletzer, že na předním příděšti jedné inkunábule je útržek pergamenového listu se zbytky českých veršů. Skutečně na přední příděšti prvotisku z r. 1486 s latinským textem byl při vazbě přilepen pergamenový půllist nebo celý list oboustranně popsaný verši. Později někdo část listu odtrhl, takže zůstal jen úzký pruh. Písmo ze strany přilehlé k desce se však otisklo na dřevo desky a je v negativním otisku čitelné. Po jedné straně proužku jsou začátky veršů a na druhé konce rýmů. Uvnitř knihy byl vevázán úzký proužek pergamenu, strážný tak, že jsou na něm zachovány vždy dvojice veršů.

Domněnku nálezcovu, že jde o proužky ze staročeské Alexandreidy, posilovala marginální poznámka, která zastupuje názvy kapitol, a celkový vzhled proužků, velikost, počet řádků a charakter písma. A skutečně se nálezci podařilo snadno

všechny verše najít v mém vydání Alexandreidy ve zlomku Svatovítském. Na proužku, přilepeném k přednímu příděstí, byly na přední straně verše, odpovídající *AlxV* 2279—2317, a na zadní straně verše shodné s *AlxV* 2240—2278. Na zadním příděstí byly ústřížky s verši 2198—2200 a 2236—2239. Proužek vevázaný do knihy zachoval verše 2076—2077, 2115—2116, 2155—2156, 2194—2195, 2233—2234 a 2350—2351.

Všechny verše nového zlomku jsou tedy známy z rukopisu Svatovítského. Nálezce zlomku, který píše zprávu o nálezku do Časopisu Národního muzea, dal pořídit fotografie obou proužků a laskavě mi je poslal. Podle K. Pletzra jde o část rukopisu, z něhož jeden dvoulist je již v knihovně Národního muzea. Nálezce se snaží vysledovat, jak se tento nový zlomek — podobně jako zlomky Budějovický a Budějovickomusejní — dostaly do Českých Budějovic.

Vazba prvotisku je pozdně gotická a vznikla v 1. pol. 16. stol. Podle písmo byl asi prvním majitelem Christophorus Hyersch sartor. Kniha zůstávala v rodině a teprve r. 1596 ji věnoval Nicolaus Cervus děkanu Kryštofovi Millederovi; tak se dostala do knihovny děkanství a odtud přešla na podzim r. 1962 do Jihočeského muzea.

Rukopis obsahuje šest dobře čitelných dvojverší shodných s *AlxV* (2076 a 2077, 2115 a 2116, 2155 a 2156, 2194 a 2195, 2233 a 2234, 2350 a 2351) a pak jen zbytky veršů: jejich začátky (odpovídající *AlxV* 2240—2278) nebo jejich konce, rýmy (odpovídající *AlxV* 2279—2317).

Podle těchto devíti dochovaných rukopisů zachovalo se ze staročeské Alexandreidy 3450 veršů (bez opakování, s opakováním 4141), jež se jeví celkem jako zpracování asi dvou pětín latinské básně Gualterovy; tři pětiny staročeské básně o Alexandrovi se ztratily. Celá naše báseň měla podle toho asi 8500 veršů.

V zachovaných zlomcích naší Alexandreidy se odrážejí Gualterovy knihy: I. v *AlxV*, 1—934; II. v *AlxV*, 935—1535; zčásti v *AlxH*, 1—164 (odpovídající veršům 1170—1295 v *AlxV*); III. v *AlxV*, 1536—2453; částečně v *AlxH*, 165—233, 234—328 a 329—491 (odpovídající veršům 1892—1936, 1964—2064 a 2296—2429 v *AlxV*) a v *AlxVid*, 1—18, 19—36, 37—55, 56—73, 74—91 a 92—109 (odpovídající veršům 2044—2061, 2083—2100, 2122—2140, 2162—2179, 2201—2218 a 2318—2335 v *AlxV*); začátek IV. knihy v *AlxV*, 2454—2460; konec v *AlxB*, 1—69; začátek V. knihy v *AlxB*, 70—171; konec v témže zlomku 172—244; VI. kniha mezerovitě dílem v *AlxB*, 245—342, dílem v *AlxM*, 1—80, dílem v *AlxBM*, 1—254; VII. kniha částečně v *AlxBM*, 255—346, dílem v *AlxM*, 81—124; z VIII. knihy se zachoval v českém zpracování jen malý zlomek v prvním ústřížku *AlxO*, 1—40; z IX. zbylo jen několik menších nebo zcela nepatrných úryvků v *AlxŠ*, 1—91; z X. knihy máme opět jen malý zlomek ve druhém ústřížku *AlxO*, 41—87 (s reminiscencemi na knihu IX. ve v. 63—66 a 72).

Ze skutečnosti, že se staročeská báseň o Alexandrovi zachovala v devíti zlomcích a že jednotlivé rukopisy mají některé zvláštnosti, vyplynula otázka, zda nebylo staročeských Alexandreid několik. Dnes sice víme, že existovala dvojí

úprava staročeské Alexandreidy, ale jsme přesvědčeni, že obojí verze byla dílem téhož básníka. Mluví pro to několik průkazných svědectví, především rytmický rozbor všech zachovaných zlomků.

Pro všechna podání staročeské Alexandreidy je totiž charakteristický stejný verš, slabický, osmislabičný; poměrně vzácné úchyly v počtu slabik většinou asi možno přičíst na vrub prepisovačům, částečně snad možno v nich vidět přechodné formy od verše rozměrného k bezrozměrnému (v jakém je např. složena Dalimilova kronika). Verše pak jsou spojeny sdruženými rýmy.

Proti staršímu rytmickému experimentování českých skladatelů legend a apokryfů z počátku 14. stol. shledáváme se ve všech našich zlomcích s vyspělejší rytmickou rovnováhou veršovou vlivem zvláštního rozvržení dieresí (tj. mezi-slovných předělů na rozhraní stop.)

Zpravidla bývá verš našich zlomků zřetelně vymezen i syntakticky, tj. většinou se končí syntaktickou pauzou. Tak se prvním ze dvou rýmujících se veršů obyčejně končí i věta anebo nějaký celek větný, druhým pak se počíná konstrukce nová; většinou tu běží o malou pauzu, které v dnešním písmě odpovídá čárka. Větší pauzy bývají častěji mezi dvěma dvojveršími. Tak je např. v ukázce z *AlxV*:

130 Mějše v sobě smysl mladý,
neumě sobě dáti rady.
Nepřítel všídy vstachu,
svoji o něm nepodbachu.
Tak se země zhubi všěcka,
135 jež prvé bieše plnečka.

Všechny rukopisy Alexandreidy mají stejný ráz rýmu, skoro vždy dvojslabičného, většinou přesného se zřetelem na kvantitu samohlásek; charakteristický pro všechna podání je i rým „tklivý“, tj. rýmují se homonyma, slova stejného znění, ale různého významu, anebo slova tvořená z téhož kmene. Např.:

AlxV 571 Tehdyž král v koráby vesla,
káza všem přijetí vesla.

Prvé vesla je 3. sg. aor. = vyslal, poslal; druhé je podst. jm. Anebo srov. tyto rýmy: vědie (vědí) — propovědie (propovědí); stulí — zatulí; padne — propadne atd. Na jednotnost Alexandreidy ukazuje i opakující se materiál rýmový; srov. např. tyto oblíbené rýmy: moře — hoře (nebo mořě — hoře), péče — meče, pole — vóle, město — věz to apod.

Ve všech zlomcích se opakují některé dosti zvláštní a charakteristické obraty, např.: střěly letie jakžto krópě z deště létě (*AlxV*, 2032), pod. na všě strany střěly letie jakžto krópě z bůře létě (*AlxV*, 56), anebo by boj tvrdý s každé strany (*AlxV*, 1592), by boj v obě straně tvrdý (*AlxŠ*, 12), by boj tvrdý s obú stranú (*AlxB*, 98) atd., a oblíbené přechody anebo začátky, jako: již, tehdy nebo tdy, v tu dobu ap.

Jsou ještě jiné důvody pro tvrzení o jediné původní staročeské básni o Alexan-

drovi, jako např. týž kulturní názor, projevující se stejně ve všech zlomcích. Z námitek proti němu dá se vykonstruovat hlavně jen poznatek, že se český skladatel nejprve držel originálu přesněji než při práci další, kterou si asi i jinak čím dále tím více usnadňoval.

Můžeme tedy mluvit o jediné Alexandreidě. Její původní text však byl časem poněkud přepracován, tj. byla pořízena její pozměněná vydání nebo nové recenze. V zachovaných zlomcích byly zjištěny dvě recenze: jednu obsahuje *AlxV*, k níž patří *AlxVid*, druhou *AlxH*. Kam zařadit ostatní zlomky, zatím s jistotou nevíme.

Alexandreis vznikla pravděpodobně brzy po sborníku nejstarších legend (o Panně Marii, o Jidášovi a Pilátovi, o sv. Duchu, o apoštolech a o umučení Páně), tedy asi v letech 1306—10; vznikla tedy asi jen o málo dříve než kronika Dalimilova, jak znovu po Havlíkovi v studii *Rýmouá tradice ve staročeských skladbách* (str. 182n.) dokazuje Frant. Svěrák (anebo již o něco dříve, snad počátkem 10. desetiletí 13. stol., jak soudil Albert Pražák). Dochované zlomky pocházejí však, jak jsme si již výše uvedli, z doby asi o 20 až o 100 let mladší.

Hodnota básně je vysoká. Nevíme sice, kdo byl původcem staročeské Alexandreidy, ale z jeho díla poznáváme, že to byl vynikající znalec českého jazyka a znamenitý veršovec.

Jak dochované zlomky nejstarších veršovaných českých legend a apokryfů ze začátku 14. stol., tak i Alexandreidu charakterizuje poměrně velmi značná jazyková konzervativnost, zvláště v užívání tvarů a slov, a výrazová přiléhavost a nehledanost, třebaže slovníkové prostředky jsou u básníka Alexandreidy mnohem složitější než u autorů legend, které asi vznikly jen o několik let dříve než Alexandreis.

Slovník Alexandreidy charakterizuje výrazně především vrstva slov ze života šlechtického nebo vojenského. Mnohokrát se ozývají v básni typické rytířské termíny, jako *čest*, *čstnost*, *sbožie* (*zbožie*) aj. Bohatě je doložena staročeská terminologie vojenská; tak např. názvy zbraní (*oružie*): *bradaticě* = bradatá, tj. široká sekyra, *mlat* = palcát, *hrále* = kopí, *ratištie* = násada, držadlo u kopí, *samosťiel* = luk, *střela* = šíp, tři názvy štítu: domácí *štit* (*štít*), *pavéza*, cizí *puklěť* (okrouhlý štít vypouklý) ap.; vojenských přístrojů, jako *kočka* (na boření hradeb), *kotva* (třírohé špičaté železo, házené po zemi proti nepřátelské jízdě), *tvář* (testudo; viz o tom dále). Všimněme si i jiných termínů technických, jako: *hnáti*, *šturmovati* = útočiti; *hnánie*, *pohnánie* nebo *šturm* = útok; *stlúp* n. *slúp* = řada, šik ap.

Celkem obsahuje slovník Alexandreidy mnoho jinak velmi vzácně doložených (anebo i vůbec jinak nedochovaných) slov, jako jsou např.: *dávcě* (utiskovatel, utlačovatel), *dřietiti* (lákat, vábiti), *chlipati*, *kázniiti*, *kmetiče* (stařena), *kola* (vůz; jinde, např. u Dalimila *kolesa*), *krle* (hrdlo, chřtán), *metec* (tanečník, kejklíč), *nekrasa* (nezpůsobilost, neobratnost), příslovce *nepomocně*, *nesborně* (bez cizí pomoci — sám), *oškludniti* (zhubeněti, vyhladověti), *ozrač* n. *ozračstvo* (lesk, nádhera), *pěci se kým* (starati se o koho), *poběda* (vítězství, anebo spíše boj, zápas), *pomodliti se* (poprositi), *sujný* (snad lichý; prázdný, neužitečný, nebo spíše pomlouvavý,

záluďný) atd. Vyskytuje se tam i prastarý slovanský název pro podzemní říši stínů *náv*, m. (peklo), a s ním souvisící *unaviti*, se zachovaným původním významem (zabítí). Některá slova jsou dochována ve velmi starobylé podobě, jako *hpán* vedle *pán*; *mez*, *mzha* (pozdější *mez*, novočes. *mezek*), *pkelný* (pozdější *pekelný*) aj.

Slovník Alexandreidy vyznačuje i velmi bohatá synonymika výrazová, zvláště z prostředí rytířského a vojenského. Pozorný čtenář si již všiml výše uvedených synonym pro „kopí“, „štit“ n. „útok“. Uvedeme ještě několik typických dokladů: *boj* — *bezpokoje* — *pobitie* — *pole* — *válka*; *vybrati se* n. *vybrati se na vojnu* — *ustáti na vojnu* — *jeti* n. *vyjiti na pole*; *bojevati* — *vojevati* — *bráti boj*; *běžeti* — *hnáti* — *těci*; *přiběhnúti* — *přihnati* — *přítěci* — *připnúti se*; *prorada* — *zrada*; *proradčě* — *proradník* — *zrádcě*; *znoj* — *zpara* — *vzpála* — *var*; *záhuba* — *pohuba* — *porušenie* — *převratek*; *milost* — *láska* aj.

Poslze si ještě všimněme poměrně dosti značného přínosu cizích slov, rovněž příznačných pro naši báseň, jimiž je zpestřena základní slovní vrstva domácího původu. Běží hlavně o slova převzatá z němčiny, z francouzštiny anebo z latiny, a to opět nejvíce o výrazy ze života rytířského a vojenského.

Jsou tu slova německého původu, jako *oř* (ze staroněm. *ors* = *ros*) vedle domácích synonym *koň* = *komon*, *komonstvo* (= koně), *helm*, *kuršit* (ze střhněm. *kursit* = široký kožešinový plášť, potažený hedvábím nebo vlněnou látkou, který nosili rytíři přes brnění), *cekcovati* (staroněm. *zeckelzen* = *scharmützel*), *špic* (= čelo vojska), *šturm*, *šturmovati*, *tvář* (zcela jiného významu i původu než domácí „tvář“, tj. *testudo*, ochranný přístřešek při obléhání; ze střhněm. *tarsche*¹ ap.); *šal* (= zvuk), *štrus* (= pštros) ap. Z kalků v terminologii odborné upozorňuji např. na slovo *kočka* (přístroj na boření hradeb) podle střhněm. *katze*.

Francouzského původu jsou termíny technické, které se k nám dostaly německým prostřednictvím, jako: *kropieř* = ochranná pokrývka na koně (franc. *croupière*); *puklěť* = okrouhlý štít vypouklý (z franc. *bouclier*; střhněm. *buckelaere*); *špalnieř* = vlněný nebo hedvábný šat pod pancíř, aby netlačil (ze starofranc. *espaulière*; střhněm. *spaldenier* ap.) a jiné.

Poznáváme i slova latinského původu, jako např.: *komžě* (z *camisia*), *pardus* (pardál), *element*, *firment* aj.

Vcelku můžeme říci, že je jazyková stránka básně na svou dobu vůbec vzácně dokonalá. Nevšední obratnost ve spojování vazeb participálních i vedlejších vět, prostá stručnost vyjadřovací, zvláště v trojveršových vložkách gnómických, správnost verše a podivuhodná jakost i rozmanitost rýmů svědčí nejen o značné výši soudobých jazykových prostředků, nýbrž i o mimořádném básnickém nadání českého autora. Plným právem pokládá se Alexandreis za formální dovršení nejstarší naší epické školy. Její verš — na dlouhé časy oblíbený vzor pro další tvorbu — stal se brzy standardním typem rozměrného epického verše v staročeské poezii.

¹ Slovo „tvář“, franc. *targe*, dostalo se k nám asi prostřednictvím něm. *tarsche*.

Velmi zajímavé je sledovat postup vydání stč. Alexandreidy v uplynulém období více než 140 let od prvního vydání Hankova až po naše časy. Jsou to jednak edice jednotlivých rukopisů, jednak vydání všech zlomků, pokud byly tehdejšími vydavateli známý. V jejich výčtu uvádím za jednotlivými publikacemi v závorce zkratky, jichž používám při jejich citování.

1. Václav Hanka, *Starobylá skládání. Památka XIII. a XIV. věku z najozácnějších rukopisův vydaná*. Díl druhý, Praha 1818 (*Hanka*).

2. Josef Jireček, *Anthologie ze staré literatury české*, Praha 1860, 24—39 (*Jir*). Týž, *Anthologie z literatury české I*, 3. vyd., Praha 1878, 32—49 (*Jir³*) a 4. vyd., Praha 1879, 33—50 (*Jir⁴*). Obsahuje vybrané ukázky z *AlxV*.

3. Grim-Pelikán, *Výbor z literatury české. Doba stará*, Praha 1886, 31—43 (*Grim-Pelikán*). Ukázky z *AlxV*.

4. Frant. Palacký, *Zrada Bessova a Nabarzanova nad Dariem, králem Perským. Zlomek nevydaný českého Alexandra*, ČČM II, 3, 1828, 84—96 (*Palacký*). Transkribované vydání *AlxBM*.

5. Václav Hanka, *Druhý nevydaný zlomek Alexandra českého*, ČČM II, 3, 1828, 109—114 (*Hanka*). Transkrib, úprava *AlxM*.

6. Jan P. Koubek, *Nově nalezený zlomek českého Alexandra*, ČČM 1841, 73—90; s poznámkami Hankovými t., 337—40 (*Koubek*). Diplomatický i transkribovaný otisk *AlxB*.

7. *Výbor z literatury české*. Díl I, Praha 1845 (*Výbor*). Obsahuje transkribovaný text do té doby známých zlomků *V*, *BM*, *B*, *H* — s Šafaříkovou cennou úpravou porušených veršů — a *M*.

8. Pavel Josef Šafařík, *Klasobráni na poli staročeské literatury. II. zlomek českého Alexandra*, ČČM 1847, 303—308; znovu otištěn v *Sebraných spisech III*, 336—342 (*Šafařík*). *AlxS* věrně podle rkp i v transkripci s poznámkami.

9. Josef Kořínek, *České Alexandreidy zlomek Musejní a zlomek Šafaříkův*. Výroč. zpráva gymn. v Jindř. Hradci 1870 (*Kořínek*). Transkrib. vydání s komentářem.

10. Martin Hattala a Adolf Patera, *Zbytky rýmovaných Alexandreid staročeských I, Texty a transkripce*, Praha 1881, 1—59 (*H—P*). Kriticky a diplomaticky věrný otisk všech dosud známých zlomků podle rukopisů; transkripce textu je dnes zastaralá, ale dosud je cenný paleografický výklad jednotlivých zlomků.

11. Fr. X. Prusík, *Staročeské Alexandreidy rýmované*, Praha 1896 (*Prusík*). Vydání komentované s textem transkribovaným a s rekonstrukcí veršů i rýmů.

12. Ferd. Menšík, *Nový zlomek Alexandreidy*, ČČM 1889, 369—373. Diplomatické vydání naposled nalezeného zlomku *Vid*. (*Menšík*).

13. V r. 1916 vydal všechny do té doby známé zlomky (sedm) s úvodem o jednotlivých rukopisech, zvláště o jejich datování podle pravopisu i jazyka a s podrobným slovníkem Reinhold Trautmann, *Die alttschechische Alexandreis. Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher, III. Reihe: Texte und Untersuchungen*, Heidelberg 1916 (*Trautmann*; ve slovníčku i jen *Tr*).

14. P. Király, *Ostříhomský zlomek staročeské Alexandreidy*, Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae II, 1—4, Budapest 1956, str. 157—184.

15. Václav Vážný, *Alexandreida*. Podle zachovaných sedmi zlomů k vydání připravil a úvodem — spolu s Albertem Pražákem — i poznámkami doprovodil V. Vážný. Památky staré literatury české, ř. A, sv. 4, Praha 1947.

16. Václav Vážný, *Staročeská Alexandreida*. K vydání připravil, čtyřmi ilustracemi, poznámkami a slovníčkem doplnil V. Vážný, který také napsal s prof. Albertem Pražákem úvod ke knize. Evropský literární klub, Národní klenotnice, sv. 37, Praha 1949.

17. F. Repp, *Zu den Wiener Bruchstücken der Alexandreis* (Nová edice *AlxVid*), Zeitschrift für Slawistik I, 1956, 32—38.

18. *Výbor z české literatury od počátků až po dobu Husovu*, ČSAV, Praha 1957. Ukázky z *Alx* na str. 113—151.

Naše edice vychází především z díla Trautmannova, doplňujíc je nově objevenými zlomky, *Ostříhomským* a *Budějovickým*. Podává Alexandreidu v jejím dějovém sledu jako jednotný celek a — podobně jako před více než šedesáti lety Frant. Xav. Prusík (*Staročeské Alexandreidy rýmované*, Praha 1896) — pro dokonalé porozumění celému eposu nahrazuje ztracená místa stč. básně stručnými obsahy. O věci srov. Prokop Lang, *Co asi bylo obsahem ztracených částí Alexandreidy staročeské*, LF 10, str. 69—84, 275—301, 398—406). Části básně, které se opakují (*AlxVid* a *B²*), i její jiná úprava (*AlxH*), se pak příkládají zvláště za celou báseň.

Staročeská Alexandreida se zde podává v přepise do dnešního pravopisu a s moderní interpunkcí, ovšem podle možnosti se zachováním všech zvláštností znění staročeského. Vcelku jsem se řídil směrnicemi pro jednotnou úpravu starých českých textů, stanovenými dohodou odborníků při založení sbírky Památky staré literatury české, v duchu jejich poslední revize. Proti předcházejícímu vydání označuji ve shodě s grafikou rukopisu jotaci: *ě* a *ie* po *j*: přepisují tedy *jěti*, *vojě*, *jie* ap. proti dřívějšímu způsobu *jeti*, *jé* apod. Rovněž ve shodě s rukopisy rozlišuji po měkkých souhláskách — vyjímajíc po *l'* — krátké a dlouhé *u*, *ú* a dvojhlásky *iu*, *iú* v případech jako: *juž*, *juž*, *vnuž*, *vnúž*, ak. sg. f. *vu*, *všiu*, instr. sg. f. *všú*, *všiu*, instr. sg. f. *čstú*, *čstiu* apod.

Jinak k textu staročeské Alexandreidy třeba ještě podotknout, že jenom nadpisy latinské jsou původní; ostatní pak — vesměs české překlady latinských nadpisů — jsou dodatky vydavatelovy. Pro odlišení je tiskneme kurzívou; stejně tak jsou kurzívou tištěny i stručné prozaické obsahy ztracených částí, které jsou rovněž dílem editorovým.

Hlavní mou snahou bylo co nejvíce přiblížit dnešnímu čtenáři jednu z nejcennějších a nejpamátnejších básnických skladeb staročeských při respektování jejich zvláštních staročeských jazykových rysů.

LITERATURA

O vydáních české Alexandreidy viz zde v úvodu na str. 214 n. K tomu ještě doplň referát o Hattalově-Paterově vydání Alexandreidy, který vyšel pod pseudonymem J. J. Mýččín (K. Ir. Černý) v *Athenaeum* IV, 1887, 222—232, a kritiky vydání Trautmannova od J. Zubatého, *LF* 44, 1917, 122 n. a od F. Pastrnka, *Archiv* 37, 1920, 234 n.

Kritické posudky nebo referáty o vydání Alexandreidy v Matici české z r. 1947 psali: F. Svěrák, *List* 2, 1947—48, 228—230; V. Janouch, *ČMF* 31, 1948, 292—296; Schmid a Treimer, *Blick nach Osten* I, 2, 1948, 80—84; V. Šmilauer, *Philologica* (Recenzní cizojazyčná příloha k ČMF) 3, 1948, 27; J. S(tanislav), *Jazykovedný sborník* 3, 1948, 111; E. Čunderlík, *Lit. hist. sborník* 5, 1948, 223—224.

Pro srovnání s předlohou latinskou a s Alexandreidou německou jsou důležitá vydání:

M. Philippi Gualtheri ab Insulis, dicti de Castellione, Alexandreis od F. A. W. Mueldenera, Lipsiae 1863.

Wendelin Toischer, *Alexander von Ulrich v. Eschenbach*, Bibliothek des liter. Vereins in Stuttgart, sv. 183, Tübingen 1888.

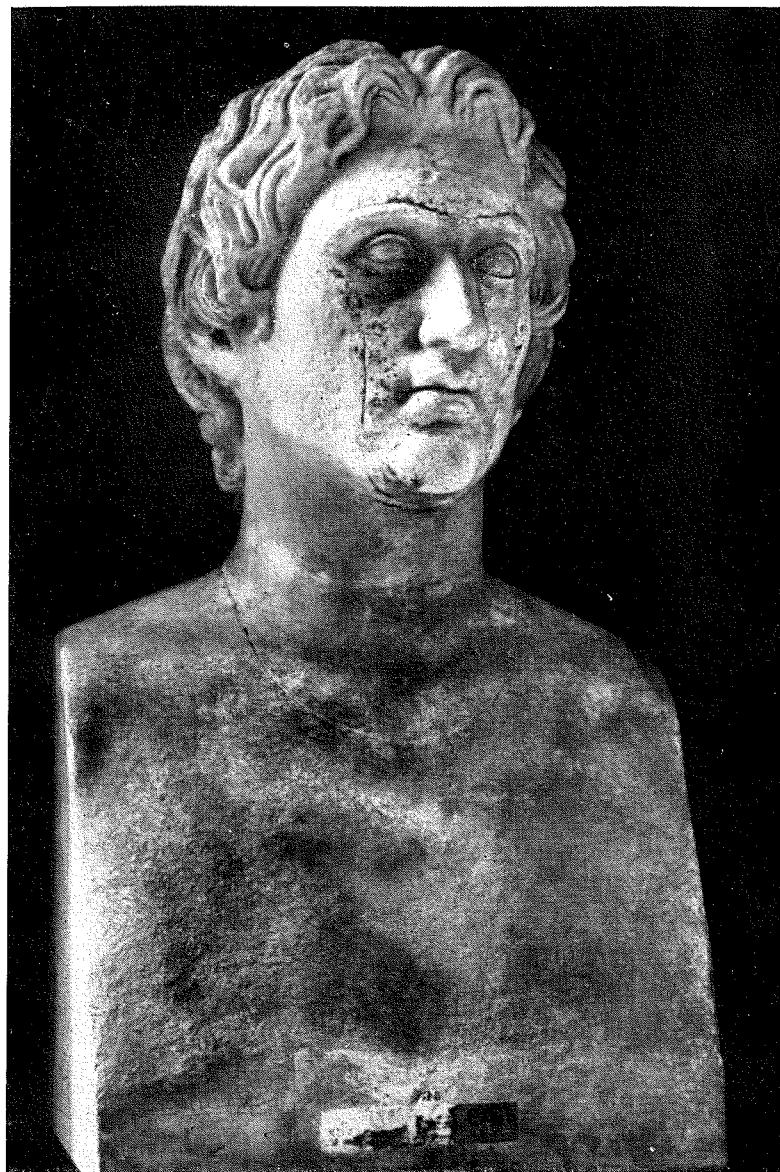
O době vzniku staročeské Alexandreidy, o jejích pramenech a o otázce vzájemného vztahu mezi jednotlivými rukopisy a souvislosti Alexandreidy s ostatními českými památkami, o problémech kritiky a výkladu textového, o verši a o esteticko-básnickém a historicko-literárním ocenění uvádíme literaturu nikoliv podle dělení věcného nebo z hlediska chronologického, nýbrž abecedně podle jmen autorů.

Hans Holm Bielfeldt, *Die Quellen der alttschechischen Alexandreis*. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Veröffentlichungen des Forschungsinstituts für Slavistik, Nr 1, Berlín 1951. — Srov. recenze Ulr. Johanssena v *ZslPh* 22, 1954, 169—174 a J. Hrabáka v *Studiih ze starší české literatury*, Praha 1956 (K otázce hodnocení stč. Alexandreidy z hlediska původnosti, 93—105).

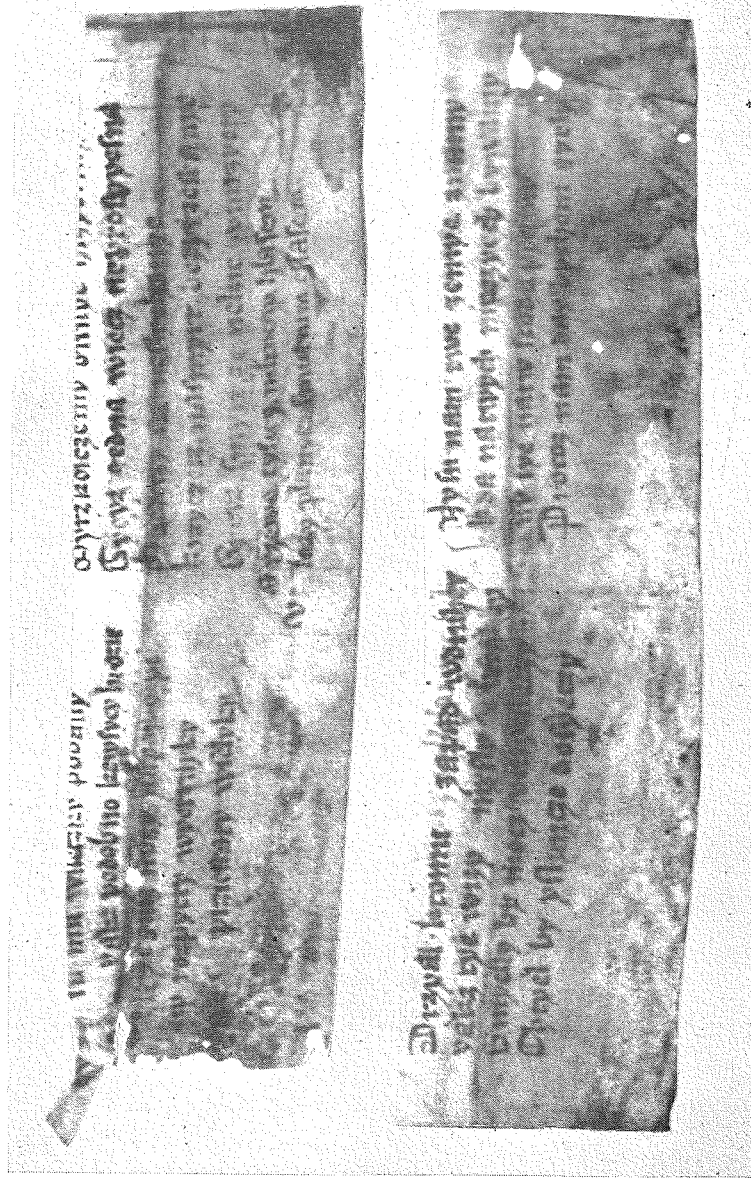
H. H. Bielfeldt, stať ve sborníku *Stil- und Formprobleme in der Literatur*, Heidelberg 1958.

H. H. Bielfeldt, *Die Verbindung der tschechischen und deutschen Literatur im 13. Jahrhundert und die Quellen der alttschechischen Alexandreis*, Slavjanskaja filologia III, Moskva 1958, 252n.

H. H. Bielfeldt, *Neue Studien zur alttschechischen Alexandreis*, Zeitschrift für Slavistik 4, 1959, 184—198.

1. Alexander podle Lysippa. Paříž, Louvre

17. Zlomek Ostřihomský

L. Cejp, *Na okraj staročeské básně o Alexandru Velikém*, Sborník Krajského vlastivědného musea v Olomouci, 1956—58, B. Spol. vědy 237n.

L. Cejp, *Čtyři rysy básně Alexander Boemicalis*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Jazyk a literatura VI, 1959, 55n.

L. Cejp, *Metody středověké alegorie a Langlandův Petr Oráč*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica 8, Philologica V, Praha 1961 (Příklady z Alexandreidy s bystrými postřehy autorovými na str. 39—47).

Ota Dubský, *Zajímavá analogie staroprovençalského sirventesu s úvodem k české Alexandreidě*, LF 58, 1931, 295n.

V. Flajšhans, *Příspěvky ke kritice a výkladu textů stč.*, LF 20, 1893, 328.

J. Gebauer, *Odpoověď na Přidavek p. Martina Hattaly ku prvému dílu Zbytků rýmov. Alx. stč.* Praha 1881.

J. Gebauer, *Příspěvky ke kritice a výkladu stč. Alex.* LF 9, 1882, 104—117.

Ant. Havlík, *O významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských*, ČČM 70, 1896, 441—472 a ČČM 74, 1900, 404n.

Ant. Havlík, *Ku poměru Jindřichohradeckého a Svatovítského rukopisu české Alexandreidy k latinské Alexandreidě Gualtherově*, LF 12, 1885, 407—419.

Ant. Havlík, *Veršové shody rukopisu Hradeckého*, ČČM 78, 1904, 284—293, 413—423.

Jos. Hrabák, *Studie ze starší české literatury*, Praha 1956 (passim literárněhistorické hodnocení stč. Alexandreidy). K otázce hodnocení stč. Alexandreidy z hlediska původnosti, str. 93—105.

Roman Jakobson, *Verš staročeský*, Čs. vlastivěda III, 1934, 432—434.

V. Janouch, *O poměru Jindřichohradeckého zlomku staročeské Alexandreidy k zlomku Svatovítskému a k skladbě původní*. Výtah z disertace podané r. 1929 na bratislavské universitě (u prof. Fr. Ryšánka a J. Hanuše). ČMF 27, 1941, 404—407.

V. Janouch, *K pramenům Alexandreidy staročeské, Episoda o Paridovi a válce trojské* LF 63, 1936, 273—288.

V. Janouch, *K pramenům a stylu Alexandreidy staročeské*, LF 68, 1941, 374—382.

V. Janouch, *K pramenům a stylu Alx. stč.* Věstník Král. č. spol. nauk. Tř. filos.-hist.-filol. 1943. Č. III, Praha 1944, str. 1—13.

V. Janouch, *O poměru Jindřichohradeckého zlomku staročeské Alexandreidy k zlomku Svatovítskému a k skladbě původní*, ČMF 27, 1941, 404—407.

V. Janouch, *Příspěvky k poznání Alexandreidy staročeské* (I. Poměr číselných údajů Alex. č. k pramenům. II. Napodobil Ulrich z Eschenbachu Alexandreidu českou? III. O poměru Alx. č. k Pismu), ČMF 29, 1946, 185—200.

V. Janouch, *O poměru Alexandreidy staročeské k Ulrichovi von Eschenbach*, Věstník Král. č. spol. nauk. Tř. filos.-hist.-filol. Roč. 1950. Č. VIII. Praha 1951, str. 1—35.

V. Janouch, *Dva příspěvky ke studiu staročeské Alexandreidy*. (I. O poměru Alexandreidy staročeské k Alexandreidě Gualtera Castellionského. II. Datování narážek na Litvu v Alexandreidě staročeské), Příspěvky k dějinám starší české literatury, Praha 1958, 91—111.

Jos. Jireček, *Kriteria jazykoslovná k ustanovení věku staročeských památek*, ČČM 1861, 35, 190—198.

Jos. Jireček, *Ku kritickému rozboru Alexandra českého*, Krok II, 1865.

Ulrich Johanssen, *Die alttöcheische Alexandreis in ihrem Verhältnis zum Gualtherus*, Diss. München, 1932; referát H. H. Bielfeldta v Zeitschr. f. sl. Ph. 12, 1935, 225 a 6.

A. Kořínek a J. Gebauer, *Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských*, LF 12, 1885, 269—287.

Arnošt Kraus, *Jan z Michalovic*, Praha 1888.

A. Kraus, *Alexandreis nebo Alexandreidy?* Athenaeum 9, 1892, 129—136.

Prokop Lang, *Jakou měrou držel se skladatel zbytku Jindřichohradeckého latinské Alexandreidy Gualthera Castellionského*. Zpráva gymn. v Příbrami 1881, 3—30.

P. Lang, *Co asi bylo obsahem ztracených částí Alexandreidy staročeské*, LF 10, 1883, 69—84, 275—301, 398—406.

V. Nebeský, *Alexandreis česká*, ČČM 1847, 21, II, 1—24, 138—158.

Fr. Pastrnek, *Zur alttöch. gereimten Alexandreis*, Archiv 12, 1890, 312—315.

Fr. Pastrnek, *Moravismen in den ač. Sprachdenkmälern*, Archiv 12, 1890, 180—211.

Fr. Pastrnek, *Über den ač. Reim*, Archiv 10, 1887, 582—591. Rozbor rýmu Alexandreidy.

J. Pelikán, M. Opatrný, J. Gebauer a V. Kebrle, *Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských*, LF 14, 1887, 39—43, 250—254.

J. Pelikán, *Příspěvky ke kritice a výkladu stě. Alexandreidy*, LF 19, 1892, 90—99.

Pavel Pešta, *Rýmové a veršové shody Alexandreidy a věvody Arnošta*, Sborník prací fil. fak. Brněnské university, roč. V, 1956, č. 3, řada lit. vědná (D), 83—90.

Albert Pražák, *Aristoteles a stě. Alexandreida*, ČČF I, 1943, 97—103.

Albert Pražák, *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*, Praha 1945.

Horst Preiss, *Bemerkungen zur Alexandreisforschung*, Festschrift Ernst Schwarz I (Jahrbuch für fränkische Landesforschung 20, 1960, 345—366).

Frant. Xav. Prusík, *Českých Alexandreid rýmovaných pramenové a obapolný poměr*. Rozhojněný otisk z Kroka III, V. V Praze 1891 (Prusík, *Pramenové*). — Srov. referát A. Krause v Athenaeu IX, 1892, 56—61.

Frant. Prusík, *Příspěvky ku kritice textové: Alexandreidy*, Krok 6, 1892, 337, 385, 433n.; 7, 1893, 1, 55, 97, 145, 208, 259n.

František Ryšánek, *Příspěvky ke kritice a výkladu staročeských textů*, LF 1 (76), 1953, 120—140.

Emil Smetánka, *Kdy byla skládána česká Alexandreis*, LF 26, 1899, 234—248, 357—365.

J. Snegirev, *Otryvki češskoj poemy ob Alexandre*, Kazan 1877.

Fr. Svejkovský, *Česká lit.* 4, 1956, 119—135 (přehledný novější výklad o stě. Alexandreidě).

Frant. Svěrák, *Rýmová tradice ve staročeských skladbách*, Ped. fak. Mas. univ.

v Brně. Spisy. Ročenka 1947 (vyšla 1948), 177—191 (o Alexandreidě zvláště na str. 182—186).

Al. V. Šembera, *Kdy a od koho jest sepsán Alexander český*, Sitzber. d. k. böhm. Gesellschaft d. Wissenschaften 1859, 30—36.

Fr. Šimek, *Zbásnil náš nejstarší cyklus legend i Alexandreidu jeden básník?* ČNM 124, 1956, 68—74 (řeší znovu otázku vztahu těchto staročeských básní ztotožněním jejich autora).

Miloslav Šváb, *K otázce uměleckého zobrazování v staročeské Alexandreidě ve srovnání s Alexandreidou Gualterovou*, sborník Příspěvky k dějinám starší české literatury, Praha 1958, ČSAV, 113—140.

M. Šváb, *Poznámky k textové problematice staročeské Alexandreidy*, Sborník Vyšší pedagogické školy v Plzni. Jazyk a literatura I. Praha 1958, 147—162.

M. Šváb, *Některé vztahy naší Alexandreidy k soudobé latinské vzdělanosti v Čechách*, Sborník Vyšší školy pedagogické v Plzni. Jazyk a literatura 2, 1959, 71n.

K. W. Titz, *Ulrich von Eschenbach und der Alexander boëmicalis*, Jahresbericht der Lese- und Redehalle d. deutschen Studenten in Prag, 1880—81.

R. Trautmann, *Zur Einleitung der alttöcheischen Alexandreis*, Archiv 36, 1916, 431—435.

Fr. Trávníček, *Beiträge zur Erläuterung der alttscheichischen Alexandreis*, Slav. Rundschau X, 1938, 6. seš. (na pam. Fr. Spiny), 24—31.

K. V. Tůma, *O významu Alexandreidy české po stránce esteticky-básnické a historicko-literární*, Zpráva gymn. v Domažlicích 1885.

P. Váša, *Kdy byla skládána Alexandreis*, ČMM 33, 1909, 1—13, 128—146.

Leopold Zatočil, *K otázce závislosti staročeské Alexandreidy na skladbě Ulricha z Eschenbachu*, ČMF 27, 1941, 31—40 a 153—167; k tomu srov. V. Janouch, *K Alexandreidě staročeské*, tamtéž 409n., a znovu L. Zatočil, *Odpověď k předchozímu zaslání*, 410.

L. Zatočil, *K staročeské Alexandreidě*, Sborník Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi. Vydal Slov. seminář Masarykovy univ. v Brně 1948, 446—459.

L. Zatočil, *Ostřihomský zlomek staročeské Alexandreidy a jeho poměr ke Gualtherovi a Ulrichovi z Eschenbachu*, Sborník Rodné zemi, věnovaný A. Gregorovi, Brno 1958, 347n.

(sp.) ale, avšak; a; a to; při přech.: *vzmluvi a řka* promluvil takto; tak (připojuje větu hlavní k větě vedlejší): *Nýnie-li tě lén slyšeti, a ti budu a vyprávěti* (V 715 a 716)
Abizares, Abizara (m.) jm. os.
ače, ač (sp.) jestliže; *ač bych* jestliže bych, kdybych; *ač, ačkoliv; ač i = ač si* třeba, třebas, třeba i
achský (adj.) asijský; *achské země* (V 565); též *akský* (0 63). Viz pozn. k V 565 na str. 198.
Ajax, Ajaka (m.) jm. os. Aias; nebyl to však syn Esonie, nýbrž Periboie, dcery Pelopovce Alkathoa
aksamit (m.) samet
akský viz *achský*
ale (sp.); *netolik — ale* nejen — nýbrž i, ale i; *ale však, však, všakž* ale přece, ale však
Amyntas (m.) jm. os.
an (zájm.) a on, ale on; který
ande (adv. a sp.) a tam, ale tam; kde, kdežto, jak, kterak, když, poněvadž, že
Anson (m.) jm. os.; srov. pozn. k V 1786 na str. 185
Araxes (m.) řeka u Persepole, nyní Bend-Emir
Arběl (m.) jm. míst., lat. Arbela (plur.), asyrské město
Aristoman (m.) jm. os., lat. Aristomenes; instr. *Aristomanem* (B 75) m. — *menem* v rýmu s *pohanem* (B 74)
Aristotiles (Tr) n. *Aristotileš* (Geb.

Slovník 1, 17), m., jm. os., Aristoteles, Alexandrův učitel
asi, as (adv.) aspoň
aspis (m.) had, nějaký druh hadí, zmiije; z lat. aspis. Neporozuměním glose chápal básník též jako vlastní jméno (V 219)
asponě (adv.) aspoň
Aténe (f. - sg.) Athény
auvech (cit.) ach, běda
avšako, avšak, -že, -ž (sp.) ale, přece
Azia (f.) Asie
aže, až (sp.) že; *sta se...*, *až se zblúdi* (V 727 n.); *až; že až, tak že až; až když, když; ne tak brzo... až; v. brzo*

Babylón (m.); vok. *Babyló* (B 259), *Babylóne* (B 245)
barba (f.) barva
bázn, bázni (f.) bázeň
běs (m.) zlý duch, démon, modla
Besermené (pl. m.) Bisurmani, Turci, mohamedáni, nekřesťané, nevěřící
bezděky (adv.) nedobrovolně, proti vůli; srov. *dieka*
bezpokojie, bezpokojé (n.) nepokoj, neklid, válka
běžěti prchati, utíkat
blesk (m.) lesk, světlo; blesk
blida (f.) válečný přístroj na metání kamenů proti místům obléhaným
bliz (adv.) blízko; přibližně, asi; (předl.) blízko

bližný, blízký
blúdiťi, 1. os. *blúzi* bloudím
bludný bloudící, jsoucí v bludu
blýskota (f.) blesk, ohnivá záře
bodenie (n.) bodání, píchání
Bóh (m.) Bůh; *po Božě* po Bohu, k Bohu
bohyni (f.) bohyně
bojěvati, bojevati bojovati
bok (m.) bok, strana; křídlo vojska
bor (m.) zástup, shromáždění, sbor
básti, 1. os. *vodu* bodati, píchati
bradaticě (f.) bradatá, tj. široká sekyra, širočina, zbraň válečná
bran, brani (f.) zbraň; odpor, obrana
bránie (n.) braní
bráti; bráti boj bojovati; *bráti se* vz. *koho jíti* proti někomu, odporovati někomu
brně (f. pl.) brnění
brněti temně řinčeti, zníti
brojiti se sem tam choditi, hemžiti se
broný bílý, bělouš
brzo (adv.) rychle, náhle; *brže* (komp.) rychleji, spíše; *ne tak brzo — až sotva — už*
brzý rychlý
brže v. *brzo*
břěčtan (m.) břechtan
břěh (m.) břeh; bažinatý břeh, močál, bažina
bůřě (f.) bouře
bydlo (n.) bydliště, domov; stav, povolání; *vojenské bydlo*
bývati býti, zdržovati se, obývati, bydliťi; *na tyých meziech bývámy* (0 18)
cekcovanie (n.) harcování
cele (adv.) zcela, úplně, jistě, pravdivě, skutečně
Cenos (m.) jm. os.; s *Cenosem* (V 1635)
cep, cep (m.) cep, palice
česta (f.), *bez česty* cestou necestou

cinobr (m.) rumělka
cnosc, ctný v. *čstnost, čstný*

čáka (f.) naděje
čakanie (n.) čekání
čakati, čekati čekat
čas (m.), lok. sg. *v dávném česě* (0 39); n. pl. *česi i časi; lítí česi* (V 1565), kruté, zlé časy; lok. pl. *česích* (H 381); *časa toho* toho času, tehdy; *časa jednoho* jednou
časný v pravý čas, včasný, příznivý
častý častý; hustý (V 2020)
Čech (m.) (B 242)
čeled (f.) rodina
česati trhati (ovoce)
čest, čsti, cti (f.) čest, důstojenství, úřad, sláva
čestě (adv.) často
čest, čest (f.) část
čin (m.) způsob, podoba, tvar; čin, jednání
číslo (n.), *bez čísla* bez počtu, nesmírně, náramně
čisti čisti; počítati; pokládati (zač, proč); *pro něž* (tj. „řčči“) *čiete moju vinu?* (V 2370), pro které, z nichž mě vinité, obviňujete?
črný černý
červený červený
čso, co (zájm.)
čstně (adv.) čestně
čstnost, cnosc, čstnost (f.) ctnost
čstný, čsný, ctný ctný, čestný, vznesený
čšćičě, čšćicě (f.) úzkost
čtveřno (adv.) po čtyřech
čúš, čúšto (adv.) totiž
čúti, čúti cítiti; bdíti, nespáti
Damask, Damaska (m.) Damašek
dan (f.) daň, poplatek

Daniel (m.); i. sg. *Danielem* (B 249; trojslabič.)
Darius (m.) jm. os.; zprav. trojslabič., vzácněji dvojslabič.
dariti koho čím obdařovati, obdarovávat
dávce (m.) utiskovatel, utlačovatel
dci (f.) dcera
dědičstvo (n.) dědictví, zděděný statek, majetek
dědina (f.) dědictví, zděděný statek, země
děditi majetek (dědičný) získati (0 21)
děnie (n.) dění, konání; *své děnie dlúhé* (BM 293), svůj čin dlouho se vlekoucí, váhavý
dětečský, dětský statečný, zmužilý
dětiný dětský, dětinský
děvič (f.) dívka, panna
diábel (m.) ďábel
dieka (f.) dík, děkování; *bezděky* (adv.) nedobrovolně, proti vůli
dieti, děju, dieš díti, praviti, říkati; *dieti komu* jmenovati koho, nazývati
dieti se, děje se díti se; zdáti se, sníti se
div (m.); *div ot diva* div divoucí; *to jest bez diva* není se tomu diviti, není to divné, zvláštní
diví divoký; (g. sg. f.) *divie* (B 195)
divný podivuhodný
dle (f.) délka; instr. sg. *dlí* ve výrazu adverb. *dlí i na přieky* po délce i napříč, křížem krážem
dle (předl.) pro, za
dlíti váhati, prodlévati; *viecež nedli tiem* (BM 339) již dále s tím neprodlévej, neotálej
dlúhý dlouhý; adv. *dlúho* = na dlúžě dlouho
doba (f.) doba, čas, období; věk, stáří; *v ňužo* n. *v niž dobu* v kterouž dobu, když

dobrati se čeho, dojíti, dosíci
dobrodružní statečný, udatný, rytířský; *dobrodružnie dle chvály* (B 172), aby byli chváleni jako dobří, stateční druhové
dobrodružstvo, dobrodrustvo (n.) statečnost, udatnost, hrdinství
dobrost (f.) dobrota
dobrý dobrý, řádný, statečný
dobře (adv.) dobře, správně
dobyti dobytí, zmocniti se, dosíci, získati, zjednati; zploditi; *dobyti města*
dočekati, dočkati
dohoditi dohoditi, uděliti, dopřáti
dojieti, 1. os. *dojmu*; *jenž sobě nedojme viery* (V 872) jenž k sobě nepojme důvěru, sobě nedůvěřuje
dól, duol (m.) důl; *z doly* (V 1419) zdola, zezdola (vzniklo změnou koncovky místo pův. *z dolu, z dólú* podobně jako *z-novy*; srov. dial. mor. *z doly*, obec. *z-dúlý*)
dolčiti dosvědčiti, dotvrditi, dokázati
dolóv (adv.) dolů
doložiti odložit; *doložista* (3. du. aor.) *noci druhé* (gen. cíl.) (BM 204) odložili (oni dva) na druhou noc; *doložiti se koho* dotázati se, poraditi se; *až se své rady doloži* (V 111) až se svých rádců dotázal, se svými rádci se poradil
domnieti se mysliti, míniti; *domňu se lepší* n. *lepší* myslím, že jsem lepší, nejlepší; *rozmyšleti se, uvažovati*
domňávati, domnievati se čeho domnívati se
domóv (adv.) domů
domovnicě (f.) hospodyně
dómysl (m.) domnění, mínění, dohad
domysliti se dovtipiti se
domýšleti se domnívati se
doňadž (sp.) dokud

dopravití (koho, čeho) přivesti někoho někam, pomoci někomu do něčeho
dopustiti se čím proviniti se, prohřešiti se
dosáhati čeho dosahovati; chápati se, lapati po něč.; 3. sg. *dosiehá* (V 1815)
dosáhnúti, -sáhnú, -siehneš dosáhnouti
dosieci dosíci, dosáhnouti, dostat; 3. sg. aor. *dosěže*; *dosieci smyslem čeho* pochopiti
doslyšeti vyslyšeti do konce
dospěle (adv.) hotově, úplně
dospělý hotový, zralý, schopný
dospěti dojíti, dozrati, býti hotov, připraven
dosťati se, dostane se státi se, uskutečniti se, provésti se
dosťati, 1. os. *dostaju čeho* býti důstojen, hoden čeho, zasluhovati si
dostojenství, dostojenstvo (n.) hodnost, zásluha; důstojenství
dostojný co (starý gen.) hoden čeho
dotad, dotud (adv.)
dotáhnúti dokončiti, provésti
dotázati se koho n. čeho dotázati se; *měšce se jedno dotiežeš* (V 985) měšce se jen doptáš, použiješ, upotřebíš
dotknúti vytknouti, vyčiniti
dotřieti se dotříti se
doufati ke komu důvěřovati, míti důvěru
doždati dočkati
dráha (f.) množství, zástup vojenský, vojsko
drahota (f.) vzácná cena, nádhera
drahý; komp. *draží*
dražiti drahým činiti, draze ceniti, hodnotiti, považovati za drahé
drobi (m. pl.) vnitřnosti
druhde (adv.) jinde, místy, tu a tam
druhý jiný, druhý; druh, přítel; *druhý po desíti* dvanáctý
družě (n.) druh v lásce anebo v man-

želství, přítel, milenec, manžel, manželka
drzý smělý, odvážný
dřeve, dřieve (adv.) dřive; *dřieve než dřevní* dřívější, předešlý, bývalý
dřevo (n.) strom, dřevo
dřiemati dřimati; přech. přít. *dřiemé dřietiti* n. *dřétiti* (asi) lákati, vábiti
dřievie (n.) stromoví
dřiezha, dřizha (f.) tříska
dušě (f.) dech; *sbierati duši* popadatí dech, zápasiti se smrtí; duše
dvadčeti, dvadecti (čisl.) dvacet
dvój (čisl.) dvojí
dvór (m.) dvůr královský
Ejpt (m.) Egypt
elementa (n. pl.) živly
Endinius n. *Endinius* (Tr) (m.) jm. os., Eudemius (Gu)
Enoš (m.) jm. os., Enos (Gu)
Esionie (f.) jm. os., Hesione, Esione
Eufrates n. *Eufrateš* (Tr) (m.) řeka
eufrateský eufratský
Ežifil (m.) jm. os., Hesiphilus n. Esiphilus (Gu)
Fareš (m.) jm. os., Phares (Gu)
Filota (m.) jm. os., Philotas
firment (m.) obloha

Gaza (f.) jm. míst.
gda v. *kda*

Hamon (m.) jm. lesa; básníkovým neporozuměním místo Hammonův háj, Hammonis nemus (Gu)
hbe se v. *hnúti se*
hedvábný, hedbávný (adj.)
helm (m.) přilbice
Herkules n. *Herkuleš* (Tr) (m.) jm. os.
hi = *i* (sp.)
hirzati, hrzati v. *rzáti*

hládati, hlédati, hledati čeho hledati
hladovitý hladový
hlahol (m.) řeč, jazyk
hlava (f.); *jedna hlava* jeden, jediný člověk; *jedna hlava neby živa* (V 2073) ani jeden člověk, nikdo nezůstal naživu
hlúbe (adv. kompar.) hlouběji
hlúpý hloupý, nerozumný; prostý
hmánie (n.) útok
hnáti běžeti, spěšně táhnouti, jeti; hnáti útokem; poháněti, puditi
hniezdo (m.) hnízdo
hnúti hnouti; *hnúti se*; *hbe se*, 3. sg. aor. asigmat.
hod (m.) doba, čas; srov. *vhod*
hodě, v adv. výrazu *pozdě hodě* pozdě (k výkl. Sbor fil V, 2)
hodina (f.) čas, chvíle, okamžik
hoditi se k čemu; *hoditi se koho čím* uhoditi, zasáhnouti
honci (pl. m.) přední stráž, předvoj
honiti uháněti; honiti, stíhati, pronásledovati
hospoda (m.) pán; d. sg. *svěj hospodě* (V 118)
hospodní pánův, hospodářův
host (m.) cizinec, host
hostaven v. *ostaviti*
hotovati se = *hotoviti se* připravovati se, zbrojiti se
hotový připravený, ochotný; v *hotově* pohotově; *jmieti se v hotově* nebo *jmieti se hotov* stále býti pohotově, připraven
hpán v. *pán*
hrabati se; 3. pl. *hrabiú se*, z toho *hrabí se* hrabou se, derou se
hrabie (m.) hrabě
hrále (f.) druh kopí
hrdina (m.); *řěšské hrdiny* (V 1349)
hromada (f.) hromada; hrouda
hróza (f.) hrůza, strach, děs

hrubý veliký; hrubý, drsný, strastný
hrud (f.) hrud, prsa
hrzati v. *rzáti*
Hřěčenín, Hřečenín (m.) Řek
hřečský, hřečský, řěčský an. *hřečský, hřečský, řěčský* řecký; *hřečsky* (adv.)
Hřek, Hřek, Řek, Řek (m.) Řek
hřiech (m.) hřích; v *hřiešě* (O 58)
hřimota (f.) hrom
hubený ubohý, bídný
hústi housti, hráti na nějaký strunný nástroj
húšče, húšče (f.) houština
chlap (m.) člověk neurozený, poddaný, nešlechtic, sedlák, nebo spíše (podle J. Šusty, Dvě knihy z č. dějin) měšťan
chlápě (n.) chlapisko, selské dítě, selský potomek (posměšně)
chlapí selský; *chlapí řád* selský stav, nešlechtický
chlípati bujně, zpupně si vésti, počínati
chovalý chovaný, vychovaný
chovati držeti, zachovávat; opatrovat; *chovati se* varovati se, stříci se
chtěnie (n.) chtění, vůle
chutost (f.) snad omylem místo *chutnost* příjemnost, rozkoš
chvátiti se koho, čeho chopiti se
chvíle (f.); *chvíle mračná* doba, hodina, čas večerní, noční
chytrý důmyslně, chytře vymyšlený; adv. *chytrě*
Indie (f.) jm. země
Indien (m.) Ind
inhd, inhdže, inhdž (adv.) ihned
Iskon (m.) Issus, přímořské město na hranicích Kilikie a Sýrie
jadyž, jadyžto (adv.) kudy, kam;

jady — *tady*, kudy — *tudy*, kam — tam
jako, -ž, -že, *jak, jakž, -to* (sp.) a) jako, jak; b) jakmile (zvláště ve spojení *jakž brzo, jakž náhle, jakož rychle*); c) téměř, takřka; d) že, takže, když, protože, aby, ač
jakžto koli (sp.) jako
jam (adv.) kam
jasný jasný; veselý, čilý; n. sg. m. *jasen* (O 52)
javo (n.); na *jevě* ve bdění
jáz já
jedaž (sp.) když
jedíně (adv.) jen
jedinký zcela jediný
jedno (adv.) jen; *zajedno* (adv.) zároveň, společně, stejně, bez rozdílu
jednu (adv.) najednou
jedyžto (sp.) když
jelikož, jelikž (adv.) kolik; pokud
jeliž (sp.) až, až když
jemše v. *jieti*
Jerusalém, Jeruzalém (m.)
ješče, ješčež, ješče (adv.)
ješutně (adv.) marně, nadarmo
ježi; 3. os. impf. *jedieše*
jež (sp.) viz *že*
jieti chytiti; přech. min. *jemše* (nom. pl. m.); *vieru jieti v čem* uvěřiti; *jieti se* začít
jiezda, jězda (f.) jízda, jezdecká výprava, nájezd; *jiezdu dělají jieti*; *jiezdu dokonati* jízdu, výpravu skončiti, dojeti
jhra (f.) hra
jilcě, jilec (m. pl.) rukověť meče
jínako (adv.) jinak
jíti jíti; téci; šřiti se; *zvuk dieše; něšo mi jde po štěstí, zboží* daří se mi; *n. mi jde k strasti* přináší mi bolest, hoře; *jde mi ku převratku* upadám do záhuby; *jde k času tomu* je na čase

jmě, jmene (n.) jméno; *ze jmene* (pod svým) jménem, zvláště, obzvláště
jmieti, jmám, mám míti; *jmieti sobě* (se zesilujícím dat. *sobě*); *jmieti sobě čo* něco míti, držeti pro sebe; *jmieti zač* pokládati; *jmieti se* míti se, chovati se, vésti si, počínati si; *jmieti se hotov, v hotově* býti pohotově, připraven
jmievati mívati
junošě, jinošě (m.) jinoch
jutro, jitro (n.); z *jitra* (V 1110) od rána; *jutřě, jitrě, zjutra, zjitra* ráno; *jutřě, v jutřě, za jitra* zítra
juž, již (adv.)
kabát (m.) krátký oděv do pasu, zbroj
kacěrstvo (n.) kacířství
kádce (f.) demin. z *kád* (malá) kád
kady, kadyž, -e, kadyžto (adv.) kudy, kterou cestou, kterým směrem
kako, kak, kakž (adv.) jak, jakž, kterak (tázací, zvolací, vztažné); *kak, kakž, kakž koli* jakkoli, ač, ačkoli; *kak* (bez př. zvuku) ve významu neurč., nějak
kaký jaký
kamo, kam adv.)
Kapadok (m.) Kapadočan, obyvatel Kapadocie
kázati; kázati se ukazovati se, jeviti se
kázn (f.) kázeň.
kázniiti ukázněně si počínati, umírněně si vésti
kda, gda (adv. i sp.) kdy; ve význ. neurč.: někdy
kdas, kdasi (adv.) kdysi
kdaž, kdažto (sp.) kdy, když, jestliže (vztažné, podmiňovací i časové)
kdež když, dokud (V 976)
klásti klásti; vykládati, vypravovati, vyčítati

kletce (f.) klec
Klitus n. *Klituš* (Tr) (m.) jm. os., Clitus
klobúk (m.) klobouk, přilba
klopotati spěchatí, křítiti se
klud, klid (m.)
kluditi, kliditi kliditi, pořádati, upravovatí; *kludí se* (zle o kom) pracuje se, jedná se
kluk (m.) šíp
kmet (m.) stařec; sedlák, poddaný
kmetič (f.) stařena
kněz (m.) kněz
kněžic (m.) kněžův syn, knížecí potomek
kněžský, kněský knížecí
knížě (n.) knížecí syn; kníže
knížecí knížecí
kočka (f.) přístroj k boření hradeb
koliko, kolik (adv.); srov. *toliko, tolik kelo* (n.); pl. *kola vůz*
komonstvo (n.) koně; zástup jezdců, družina (H 115)
komoň (m.) kůň
komora (f.) komora důchodní
komorničstvo (n.) komornictvo, úředníci, patřící ke komoře
komžě (f.) lněný oblek, vrchní ozdoba košile
kón (m.); n. pl. *koni*; instr. pl. *koňmi*
kopáč (m.) kdo kopá
kopie (n.) kopí
Korintus n. *Korintuš* (Tr) (m.) jm. míst.
korona, koruna (f.) koruna
korúhev, korúhva (f.)
kořen (m.) jen v předl. výrazech z *kořen, do kořen* zcela, úplně
kotva (f.) kotva; třínohé špičaté železo, naházené po zemi proti nepřátelské jízdě: nom. pl. *kotvy* (B 32); srov. lat. *murex*, ostnitá kotvice, něm. *Fussangel*

kóžě (f.) kůže
králevá, králevský, králevstvo v. *králová, královský, královstvo*
králová, králevá (f.) královna
královský, králevský
královstvo, králevstvo (n.) království
Kraterus n. *Krateruš* (Tr) (m.) jm. os., Craterus
krátiti, 1. os. *kráci* krátiti, krátce končiti
kratochvíle (n.) kratochvíle
krle (f.) hrdlo, chrťán; *krli otvésiti* (= *krk otvésiti*) hrdlo, krk svésiti
kročějě (f.) krok
kromě (adv.) kromě, leda, jenom; (předl.) stranou od, mimo, bez; *kromě rozmyslenie všeho* (V 1358) beze všeho rozmyšlení
krópě (f.) krůpěj, kapka
kropieň (m.) ochranná pokrývka na koně (často nádherná a skvostná, vyšívaná, ozdobami posázená a obroubená zvláštním lemem)
krotčě, kroce (adv.) tiše, mírně; opak *náhle*
krotkost (f.) mírnost; opak *náhlost*
krt (m.) krtek
krvaviti krvavým činiti, krví třísniti
krýti se skrývati se, schovávati se (V 1784)
krzno (n.) ženský oděv podšitý kožišinou; podle Zíbrta plášť podšíváný kožišinou a spínáný na pravém rameni
křovie (V 2255) nebo *křevie* (B² 26) (n.) křoví
kto (zájm.) kdo
kuršít, kuršit (m.) kožiš. svrch. oblek, jež rytíři nosívali přes brni
kvísti, 3. pl. *kvúti*
lacný lehký, snadný
lájě (f.) smečka (psů); tlupa

lákati něčeho toužiti po něčem
lakomstvo (n.) žádost, lakomství, lakomost
lap (adv.) ihned, honem, náhle, nazdařbůh; *lap který* ledakterý, některý; *lap kto* ledakdo, někdo atp.; *lap kto* n. *kto lap* v zápor. větě „nikdo“
lapati se *koho, čeho* chytati se
laziti lézti
le (sp.) a, ale, leč; jen ve spojení *le tak* (V 1970) = *a tak* (H 244) ale tak, a to tak
léčěi, 2. os. *léčeš* líčiti, nástrahy an. léčky strojiti; *léčěti pruhla, osidlo; léčeš* (V 1962), *léčě* (H 269); tak i u Tr. podle Geb. Mluv. III, 2, 334, 339 a Slov. II, 213; podle Trávníčka jde zde však o tvary slovesa *léci, laku* n. *leku, lečeš*
léci (*lehu, ležeš*) lehnouti, ulehnouti si; položiti se táborem
leč (sp.); *leč — leč* anebo *leč — i ať — nebo*; pod. *leč buď — leč buď buď — buď, nechť — nechť*
léčeš, léče v. *léčěti*
leče se v. *leknúti se*
lehký lehký, vlídný; jm. tvar *lehek*; *lehčejší lid* lid lehce ozbrojený; srov. *těžký*
leknúti se; *jako se leče* (3. sg. aor.; V 679); *jakž se všěcky dušě leká* (3 pl. aor.; 0 75)
lén, lěň (f.) lenivost; *nynie-li tě lén slyšeti* (V 715) máš-li chuť poslouchati
lení lenivý, líný
lepi (komp. k *lepý*) lepší, statečnější; *lepi sem, ž' ot nich pohynu* (BM 136) lépe jest, když od nich zahynu; *lepi jest sám umra za ny* (V 2364 a pod. Hrad 399) lépe bude, když sám

umře za nás, n. lépe by bylo, aby sám umřel za nás
lepký lepivý, chytlavý; *lepké moře* (V 2186) podle středověkých názorů moře se sraženou vodou, na němž se lodi nemohou hnout, pak zejm. = Rudé moře. Překlad něm. klebermer, deformace ze staršího lebermer (Krok 5, 246 a 7)
les (m.) les; dřevo, dříví
lésa (f.) vor, loďka
léšče (n.) lískoví, lískové křoví
létati; 3. pl. *lécú* = létají
léto (n.); *létě* v létě; *těch let* v těchto letech; *všěmi lety* po všechna léta, po celou dobu
Leviatan (m.) jm. os., Leviatan, vládce pekla
-li (sp.) -li, zdali, jestli(že); nebo; *kam chtěl král, kam-li byl jěda* (B M 64) kam chtěl král, anebo kam odejel
Libye (f.) jm. země; trojslabič.; viz pozna. k V 2230 na str. 187
list (m.) list, psaní
Litva (f.) jm. země, její obyvatelé, Litvané (B 230, Hrad 287)
lom (m.) třesk, prask, praskot
lomiti; *lomiti rucě* lomiti rukama; *lomiti čim* třásti, lomcovati; *lomiti zuby* skřípati zuby, hrýzti udidlo; *lomiti pod se* podrobovati si, podmaňovati
loviště (n.) místo lovu, les, hvozd
lsknúti se lesknouti se
lubost, lubosc (f.) libost, rozkoš
lubý libý, milý, příjemný
lučšitě (n.) luk
lučiti se k něčemu chýliti se, kloniti se k něčemu, (nebo spíše) dychtiti po něčem, usilovati o něco; *šlechta se vždy ke cti luči* (V 311)
lud, lid (m.); pl. *ludie* lidé
ludský lidský

luk (m.) oblouk na sedle
lúto líto
lútý lýtý, prudký, zlý, krutý; *lútě* (adv.)
ukrutně, náramně, velmi
lvový lví
Lyda (f.) Lýdie; (V 1174 a Hrad 5)
mylně místo Cilicie

Macedo (m.) jm. národní ve významu
os. = Alexander
Macedonie (f.) (čtyřslabič.)
malečko (adv.); za malečko, za ma-
lečkem maličko, kratičkou chvíli
málo (n.) zpodstatnělé adj. a adv.;
málem před kompar., o málo;
na mále; u mále an. v mále málo;
krátko, krátký čas; mezi málo
lidmi; za málo, za málem (za) málo,
(za)krátko, (v)krátce, krátký čas,
chvilku
markrabie (m.); gen. pl. markrabí
(H 185)
mátě = matka (f.)
Mazeus n. Mazeuš (Tr) (m.) jm. os.,
Mazaeus
mdle (adv.) slabě, nepevně, špatně
mdlěti umdlévati, slábnouti
mdloba slabost, mdloba
Medateš, g. Medateše (m.) jm. os.,
Medates
měch (m.) pytel
měl (m.) mělké, písčité místo ve vodě,
mělčina
Meotides n. Meotideš (Tr), jm. řeky;
neporozuměním za lat. lacus Maeo-
tis, u Gu Maeotidos unda = Azov-
ské moře
měšský měšťský
měščinín, měštčinín (m.) měšťan
metati házetí, vrhati; metati sobú: sém
hi tam sobú meciú (BM 221) sem
i tam se vrhají
metec (m.) tanečník, kejklř

mětně (adv. k matný) špatně, neobratně
mezě (f.) mez, hranice
mezha, mzha (m.) mezek
mhla (f.) mlha
Mida (m.) jm. os., Midas, král fryzský,
syn Gordia z Thrákie
mieč (m.) míč
mieniti čeho mysliti na něco, chtíti
něco; m. s kým smýšletí; m. na koho,
naš mysliti na něco, chtíti něco;
mieniti ke komu mysliti, smýšletí,
držeti s někým
mierný někomu mírný k něk., věrný;
viz pozn. k BM 74 na str. 191
miesto (předl.) namístě; sestru (gen.
du.) miesto (V 1921) za sestry, jako
sestry
miešeti mísiti; miešě (3. sg. aor., 0 57);
miešeti se mísiti se, plésti se, zmateně
táhnouti
míle římská míle 1472 m
míle, míle (adv.) míle, ochotně, rád
milosrdie (n.) milosrdenství
milost (f.) láska, přízeň, přátelství
milostně (adv.) laskavě, dobrotivě
mimo (předl.); mimo všechno nade všechno,
především; mimo právo proti právu,
nezákonně
minovati míjeti, pomíjeti, jíti mimo
minúti minouti, pomínouti, opominou-
ti, nedbati (m. právo); prominouti
(vinu)
mistr (m.) mistr; učenec
mistrovstvo, mistrstvo (n.) mistrovství
mladost (f.) mládí
Mladota (m.) jm. os.
mladý; z mladu od mladosti; za mladu
za mlada, v mladosti
mlat (m.) bicí zbraň, kladivo, palcát
mnieti mníti, mníti; mnieti se; Alexan-
der... se mněl sa čilejí (B 286), A.
mínil, že je čilejší, hbitější; nemní

mi se (0 45) nezdá se mi, nedomní-
vám se, nemíním
mnoho; před kompar. = mnohem;
u mmožě (roz. Pudi) (BM 6) mezi
mnohými lidmi; ve mmožě (H 433)
ve velkém (proti u mále); namnoze,
často (B 331)
moci; m. nad čím míti moc, vládnouti;
3. sg. mōž i mōže
moklý namoklý, vlhký
morský, mořký mořský
mračný temný, noční
mraka, mráka? (Tr.) (f.) mrákava,
soumrak
mraviště (n.) mraveniště
mrzkost (f.) ošklivost
mšičě (f.) mšice, komár
muřín (m.) mouřenín, černocho
múiti bouřiti, znepokojovati; kaliti,
zatemňovati; múiti se vlniti se,
vzdouvati se
mysl (f.) mysl, myšlenka, smýšlení,
úmysl, odvaha
mysleč (dvojslab.) (f.) demin. k *mysl*
(zprav. jednoslabič.) *mysl*
mysliti čeho, nač; nemysl (rozk. zp.)
zlého lidu o tom (V 906) ušetří toho
lidu
mýto (n.) mzda, odměna; malého dle
mýta (B 271) za malou odměnu

nabyti čeho nabýti
nadieti se čeho, čemu nadíti se, doufati;
bycht se co lepšího nadál (BM 114)
nadsada (f.) nadsazení; čím této nadsady
(B 321), roz.: že jsem nad vámi
dosadil, ustanovil dohlížitele
nadtrúiti přepadnouti, zachvátiti
nadvihnúti se zdvihnouti se
náhle (adv.) rychle, hbitě; opak
krotce
náhlost (f.) rychlost, prudkost, divo-
kost; opak krotkost

náhlý rychlý, hbitý, prudký
nahoditi se nahoditi se; přijíti do rány
nachvátiti uchopiti, nabrati
naklásti; ledu nakladená (V 2208)
naplněná ledem, plná ledu
naléci, nalehu, naležeš na koho, ke komu
nalehnouti na někoho, udeřiti na
někoho; naleže na ně silně (3. sg.
aor.; 0 34)
nali, nali-t, nali-ti (adv. a sp.) (ej)hle;
ale; nali juž (V 1973, H 246) ale již;
že; i vezřech, naliti z nebe jeden
krásný člověk sstúpi (V 886 a 887)
naměřiti se komu nahoditi se, nama-
nouti se
napáčiti namluviti, napovídati, ne-
správně říci
nápast (f.) past, nástraha
Narbazon (m.) jm. os.
násilně (adv.) silně, velmi, náramně
nastúpiti, 1. os. nastúpi na koho na-
padnouti koho, udeřiti na koho
natéci čím tečením se naplniti
nátek (m.) (snad) rána (Šafařík, S. Sp.
3, 340). Nejisté
Natura (f.) Natura, Příroda; Natura
světoplezie = Natura creans, Tvůrčí
příroda, Tvořivá síla
náv (m.) hrob, onen svět, peklo
náviše, najviše v. vice
navrátiti se, 1. os. navráci se
navrci, navrhu, navržeš nasaditi (k útoku),
nastaviti; navrže (3. sg. aor.) nasadil,
nastavil
ne (zápor. přísl.) ne; ne = než; Bóh
najlépe to vie, že, ne bych (= než
bych) v také příslovie byl upadna,
však raději v ňu (smrt) upadnu
(BM 127—129)
nebyti ztratiti; srov. zbýti
něčso, něč i něc (zájm.) něco, trochu
něčstný nectný
nedospělý nezralý (V 973)

nedůstojně (adv.) neslušně
Néguzar (m.) jm. os.
nehoda (f.) zlo, hanba (V 179)
nejednako (adv.) rozličně, všelijak
nejednaký rozmanitý, rozličný, všelijaký; *nemalý*, *velký*; *moc nejednaký* (V 195) *nejednu*, *všelikou*, *velkou* *schopnost*, *nadání*
neklud (m.) neklid, nepokoj, boj
nekludný, *neklidný* *nepokojný*
nekrasa (f.) neobratnost
nelehký těžký
nelené (adv.) nelenivě, hbitě
nemále (z *namále*; adv.) málo, skoro, *bezmála*
Némec (m.) (B 239)
nenáhlý nespěšný, pomalý
nepokoj (m.) neklid, válka
nepomocně (adv.) bez cizí pomoci, sám
nepotvrzený nepotvrzený, od papeže *neuznaný*
neprotivný ne nepřijemný
nepříezn, *nepříezen* (f.) nepřízeň, nepřátelství, úklad
Neptalabov adj. k Neptalab, Nektanabis, vlastně Nektanebos II., u Gu Neptanabus, egyptský faraó, který podle pozdějších pověstí v podobě boha Ammona zplodil Alexandra Velikého
neradný kdo si neumí poradit, *nemoudrý*
neroditi nechtít; *nerodi* (3. sg. aor. 0 51) *nechtěl*
nesborně (adv.) ne pohromadě, *společně* s jinými, sám
neskrovny neskromný, silný
nesmierný nemírný, zpupný, svévolný
nesnad (adv.) nesnadno, těžko
nesstálý nestálý
nestatečný slabý, neužitečný, špatný, *ničemný*
nesytý nenasytý, hladový

něterdy (adv.) někdy
netolik (adv.) nejen; *netolik—ale*
netvrdý nepevný, nejistý, slabý; *netvrd v nohy* (V 186) *slabých* *nohou*
neučený = *núčený* *nevzdělaný*
nevědomý *neznámý*
nevěhlasně (adv.) *nemoudře*, *nerozumně*
nevině (adv.) *bez viny*, *neoprávněně*
nezbavený *ne slabý*, *statný*
nezbedný *zpupný*, *divoký*
neznámost (f.) *neznámé*, *cizí prostředí*, *neznámí lidé*
nezroda (f.) *nectný rod* an. *původ*, *hanba*
nežádny *nežádoucí*, *nežádaný*, *ne-náviděný*
nicí na zemi, *skloněný*, *tváří k zemi* *ležící*; *pokořený*, *zničený*; jm. *tvar nic, ničě, nice*; nom. *du. m. nicě* (BM 36)
niče, *ničs*, *nice*, *nic* (zájm.); *řěč... niče nepřítivná* (Š 33) *nikterak* *ne nepřijemná*; *ni v čemž* (BM 343) = *v ni v čemž* (M 54) *v ničem*; *ničs méně* (Š 41) *ne méně*
nikady (adv.) *nijak*
nikako, *nikak*, *nikakž*, *nikake* (adv.) *nijak*
nikame (adv.) *nikam*
nikde, *nikdie* (adv.) *nikde*
nikte, *nikde* (zájm.) *nikdo*
noční *noční*
novina (f.) *novota*; *novina*, *zpráva*
nůž (m.) *nůž*
nožnicě (f. pl.) *pochva meče*
nrav (m.) *mrav*
núčený = *neučený* *nevzdělaný*
núdatný = *neudatný* *zbabělý*
núže (f.) *nouze*
nynie (adv.) *teď*
nýnie = *nenie* *není*

obáč (adv.) *přece*, *avšak*
obak, *obaky* (adv.) *ale*, (a) *však*, *přece*, *nicméně*
obdržěti; *obdržěti boj* *zvíťziti*; *srov. odřžěti*
obec (f.) *obec*, *veškerenstvo*, *lid*
oběcávati, (*oběcívati*) *oběcávati* *slibovati*
ober (m.) *obr*
obchoditi se s čím *zabývati se*, *zaměstnávati se*
objieti, *obejmu* *ovládnouti*; *jakž by objal mé králevstvo* (V 1033)
oblačiti se *obléknouti se*, *oblékati se*, *strojiti*, *zbrojiti se*
oblepšiti *zlepšiti*
obliti *oblíti*, (ze všech stran) *politi*
obložiti se čemu *oddati se*, *navyknouti si*
obložovati se *oddávati se*; *v rozkoši* — *pravděpod. správněji dat. rozkoši* — *se neobložij* (V 287)
oblud (m.) *blud*, *klam*, *omyl*; *to vše z obluda* (H 450) *to vše je blud*, *omyl*
oblúdiiti *oklamati*, *uvéstí v blud*, *v omyl*; *oblúdiiti se čím*
obludný *klamný*, *klamavý*
obnadiiti (snad z *obvnadiiti*) *poličiti*, *navnaditi*; *jedem obnadiiti*, *jedem jako návnadou* *napustiti*, *tj. otrávití*; *anebo spíše* (podle Zubatého) *obnadiiti* = *železem* *nebo jiným kovem* *obložiti*, *okovati*, *ztužiti*; *zde ve významu metaforickém*
oborati sobú *vrhnouti se*, *obořiti se*; *na krátce sobú obora* (3. sg. aor.) (V 1651) = *brzy*, *rychle* *vrhl se* (na Nikanora). *Podle Prusíka: zdržel se*, *zastavil se*, *zarazil se* (Krok 7, 263). *Nejisté*
obořiti co *pobořiti*, *zbořiti*, *strhnouti*, *skácti*; *v nepřátely kón oboři* (V 1716)

obořil se, *vrhl se s koněm* *na nepřátele*; *obořiti se* *pobořiti se*, *zbořiti se*, *zřítiti se*; *obořiti se po kom* *vrhnouti se*, *rozehnati se*
obratí se *vybratí se*, *najítí se*
obraziti komu co *udeřiti*, *zasáhnouti*, *poškoditi*
obraziti se *změnití se*, *proměnití se*
obroda (f.) *úroda*, *hojnost*; *srov. ryboproda* (?) (V 692)
obrovati *vyrovnati*, *zarovnatí*
obrteľ (m.) *nástroj* *na obléhání města*
obvládati *ovládati*
obyčēně (adv.) *obyčejně*
očitý *zřejmý*, *patrný*; *opak nevědomý*
odolati něčemu *odolati něčemu*; *přetížiti něco* (V 1848)
održěti (?) = *obdržěti* *obdržeti*; *obdržěti boj* *zvíťziti*
odtepati *odraziti*
odtisknūti koho koho *odstrčiti koho* *od něk.*
odtiščēti *odstrkávati*
ofěra (f.) *oběť*
ohrom (m.) *ohromení*, *zděšení*
ohroziti se *nabýti odvahy*, *osmělití se*
ochabiti *oslabiti*, *zmírniti*
ochocovati v. ochotovati
ochotně (adv.) *vřídlně*; *rychle*
ochotný *vřídlný*, *laskavý*
ochotovati koho *vábiti*, *získávati někoho*, *lichotiti někomu*
Okceánus, g. *Okceána* (m.) *Oceán*, *roz. Tichý oceán*
okojiti se čemu *uklidnití se*, *upokojiti se*, *utěšiti se čím*
okova (f.) *pouto*
okročiti kón *obkročmo* *vsednouti na koně*
oleniti se *zlenivěti*
Olympias (f.) *jm. os.*
omračiti (Tr *omráčiti*) *zatemnití*, *zachmuřiti*; *omračiti se*

omrznutí znelíbíti se, působiti nechuf; *sama sobě omrzla mirzkošćemi dušě hřiešná* (O 82 a 83)
onady, onudy (adv.) tam; *zde i onady, zde onady*
opáčiti (asi) odplatiti (Slav. Rundschau 10, Ia, 31); (podle Tr) vytknouti, přičísti (srov. imputabitur ei = *opáćeno bude jemu*; LF 20, 296)
opadnutí spadnouti, sesypati se
opět (adv.) opět, zase; zpět, nazpátek
oplaniti čeho obnažiti, osekati, oloupiti, zbaviti; *své čsti oplaněn* (Š 35); *oplaniti se*; *když se starý peň oplaní* (V 245) když se ... oseká
opnutí, oplove oblévati, obtékati
oprava (f.) ochrana, opatrování, správa, moc
oprávcě (m.) ochránce, správce, prefekt
oprávněti řídit, vésti, spravovati; *ten, jenž koráb opravie* (V 563) „oprávcě“ lodní, kormidelník
opravitel (m.) vládce
opraviti se zotaviti se, pozvednouti se, vzpamatovati se; *o. se čeho* ospravedlniti se, očistiti se z čeho
opustiti opustiti, zanechati; *zpuštošiti oružie* (n.) zbraně, válečná výzbroj
os, osi (f.) osa
osaditi obsaditi; obklíčiti
osěnie, osenie (n.)
ostatek (m.) zbytek
ostati zůstati, zbyti
ostáti komu odolati, zvítěziti nad někým
ostávěti nechávati, zanechávati
ostaviti zůstaviti, zanechati
ostroha (f.) ostruha
ostřieci ochrániti, uchrániti; *ostřieci se* uchrániti se, uvarovati se; 2. sg. *ostřěžeš se*; *ač se v tom dvěm neostřěžeš* (V 289) jestliže se v těchto dvou věcech nebudeš mít na pozoru

ostúpati obcházeti, choditi okolo; *o nich ostúpa* (V 1616) (3. sg. aor.) okolo nich chodil, obcházel
ostúpiti obstoupiti, obklopiti; obklíčiti
ostydnúti zoškliviti se, zhnusiti se; *ostyodne mi něčo* stydím se za něčo; srov. pozn. k V 978 na str. 199
osvěta (f.) světlo, lesk, sláva
osvietiti osvítiti, ozářiti; *osvietiti se*; *v tu dobu se den osvieti* (M 76) rozednilo se
osypati obstoupiti, obklopiti
oškludnutí zhubeněti, vyhladověti
ot, ote, od, ode (předl.)
otčik (m.) dem. k otec
otdáliti, oddáliti čeho; oddáliti se vzdáliti se
otehnúti čeho ohnouti
otěž (f.) uzda, otěž; ak. pl. *otěži*
otjieti, 1. os. *otjemu komu co n. čeho*, odejmouti, vzíti; *otjal; otjal*
otjímati odnímati
otjiti odejiti; 3. sg. aor. *otjide*
otkudž (adv.) odkud
otložiti odložit
otňadže, otňadž, otňadžto, odňadž (adv.) odkud
otpierati se komu vzpírati se
otplacovati odpláceti
otplátka (f.) dem. k *otplata*
otpověděti komu vypověděti nepřátelství, válku
otputiti odpustiti
otpuštění (n.) rozchod, rozloučení; *vzieti otpuštění* rozloučiti se
otrap (m.) útrapa, muka; strnutí, omráčení
otrútití se komu, čemu odraziti se, odsokčiti od něk., něč., naraziti na něk., něčo, udeřiti
ostúpiti koho odstoupiti, odejiti od něk.; opustiti něk.
ottad, otdad, ottud (adv.) otdad

ottáhnúti protáhnouti, prodlíti; *řka tak, nic neottěže* (3. sg. aor.) (V 699) neprodlel, nepromeškal
otrhnúti odtrhnouti
otušiti někomu potěšiti, dáti útěchy
otvěšiti svěsiti; *otvěšiti krli* svěsiti krk (hrdlo)
otvinúti se koho odloučiti se od koho
otvlačiti odkládati, oddalovati
otvořiti otevřít
otvorúti se zvrátiti se, nazpět spadnouti
ovčice, ovčice (f.) dem. k *ovce*
ovšem (adv.) zcela, docela, naprosto, vůbec, velmi; zejména, zvláště
ozrač (f.) = *ozračstvo* (n.) lesk, nádhera
ožiti zotaviti se, okřáti
paddesát v. patdesát
pakost (f.) škoda, zlo, neštěstí, pohroma, těžkost, obtíže
pakostný neblahý, škodlivý; těžký
paky (adv.) pak, potom
pán, hpán (m.) pán
panost (f.) pití, obžerství
panostvo (z *panošstvo*) (n.) šlechtici, panoši
panošě (m.) panoš
panoška (m.) zdrob. k *panošě* (m.) (dvorský) služebník
pardus (m.) pardál
Paris n. Pariš (Tr) (m.) jm. os.
pařiti kouřiti, vařiti se, vydávati páru
pásti, 1. os. *padu* padati; 3. sg. aor. *pade* (V 992); *u město pásti* (Š 39) vpadnouti do města
padesát, paddesát (čís.) padesát; g. *pětidcát* (V 386)
Patron (m.) jm. os.
patrovati opatrovati, ochraňovati
patset (čís.) pět set
Pauzonias (m.) jm. os., Pausonias (Gu)
pavěza (f.) štít

pavuz (f.) pavuza, dřevěné bidlo na stáhnutí fůry
pěci se kým starati se o koho
pěče (f.) starost; *býti bez pěče koho* býti před někým bezpečen; *pěču jmieti k čemu* starati se o něčo; *stáše, všie pěče nejmaje* (V 365) stál, nemaje žádnou starost, bez starosti, bez bázně, bez strachu
Perdikas n. Perdikaš (Tr) (m.) jm. os., Perdicas
Permenio (m.) jm. os.
piesnotvor (m.) pěvec, hudebník
pílití býti pilen, přičiňovati se, horlivě se zabývati
pílně (adv.) snaživě, horlivě, usilovně; bedlivě, pečlivě, pozorně
pílný (adj.) potřebný, nutný, důležitý
písmo (n.) písmo, spis; Písmo svaté, bible
pkelný pekelný
plachý divoký, zdivočelý, neklidný, rozčilený; splašený (o koni); adv. *plášě*
plán, pláni (f.) planý, divoký strom, pláně
planěta (f.) planeta
pláně (f.) pláň, planina
plat (m.) poklad, příjem, důchod, peníze; zisk, výdělek, úrok (O 23)
pláti (m. pl.) pláty, část brnění
plaz (m.) kluzká cesta, splaz, průsmyk, rozsledina
plémě (n.) potomek, potomstvo, pokolení
plnečký plničkový
plúti téci; plavati, plouti, plaviti se
Plútov Plutův; viz pozn. B 147 na str. 202
po (předl. s dat.) po (s lok.), podle; *po kněský vnaďe* (V 204) podle kněžského obyčeje
pobdíeti cítiti

poběda (f.) vítězství anebo spíše boj, bojovný zápas (LF 12, 270)
poběh (m.) běh, útěk
poběhnúti kamo, k čemu odběhnouti, utéci; *p. čeho; (člověk)...* dobrého spíše poběhne (V 549) od dobrého spíše uteče, dobrého si nevšimne
pobíhati koho odbíhati od něk., opouštět, míjeti něk., vyhýbat se něk.
pobiti pobít, porazit; *zemi pod se pobiti* podrobiti si
pobitie (n.) bitva
pobleděti poblednouti, zblednouti
poblúdiťi pochybiti, minouti se cíle
pobohatiti obohátiti
pobostí pobodnouti; *pobodl* (B 71; dvojslabič.)
počieti, počnu počít, začít; přech. min. *počen; počieti se* býti počat, zrozen
počísti napočítati, spočítati
podati dáti, podati; *podati koho na smrt* vydati...
podávati čeho sahati po něčem
podbati o kom dbáti, starati se o někoho
podbíti podrobiti si, podmaniti si
podebrati podkopati
podieti se podíti se
podjieti, 1. os. *podejmu*, podstoupiti; *podjieti škodu* utrpěti škodu
podjítí, podejdu přejíti dolem, spodem se něčemu vyhnouti, podskočiti, podlézti; *podjítí pod jeho křídlo* (O 66) uchýliti se, skloniti se pod jeho ochranu, moc
podkonie (m.) podkoní
podlé (předl.) vedle, podle; proti (ve význ. srovnáv.): *jakž pochodně podlé svíce, tak slunce podlé měsíce* (H 468 a 469)
podnúćti nutiti; *podnúćie* (3. sg. prez.; O 5)
podobati se čemu hoditi se, slušeti
podobný; k divut jest podoben (B 246) jest

vhodný, aby se mu divili, hoden podivu
podstúpiti koho bojem napadnouti
podtlačiti potlačiti, podrobiti
pohan (m.) pohan; často označuje Peršany proti Řekům
pohnánie (n.) útok
pohověti poshověti, posečkati, míti strpení
pohuba (f.) zkáza, záhuba, neštěstí
pochápati se na koho dorážeti, sápati se na někoho
pochodně (f.) pochodeň
pochtieti zachtíti, dostati chuť, zátoužiti
pochýliti nakloniti, skloniti; *pochýliti se komu* skloniti se před kým
pochylný nakloněný, náchylný, lehký
pojieti pojmoviti, vzít; *pojieti s sobú koho*
pojímati s sobú bráti s sebou
pojítí jíti, přijít; vzejít, vzniknouti; sejít (stářím); *pojide meč s helma skřehč* (V 1689) meč sjel, sklouzl s přílbice s řinkotem; *jakž jest pojítí všemu* (BM 275) jak se vše musí státi, uskutečniti
pojměti poměti, zažít, zakusiti; *pojmi* (3. sg. aor.) *ovšem mnoho strastě* (Alx M 64)
pokázati ukázati, dokázati; prokázati, projeviti; *p. komu čest; pokázati se* ukázati se, zjeviti se
pokaziti pokaziti; poraniti
pokazovati se ukazovati se
pokluditi, pokliditi pokliditi, skliditi, uvést do pořádku, spořádati; *pokluditi se* upokojiti se, usmířiti se; skončiti se, dopadnouti; *zle se...*
pokludi (3. sg. aor.) (H 257) špatně to skončilo
pokojný (adj.) mírumilovný, nebojovný

pokonati vykonati, dokončiti; *pokonati sobú* skonati, zemřít
pokryti se koho, čeho ukryti se, skryti se před kým, čím
pokryvati se koho skrývati se před kým
pokúpati čeho vykoupiti, splatiti něco; *že ... za to tiem té viny pokúpivě* (1. du. praes.) (BM 42 a 43)
pokusiti, 1. os. *pokuši čeho* okusiti, zkusiti; *p. koho, čeho kým* zkusiti, vyzkusiti někoho, něco na kom; *p. se* osměliti se, opovážiti se
pól (m.) polovice, strana; *oba poly* (ak. du.) (H 82) z obou stran, tj. zevně i uvnitř
poledne, polodne (n.)
polední polední, jižní; *Polednie moře* Indické moře
polepšiti zlepšiti, napravit
poleti páliť, hořeti, planouti
pólnoc (f.) půlnoc; sever
polomiti zlomiti, přemoci; strhnouti, zbořiti
polúzený falšovaný, padělaný, nepravý (Výbor I, 1246; jinak Krok 6, 436 n. a LF 19, 91 = pocínovaný)
pomdlěti umdlěti, ochabnouti
pomdliti oslabiti, zmenšiti
pomeškánie (n.); *beze všeho pomeškánie* (V 1662) bez odkladu, ihned
pomeškati pobýti, prodlíti, zdržeti se, zůstati, počkati
pomienúti nač pomyslíti nač, zaměřiti na něco, k čemu, pod něco ap.
pomiesti, 1. os. *pomatu* pomásti, zmásti; *v tom se vám nic nepoměte* (V 1071) v tom se vám (v myslí) nic nesplete, nic vám nebude překážet
pomlúvati promlouvati, rozmlouvati; *pomlúvali řěč rozpačnú* (BM 181); *pomlúvati na koho z čeho* mluviti zle o někom pro něco, pomlouvati koho

pomluvenie (n.) řeč, rozmluva; *pomluvenie jmieti oč* mluviti, rozmlouvati o čem
pomluviti promluviti, porozprávěti
pomnieti co, nač míti na paměti, pamatovati, vzpomínati si
pomolditi se čeho poprositi zač; *neb což se Patron pomodlil* (BM 119) neboť zač (koliv) Patron poprosil
pomrznúti pomrznouti, zmrznouti; *pláne... večným mrazem vždy pomrzlá* (O 81)
poně (adv.) asi, snad, tuším, aspoň
ponúćti povzbuzovati, pobízeti
ponuknúti pokynouti
pop (m.) kněz
poplatiti komu čeho zaplatiti, oplatiti
poplúti čim zbroditi se (krví); *jenž (tj. meč) jest krví poplul tako* (V 1835)
poprava (f.) soudní pravomoc, právo, soud
popraviti koho v čem po právu učiniti, napravit, pomstíti
poprnutí přiletěti, přihnati se
popřieti komu čeho popřáti, dopřáti
porod (m.) původ, rod
porúbený poražený, pokácený
porúćti přenechávati, odevzdávati, svěřovati, poroučeti; 3. sg. *porúće* (z *porúćie*)
poručiti uložit, svěřiti, rozkázati; *poručiti se Bohu*
poruka (f.) moc
Porus, Pora (m.) os. jm., Porus, král indický; *Pore* (vok. sg. — *Pore Gu* — Š 27)
porušenje (n.) zkáza, záhuba
porušiti porušiti, zrušiti
Pore (vok. sg. m.); viz *Porus*
poriediti pořádati, řídit
posielati, 1. os. *posielaji* posílati
poskok (m.) skok; *býti na poskocě* pohotově, připraven

poskýtati se vydati se, vrhnouti se; *poskýtati se* (BM 152)
poslabiti oslabiti
poslušenie (n.) poslušnost
posoka (f.) štáva, miza, síla, pochoutka
pospěti pospíšiti si
postat (f.) množství, dav, lid, čelad; *svá* an. *vlastnie postat* sví, vlastní lidé
postáti postáti, zastaviti se, trvati; (*boj*) *postá* (3. ag. aor.) *na dlúžě* (V 1642) trval dlouho; dostaviti se, přijíti; *riedký opěť domov postá* (V 1121) málokdo se dostal nazpět domů
postatný pomocný, prospěšný
postava (f.) tvářnost, vzezření (V 392, B 166, B M 35)
postúpiti ustoupiti
posúdiťi, 1. os. *posúzi* posouditi
potáhnúti vtáhnouti, vytáhnouti, vyplouti; 3. sg. aor. *potěže*; 3. pl. *potahú*
potaknúti přisvědčiti
potaz (m.) dotaz, porada; *má o to potaz snadný* (V 106) může se na to lehce doptati
potázati koho otázati se, ptáti se, vpytáti se; *potázati se s kým oč* poraditi se; přech. přít. *potiežě se* (V 323)
potěci poběhnouti, dáti se do běhu
potepati ztepati, pobíti
potkati potkati, zastihnouti; *potkati se* (*bojem*) *s kým* utkati se, pustiti se do boje
potknúti co na se přivlastniti si něco; *potknúti se v čem* klopýtnouti, chybiti; *ač se kde v mých sloviech potknu* (V 27) jestliže se někde... zmylím
potlačiti (se) potlačiti (se), zničiti (se)
potočiti poslati, vyslati

potratiti ztratiti; *p. řěč*; *potratiti se* ztratiti se, zmizeti
potřeba (f.); *s potřebu* (V 986) podle potřeby, co potřebuješ
potřebovati čeho žádati (si); *potřebuje meče* (V 1393)
potřieti čeho setříti; *potřieti*, zničiti
potvřěti, iter. k *poturditi* (s dlouhým *ř* jako znakem iter. tvoření), *potvrzovati*, *ztvrzovati*, *udupávati*; přič. m. č. *potvřezal* (V 1203; pod. H 34)
potykovati se potýkati se, bojovati
povada (f.) vada, chyba an. hádka, rozbroj, různice
pověděti, 1. os. *povědě*, *pověděti*, říci
pověst (f.) zpráva (V 939)
poviděti čeho pohleděti, podívati se; *poviz... uzla* (V 1904) pohleď, podívej se na uzal
povoliti dovoliti
povoz (m.) vůz, povoz zbrojní; *na povozě* (O 71)
povrci pohoditi
povzdalovati čeho zdržovati
povztláhnúti k sobě stáhnouti, strhnouti
pozbyvati čeho pozbývati, ztráceti; *zbavovati se*, *pomjieti*, *brániti se*; *však jie* (tj. řeči křivé, nepravdivé), *kakž moha, pozbyvá* (BM 254)
pozlata (f.) pozlátka
požiti užiti, zažiti, zkusiti, zakusiti
požitý starý; opak *mladý*
Praha (f.); 1. sg. *Pražě* (B 241) v Praze
právě vskutku, správně
pravenie (n.) vypravování
právo (n.) právo, zákon; soud, soudní řízení; *s právem* právem; *po svém právu* (V 71) jak se na něho slušelo; *podlé svého práva* (V 373) podle své přirozenosti
pravý skutečný, opravdový; *své viery*

pravý (V 237) pravý, ryzí ve své věrnosti
prázdný prázdný; nezaměstnaný, lenivý; adv. *na prázdno* marně
preč v. pryč
prchnúti rozprášiti se, rozpadnouti se
probaviti protáhnouti, prodloužiti
probyti, 3. sg. *probude*, *prospěti*, *vzmoci se*, *rozmnožiti*
prodliti čeho prodloužiti, protáhnouti co, *pokračovati v čem*
prohoniti proháněti; *p. oř p. oře*, *koně proluka* (f.) proluka, průsmyk
proměňavati, *proměňevati* proměňovati
pronášěti se povídati se, vypravovati se, šířiti se pověsti
proněž (adv.) pročez, a proto
prorada (f.) zrada
prorádě (m.), *proradník* (m.) zrádce; *ta dva prorádě* (BM 1) ti dva zrádcové (jméno v pl., přívl. v du.)
proraditi zraditi; *proraditi se na smrt* zradou se vydati na smrt
prospěti míti úspěch (V 224)
prošřed, *prošřed* (předl.) uprostřed, doprostřed
prošředek (m.) střed; *v prošředku* (V 1240), *na prošředku* (H 75)
prošřední; *Prošřednie moře* Středozemní moře
prostrano (n.) prostor, volné místo; *na prostraně* (V 1676) na volném místě, ve volném prostranství
prostřieti prostříti; *prostřieti hlas* vydati hlas; srov. *zprostřieti*
prostý srozumitelný, jasný, rozumný
prosvietiti se rozsvítiti se, zasvitnouti, vyjasniti se
protieti komu co protíti
protivný odporný, nepřátelský; protismyslný; *protivně* odporně, nepřátelsky; *neprávem*
protivu (předl.) proti

protknúti protknouti; 3. sg. aor. *protče*
protřieti se protlačiti se
provoditi provázeti, doprovázeti
prsi (f. pl.) prsa
pršěti (an. *pršiti*?; LF 14, 95) prchat, rozprchávati se
pruhlo (n.) léčka, osidlo, nástraha; podle Gebauera (Slovník II, 213 a) s -ú- (prúhla, pl.)
Prusi (m. pl.) jm. nár. (B 223)
prvé (adv.) dříve; *pirvé* (O 33)
první první, dřívější; *prvie slova* (V 1932) dřívější slova, názory, smýšlení
pryč, *přič*, *preč* (adv.) pryč
prýskati stříkati, frkati; 3. sg. *prýšě*
přebierati přebírat, probírat
přebirati se přes řeku přepraviti se, přejíti...
přebyti přetrvati, přečkati, přežiti
přebývati zůstávati, trvati; *bydliti*, *žiti*
přečakati, *přečekati* přečkati
přečísti přepočítati, přečísti
před, *přede* (předl.); *před se*; srov. *předeň* před něho; *předsě*, *předce*, *přece* (adv.) před sebe, kupředu, stále
předěti jíti napřed; *vynikati*
předek (m.) předek; n. pl. *předci* (V 1488)
předek (m.) přední část, přední strana; *na předku*, *v předku*; *v předek* (V 1732) vpřed, napřed, kupředu
předšti (m.) předek, praotec (substantiviz. kompar.)
přehrubý velmi veliký, převeliký
přechvala (f.) chlouba, vychloubání, honosivost
přejěti, *přejeti* přejeti; *přejede vodu* (3. sg. aor.; O 33)
překlati přeraziti, zlomiti
přelstíti přelstíti, obelstíti
přelšenie (n.) přelstění, oklamání

přelutý předivoký, velmi divoký
přemnožený příliš veliký, nesmírný
přemnožití nad míru rozmnožití, rozhojnit
přepusta (f.) boží dopuštění, osud, sudba
přepustiti propustiti, prohnati (meč); dopustiti (co na koho)
přerád velmi rád
přeslyšeti poslechnouti až do konce, vyslechnouti
přestati čeho zanechat čeho, skončiti co
přítiti hroziti
převada (f.) překážka
převážiti se čeho rozhodnouti se k čemu, odvážit se čeho
převážný velmi smělý, odvážný, statečný; odhodlaný, rozhodnutý; *sem sém i tam převážen* (Š 81) jsem rozhodnut sem i tam, tj. pro život i pro smrt
převratak (m.) převrat, změna, záhuba, zkáza
přezřieti přehlédnouti, prohlédnouti
přežest (f.) postrach
přibósti se ke komu přihnati se, přijeti
přibrati se za kým vydati se, vypraviti se
přič v. pryč
příčina (f.) příčina, důvod; příležitost; *s lepší příčinú* (BM 173) s lepší příležitost, tj. v příhodnější časy
příčinný vyzbrojen, mocný, s mocným průvodem; *mnoho příčinněji* (V 947) mnohem více vyzbrojen, mocnější; adv. *příčinně*
přidati co, čeho přidati, podati, dodat (čáky), poskytnouti (rady); *přidati se*
přičítati se komu přičítati se, odporovati
přiekopa (f.) příkop
přieky (přečky u Trautmanna), ve spoj. *na přieky* (adv.) napříč; *dlí i na přieky*

(V 689) po délce i napříč, křížem krážem
přieta (f.) hrozba; *vzdávati přietu* hroziti, vypovídati boj
přieti přáti; 3. sg. *přeje*
přieti se přiti se, sváříti se; *at se nepřem* (1. pl.) *děle o to* (V 747)
přieval (m.) příval; pohroma, zkáza
přiezn, přiezen (f.) přízeň
přihnati přihnati se, spěšně přijeti; přihnati koho
přihoda (f.) příhoda, událost, dobrodružství; nebezpečí, boj; neštěstí, nehoda (zlá, protivná příhoda); štěstí (dobrá příhoda)
přihoniti přiháněti, honiti
přihotovati k čemu přichystati
přihroza (f.) postrach, pohružka, výstraha; srov. *připřěta*
přichoditi přicházeti, pocházeti
přichopiti se čeho uchopiti se, zmocniti se, přijmouti
přijiesti se dosyta se najísti
přijieti, přijěti, 1. os. *příjmu* přijmouti, dostati; přech. min. *příjem; přijieti se čeho; nevědiech se co přijěti* (V 866) nevěděl jsem, čeho se chopit, co udělat, co počít
přikázati; přikázati se komu odevzdati se, poručiti se; *přikázati se v službu komu* poručiti se, dáti se do služby
příklad (m.) příklad, znak, znamení
příměrie (n.) příměří, mír
připora (f.) překážka
připrniti se přihnati se, přiběhnouti
připřěta (f.) hrůza, postrach; srov. *přihroza*
připřieti se upřiti se, zarazit se, zastaviti se, ustrnouti, utkvěti
připuditi přiměti, přinutiti, přivěsti, uvěsti
přirozenie (n.) příbuzenstvo, pokrevnenstvo; *blížšie přirozenie* (V 1253)

= *blížšie přirozenie* (H 95) nejbližší příbuzenstvo, příbuzní
přirozený narozený k něčemu; *službú přirozeni* (BM 85) svým narozením, původem určení pro službu; *dvě stě junoš... svú šlechtú přirozenějších* (H 97) urozenějších
přisieci přísáhnouti; přič. min. č. *přisáhl*
příslovie (n.) pomluva, hana, špatná pověst
přítáhati táhnouti, postupovati
přítěci přiběhnouti
ptáti nač ptáti se; *ptáti čeho* hledati; *ptáti se na co* hledati, vyhledávati; *ni se na tvú škodu ptámy* (O 19) ani tvé škody nevyhledáváme
pučiti se pučeti, rašiti
puđiti se hnáti se, jeti
puklěř (m.) štít okrouhlý, obyčejně vypouklý, dřevěný a kovaný nebo obitý železem
purgrabie (m.) purkrabí
pustiti; p. oteži pustiti, povoliti oteže, uzdy
pušče (f.) poušť, pustina
puťce (n.) pouto
pykati litovati; mrzeti se, horšiti se; přech. přít. *pyčě, pyčúce* (nč. pykaje) lituje, -íce
pyrop (m.) granát

rád; komp. raději
rada (f.) rada, porada, rozhodnutí, myšlenka; moudrost, rozum; rádové
raditi, 1. os. *razi*
radný vědoucí si rady, moudrý
Radota (m.) jm. os.
Radvan (m.) jm. os.
ratištie (n.) násada, rukojeť u kopí
rob (m.) slovo nejasného významu, snad = potomek, dědic, následník

(Zub., LF 44, 126; starší výklady viz u Tr., Glossar, 123). Za pravděpodobnější pokládám však výklad Ryšánkuv, že se na místě, o něž jde (V 89), místo *rob* má čísti *vhod*. Podrobný výklad Ryšánkuv v Příspěvcích ke kritice a výkladu staročeských textů, LF 1 (76), 1953, 121
robě (n.) dítě, chlapec
robiti dělati, pracovati
rod (m.) narození, původ, rod, rodina
rodina (f.) rodina, příbuzní
rok (m.) doba; lhůta, ustanovený čas; *dáným rokem* (B 250), s instr. čas., před dávnou dobou, před dávným časem; n. pl. *roci* (V 2269) záměry
rota (f.) zástup
rovny; v adv. výr. po rovnú; všecko vám bude po rovnú (M 12) stejné, rovné, příznivé
rozbíti; stanovištie svá rozbichu (V 588) rozbili, zřídili své stany
rozhranie (n.) rozcestí, střed (z něhož se cesty rozbíhají)
rozjiti se rozjetí se
rozkázanie (n.) rozkaz
rozkázati; r. list nadiktovati
rozkoš rozkoš; přepych
rozměra (f.) rozměr, míra
rozmluvenie (n.) rozmluva, rozhovor
rózno (adv.) různě, na různá místa, porůznu; *srdce jde rózno čísti* (V 1901) srdce puká hořem, úzkostí
rozpač (f.) rozpakování, váhání, pochybnost; *bez rozpači* (V 1743) bez rozpaků, bez odkladu, neprodleně; *nejmieti rozpači: nejmějž... rozpači* (Š 82) nerozpakuj se, neváhej
rozpáciti se rozmysliti se, odraditi se, odstrašiti se, zviklati se; přijiti do rozpaků
rozpačný nerozhodný, zoufalý, beznadějný

rozpieti rozepnouti, napnouti, natáhnouti
rozpleniti popleniti, zkaziti, zpusťiti;
rozpleniti se
rozpomanúti, rozpomanúti se nač rozpomenouti se, vzpomenouti si, pomyslit
rozprach (m.) roztržka, zmatek; lok. sg. rozpraše
rozpršeti se rozprchnouti se
rozřěšiti se rozpustiti se, roztáti
rozšeci rozsekati; 3. pl. aor. rozšekú
roztieti rozetnouti, rozseknouti; 3. sg. aor. rozte
rozumný k čemu rozumný, znalý, schopný
rozvláčiiti; r. řěč rozvláčně mluvit
róžě (f.) růže
rúče (adv.) rychle
rúči rychlý, hbitý
ručičě (f.) zdrobn. k ruka
rúcho (n.) roucho, šat
Rusi (n. pl.) jm. nár. (B 233)
rušenie (n.) zboření, rozboření; proč se mu (městu Tróji) rušenie stalo (V 717) proč bylo rozbořeno
ruzenny červeně zbarvený (od ruditi červeně barviti)
ryboproda (?), ryboploda (?), ryboroda (?) (f.) (V 692) úroda, bohatství ryb (Tr. Glossar 124). Podle velmi pravděpodobného výkladu Trávníčkova ryb obroda, tj. úroda, hojnost ryb (Slav. Rundschau 1938, Ia, 29 až 30); tak čteme i my v tomto vydání rytierský, rytírský rytířský
rytierstvo, rytieřstvo (n.)
rytieř, řitieř (m.) rytíř
rzáti, hrzati ržáti, řehtati; hirzal (H 33) = rzal (V 1202), dvojslabič.; viz pozn. na str. 181

řád (m.) stav; z chlapieho řáda (V 212) ze stavu poddaných, měšťanů, městského
řebři, g. řebrie (m.) žebřík
řeci, řieci, l. os. řku, řikati, řici
řěč (f.) řeč, rozmluva, zpráva; věc
řěčiiti, l. sg. řěči mluvit, praviti, říkati
řěčský, řěčký v. hřečský
řediti oslabovati
Řek, Řek v. Hřeč
řediti řiditi, spravovati; řediti k brani připravovati se na odpor
řiedký řídký, vzácný; adv. řiedko zřídka, vzácně
řitieř v. rytieř
řúti řvati; řeve (3. sg. prez.); řula řvala
sada (V 202), přech. přít.; viz siesti, sadu
Sagarius n. Sagarius (m.) jm. řeky, lat. Sagaris n. Sangarius, nyní Sakari v Malé Asii
sáhati n. sahati čeho, nač sahati po čem, usilovati oč
sáhnúti sáhnouti; 3. sg. siehne, sehne sám (zájm.); sám jediný samojediný, zcela sám
samostriel (m.) středověká ruční střelná zbraň, kuše
Saracén (m.) jm. nár.; označuje Peršany
saracénský; s. král perský
Saracénstvo (n.) Peršané
sarapský, z lat. satrapenus
Sardiš Sardy, hlavní město Lýdie, vých. od Smyrny. Poloha města vylíčena je v pohádkovém zkreslení bez jakékoliv souvislosti se skutečností
sběhnúti, zběhnúti sběhnouti
sběř (f.) zástup, hejno
sbierati, zbierati sbírat; sbierati duši

zápasiti se smrtí; druhý již ležě umírá, a sen ještě duši sbírá (V 1749 a 50)
sboř, zboř (f.) hejno
sbožie, zbožie (n.) statek, majetek, bohatství; štěstí; po zbožiti, po zbožú = po štěstí šťastně; sta se jemu ne po zbožú (V 2117)
sbožný, zbožný bohatý, oddaný; pokolenie... sbožného není (V 238 a 39) není z bohatého rodu; adv. sbožně, zbožně právem, náležitě
sbrojě, zbrojě (f.) houf, zástup
ščěstie, ščestie, štěstie (n.) štěstí; po ščestí (B 80); ščěstie, ščěstie? (O 26); viz pozn. na str. 192
sde, zde (adv.)
sdělati zhotoviti, udělati, vyložiti, obložiti
sdiati, zdieti, l. sg. sději, zději, vykonati, udělati, učiniti, počiti; sdiati boj zvítěziti; sdiati se státi se, přihoditi se
sdravie, zdravie (n.) zdraví, život
sěč (f.) boj, seč
sehnti rychle dolů sběhnouti, sjeti sejmie se v. sniati se
šem (adv.) sem; šem i tamo, šem i tam, šem tam
sen (zájm.) tento; gen. sg. seho (V 739), sieho (V 598 a 1924); dat. semu (V 1756); lok. sem (V 1752); instr. sím (H 254); ak. f. (si) sí (V 1476); pl. nom. m. si (Š 8)
setky (BM 187), slovo nejasného původu i významu; snad je to g. sg. k f. setka, pův. sedka = oddych, odpočinek (Výbor I, 1258, Geb., Slov. I, 209 b), an. spíše setka = pótka setkání (LF 19, 99; ještě jinak ve svém vydání Prusík); viz pozn. k překladu příslušného místa na str. 204

setřieti v. zetřieti
Severus (m.) jm. os.
sežieci v. sžěci
shledovati obhlížeti, pozorovati
shon (m.) dav, množství; s velkým shonem (BM 88); jinak Jg. Slov. 4, 7 „všichni rázem“ a LF 19, 96 „s velkou prací, s velkým úsilím“
shnúti se o kom shrnouti se, nahrnouti se okolo, kolem
schrána (f.) schrána, ochrana, klec
schýliti se skloniti se
si v. ač si sub ače, ač
sice (adv.) jinak, tak; tak hi sice (B 107) tak i jinak, všemi způsoby, prostředky
sici (zájm.) takový; taký i sici takový i jinaký
Sidon (m.) jm. míst.
sieci (l. os. sahu) (nač), sahati, usilovati, bažiti, směřovati
sieci (l. os. seku) síci, kositi, sekati; sieci se býti se, potýkati se, bojovati
siesti, l. os. sadu sednouti si
sila (f.) síla, moc; množství
silně (adv.) silně, pevně, mocně
silný (adj.) silný, mocný, pevný; silná dva rohy (B 255) silně dva rohy (ak. du.)
sípati syčeti
siroba (f.) osiřelost, opuštěnost
skázati se ukázati se, objeviti se
sklad (m.) sestavení, složení, nastrojení, záměr
skládanie (n.) báseň
skládeč (m.) původce, strůjce
sklásti složiti, postaviti, vystaviti; sněsti; sklásti se sněsti se, nakupiti se
skluditi se s kým smířiti se
skok (m.); náhlým skokem (B 55) náhle, rychle
skot (m.) dobytek

skotě (n.) zdrob. k *skot*, dobytče
skrutiti se ohnouti se, zkrusiti se
skřičěti vydávati skřek, křičeti, volati
(o ptáčích volavých)
skřehlati skřipati, řinčeti
skúpati skoupati, smočiti
skutiti učiniti, udělati; *skutiti se* státi se
skýsti (1. os. *skytu*) podávati, nabízeti;
strkati, *nastrkovati*; 3. pl. aor.
skytú
sled (m.) stopa
slédati co slídití za něč., stopovati
sledník (m.) slídívý pes, ohař
slibný; *slibná řěč* (V 284) slib
sličný vhodný, slušný
slovice (n.) dem. k *slovo* slůvko
slovo (n.) slovo; pověst (dobrá an.
zlá), sláva; o *jich sloviech* (V 836)
o jejich slavných jménech, o jejich
slávě; v *náhlém slově* (BM 149)
rychle
slovutný vznešený, vzácný, znamenitý,
proslulý
složiti; *s. Živótek* ztratiti život; *všem
zajedno smrt složena* (V 2071) stejně
všem je smrt uložena, připravena,
určena
sl' úbiti se komu zlíbiti se, zalíbiti se
slúdití někým svéstí, oklamati někoho;
slúdití sobú v čem zklamati se v čem
slúp v. stlúp
slúti, 1. sg. *slovo* jmenovati se
služba (f.); *po službě* (H 247) po zásluze
smiěti odvažovati se, osmělovati se
smiěti se (směji se) smáti se
smirtcě, smirtcě (f.) dem. k *smrt*
smrtelný, smrtedlný
smúčěti znepokojovati, zarážeti, lekati,
rmoutiti
smútití se zarmoutiti se, vzrušiti se,
rozlítiti se
mysl (m.) smysl, smýšlení; rozum,
moudrá mysl, moudrost

snažný horlivý, snaživý, přičinlivý,
hbitý, rychlý
sněsti, zněsti sněsti, doněsti; *vydržeti*;
vyříditi; vrhnouti, mrštiti
sniesti snísti, sežrati
sniěti se sejiti se, shromážditi se, potkati
se; 3. sg. *sejme se* sejde se; *vojem se
sniěti* bojovně se sraziti, utkati
sníti (1. os. *sejdu*) sejiti; uplynouti;
jeliž všecka ta noc sjide (3. sg. aor.)
(B 210) dokud celá ta noc neuply-
nula; zahynouti, zemřítí; ubýti;
ihned mu (měsici) v svělosti snide
(3. sg. aor.) (V 2347) ihned mu
světlosti ubylo; *sníti se* sejiti se,
setkati se; utkati se
sočba (f.) sočení, pomluva, utrhaní
sotně (adv.) sotva, stěží
spáčěti (snad) opětovati, znovu, zjevně
osvědčiti, obnoviti (LF 19, 85 a
Slav. Rundschau 10, Ia, 30 a 31);
podle jiných (pravděpodobněji) od-
mítnouti, odvrátiti, odraziti (Jung-
mann 4, 224; Geb. Slovník I,
310 b; Tr.; ještě jinak Krok 7, 2);
nejlépe však vyhovuje asi význam:
ukliditi, likvidovati, tj. potlačiti
a potrestati (podle prof. Ryšánka;
srov. pozn. k V 1304—1311 na
str. 200)
spadnúti spadnouti, upadnouti, skáceti
se; dopadnouti (na něk.)
spála v. vzpála
spalmieř (m.) oblek pod tvrdým brně-
ním; u středověkých rytířů měkčí
šat vlněný nebo hedvábný pod pan-
cíř, aby netlačil
spěci se čim spēci se, slepiti se
spěliti spēchati, spēti
spěšiti spēchati, spēti
spierati se vzpírati se
spieše (adv.) rychle, spēšně
spievati zpívati

splanúti vzplanouti
splynúti uplynouti, zmizeti
spomanúti v. vzpománúti
spomínati v. vzpomínati
spoméli co vzpomněti, vzpomenouti, při-
pomenouti
spoviedati v. zpoviedati
sprosta (adv.) prostě
sprostný prostý, jednoduchý, neumělý
sprostřieti v. zprostřieti
spřieci spřáhnouti; přič. min. trp.
spřěžen
spuditi sehnati
sršěti hroziti se, děsiti se, bázlivě před
někým utíkati
srěci se smluviti se, umluviti se
ssieci sesekati, skoliti, sraziti
ssiesti sesednouti, vystoupiti, seskočiti;
3. sg. aor. *ssěde*
ssstáti v čem setrvati, vytrvati, vydržeti;
3. sg. *ssstojí*
ssstúpiti sestoupiti
stájě (f.) bydlíšě, obydlí, stavení
stan (m.); pl. stany, tábor
stáně (m.) stání
stanoviščě (n. pl.) stany, tábor, ležení
starost (f.) stáří
starosta (m.) stařec; představený, ve-
litel
statek (m.) užitek, zisk, prospěch,
pomoc
státi (1. os. *stanu*) stanouti, zastaviti
se, postaviti se; *státi se*
státi (1. os. *stoju*) státi, trvati, býti
(v čem); usilovati oč, pracovati
k čemu (po čem); *státi komu o život:*
však by o život tobě stálo (V 1099) ale
stálo by tě to život; *tak mi myslce
v obém stáše* (V 869) má mysl byla
nerozhodná
stav (m.) stav, situace; řádný, nále-
žitý stav, síla; *jenž ještě není na
stavě* (V 185) jenž ještě není v řád-

ném stavu, nedospěl ještě k oprav-
dové síle; příbytek, obydlí
staviti; (*jakož pi*) *rvní den staveno* (H 440)
= *ustaveno* (V 2398) stanoveny;
staviti se zastaviti se, zůstati
stěci oprchati, opadati
stesknúti sobě postesknouti si, zastesk-
nouti, zanařkati si; 3. sg. aor.
stešče sobě (BM 50); *a ne jeden sobě
stešče* (V 1813); *polekati se, uleknou-
ti se*: 1. sg. aor. *stesek sobě* (V 884);
srov. *stýskati sobě*
stěžiti koho, co stěhovati, táhnouti,
dopravovati, nésti
stiekati se stěkati se, sbíhati se
stieti stíti
stlačiti rozmačkati, udupati
stlúp, slúp (m.) sloup, pilíř, řada, šik
stoka (f.) stok vod, místo, kde se
shromažďují vody
stól (m.); *na jednom stole* (V 293) při
jednom stole, u jednoho stolu
stonati sténati, vzdychati, nařikati,
teskniti
stonúti utopiti se, utonouti
strana (f.) bok, strana; krajina; část;
třetie... světa strana (V 598); křídlo
vojska
strastně adv. k *strastný*; *velmi strastně*
(BM 259) k velké strasti
stráta v. zráta
strážě, stráž (f.) ochrana, stráž; m.
i f., strážce, strážkyně; *strážě náhlý*
(V 1384) rychlý, hbitý strážce
strážný (m.) strážce
střěla (f.) střela, šíp
střelec (m.) lučištník
střělnicě (f.) střelna
střielenie (n.) střelení z luku
střětnúti potkati, zastihnouti
stříc (m.) strýc, švagr
střici střihati, stínati (mečem); 3. sg.
aor. *střiže* (V 1591)

stříeci čeho stříci, střežiti; *stříeci se* koho, čeho stříci se, vystříhati se, varovati se
stříeti co šířiti, rozšiřovati; příč. min. č. *střel*
studnicě (f.) pramen
stuliti (Trautmann *stúlití*) co schýliti, přimknouti, přitisknouti
stvieti se skvíti se, třpytiti, zářiti
styděti se, 1. os. *styziti se*
stýskati sobě; 3. sg. *stýšče, stýště sobě* stýská si, naříká; srov. *stesknúti sobě*
súd (m.) soud
súdcě (m.) soudce
súdny; *den súdny* (V 2069)
sujny marný, zbytečný, neužitečný (Trautmann) nebo pomlouvačný, sočivý, nevraživý (Prusík); *sujnú řeč* (BM 226). Význam není dost jasný
suk (m.) větev, haluz
súmračití se šefiti se, smrákati se
súzený souzený, určený
svatyně (f.) posvátná věc, svátost; též *svacíně*
svázati, 1. os. *svieži; svázán* spoután; *již sú jiuž svázáni byli* (M 51)
svěsti; což sú zla na mě svedli (BM 340) kolik zla na mne složili, proti mně nastrojili
světle (adv.) zjevně, do očí; *světle se smieti*
světlost (f.) světlo, lesk, záře
světly jasný; ak. du. *světlá zraky* (V 14) pronikavý zrak
Světloplozě (?) (f.) moc světy plodící, příroda (O 53)
světloplozí (adj.) světy plodící (O 48); viz i *Natura*
svěžeti nebo *svěziti* dávití, rdousiti; 3. pl. *svězé* (V 1570) — (Zub., LF 44, 126 a 127)

sviečě (f.) svíce
svietek (m.) zdrob. k *svět*
solačiti svléci, oloupiti
svyčěj, svyčej (m.) obyčej, zvyk
svyčny obyčejný, obvyklý
Syrsko (n.) Sýrie
sžádati se čeho zatoužiti po čem
sžěci, sežieci spáliti; 3. pl. aor. *sežhú sžěliti se; sžěli se komu v čem; každému se vás v tom sžěli* (3. sg. imper.) (M 2)

šal (m.) zvuk
šalměje (f.) šalmaj, písňala
ščenec, štěnc (m.) mladý pes, lev an. vlk, mládě
ščeř (m.) štěp
ščeštie, štěštie (n.) štěstí; viz *sčeštie*
ščit, štít (m.) štít
širě (f.) šířka, výška moře, širé moře
škoda (f.) škoda, újma; úrok (O 19)
škodny škodlivý
škříně (f.) skříň
šlechety vznešený, urozený, ušlechtilý
šlechta (f.) šlechta, šlechtický stav, urozenost
špic (m.) čelo vojska
štrus (m.) pštros
šturm (m.) útok
šturmovanje (n.) útočení, útok
šturmovati útočiti, hnáti útokem

tahdy, obyc. *tady* (adv.) zde, tu, tudy
takéže, takéž (adv.) právě tak, podobně
tamo, tam (adv.)
Tanajs Tanais, starověké jméno řeky Donu
tápati klesati, zapadati; tonouti, topiti se
Tateři (m. pl.) Tataři (B 230)
tdy v. tehdy

Těba (f.) Théby
těci běžeti; hnáti útokem
tehdy, tdy, tehdyž(e) (adv.) tehdy, v té době, tenkrát
Telamon (m.) jm. os.
tělestně (adv.) tělesně
tepruv (adv.) teprv
těženie (n.) výtěžek půdy, úroda; žeň, sklizeň
těžký; ľud těžký (M 71) lid s těžkou zbrojí, těžkooděnci; v. *lehký*
tieskn (f.) tíseň
tis'úc, cis'úc, tisíc, tusíc, tiusíc (čísl.)
tištěti se tisknouti se, tlačiti se; 3. pl. *tiště se* (V 2038)
tlačiti mačkatí, rozmačkávati, dupati
ilumačiti tlumočiti
točiti; t. sobú točiti se, obracetí se, klátiti se
točúš = čúš (adv.) totiž
toliko, tolik (adv.); srov. *koliko, kolik toliž* (adv.) tu teprve, tehdy
topiti topiti, utápěti
tráti v. trváti
tratiti kaziti (V 976)
trest (m.) třtina, rákos
Tróje (f.) jm. míst.
trstie, trscie, třtie (n.) třtina, rákos, rákosiště
trúba (f.) trouba
trubači; t. hlas (V 2439) hlas trubačů
trud (m.) námaha, úsilí, práce
trúp (m.) špalek, pařez
trvati, tráti trvati
třěčěti praskati, praštěti
tříděti, tříděti, tříděci (čísl.) třicet
třiesti čim třásti, trhati, škubati; *třiesti se* třásti se; přech. přít. *třasa*; příč. min. č. *třásl* (jednoslab.)
třieti se več tříti se, vnikati; *třieti se na koho* dorážeti; *trúce se tam na Patrona* (B M 159)

tu, tuto, tuže, tuž (adv.) tam, zde; tehdy
tudiež (adv.) stejně, také (Zub., LF 44, 127)
tuhý nepovolný, pevný, neústupný, nepřístupný
tuto, tuže v. tu
túžiti na koho naříkati, žalovati
tvář (f.) tvář; *němá tvář* (M 84) o zvířatech
tvář (f.) zvláštní ochranný přístřešek při obléhání (testudo); slovo zcela jiného původu než předcházející (viz na str. 213)
twořec (m.) tvůrce
tvrdny tvrdý, pevný, stálý, vytrvalý
tvrdost (f) pevnost, jistota, bezpečnost
tvrdý tuhý, pevný; namáhavý, krutý; velký; řádný, způsobilý
tvrdě pevně, řádně
tvrzě (f.) tvrz
Tydeus (m.) jm. os.
Tyrus (m.) jm. proslulého přímoř. a obchod. města ve Foinikii; g. *Tyrie* (H 7), *Tyře* (V 1176), snad neporozuměním českého básníka (srov. u Gu: „hinc venit Ancycram“) nebo možná už vlivem jeho latinské předlohy. Viz. pozn. k V 1176 na str. 199—200
týti tloustnouti, tučněti, nadýmati se, nafukovati se

ubáti se uleknouti se, zaleknouti se
ubiti ubíti, udupati; zabíti
ubuditi probuditi, vzbuditi
úd (m.); n. pl. *údi*
udáti se udáti se, přihoditi se; vydařiti se, podařiti se
udatstvo (n.) udatnost, statečnost
udávati dávati, udělovati
úfati doufati, důvěřovati v koho, ke komu
úhel (m.) úhel, strana; *na všě úhly* (V

982) = *na vše krajě* (V 996) na všechny strany, úplně, zcela
uhlaviti hlavu sraziti, stíti
uhlédati vyhlédnouti si; *by svůj čas uhlédal* (B M 188) aby si vyhlédl, vyvolil vhodný čas, okamžik
uchvátiti popadnouti, uchytili, uchopiti; *svů řeč uchvátí* (V 902) začal mluvit
uklásti co o kom nastrojiti úklady, lstivě rozhodnouti proti něk.
ukradnutí; ukradnutí se odkrásti se, vytratiti se, kradmo utéci
ukrátiti, 1. os. ukráci čeho ukrátiti, zkrátiti; *ukrátiti komu životka* zbaviti něk. života
úkrop (m.) horká, vřelá voda
uložiti vymyslet, uchystati, připravit, ustanoviti
umělý znalý, zkušený
umířiti se smířiti se, usmířiti se
umlouvenie (n.) úmluva, dohoda, záminka
umniti se umenšiti se, ubýti
umnožiti rozmnožiti; *v téj věci nic neumnoži* (V 454) v té věci nic nepřilíhl, k tomu nic nepřipojil, nic dále nemluvil
umnozovati se rozmnožovati se, přibývati; *u panosti neumnožij* (roz. se) (V 288) v pití nepočínej si nemírně
umný rozumný, schopný
umysliti usmyslet si, uvážiti, rozhodnouti
umyšlenie (n.) úmysl, rozhodnutí, záměr
unaviti zahubiti, zabít
unořiti slez an. slz prolíti slzy
upadnutí; v tom jima (dat. du.) *mysl nic núpada* (= *neupadla*) (BM 58) v tom jim mysl neklesla, neochabla, neupustili od toho
upatřiti koho spatřiti
upierati se v co upirati se, zaměřiti se na co

upomanúti koho upomenouti
uposlúchati uposlechnouti
úprava (f.) příprava, výstroj, výzbroj, nádhera
upravěti připravovati, opatřovati, spravovati
upriemý, upriemný rovný, přímý
urozoměti čemu porozuměti
úřední; lidé úřední (B 183) úředníci
úsilé (n.) práce, namáhání, úsilí
úsilný namáhavý, obtížný, těžký
usilovanie (n.)
ustalý unavený, umdlený
ustati unaviti se, umdlíti; *ustati, přestati*
ustavenie (n.) ustanovení, určení, uspořádání
ustaviti postavit; ustanoviti; zříditi, zavěsti
ustlati ustlati, připravit
ustrášiti postrašiti, nahnati strachu; *ustrášiti se*
ustýchati se čeho ostýchati se, obávati se
usýpati co na sebe sypati, chvatně házeti, oblékati; *usýpá brně; čti usýpá* (V 1395)
utazovati čeho dotazovati se, vpytávati se; nejisté; snad *vztazovati* (?)
utěžiti získati, vydělati, vyhráti; přič. min. č. *utěžal*
utieli utíti; 3. sg. aor. *utě*
utkati koho potkati
utočiti krvi an. *krve* prolíti krev
útratný drahý, drahocenný
útroba (f.) vnitřnosti, mysl, smýšlení; *v útrobě* (O 52) v mysli, v srdci
uwázati se več přivlastniti si, ujmouti se
uwáznúti; 3. pl. aor. uwázú (V 2183)
uzeptati vypátrati, vyzkoumati; (nebo spíše) umluviti
uzlatiti se vyzdobiti se zlatem
úžest (f.) úděs, zděšení
užiti čeho užítí, zakusiti; *nejeden toho zlým užil* (V 797) měl z toho škodu

vaditi koho s kým popuzovati, drážditi
var (slunečný) (m.) úpal
vádně (f.) zvyk, náklonnost, způsob, vlastnost
vaz (m.); *špadesa kořma* (dat. du.) *přez vazy* (V 1581) přepadli koním přes šíje (Mil. Šváb, Příspěvky 152 a 153)
váziti odvažovati, nasazovati, všanc vydávati (duši, život)
vdy = vždy, veždy
vebrati se več vniknouti
vece, vecě, vece, 3. sg. aor. k věčeti, řekl, pravil
věčší, věžší, věšší, věčel, věči; najověčší
věd (f.) věstkyne, čarodějnice
věděti, 1. os. vědě věděti, znáti; věděti brodu věděti o brodu, znáti brod
věhlasný moudrý (V 1)
vehnati vtáhnouti, vtrhnouti
věk (m.) věk, život; adv. *věkem* sotva, stěží; *na věky* věčně
veklati vbodnouti, vraziti
velblúd (m.) velbloud; slon
veleti komu kázati, rozkazovati; 3. pl. *velé*
velt, velé, velé velký; *velím* (adv.) velmi, mnohem; *velím více* mnohem více
velmě (adv.) velmi
vem v. vy
vepř (m.) kanec
věrně (adv.) věrně, opravdově, upřímně; vskutku, jistě
veselé (n.) veselí, radost -
veslati vyslati, poslati
veslo (n.); g. pl. *vesl* (jednoslabič.) (V 575)
věst (f.) zpráva, poselství; znamení
věstý známý, jistý, určitý; též *zvěstý*. Adv. *věstě* určitě, jistě
vesvět (z *veš světi*) (m.) celý svět
veš, všě, vše (zájm.) celý, každý, všecek; *vešken, všěcka, všecko* ap.; *veš svět* (V

1000; B 225, 261; Š 51); viz *vesvět větrník* (m.) lodní plachta
vévoda (m.); *syrský vévoda* (V 1547) Syriac praefectus (Gu)
vévoditi nad čím vládnouti, panovati
vezřenie (n.) vzezření, pohled, tvář; *na vezřeni* (V 1481) na pohled, na oko
vezřieti nač vzhlednouti, popatřiti; *vezřel* (3. sg. aor.; O 49) vzhledla, popatřila na ně (Natura)
veždy (adv.) vždy; též *vždy, vdy i vžda*
věžel (f.) věž
vhlobiti vniknouti
vhod (adv.); viz *hod*; srov. i *rob*
viděti, 1. os. viziu, vizi
viece, viac (adv.) více, spíše, déle, (na)dále, napříště; *náviece, najviece* nejvíce
viera (f.) víra; důvěra; věrnost
vina (f.) vina; záminka
visatý visutý, zavěšený, přivěšený; *v. vóz, jinde visutý vóz* = lat. *essedum* (LF 20, 230), v naší básni „lehký přepychový vozík“; *na vozě visatém* (H 78)
vítěz (m.) hrdina
vítěžský hrdinský, vítězný; *vítěžsky, vítěšky* (adv.)
vlačiti se (*vláčiti se* podle Trautmanna), *vláčeti* se
vas (m.); *za vlas* (ve větě zápor.) = nic, vůbec nic; *jakž se tu nesta za vlas to* (BM 178)
vlast (f.) kraj, krajina, země
vlastce (f.) zdrob. k *vlast*
vlásti, 1. os. vládu vládnouti; *vlásti sobú* (V 1584) sebou hnouti, hnouti se; *sebu nevlada* (V 1709) nemoha se hnouti
vléci vléci (nohy); navlékati, oblékati (spalnice, zbroj)
vnada (f.) způsob, mrav, obyčej

vnaditi se povzbuditi se, cvičiti se, zvykati si
vnadný zvyklý, zdomácnělý, obeznámený, cvičený
vnítí, 1. os. *vejdu*, vejítí, vstoupiti, dostati se
vnočiti vniknouti, vraziti
vnuka (f.) vnučka
vňuž, *vniuz*, *vniž* (adv.) jako; zesílené *vňužto*, *vňužkoli*, *vňužtokoli*
vóbec (adv.) veřejně
vódcě (m.) vůdce
vodný vodnatý, rozvodněný
vojen, *vojna* (m.) bojovník
vojevati bojovati
vojna (f.) válka
vojska (f.) vojsko; d., 1. *vojščě*, *vojšče*, *vojště*
vól (m.) vůl
vóle (f.) vůle, přání; volnost, zvůle, bezuzdnost; *dáti vóli komu*; plnost, hojnost, blahobyt
Volkon (m.) jm. os.
voščěný, *voštěný* voskový
vóz, *voza* (m.) vůz
vracěti zvracetí, dávati
vrah (m.) nepřítel
vrátiti se, 1. os. *vráci se*
vrátký vratký, pomíjející, nestálý; *vrátek* (V 1868)
vrci vrhnouti, hoditi, mrštiti; 3. sg. aor. *vrže*; 3. pl. aor. *vrhú*; *vojnu ottad náhle vrže* (V 1143) válku odtud rychle jinam obrátil, přenesl; *vrci se vrhnouti se*; *tam se mezi kořistí vrhú* (V 1838)
vrch (m.); *ot vrchu* (V 1166) shora; *po vrchu* (V 1686) nahore
vrš, *vrši* (f.) sypání, obilí jako mzda, mzda
vsieci vsekhnouti; 3. pl. aor. *vsěkú* (V 1740, 1800)

vsiesti vsednouti (si); *na kón vsěde* (3. sg. aor.; M 93)
vsmiěti se vysmáti se
vspěšiti pospíšiti
vstonati onemocněti, rozstonati se; 3. sg. *vstóně*
vstrašiti se v. *vzstrašiti se*
vsýpati viz *usýpati*
vsývati se več hnáti se, pouštěti se do čeho. Slovo ne zcela bezpečné a jasné. Srov. pozn. k BM 226 na str. 191
všady (adv.) všudy
všako, *všakož*, *však*, *všakž*, *všakoti* (sp.) ale, (a)však, přece; *až však*, *aže však* až posléze, konečně
všaký každý, všechen, veškerý
všelík (adv.) ovšem, také; srov. *obak*
všelíkaký všelijaký, všeho druhu
všelický každý, všechen
všudy, *všdy* (adv.) všudy
vtáhnúti vtáhnouti
vtieti vtíti, vseknouti; 3. sg. aor. *vtě* (V 1705)
vy (zájm. os.); dat. *vem* (V 1063), větš. *vám*, ak. *vy*
vybósti (ostruhami) pobodnouti, popohnati; *vybósti z koní* (V 1360) bodáním koní co nejrychleji se rozjeti
vyčítati vypočítávati
vydřietí se vytrhnouti se, vyvrátiti se
vychoátiti vytrhnouti, vyrvati
vyjítí; 3. sg. aor. *vymide*, *vynde*; *krátký čas toho vymide* (V 113) asi: krátký čas od toho uplynul; v. z čeho ujítí, uniknouti; *jenž (lid) množstvem z čísla vynide* (V 1280) ani se nedal spočísti, byl nesčíslný; uplynouti, pominouti, skončiti se: *vynidú mdle všitci roci* (V 2269) všechny záměry skončí špatně
vykluditi, *vykliditi* vykliditi, vystěhovati, vyvésti

vyknúti čemu uvyknouti, zvyknouti si
vykupiti se vyjítí z kupy, ukázati se, objeviti se
vyláditi vyvábiti, vylákati
vyníeti, *vyjmu* vyndati, vytáhnouti; *stěšla nevyjme se z svého těla* (Š 86 a 87) nebude vyňata; *vyníeti kotvy* zdvihnouti kotvy
vyplanúti uprchnouti, utéci
vypleniti vyhubiti, zničiti
vyprávěti vyprávěti
vyprávědný vypověděný, vyobcovaný; *člověk vyprávědný* vyhnanec
vyprávěti vypravovati
vypráviti pověděti, vypověděti; vypraviti, odeslati; *vypráviti se* dostati se, uniknouti; *vypráviti se*, *vydati se* na cestu
vyryti vyrýti
výsost (f.) výška
vysunúti se na koho vyřítiti se, vrhnouti se na koho
vytéci vyběhnouti
vytiekati vytékati
vyvázati rozvázati a vybrati, vyndati; 2. sg. *vyviežeš* (V 986)
vyvésti; v. z čeho zbaviti, oloupiti
vyvinúti ot čeho vymknouti se, vyprostiti se, uniknouti, ujítí
vyvřietí koho, co na koho vypustiti, vyštvati
vyzřietí vyhlédnouti
vz (předl.) proti; *vz něho býti* (V 409) býti proti němu, stavěti se mu na odpor
vzbáti se lehnouti se, polekati se
vzblúdití, *zblúdití v čem* zblouditi, zmýliti se, chybiti; *vzblúdití se*
vzbósti, *zbósti* vbodnouti, zabodnouti; 3. pl. aor. (v) *zbodú*
vzбудiti, *zбудiti se* vzbuditi se, vzbouřiti se, vznítiti se, popuditi se

vzbuoh (adv.) zbuhdarma, nadarmo, marně, pošetile (LF 12, 286 a 287)
vzbúžeti = *vzbuzovati* popuzovati; 3. sg. *vzbúžie* = *vzbuzuje*
vzdietí dáti jméno
vzdvihnúti, *zdvihnúti (se)* zdvihnouti (se)
vzebrati se vybrati se nahoru, vyléztí
vzehřměti zahřmítí
vzem, *vzemše* v. *vziěti*
vzhaněti pohaniti
vzhóru (adv.) vzhůru, nahoru
vzhrděti zpyšněti
vzhroziti se zhroziti se, zděsiti se
vzhod (m.) východ
vzchoditi vycházeti
vzchopiti se vzchopiti se, sebrati se, dodati si myslí; *vzch. se na smrt* vydati se na smrt
vzchovati koho vychovati
vzchytiti popadnouti
vziěti, 1. os. *vezmu* vzítí; *vziěti s sobú*; *vziěti boj s kým* bojovati; *vziěti škodu*, *ztrátu*, *vziěti radu*: *vezm sobě protivnú radu* (V 100) špatně si poradiv; *vziěti příměrie* uzavřítí mír
vzímati; v. *radu s sobú* raditi se sám se sebou
vzklásti vložití
vzkopati vykopati
vzmieniti zaměřiti, pokročiti
vzmluviti ke komu promluvití
vznímati se zdvíhati se, útočně se stavěti, vzpínati se
vzníti vyjítí, vystoupiti, vyletěti; 3. sg. aor. *vznide*; *vzníti nad koho* vyniknouti; *příč. m. č. vzšel* (V 26)
vznajiti uhráti, rozpáliti
vznořiti se vplížiti se
vzpáchati vykonati, spáchatí
vzpála, *spála* (f.) úpal, vedro
vzpiěti se obrátiti se, otočiti se; (nebo *spíše*) vzpřičiti se, zastaviti se

vzpínati rozpínati, připínati, natahova-
ti, oblékati (pláty)
vzplakati dáti se do pláče, zaplakati
vzploditi povýšiti, pozdvihnouti, po-
vznésti
vzplynutí vyjeti (na moře)
vzplývati, zplývati plynule, vlnovitě se
vznášeti, vzdýmati se, vlniti se
vzpodjieti pozdvihnouti; vzpodejma
(přech. přít.)
vzpomanúti, zpomanúti, spomanúti (sě)
vzpomenouti si, rozpomenouti se;
vzpoměň se! (V 1302)
(vzpomínati), zpomínati, spomínati
(vzprchnúti), zprchnúti završeti; vzlét-
nouti
vzrósti vyrůsti
vzrúdití zarmoutiti; vzrúzen
vzstrašiti, vstrašiti se postrašiti se, pole-
kati se
vzšel v. vzníti
vztáhnúti ustoupiti; v. se vytáhnouti se,
vyšinouti se; 3. sg. aor. vztáh se
vzhóru (O 40) vytáhl se nahoru,
vzhúru
vztázati zeptati se, vyptati se
vztazovati vyptávati se, zkoumati, vy-
šetřovati
vztrhati vytrhnouti
vztrhnúti se strhnouti se, zdvihnouti se;
3. sg. aor. vztrže se (V 532)
vztřěštetí zavržati, zaskřípati, za-
praskati
vzúk = zvuk
vzučný zvučný
vzvařiti se vzkypěti
vzvázati přivázati, podvázati (helmu
nebo přilbici, čímž rytíř skončil
výzbroj a byl připraven k boji)
vzvědětí, zvědětí co, koho dozvědětí se co,
o čem, o kom
vzvésti zdvihnouti, pozdvihnouti (zra-
ky), vztyčiti (žrd)

vzvoditi pozvedati, pozdvihovati (oči)
vzvoliti, zvoliti zvoliti, vyvoliti
vzvorci co nač vhoditi
vzývati se nazývati se
vzžéci zapáliti; 3. pl. aor. vzežhú (H
330)
vžda, obyč. vždy, veždy (adv.) vždy;
(ruka) ... vždy nesyta (V 1854) =
= (mysl) nikdy nesyta (Š 50), roz.
jest = nikdy není syta
za = zda, zdali (sp.)
zabiti zabítí; 3. mn. zabiú, z toho zabí,
později zabijí
zabyti se, 1. os. zabudu se zapomenouti
se, rozžuriti se, ztřeštetí se
zadrhnúti zadrhnouti, zavázati
zahřaznúti uvážnouti, zapadnouti, uto-
nouti; 3. pl. aor. zahřazú (V 2184)
zahřesti, zahřiesti zahrabati, pohřbítí;
zahřesti se ukrýti se, schovati se
zajedno v. jedno
založenie (n.) základ, přirozenost
zamanúti vzpomenouti si, umíniti si
zamiestiti se pomíchati se, smísiti se,
sraziti se; tehdy se zástup zamiesi (3 sg.
aor.) (V 1564)
zamiesti, zamatu, zameteš zaplésti, za-
hnísti; v němž (v ohni) by dušě zamátl
hustě (O 59)
zamlý chabý, slabý, zmořený (hladem)
ap.
zámutek (m.) zármutek, smutek
zamútití se pobouřiti se, znepokojiti se,
rozčilliti se
zámútný smutný
zámysl (m.) úmysl, plán
zamyšliti smysliti, vymysliti
zamyšlenie (n.) úmysl, rozhodnutí,
záměr
zapomanúti, 1. os. zapomanu co, čeho, koho
zapomenouti
zapomnieti zapomenouti

zařúti zařvati; 3. sg. aor. zařu (O 74)
zařval
zasě (adv.) zpět, opět, zase
zastierati se zakrývati se, chrániti se
zastřeliti koho veš střeliti, postřeliti,
zastřeliti
zastřieti co čím zastřítí, zahaliti
zatiekati obtékati, omývati, oblévati
zatiem (adv.) zatím, potom
zatieti koho títi, udeřiti
zatočiti; z. mysl čím poklesnouti pro něco
na mysl, na duchu: jímž nic myslí
nezatočě (přech. přít.) (H 308)
zatratiiti vyhubiti, zničiti, ztratiti se
ztratiti se, zmizeti
zatuliti co čím zacpati, ucpati (Traut-
mann zatúlití)
zavinilý vinný, provinilý
zaviniti komu an. proti komu provinití se,
prohřešiti se proti někomu
zavinúti zavinouti, zabaliti; až mi se
v srdci zavine (V 801) až se mi v srdci
zasteskne, srdce mě zabolí
zavrci zavrhnouti, odvrhnouti, odložití;
zavrci se čím zakrýti se; 3. pl. aor.
zavrú
zavše (adv.) vždy, stále
zažéci zapáliti; 3. pl. aor. zažhú
zbava (f.) osvobození, svoboda
zběhnúti v. sběhnúti
zběstvo (n.) vyhnanství
zbierati v. sbierati
zbitec (m.) padlý, zabitý
zbleděti zblednouti
zboř v. sboř
zbošti vypíchnouti (komu oči); 3. pl.
aor. zbudú (V 2080); probodnouti;
zboten (B 42); vyhoditi se sedla; neb
jiuž s koně král jich zboten (V 1782)
zbožie, zbožný v. sbožie, sbožný
zbrojě v. sbrojě
zbuditi se v. vzbuditi se
zbylý koho zbavený, oloupený

zbýti koho, čeho zbýti se, zbaviti se;
zprostiti se; pozbýti, ztratiti; unik-
nouti, ujíti; ubýti
zčistiti se vyčistiti se, vyjasniti se
zde v. sde
zdieti v. sdieti
zdieti se, 3. os. zdí se zdáti se
zdravie v. sdravie
zdvihnúti v. vzdvihnúti
zed (f.) zeď
zechlý v. zsechlý
zeměnin (m.) zeman, šlechtic
zemice (f.) zdrobn. k země kraj, krajina
zetřieti rozetřítí, rozmělniti, rozlomití,
rozdrťiti, rozbítí; přič. min. č. ztrl;
nebo se jim řebrie ztirli (Š 64) neboť se
jim žebříky zlomily, roztrřistily.
Prusík čte stří od setřieti s pod. význ.
(Krok, 7, 216)
ževný, zjevný; adv. ževně
zhoditi nahraditi, přiměřeně srovnati,
uspořádati; 2. sg. imper. zhodi
(O 25)
zkrotka (adv.) pokorně; pomalu, ne-
náhle, neprudce; ne zkrotka (B 72)
prudce, divoce
zličiti stvrditi, osvědčiti, prokázati;
(pravděpodobně) zličichu, 3. pl.
aor. (H 488); srov. doličichu (V 2426);
zličiti se udáti se, přihoditi se, splniti
se
zmilelý milý, milovaný
zmisati zmizeti; 3. sg. zmiše (H 481)
zmoci; co to pomůže, ač nás každý život
zmóže (V 2336 a 7) ... život ztratí,
obětuje; zmoci se v čem vyčerpáti se,
obětovati se
zmráčiti se zamračiti se, zachmuřiti se
zmrlý zemřelý, mrtvý
znamenati znamenati, pozorovati
znamenávati znamenati, značiti
zněsti v. sněsti
znoj (m.) vedro

znýti ochabnouti, touhou umdlíti,
 (u)strnouti
zořě (f.) ranní záře, červánky, oblaky;
 ve stejném významu pl. *zořě*
zorní jitřní, ranní
zpáliti spáliti
zpara (f.) parno, vedro, horko
zplývati v. *vzplývati*
zpomanúti v. *vzpomanúti*
zpomínati v. *vzpomínati*
zpořediti co spořádati, určit; z. *koho*
 k čemu přikázati něk. k něč.
zpviedati, *spoviedati* vzkazovati
zprchnúti v. *vzprchnúti*
zprostiti koho zprostiti, vyprostiti, vy-
 svoboditi, zachrániti
zprostřieti, *sprostřieti* předložiti, před-
 nésti; *zprostřieti prosbu*; vyslati, vyda-
 ti; *tu křik sprostřěchu veliký* (V 1386)
zpríjieti koho přijmouti
zračiti vyjeviti, ukázati, způsobiti;
by Bóh ... to zračil (B 226 a 7);
zračiti se vyjeviti se, ukázati se, vy-
 plniti se; *nebo se ten (sen) ... na jěvě*
zračí (V 1332 a 3) (sen) se ve bdění
 vyjeví
zrak (m.); *zraky* (du.) oči
zrnce (n.) zrnko
zřenie (m.) vidění, zření
zřieti nač, več zřítí, dívati se, viděti
zřievati dívati se, hleděti
zsechlý zeschlý; srov. *zsechnúti*, *zschnu*;
 tak je patrně čisti ruk. *zechle* =
 = *zsechlé* (B 59)
ztráta, stráta (f.) ztráta, škoda

ztrl v. *zetřieti*
ztruditi se unaviti se, umdletí
zvátí, *zovu* koho volati
zvěděti v. *vzvěděti*
zvěř (m. i f.) zvěř, zvíře
zvěstý = *věstý* známý, určitý, jistý
zvieřeci zvířecí
zvieřinice (f.) večernice
zvoliti v. *vzvoliti*
zzobati sezobati

žádati čeho, koho žádati, přát si
žádný žádoucí, milý, drahý
že, ž', jež, ježe (sp.) že, protože,
 poněvadž
žáci, 1. os. *žhu* páliť
žěditi toužebně žádati, toužiti, touhou
 hořeti; ... *se nič nežědí* (O 20/21 —
 doplněk Škarkův) po ničem se
 netouží
žěl (m.) bol, žal; *žěl mi je toho* je mi toho
 líto
železný; *železný klobúk* (V 400) přilba
železo (n.); pl. *železa* (V 1394) železná
 brnění a zbraně
žen (f.) žen
žito (n.) obilí
živě (adv.) čile, zčerstva, zmužile
živótek (m.) zdrob. k život
živý; *živ nevědě* (V 908) jako že jsem živ,
 vůbec, naprosto nevím; *nevědieše, co*
živ zdějš (přech. přít.) (V 1431) ne-
 věděl vůbec co dělali
žížela (f.) mravenec
žrd (f.) tyč, bidlo, žerď

PŘEHLED DŮCHŮVANÝCH ZLŮMKŮ STAROČESKÉ ALEXANDREIDY

(S odkazem na stránky, kde jsou jejich verše otištěny)

Zlomek Svatovítský, v. 1—2460	31—109
Zlomek Budějovický, v. 1—342	109—121
Zlomek Muzejní, v. 1—80	121—124
v. 81—124	137—140
Zlomek Budějovickomuzejní, v. 1—346	125—136
Zlomek Ostrihomský, v. 1—40	141—142
v. 41—87	149—150
Zlomek Šafaříkův, v. 1—91	143—148
Zlomek Vídeňský, v. 1—109	152—155
Zlomek Jindřichohradecký, v. 1—492	156—170
Druhý zlomek Budějovický, v. 1—90	171—174

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Frontispice: P. Puget, Alexander Veliký (Louvre v Paříži). A. Matějček, Dějepis umění V, 1932, č. 414

1. Alexander podle Lysippa (Paříž, Louvre). A. Matějček, Dějepis umění I 1922, č. 354
2. Raffael Santi, Plato a Aristoteles. Výsek z fresky Škola athénská (1509 až 1511)
3. Dobývání města Meloth vojskem Holofernovým (Judit II, 12—13). Velislavova bible (Národní a universitní knihovna v Praze)
4. V. Hynais, Paridův soud (ČSAV v Praze). Matějček VI, 1936, č. 426
5. J. L. David, Láska Parise a Heleny (Louvre v Paříži). Matějček VI, č. 88
6. Mramorový sarkofág s bitvou Alexandrovou ze Sidonu (Muzeum v Cařihradě). Matějček I, č. 358
7. Ležící Peršan (Řím, Kapitol)
8. Sodoma, Alexander a ženy Dariovy (Freska ve Ville Farnesině v Římě). Matějček IV, 1929, č. 310
9. P. Veronese, Dariova rodina před Alexandrem (Národní galerie v Londýně). Matějček IV, č. 405
10. Charles Lebrun, Vjezd Alexandra Velikého do Babylónu (Louvre v Paříži). Matějček V, 1932, č. 595
11. Příběhy Alexandrovny (Knihovna v Bruselu). Matějček II, 1924, č. 825
12. Zlomek Svatovítský (v. 1—26), knihovna metropolitní kapituly pražské (u sv. Víta), rkp. N 10, list 157 b. Předtím konec latinského pojednání Odorica de Pordenone, De mirabilibus orientalium Tartarorum
13. Zlomek Budějovický (v. 172—257), knihovna městského muzea v Českých Budějovicích
14. Zlomek Muzejní (v. 41—60, 61—80, 103—107, 108—113, 114—118 a 119 až 124), knihovna Národního muzea v Praze (sign. 1 A c 58)
15. Zlomek Budějovickomuzejní (v. 1—87), knihovna Národního muzea v Praze
16. Zlomek Jindřichohradecký (v. 1—82), knihovna Národního muzea v Praze
17. Zlomek Ostřihomský. List Ia a IIa. Seminární knihovna ostřihomská, umístěná nyní v knihovně Simor

OBSAH

STAROČESKÝ RYTÍŘSKÝ EPOS O ALEXANDRU VELIKÉM

(František Svejkovský) 7

ALEXANDREIDA

Zlomek Svatovítský (1—2460)	31
Zlomek Budějovický (1—342)	109
Zlomek Muzejní (1—80)	121
Zlomek Budějovickomuzejní (1—346)	125
Zlomek Muzejní (81—124)	137
Zlomek Ostřihomský (1—40)	141
Zlomek Šafaříkův (1—91)	143
Zlomek Ostřihomský (41—87)	149

Rukopisy obsahující části básně paralelní se zlomkem Svatovítským

Zlomek Vídeňský (1—109)	152
Zlomek Jindřichohradecký (1—492)	156
Druhý zlomek Budějovický (1—90)	171

POZNÁMKY KE KRITICE TEXTU 175

POZNÁMKY K VÝKLADU A PŘEKLADU BÁSNĚ 197

O JAZYKOVÉ STRÁNCE A LITERÁRNÍ HODNOTĚ STAROČESKÉ

ALEXANDREIDY a popis a rozbor jednotlivých jejích rukopisů
(Václav Vážný) 207

LITERATURA 216

SLOVNÍČEK 220

PŘEHLED DOCHOVANÝCH ZLOMKŮ STAROČESKÉ ALEXAN-

DREIDY (s odkazem na stránky, kde jsou jejich verše otištěny) 253

SEZNAM VYOBRAZENÍ 254